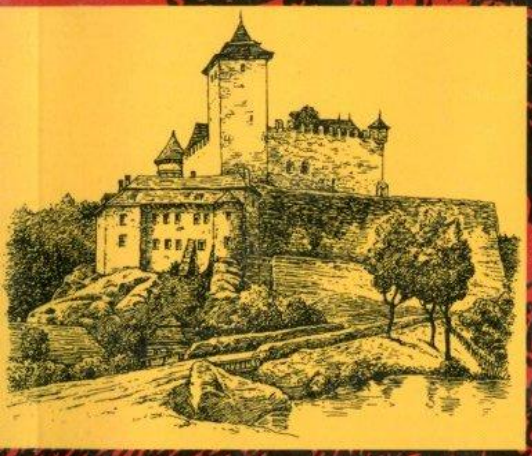
Významná sídla české šlechty

Vlastimil Vondruška

ALBATROS

- BEČOV
- BOUZOV
- ČESKÝ ŠTERNBERK
- HOUSKA
- KONOPIŠTĚ
- KOST
- LEMBERK
- PECKA
- PERNŠTEJN
- ROŽMBERK
- ŠVIHOV
- TROSKY

Vlastimil Vondruška

VÝZNAMNÁ SÍDLA ČESKÉ ŠLECHTY

ALBATROS PRAHA

© Vlastimil Vondruška, 2005
Illustrations © Eva a Lubomír Anlaufovi, 2005
www.albatros.cz

ISBN 80-00-01520-X

Úvod

O českých hradech a šlechtických rodech bylo napsáno nesčíslné množství knih, odborných i populárních. Většina z nich podrobně popisuje dějiny hradů a jejich majitelů. Čím větší a významnější, tím více se zachovalo písemných pramenů. Neplatí to ovšem bez výjimky, některé významné archivy byly v minulosti zničeny. Potom se můžeme o událostech jen dohadovat. Kromě toho je poměrně obtížné zvláště pro období před husitskými válkami přesné datování listin, a proto občas někteří autoři kladou stejnou událost do různých let. Také se těžko určuje, o jaké osobě listina hovoří, protože příslušníci jednoho šlechtického rodu používali často stejná jména. Díky badatelskému úsilí celých generací však dnes dokážeme poměrně přesně většinu událostí rekonstruovat.

Knihy často souborně představují všechny hrady, tvrze a zámky v daném teritoriu. Od 19. století, kdy vyšla klasická díla F. A. Hebera a A. Sedláčka, dělává se to tak skoro vždy. len některé publikace se snaží o určitý výběr, stejně jako tato kniha, lejím smyslem není opakovat všechna dostupná fakta, ale pokouší se přiblížit atmosféru středověku. |ako ilustrace doby slouží několik významných hradů, které patřily šlechtě (královskými hrady se kniha nezabývá). Vybírat hrady v českých zemích je těžké, protože těch, které by si zasloužily zmínku, jsou desítky. Zařadit jsem mohl jen tucet. Každý z nich však reprezentuje odlišný typ, důležitou událost či významný šlechtický rod. A v neposlední řadě jsou všechny dnes veřejnosti přístupné. Nejde o vyčerpávající soupis majitelů, událostí a stavebních proměn, ale o reprezentativní výběr, doplněný dobovými souvislostmi a zajímavostmi. Povídky jsou inspirovány místem a měly by pomoci vytvořit neopakovatelnou atmosféru života ve středověku.

Domnívám se, že není důležité znát jen data a jména, často je mnohem důležitější pochopit dějiny. Je to něco, co se bohužel ve škole

člověk většinou nenaučí, [en málo se píše o tom, jací lidé dříve žili, co cítili, jaké měli touhy, čemu věřili a jaký svět budovali. Ale měli bychom o nich vědět. Ať totiž chceme nebo ne, právě oni vytvořili stát, který jsme zdědili a v němž žijeme. Dědictví předků je mnohem silnější, než jsme si ochotni připustit. A pokud budeme znát dějiny, lépe pochopíme dnešek.

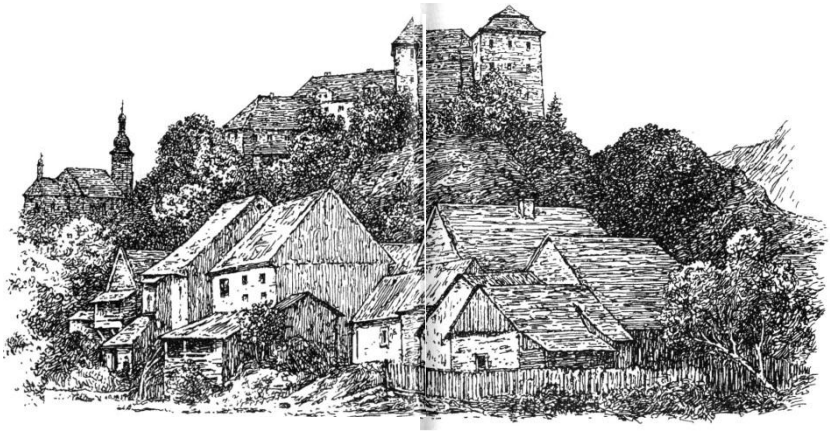
Autor

Bečov nad Teplou

Poprvé se připomíná roku 1314 jako vlastnictví Boreše z Osek a Rýzmberka

Majitelé

do roku 1407 páni z Rýzmberka
1407-1411 páni z Házmburka
1411-1495 páni z Plavna (s výjimkou husitských válek)
1495-1547 Pluhové z Rabštejna
1547-1554 páni z Plavna
1554-1624 Habsburkové a zástavní pánové (Slikové z Holiče, královské město Horní Slavkov)
1624-1752 páni z Questenberku
1752-1945 Kounicové

Hrad v Bečově nad Teplou je jednfm z mála hradů, jehož význam tkvěl od středověku v něčem jiném než jen ve strategické poloze a vojenské funkci. Původně sice vznikl na vysokém lesnatém kopci nad

údolím řeky Teplé, aby chránil důležitou křižovatku zemských stezek a snad aby se zde také vybíralo mýto. Záhy se však začalo v blízkém okolí těžit stříbro, cín a jiné důležité kovy. S tím souvisela urychlená kolonizace původně pusté lesnaté kopcovité krajiny Slavkovského lesa, v níž byly založeny nejen početné vesnice, ale také řada městeček. Pro osudy bečov-ského panství mělo největší význam město Horní Slavkov (osada založená po roce 1335). Jako každá oblast, kde se těžilo stříbro, se brzy celá krajina stala předmětem zájmu panovníka. A tak jsou vlastně osudy hradu Bečova nad Teplou spojeny se zápasem jeho majitelů proti sílícímu tlaku královské komory, jež se snažila ovládnout příjmy z dolování.

Příběh z roku 1547

„Já nevím, jestli to není zbytečné riziko," vrtěl hlavou Kašpar Pluh z Rabštejna. Vstal z křesla, došel k oknu v arkýři a se zalíbením hleděl ven, do lesnatého údolí, jímž se vinula řeka. Miloval ten pohled, stejně jako miloval svůj hrad Bečov.

„A to ti je jedno, že král Ferdinand po nás chce, abychom proti všem zemským zvyklostem vytáhli s vojskem za hranice a ještě navíc bojovali za zájmy katolické církve proti našim bratrům evangelíkům? Copak ty nejsi stoupencem učení mistra Luthera?" ptal se s převahou mladý Šlik. Po celou dobu, kdy hovořil, byl předkloněný, a teprve když domluvil, opřel se o nádherně vyřezávané opěradlo svého křesla.

„Copak jsem nedal přestavět kapli na Bečově?" zabručel Kašpar Pluh neochotně. „ Víš, co to dalo práce, než se podařilo odstranit papeženecké fresky?"

„Maličkost," mávl rukou mladý Šlik. „K tomu jsi potřeboval jen pár zedníků. Ale abys opravdu bojoval za naši víru, k tomu potřebuješ mnohem víc. Především statečnost."

„Statečnost," opakoval Kašpar Pluh a vrátil se ke stolu. Posadil se a natáhl ruku pro korbel s pivem. „Nikdy jsem se nepřátel nebál. S mečem v ruce se i teď postavím proti každému. Ale vzepřít se vůli krále, to není

statečnost. To je zrada.“ Pozorně sledoval svého hosta. Byl zvyklý smlouvat a nikdy by nedal najevo, co si skutečně myslí. V téhle věci mu mohl kynout obrovský zisk. Proto musel hovořit opatrně.

„Zrada by to byla v případě, pokud by král dodržoval zemské zákony. Ale on první pošlapal naše práva a svobody;“ připomněl mladý Šlik. Měl důvod krále Ferdinanda I. nenávidět. Jáchymov byl nejbohatším nalezištěm stříbra v zemi a král dával zcela nepokrytě najevo, že má patřit jemu. Veškerou těžbu drahých kovů totiž prohlásil za výhradní právo krále. Jako by Šlikové nedostali právo těžit stříbro od krále Vladislava. V době, kdy ještě nikdo ani netušil, že se v drsném údolí Krušných hor nachází takové bohatství. Ne, pro Šliky nebyl Ferdinand I. Habsburský dobrým panovníkem.

„Který král se nesnažil porušovat zemské svobody? Ale to ještě neznamená, že byli všichni špatní,“ připomněl Kašpar Pluh z Rabštejna. „Ferdinand není lepší ani horší, než byli ti před ním. Právě proto máme sněm českých stavů, aby si král netroufal víc, než mu dovoluje zemské právo. Na sněmu je, aby králi odpověděl,“ bránil se.

„Než se sejde zemský sněm, bude po válce,“ znechuceně namítl mladý Šlik. „Ferdinand to moc dobře ví. Proto tak spěchá. A má zcela osobní důvody. V říši není pod vládou císaře Karla V. tak zle, aby české vojsko muselo vytáhnout do boje. Náš král chce svému bratrovi dokázat, že věrně stojí na straně katolické církve. Upevní mu to postavení mezi Habsburky a ještě tím pokoří nás. Všem ukáže, jak ho celá země bezpodmínečně poslouchá. Proto všichni spoléháme na tebe.“

„Proč zrovna na mě?“ zabručel Kašpar Pluh z Rabštejna. V duchu ho však hřálo, že ho šlechta v západních Čechách uznává za svého vůdce.

„Na to ti mám odpovídat?“ ušklíbl se přátelsky mladý Šlik. „Stačí, abys kývl, a do dvou týdnů se u tebe sejde hotovost všech pánů ze západních Čech. Ale nepojedeme do říše. Vytáhneme na Prahu, abychom Ferdinandovi ukázali, že zemská práva mají svou váhu. Ty nebudeš litovat, to mi věř. Na sněmu se za tebe postaví všichni evangeličtí páni. Mohl bys zastávat některý vysoký zemský úřad.“

„Dej mi čas na rozmyšlenou. Do zítra,“ navrhl Kašpar Pluh a vstal. Nepatrně se svému hostu uklonil a odešel. Mladý Šlik se za ním

spokojeně díval. Znal svého strýce a jeho pověstnou ješitnost. Stačilo zaseknout udičku. Tuhle kořist určitě uloví. Tím si byl jistý. S pánem z Rabštejna v zádech měl větší jistotu, že získá ke vzpouře další protestantské pány.

Kašpar Pluh zatím prošel starým palácem a po dřevěné pavlači pokračoval do nového. Ženu Marii zastihl v ložnici. Klečela na dřevěném klekátku před prostým křížem, pověšeným na stěně vedle okna. Když zavrzaly dveře a manžel vstoupil, chvatně, skoro nedočkavě se pokřižovala, vyskočila a rukou si bezděčně stírala prach z kolen. Mlčela a čekala. Věděla, že muž nemá rád, když se začne vyptávat první.

„Požádali mě, abych se ujal svolání zemské hotovosti," řekl Kašpar Pluh a ne příliš úspěšně se snažil zakrýt pýchu ve svém hlase.

„Kdo tě požádal?" nesměle se optala žena, došla ke svému loži a posadila se na kraj. Ruce složila do klína a schoulila se, jako by v místnosti ani nebyla. Ale očima si přísně prohlížela svého manžela. Nelíbilo se jí to.

„Koho tu hostíme?" utrhl se velmož.

„To já vím," přikývla. „Ale za koho mluví? Za sebe? Nebo za všechny evangelické pány?"

„Není to snad jedno?" odsekl zle Kašpar Pluh z Rabštejna. Chtěl ještě dodat: „Ty hloupá ženská," ale spolkl to. Těšil se, jak ji překvapí. Byl na sebe hrdý. On v čele nejvznešenějších českých rodů. A jeho žena, místo aby ho obdivovala, hloupě se vyptává. Jejich kaplan měl pravdu, ženský rozum byl jako zakalený křišťál. Tvrdý a bezcenný.

„Co když tě chce mladý Šlik do něčeho vmanévrovat? Kde bereš jistotu, že se ostatní páni přidají?"

Kašpar Pluh z Rabštejna zrudl hněvem. Pak se otočil a práskl za sebou dveřmi.

Žena zůstala sedět na lůžku, ruce sevřené, až zbělaly křečí. Bála se. Copak jim není dobře? Proč se musejí míchat do nějakých hloupých sporů s králem. Jejich stříbrné doly vynášejí tolik, aby měli do smrti dost. I děti zabezpečili. Věřila učení Martina Luthera, ale věřila také v pořádek. V německých zemích byl nepořádek vždycky. Každý si dělal, co chtěl, a válčilo se pořád. Ale v Čechách byl konečně klid. Proč nemohou žít lidé v míru? Přivřela víčka a dala se do pláče.

„ Však oni přijdou,“ tvrdil Kašpar Pluh z Rabštejna. Ale jeho hlas nezněl tak jistě jako včera. Stál na hlásce bečovské-ho hradu a rozhlížel se po okolí. Všechny cesty byly prázdné a ani na obzoru se neobjevil zvířený prach, který by oznamoval příjezd vojenských oddílů. Na louce pod parkánem byl připravený tábor pro oddíly českých pánů. Ale až na několik desítek mužů, které najal Kašpar Pluh z Rabštejna, zel prázdnotou. Nepřijel vůbec nikdo. Ani oddíly mladého Šlika.

„Naši poslové se také ještě nevrátili,“ připomněl tiše purkrabí. Bál se svého pána. Kašpar Pluh měl už několik dní mizernou náladu a dával to všem znát. Služebnictvo trestal pro každou maličkost, a kdo mohl, raději se mu vyhnul.

„To vím i bez tebe,“ okřikl ho velmož. „Ale abys za nimi poslal další zjistit, co se stalo, to tě nenapadlo, ty hlavo tupá!“

„Napadlo,“ nedal se purkrabí. „Ráno odjeli.“

„Ráno, ráno,“ opakoval zlostně Kašpar Pluh. „Pozdě.“ Ale věděl dobře, že purkrabí víc dělat nemohl. Tušil s obavami, že problém nebude v jeho poslech. Ostatní páni dostali zřejmě strach. Proto nikdo nepřijel. Zemská hotovost se vždycky scházela liknavě, to bylo normální. Ale v tomhle případě věřil, že ostatní urození páni pochopí, o co tu jde, a pospíší si.

„Uvidíme zítra,“ rozhodl, pak se obrátil a začal sestupovat po dřevěném schodišti dolů z věže.

Ráno ale nebylo lépe. Odpoledne dorazil oddíl v barvách mladého Slika a také několik vojáků z Krašova. To bylo vše. Ani v dalších dnech se nikdo nedostavil a po týdnu Kašpar Pluh z Rabštejna hotovost rozpustil a vojáky poslal domů.

„Alespoň jsme nemuseli táhnout na Prahu a postavit se proti našemu králi,“ utěšoval se. jenže věděl, že tahle výmluva před panovníkem těžko obstojí. A že se Ferdinand I. Habsburský o jeho akci dozví, to bylo skoro jisté. Kašpar Pluh měl spoustu nepřátel. Nejen mezi katolíky. Jeho bohatství mu záviděl každý bez ohledu na vyznání. Půjčoval peníze a nedělal si iluze, že by ho dlužníci milovali. Nakonec se rozhodl, že se sám pokusí zjistit, jak to vůbec na královském dvoře vypadá. Co se říká a zda mu hrozí nějaké nebezpečí. Jeden z vysokých úředníků, kteří se pohybovali v blízkosti krále Ferdinanda L, mu dlužil spoustu peněz.

Ještě tentýž večer, kdy rozpustil zemskou hotovost, poslal za ním posla s listem. Nabízel vrácení dlužního úpisu za zprávy od královského dvora. Šlo sice o spoustu peněz, ale rozhodl se je oželet. Teď mu nic jiného nezbývalo. Nechápal, kam se poděla solidarita českých stavů. Šlechta vždycky táhla za jeden provaz, pokud šlo o požadavky krále. Proto dokázaly zemské stavy dříve prosadit, co potřebovaly. Ať už proti Jagelloncům nebo Habsburkům. A najednou tohle. Vždyť to bylo stejné jako říct Ferdinandovi I.: „Milosti, račte si s námi dělat, co se vám zlíbí.“

Kdyby Kašpar Pluh tušil, že česká šlechta je tak zbabělá, nikdy by se k něčemu podobnému nezavázal. A mladý Šlik by zasloužil napráskat. Jako obyčejný prolhaný sedlák. Protože ve skutečnosti nebyl o nic lepší, i když pocházel z urozeného rodu. Kašpara Pluha obelhal. Tak, jak se zachoval on, by rytíř jednat neměl. Dostal na sebe vztek. Měl vůbec něco takového zapotřebí? Snad poprvé ve svém životě uznal, i když jen v duchu, že jeho žena měla pravdu. Jenže na to už bylo pozdě.

Když přišel Kašparu Pluhoví zapečetěný list, který přinesl posel z Vídně, věděl téměř s jistotou dopředu, co v něm bude. Otevřel ho a pohledem přelétl úhledně napsané řádky. Král připravoval přísné potrestání českých stavů. Rozhodl, že zabaví majetek všem královským městům. Většině šlechtických rodů odpustí. Potrestá jen některé, pro výstrahu.

„Vás, urozený pane,“ psal informátor v listu, „šetřit nebude. Zabaví váš majetek a vás potrestá na hrdle.“

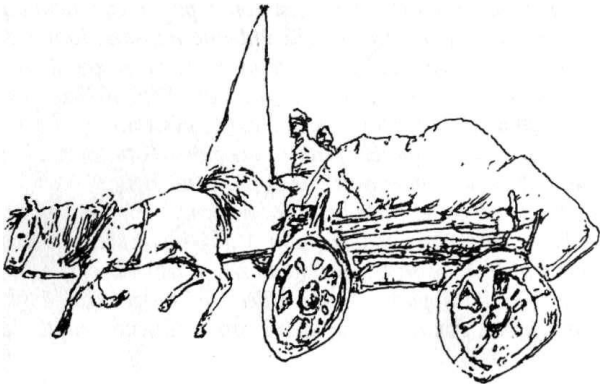
Tentokrát zašel Kašpar Pluh s listem v ruce za svojí manželkou. Nechtěl rozhodovat sám. Velice ho překvapila. Rychle dopis přelétla očima, pak ho odložila a usmála se.

„Mohlo to dopadnout hůř. Udělal jsi dobře, žes zjistil, co nám hrozí. Pokud vím, v Míšni jsme nedávno koupili dům.

Saský kurfiřt je stejného vyznání jako my tam na nás ten prokletý Habsburk nebude moci. Nechej naložit na vozy stříbro a peníze, které máme, a pošli všechno s ozbrojeným doprovodem do Míšně. Sbalíme, co má nějakou cenu, a odjedeme. V Míšni počkáme, až se bouřka přežene. A kdyby ti král odpustit nechtěl, máme dost, abychom neumřeli hladem.“ Pak svého muže pohladila po hlavě a políbila. „Jak to říkal kněz, když nás oddával? Manželé v dobrém i zlém.“

Kašpar Pluh z Rabštejna vděčně přikývl. Tentokrát udělal všechno, jak mu manželka poradila. Pouze o jediné věci jí neřekl. Když odjížděl, uložil mezi listiny, které zanechal na Bečově, zápis o svém jednání s mladým Šlikem. Měl na synovce obrovský vztek a vinu dával především jemu. Netušil, zda bude chtít král Ferdinand I. potrestat také Šlika. Ale kdyby chtěl být náhodou shovívavý, ať ví, kdo za tím vším stál ve skutečnosti.

Druhého dne opustil Bečov nad Teplou. V ohybu cesty na konci údolí za městečkem se ještě zastavil a ohlédl, aby si mohl naposledy prohlédnout svůj milovaný hrad. Doufal, že se jednou vrátí. Netušil, že to bude až za dvacet let v rakvi, aby ho zde pochovali.

Z historie majitelů panství

Období husitských válek (1419-1434)

Roku 1411 získal Bečov nad Teplou míšeňský purkrabí **Jindřich Starší z Plavna,** který patřil k nepřátelům krále Václava IV. a později také k odpůrcům husitů. Roku 1424 zastavil Bečov nad Teplou **Erkingerovi ze Seinsheimu,** jenž patřil k předkům rodu Schwarzenberků a také byl nepřítelem husitů. Brzy se však dostal do sporu s Jindřichem z Plavna a oba rody, ač katolické, začaly spolu válčit. Tím samozřejmě oslabily vlastní síly a husitům se nedokázaly ubránit. Roku 1430 dobyi Bečov nad Teplou husitský hejtman Jakoubek z Vřesovic, třebaže byla na hradě silná posádka pána ze Seinsheimu. Husité zcela ovládli vojensky okolní krajinu (až na hrad Loket, kde se udržela posádka věrná katolickému táboru). Přesto si Bečov nad Teplou neponechali. Ihned po porážce husitů prodal roku 1437 pán ze Seinsheimu zástavní právo na Bečov nad Teplou svému zeti **Matěji Šlikovi z Holiče** za pouhých dva tisíce pět set kop grošů. Ten však hrad záhy vrátil zpět pánům z Plavna.

Za vlády Pluhů z Rabštejna (1495-1547)

V této době došlo k největším stavebním úpravám bečovského hradu. Páni z Rabštejna dolovali stříbro a cín, což znamenalo růst bohatství a s tím spojený vliv v zemi. Odhaduje se, že ve čtyřicátých letech 16. století vynášely slavkovské cínové doly za jediný rok kolem 30 000 kop grošů. V tehdejší době šlo o obrovskou sumu peněz. Pluhové z Rabštejna si zřídili rezidenci přímo v Horním Slavkově, ale za rodové sídlo považovali Bečov nad Teplou, který důkladně přestavěli. Sami vyznávali evangelické náboženství, a to se jim v době náboženských válek stalo osudným. Důvodem odboje proti českému panovníkovi však nebyla jen víra. Český král Ferdinand I. začal uplatňovat nárok na veškerou těžbu drahých kovů v zemi a Pluhům hrozilo, že ztratí své pohádkové příjmy. V letech 1546-1547 válčila v německých zemích císařská katolická strana s protestanty reprezentovanými některými vlivnými říšskými knížaty. Tato válka, nazvaná šmal-kaldská, měla dramatický vliv na politický vývoj v českých zemích. Český král Ferdinand 1. Habsburský byl bratrem válčícího německého císaře Karla V. Chtěl svému bratrovi ve válce pomoci, a proto nařídil, aby české stavy postavily vojsko a vytáhly do Německa na pomoc katolíkům. České zemské stavy - většina šlechty a skoro všechna královská města - se však postavily proti rozhodnutí krále. Opíraly se o zemská privilegia, podle kterých nebyly povinny válčit mimo území vlastního království. Smalkaldská válka skončila smírem (evangelické náboženství bylo povoleno v těch německých zemích, kterým vládl protestantský kníže), lakmile si habsburský tábor uvolnil smírem ruce, přikročil Ferdinand I. k přísnému potrestání českých stavů. Všem odbojným královským městům zabavil majetek a načas jim vzal i starodávná privilegia a práva. U šlechty postupoval opatrněji. Nemohl potrestat všechny v Českém království, na to nebyl dostatečně silný. Proto pro výstrahu potrestal jen některé šlechtice. Především ty, kde mohl získat konfiskací peníze, protože ty mu po drahé válce v Německu chyběly, (e logické, že mezi potrestanými byl i Kašpar Pluh z Rab-štejna, protestant a bohatý velmož. Kašparu Pluhovi se podařilo uprchnout do protestantské Míšně, jeho majetek však byl zkonfiskován a král Ferdinand 1. bečovské panství nejprve zastavil Jindřichovi z Plavna a po jeho smrti ho převzal osobně. Kašpar Pluh z Rabštejna se do Cech vrátil až po smrti Ferdinanda 1., kdy mu

nový král Maxmilián 1. odpustil. Ale zabavený majetek už byl nenávratně ztracený. Žil pak v ústraní ve Falknově (dnes Sokolov), kde zemřel roku 1585. Pohřben byl v Bečově nad Teplou.

Období třicetileté války (1618-1648)

Hrad Bečov nad Teplou drželo v čase stavovského povstání královské horní město **Horní Slavkov.** Tato původně horní osada byla na město povýšena roku 1597. Měšťané byli tak bohatí, že město samo v roce 1615 koupilo od panovníka celé bečovského panství. Slavkovští měšťané se však v čase povstání přidali na stranou vzbouřených českých stavů proti habsburským panovníkům. Ihned po porážce protestantského vojska v listopadu 1620 na Bílé hoře byl Bečov nad Teplou obsazen početnými protestantskými žoldnéřskými oddíly generála Mansfelda. Spolu s posádkou na Lokti dokázalo Mansfeldovo vojsko celý rok 1621 odolávat útokům císařských. Teprve když nastaly problémy se zásobováním, opustilo oba pevné hrady.

Zásobování pekařskými výrobky

Bečovské panství bylo slavkovským měšťanům zabaveno a řada zkušených důlních podnikatelů odešla ze země do sousedního Saska.

Saský kurfiřt vyznával luteránskou víru a ochotně přijímal náboženské exulanty z Čech. Odchodem zkušených těžařů došlo k úpadku hornictví v oblasti Slavkovského lesa. Bečovské panství koupil roku 1624 císařský sekretář **Gerhard Questenberk.** Císař Ferdinand II. potřeboval peníze na válku, ale jeho pokladnice byla prázdná. Proto rozprodával zkonfiskovaný majetek a bečovské panství prodal za 60 000 kop grošů. V té době stálo na trhu jedno kuře jeden groš. Panství bylo tedy v převodu prodáno za 3,6 milionu kuřat.

Období třicetileté války nesvědčilo hospodářství. Navíc šlo o dobu velice nejistou. Pod hradem prošla nejednou vojska císařská i evangelická, ale nikdo se neodvážil pevný hrad napadnout. Až na konci války roku 1648 přepadl Bečov nad Teplou švédský generál Kónigsmark. Hrad dobyl a císařskou posádku zajal. Hrad těžce poškodil, některé budovy připomínaly jen ruiny. Po válce ho dostali v tomto stavu zpět Questenberkové. Ale nedělali si z toho těžkou hlavu. Opravám věnovali minimálně peněz. Důležitější pro ně byly výnosy z bečovského panství. Na poddané byli přísní a chtěli od nich stále víc a víc. Až číše trpělivosti přetekla. Roku 1680 se poddaní vzbouřili, stejně jako na jiných českých panstvích. Selská rebelie však byla krutě potlačena.

HISTORICKÉ SOUVISLOSTI

Hornictví

Nerostné bohatství se u nás těžilo a zpracovávalo ve velice omezeném rozsahu již v pravěku. Výroba kovů dala dokonce některým epochám jméno - doba bronzová, doba železná. Tehdy se ovšem rudy dobývaly jen na povrchu, nejvýše z hloubky několika metrů pomocí jam.

Ke skutečnému rozvoji dolování došlo až v souvislosti s hospodářskými změnami středověké společnosti ve 12. a 13. století. U kolébky českého hornictví stála těžba drahých kovů, o jejichž dobývání měli osobní zájem přímo panovníci. Jejich těžbě podřizovali někdy i svou politiku. I když se panovníci o hospodářství své země příliš

nezajímali, s dolováním stříbra a zlata to bylo něco jiného. Drahé kovy znamenaly ve středověku bohatství.

Renesanční vyobrazeni horníka

Pro dohled nad těžbou jmenovali panovníci speciální úředníky takzvané *perkmistry*. Horníkům zase udělovali mimořádná privilegia a kvůli těžbě drahých kovů byli ochotní znepřátelit si i nejmocnější šlechtické rody, a dokonce vládce sousedních zemí a císaře. Těžba drahých kovů a ražba mincí byly jedním z hlavních příjmů panovníka. Dalšími byla kořist z válek, občas daně (ale nikdy se nevybralo příliš) a půjčky, spojené se zastavováním hradů a panství. Z tohoto výčtu je zřejmé, jaký význam měla pro bohatství panovníka těžba stříbra a zlata. Není náhoda, že nebývalý mocenský vzestup Českého království ve 13. století doprovázel obrovský rozmach dolování a zpracování stříbrné rudy.

Počátek českého hornictví spadá do první poloviny 13. století. Nejprve se nalezla bohatá ložiska v okolí Jihlavy a Havlíčkova Brodu. Objev stříbra vyvolal doslova „hornickou horečku“. Hledači drahých kovů pátrali po celém království a jejich zásluhou se záhy objevila drobnější ložiska stříbra a dokonce i zlata. S nálezy souvisel rozmach dolování, protože rudy ležely většinou ve větších hloubkách a prastará technika povrchového dobývání nestačila. Provozování dolu však vyžadovalo zkušenosti a znalosti z řady oborů, od umění rozeznat různé nerosty přes konstrukce výdřevy a odvodňování štol až po drcení a čistění rudy. Takové znalosti neměli ani královští služebníci, ani poddaní. Proto si Přemyslovci zvali do země zkušené horníky ze

sousedních německých zemí, kde se s dolováním začalo dříve (především z tradiční hornické oblasti kolem Míšně).

Organizace práce byla založena z dnešního pohledu na moderním principu podnikání. Panovník pronajal oblast, kde se nacházely drahé kovy, některému zámožnému podnikateli. Ten mu dopředu zaplatil jako zálohu dohodnutou peněžní částku. Za ni směl po určitou dobu ve vymezené oblasti dolovat. Současně králi odváděl ještě podíl z vytěženého stříbra a zlata. Tomuto platu se říkalo *urbura* a na řádné odvádění peněz dohlížel úředník *urburéř*. Postupně se ustálila výška urbury - představovala jednu osminu ze zisku podnikatele. Podnikatel, kterýsi určitou oblast pronajal, netěžil obvykle sám. Pronajímal jednotlivé úseky horníkům, tedy drobnějším podnikatelům. Ti si na kopáčské práce najímali nekvalifikované nádeníky. Osobně práci řídili a kontrolovali. Vytěženou rudu museli většinou

prodávat podnikateli, od něhož si důl pronajali. On ji pak drtil, čistil a zpracovával. Protože však také stanovoval ceny za vytěženou rudu, býval tento vztah často předmětem sporů. Snažil se totiž horníkům platit co nejméně. Již tehdy se rodily rozmanité nelegální kličky, kterým bychom dnes řekli „daňové úniky". Horník, který vytěžil rudu, ji neprodal, ale ukryl, a snažil se ji propašovat mimo těžební revír a prodat překupníkům za vyšší cenu. 1 tyto nešvary ovšem hlídali a přísně trestali královští úředníci.

Z německých horníků vznikla v průběhu 13. a 14. století vrstva zámožného německého patriciátu v některých horních městech, především v Kutné Hoře a Jihlavě. Objevují se ale i jinde, dokonce v Praze, kde si stavěli domy horníci, kteří dolovali zlato v Jílovém u Prahy. Koncem 13. století, za vlády krále Přemysla II. Otakara, se podle odhadů u nás ročně vytěžilo kolem 5 tun stříbra. Do Českého království se doslova valili další přistěhovalci, prospektoři a horníci. Zbraslavský opat napsal na počátku 14. století do své kroniky o Kutné Hoře: *„Přitahovala k sobě ohromné zástupy cizích národů, jako hotový jícen lakomstva a propast hříchů."*

S rozvojem dolování postupovali horníci do větších hloubek a brzy se jim v okolí Kutné Hory podařilo najít další vydatné žíly. Otevíraly se další doly, především na kopci Kank, kde vznikla hornická osada.

Pokusy dolovat stříbro jsou doloženy i z Příbrami, Ratibořských Hor a dalších míst. Jiná místa v českých zemích však měla ve srovnání s Kutnou Horou chudé rudy a hlubinná těžba tam nepřipadala v úvahu.

Počátkem 14. století se v českých zemích ročně těžilo obrovské množství stříbra, ale protože nemáme přesné údaje, musíme vycházet z odhadů podle královské urbury. Historici odhadují, že se u nás ročně těžilo stříbra od 25 až do 100 tun. Toto množství představovalo skoro polovinu tehdejší těžby stříbra celé středověké Evropy!

Rozvoj hornictví si vyžádal i stanovení přesných právních a organizačních pravidel. Kolem roku 1265 byla v Jihlavě sestavena právní kniha norem pro dolování (tzv. *jihlavské horní právo).* Roku 1300 pověřil král Václav II. významného římského právníka jménem Gozza z Orvieta, aby napsal horní zákoník. Tak vznikl slavný horní kodex lus *regále montanorum.* Jeho znění převzala řada evropských zemí a ještě v 18. století platil tento zákoník v dolech Jižní Ameriky.

Výroba kroužkové zbroje (vyobrazení z roku 1470)

Ve 14. století se značné množství zlata těžilo v lilovém u Prahy. Zlaté doly byly otevřeny i na dalších místech - v Kašperských Horách, Kníně a v Krásné Hoře. Kromě toho se zlato začalo rýžovat v okolí Písku na

Otavě (tady zlato rýžovali již Keltové). Právě domácí těžba zlata umožnila, že se začaly za)ana Lucemburského v českých zemích razit jako v jedné z prvních zemí na sever od Alp zlaté mince. Nazývaly se *florény,* protože jejich vzorem byly zlaté florentské dukáty.

Husitské války znamenaly dočasnou ztrátu vlivu panovníka na chod země. Ve druhé polovině 15. století se dříve výsadní královské právo dolování dostalo do rukou nejmocnějších šlechtických rodů - Rožmberků, Pernštejnů, Sliků a Pluhů. Ani oni většinou netěžili drahé kovy přímo, ale po vzoru panovníka si sjednávali německé *nákladníky,* kteří jim odváděli tzv. *regál* (podíl na zisku).

Do třicetileté války se z původních oblastí těžby stříbra udrželo dolování pouze v Kutné Hofe. Jinde byly rudy již vytěženy. V některých starých důlních oblastech to přineslo hospodářské potíže a ztrátu významu měst. Takto bylo postiženo například kdysi slavné horní město Jihlava. Naproti tomu se otevřely doiy nové, z nichž nejvýznamnější oblastí se stal Jáchymov. Patřil Slikům, kteří ho založili roku 1516. S pomocí jihoněmeckých bankovních domů těžili v neuvěřitelně krátké době stříbro v takovém množství, že se Jáchymov stal na krátkou dobu jedním z nejvýznamnějších měst země (měl po Praze nejvíce obyvatel). V letech 1521-1544 se ročně v Jáchymově vytěžilo kolem 9 tun stříbra, což tehdy byla asi pětina světové produkce!

Slikové dokonce dostali od panovníka právo razit mince. V jejich mincovně se razily hodnotné stříbrné *tolary* (podle nich se americké mince později začaly nazývat dolary). Bohatství Slikú se však stalo trnem v oku novým habsburským panovníkům, kteří jim nakonec právo těžit stříbro odňali. Toto rozhodnutí přivedlo Sliky do tábora královských nepřátel a není náhoda, že jeden ze Sliků byl iniciátorem svržení místodržících roku 1618 z oken Pražského hradu. Také mezi popravenými pány na Staroměstském náměstí v roce 1621 byl Jáchym Ondřej Slik.

Další hornické středisko, které vzniklo v 16. století, leželo v oblasti Slavkovského lesa. Centrem bylo městečko Horní Slavkov, jež patřilo pánům Pluhům z Rabštejna (byli příbuzní Sliků a měli podíl i na těžařstvu v Jáchymově). V Horním Slavkově se kromě stříbra těžil také cín, který se záhy stal hlavním produktem.

Doly ve Slavkovském lese vybudovali Pluhové s finanční podporou norimberských a augšpurských finančníků a roku 1539 zde založili na svou dobu velkoryse projektovanou *Pluhovu štolu.* Byla 5 kilometrů dlouhá, dolovala se 11 let a stála kolem 100 000 zlatých - více než středně velké panství. Po roce 1548 zabavil Ferdinand I. Habsburský Pluhům jejich majetek a v téže době klesl rozsah těžby v Horním Slavkově. Přesto až do třicetileté války byla tato oblast nejdůležitějším producentem cínu ve střední Evropě.

Odhaduje se, že se v 16. století dolovalo až do hloubky 200 metrů pod povrchem země, což tenkrát byl úctyhodný výkon. Takové práce již vyžadovaly techniku, byť jednoduchou. Původně se narubaná ruda vynášela z šachet v necičkách nebo se vozila v kolečku. První důlní vozíky na kolejích jsou u nás doloženy koncem 15. století.

Do dolů havíři sestupovali po žebřících; spouštět se na laně bylo zakázáno, protože často docházelo k neštěstím a těžkým úrazům. I přes zákaz se ovšem horníci někdy na laně spouštěli, neboť po žebříku trvalo sestoupit do sloje ležící 200 metrů pod zemí asi půl hodiny. Na laně to šlo rychleji a snáz. Na nebezpečí byli lidé zvyklí a nebáli se riskovat.

Z hlubokých jam se ruda a další materiál dopravoval v bednách nebo kbelících na laně, které se vytahovalo navíjením na rumpál. Jím otáčeli na povrchu nad těžní slojí nádeníci, nejhůře placení dělníci. Později se jako pohon objevily jednoduché *žentoury.* Slo o kolo, u něhož byl do příčného trámku zapražen vůl nebo kůň, který chodil v kruhu. Pomocí převodů byl pohyb horizontálně položeného kola převeden na buben, jenž navíjel lano. Žentoury našly později uplatnění hlavně při čerpání vody z hlubších dolů. liž v 17. století byly v dolech běžně pumpy.

Vytahovat rudu z hloubek nebyla snadná záležitost. Konopné provazy, které se tehdy používaly, nebyly nijak pevné. Navíc měly krátkou životnost (provaz vydržel nanejvýš tři roky), proto se už v 16. století užívaly v Kutné Hoře řetězy. Byly sice těžké, ale umožňovaly vytahovat značné náklady. A žentoury si dokázaly s váhou řetězu poradit. V Kutné Hoře měli v roce 1794 v těžní šachtě řetěz dlouhý 80 metrů o váze přes 500 kg.

Relikvie a relikviář svatého Maura

Relikvie znamená v dějinách křesťanské víry zvláštní kapitolu. Její kořeny sahají až do počátků křesťanství. První křesťané pohřbívali své mrtvé v římských katakombách, zvláště ty, kteří zemřeli násilnou smrtí pro svou víru. Tam pak tajně konali na hrobech mučedníků první mše. Když ve 4. století císař Konstantin poprvé povolil křesťanství, začaly se budovat první křesťanské baziliky. Ty nejstarší napodobovaly katakomby. Před oltářem vždycky stál kamenný sarkofág, kam se přenášela celá těla významných zemřelých křesťanů. A jako dříve i nyní se na těchto hrobech před oltářem konaly mše, které liturgicky symbolizují večeři Páně. Odtud je odvozen název pro tento prostor v kostele. Říká se mu *mensa,* což je v překladu stůl. Až do poloviny 20. století se mše sloužila na mense a kněz byl obrácen k věřícím zády.

Hroby se v bazilikách před oltářem stavěly ve 4. až 8. století. S rozšiřováním křesťanství se budovaly stále další a další kostely a ve všech musela být před oltářem mensa. Teoreticky měl být v každé pohřben nějaký mučedník, jenže kostelů začalo být více než mučedníků. Proto se přešlo k praxi, že k posvěcení kostela nebyl nutný celý hrob, ale

jen symbolická část těla světce nebo mučedníka. Tak vlastně vznikl *ostatek - relikvie.* Později se za relikvie začaly považovat nejen části těla, ale i některé předměty spojené s významnými světci - kříž, na němž byl Kristus ukřižován, roucho svaté Veroniky, hřeb z Kristova kříže apod. Ale převahu mezi ostatky měly vždy části těla.

Do kamenné mensy se pak už nepohřbívalo, ale vkládal se pouze ostatek, zlomek z mrtvého těla mučedníka nebo světce. Někdy v 8. století se úplně změnily liturgické předpisy a ostatek se do mensy přestal vkládat. Ta se tvarem změnila z pohřební tumby v jakýsi kamenný stůl. Ostatky se začaly ukládat do zvláštních schránek, jimž se říká *relikviář.* Existovaly přesné předpisy, z čeho smí být relikviář zhotoven. V podstatě byly povoleny jen drahé kovy - zlato a stříbro, dražší tvrdá dřeva a pro části, které tvořily průhled do schránky s relikvií, bylo povoleno sklo a křišťál.

Nejstarší relikviáře mají tvar truhličky se špičatým víkem - odráží se tu tradice pohřební tumby starověkého Říma. Tento tvar má i unikátní relikviář svatého Maura, nalezený na konci 20. století v Bečově nad Teplou. Stejný tvar mají karolinské a otonské relikviáře z 9. a 10. století, které mů-žete porůznu spatřit ve Francii, Belgii a v Německu. Teprve ve 12. a 13. století se začaly zhotovovat relikviáfe jiných tvarů. Častý byl tvar ruky z drahého kovu nebo válec stylizovaný jako monstrance. V pozdní gotice a renesanci se stal relikviář věcí fantazie výrobce a existují stovky různých tvarů.

1 když byla na počátku relikvie předmětem víry, stala se jako všechno v lidských dějinách především předmětem obchodu. Ve středověku platilo, že kostel, který nevlastnil relikvii, nemohl být vysvěcen. Proto měly vznikající kostely své „patronátní kostely“, které již existovaly a kde relikvie byla. Z patronátního kostela získal nový kostel kousek relikvie, ale musel za to platit. Buď jednorázově, nebo častěji roční poplatky. Každý prelát, jenž spravoval chrám, toužil po spoustě věřících, kteří by k němu přicházeli. Čím více věřících, tím více milodarů. Stejně jako dneska ve sportu, kultuře a dalších nevýdělečných činnostech - čím více návštěvníků, tím více sponzorů.

Kostel měl ve středověku tím větší slávu a oblibu, čím více ostatků svatých v něm bylo uloženo. To proto, že každý člověk měl svého

patrona (podle něho dostal křestní jméno). Zámožnější občané chodili raději do kostela, kde byl „jejich“ patron. Čím více svatých bylo tedy v jednom chrámu zastoupeno, tím více lidí sem přišlo.

Ostatky se postupně staly cenným a drahým zbožím. Existoval s nimi čilý obchod od počátků křesťanství, lak bohatla středověká společnost, ostatky se stávaly tržním artiklem. Navíc zavedla církev ve 14. století nové praktiky a svatokupčení umožňovalo, že si ostatky mohl koupit i obyčejný člověk a umístit je doma. Též se stalo módou, že si ženy ostatky dávaly do drahých šperků, které sloužily jako důkaz jejich víry a současně na způsob pohanských škapulířů jako ochrana před neštěstím.

A tak vzniklo vhodné podhoubí pro padělání ostatků. Od poutníků do Svaté země byla Evropa zaplavena zaručeně pravými ostatky přímo z Palestiny. Křižáci přinášeli pravé i domnělé ostatky a brzy nastal problém určit, co je pravé a co podvržené. Církev ovšem znovu vydělávala. Jen preláti totiž měli právo posoudit, co uznají za pravé a co nikoli.

O tom, jaký význam přisuzovala středověká společnost ostatkům, svědčí řada dokladů. Když český kníže Břetislav dobyl roku 1039 polské Hnězdno, jako nejvýznamnější kořist si přivezl tělo zavražděného biskupa svatého Vojtěcha. Nechal ho s poctami pohřbít v Praze. Nešlo mu ale o prokázání úcty biskupovi, jenž pocházel z rodu Slavníkovců, který nechal Břetisla-vův děd vyvraždit, a proto se svatý Vojtěch postavil proti Přemyslovcům a uprchl ze země. Břetislav věřil, že pohřbením těla svatého Vojtěcha v katedrále Pražského hradu zvýší vážnost svého města, a dokonce doufal, že by Praha mohla být povýšena z biskupství na arcibiskupství.

Největším českým sběratelem ostatků byl Karel IV. Byl jimi doslova posedlý. Svážel je do Prahy, aby z ní vytvořil nejvýznamnější město křesťanského světa. Protože ale ve 14. století existovali již padělatelé ostatků a zloději, císař byl nedůvěřivý. Chtěl mít ostatky zaručeně pravé. Proto se snažil získat je osobně. V praxi to vypadalo tak, že nechal v klášterech otevírat krypty, kde byli pohřbeni významní světci, a osobně z mrtvol odla-moval kusy, které si odvážel do Čech.

V jednom italském klášteře, kam se také vypravil pro ostatky, mu odmítli otevřít bránu. Karel IV. chtěl nejprve klášter dobýt vojensky, ale

pak našel jiné řešení. Klášter měl dluh ve Florencii. Karel IV. dluh vyplatil a směnky nabídl výměnou za ostatky. Opat svolil a pod jeho osobním dohledem získal Karel IV. v místní kryptě pravou relikvii.

Další zajímavou historkou je zpráva o tom, jak nechal do Čech dopravit zlomek evangelia svatého Marka, který obdržel od aquilejského patriarchy. Vzácný rukopis slavnostně vezla z Benátek družina urozených mužů. Ve skutečnosti měli v truhličce pouze bezcennou kopii. Skutečný originál byl ukrytý v duté holi, kterou nesl prelát převlečený za žebravého mnicha a putoval sám a bez doprovodu, aby nebudil podezření.

ZAJÍMAVOSTI

Unikátní Osel

V době před husitskými válkami se rudy dobývaly tak, že se šachty vedly šikmo do nitra země, obvykle směřovaly přímo podél rudné žíly. Takovým šachtám se říkalo úklonné. Svislé šachty (takové známe dnes) se nazývaly *ricktšacfity* a v době před husitskými válkami v českých zemích nebyly. Ve 14. století se však objevují poprvé na Slovensku. Pod zemí se pak postupně razily rozmanité soustavy chodeb. Šachta, které šla přímo po rudné žíle, se nazývala *fudrnost.* Pokud došlo k proražení štoly mezi dvěma sousedními šachtami, říkalo se jí *durchšlag.* H*ašpl* se nazývala slepá chod-bice, jejímž úkolem bylo zjistit, jakým směrem pokračuje rudná žfla. I když byla taková práce nesmfrně náročná, již před husitskými válkami se v Kutné Hoře podařilo dosáhnout při těžbě hloubky kolem 600 metrů. A to vše pomocí šikmo se svažujících štol. Onen hluboký důl se jmenoval Osel.

Fíky místo cukru

Cukr se začal jako sladidlo v českých zemích ve větší míře používat až v 19. století. Obvyklým staročeským sladidlem byl med. Proto se také perníku říkalo medovník; vyráběl se z medu. Ne všude však používali

med. Plzeňští archeologové nedávno zjistili zajímavou věc. Do Plzně se ve středověku dovážely z jižní Evropy fíky, které se sušily a rozdrtily. Pak se přidávaly do pokrmů místo cukru.

Lázně

Okolí Bečova nad Teplou neproslulo v minulosti pouze těžbou kovů. liž ve středověku zde byly lázně. Se jménem říčky Teplé se setkáváme poprvé v roce 1193. Tehdy zde byly známé teplé minerální prameny. Chebské kyselky se prodávaly už roku 1416, čerpaly se do puten a v nich se roznášely zájemcům. Město Cheb (obchodovalo s minerální vodou z dnešních Františkových Lázní) mělo kolem roku 1650 obchody s minerálkami v Praze, Vídni, Řezně a Norimberku. Voda se stáčela do kameninových láhví s cínovým víčkem. Také tepelské kyselky (z území dnešních Mariánských Lázní) se plnily už v 16. století do lahvic a vozily se i do klášterů v Kladrubech a Plasech, kde bylo možné se v nich koupat. Naproti tomu karlovarští měšťané se báli vodu prodávat. Obávali se, že by se snížil počet lázeňských hostů. leště roku 1718 opakovali zákaz prodeje minerálních vod. V Karlových Varech se vždy léčili bohatí lidé. Například Adam mladší z Valdštejna odjel do Karlových Varů roku 1616 léčit si dnu. Vodu z pramenů doslova hltal po litrech a pečlivě si zapisoval počet vypitých „hrníčků“. Během jediného dne vypil až 16,5 litru léčivé vody. Ta ovšem průběh onemocnění dnou ještě zhoršila.

Starý palác

Navštivte hrad dnes

Hrad a zámek Bečov nad Teplou patří dnes k národním kulturním památkám. Leží v Karlovarském kraji přímo při hlavní silnici z Karlových Varů do Plzně. Nachází se na skalním ostrohu nad údolím říčky Teplé asi 20 km jižně od Karlových Varů. Hrad je situován v půvabné krajině, která sama stojí za návštěvu. Nedaleko se nacházejí dochované technické památky, dokumentující středověkou těžbu stříbra, jejíž osud se těsně váže k bečov-skému hradu.

V rámci prohlídky lze navštívit zámecké interiéry s dobovým nábytkem a původními sbírkami (knihovna, salon grafiky, gobelínový sál, červený salon). V místní kapli se nacházejí (bohužel velice poničené) fresky z přelomu 14. a 15. století, jejichž styl ukazuje na to, že autorem byl umělec

blízký mistru Theodorikovi (autoru deskových maleb na Karlštejně). Be-čovské fresky zobrazují mariánské výjevy a Poslední soud. Kromě

toho je na hradě vystavena významná památka evropského románského zlatnictví -**relikviář sv. Maura.** Součástí je i krátká expozice, která seznámí zájemce s restaurováním relikviáře.

Stavební vývoj

Hrad Bečov nad Teplou byl postaven na ideálním místě, téměř dokonale chráněném tvarem okolního terénu. Založen byl na vysokém kopci s příkrými svahy, obtékanými ze dvou stran řekou Teplou a z třetí Dolským potokem (dříve nazývaným Hlubokým). Pouze skalnatá šíje, svažující se pozvolna k městečku Bečovu, byla snadněji přístupná. Na ní byl záhy po založení hradu vylámán hluboký příkop, který celou šíji přetínal. K původnímu hradu patřilo zřejmě několik dnes dochovaných staveb. Na jižním okraji skály se zachoval spodek původní hradní věže. Ze 14. století je i čtyřpatrová obytná hranolová věž. Místnosti ve věži byly vytápěny krby a později kamny, jejichž kouř se odváděl do dochovaných vysokých komínů ve střeše. Do věže vedly původně dva vchody - jeden v přízemí z nádvoří a druhý v patře přes ochoz hradeb. Později (kolem roku 1400) byly zazděné v souvislosti s výstavbou hradní kaple v přízemí obytné věže.

Gotická hradní kaple Navštívení Panny Marie vyniká stropem, jehož klenbu tvoří žebra, která se navzájem kříží a vytvářejí tak působivý dekor, symbolizující křesťanský kříž. K původní obytné věži se z obou stran napojovaly mohutné hradby, které uzavíraly prostor hradu. Západní se dochovala dodnes - ve stěně později postaveného obytného jádra. K rozsáhlé přestavbě hradu došlo v letech 1502-1547 za Pluhů z Rabštejna, kteří Bečovu nad Teplou vtiskli v podstatě dnešní tvář. V té době bylo postaveno na západě druhé věžovité obytné stavení (vyšší než původní na straně východní). Mezi oběma paláci bylo navíc postaveno nižší patrové spojovací křídlo s valenými sklepy (z větší části vytesanými hluboko' ve skále). Komnaty v horních patrech obytných věží dostaly nová, větší arkýřová okna a vchody portály v gotickém duchu. Do hradní kaple byl proražen nový vchod ze sousedního spojovacího křídla. Protože Pluhové z Rabštejna vyznávali evangelickou víru, pokusili se v

rámci přestavby hradu smýt ze stěn kaple původní fresky, které vycházely z katolického pojetí ná-

Bečov na konci 19. století (pohled z východu)

boženství. Malá část se však přesto uchovala. Kromě toho byl v téže době přistavěn vedle staré okrouhlé věže nevelký renesanční palác. Byla také zesílena čelní okrouhlá věž, jejíž horní část však musela být roku 1623 pro zchátralost stržena a dochoval se jen spodek.

Na konci třicetileté války přepadl Bečov nad Teplou švédský generál Königsmark, který hrad dobyl a zajal posádku. Hrad byl značně poškozen, takže se v dalších letech dokonce označoval jako „pustý zámek". Byl sice později opraven, ale nestal se již panským sídlem. Byl upraven pro hospodářské využití, především jako skladiště. Vojenský velitel hradu lan Lac-ron vypracoval roku 1656 plán na vybudování nového opevnění, ale realizována byla jen velká bašta nad příkopem (nazývaná Lacronova). Na jejím místě byla později postavena zámecká kaple.

V 18. století došlo k dalšímu snížení čelní okrouhlé věže. Když získal be-čovské panství Dominik Ondřej z Kounic a Ritenberka, nechal si roku 1753 postavit nedaleko zpustlého hradu zámek v barokním stylu. Tím definitivně ztratil starý hrad funkci panského sídla. Poslední větší stavební úpravy proběhly v letech 1861-1865, ale naštěstí se nepodařilo v plném rozsahu realizovat plány, které v romantickém duchu navrhovaly pseudogotickou přestavbu hradu. Proto si Bečov nad Teplou uchoval bez podstatnějších zásahů původní středověký ráz.

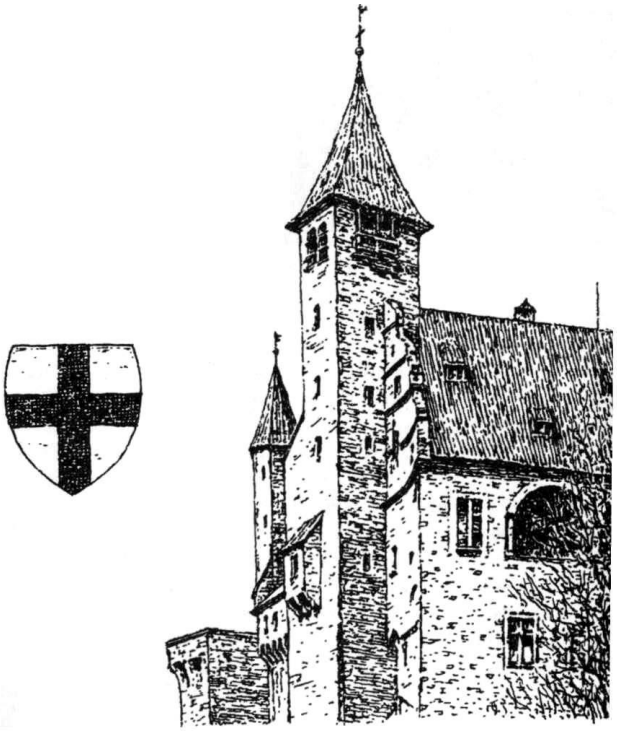
Tabule renesančního měšťana

Bouzov

Prvním známým držitelem hradu byl roku 1317 Búz z Bouzova

Majitelé

do poloviny 14. století páni z Bouzova
do roku 1382 páni z Vildenberka
1382-1396 moravský markrabě Jošt
1396-1442 páni z Kunštátu
1442-1472 Kostkové z Postupic
1472-1481 páni ze Selmberka
1481-1494 páni z Kunštátu
1494-1547 páni z Biskupic
1547-1583 Podstatští z Prusinovic
1583-1617 |an Berger z Bergu
1617-1655 páni z Oppersdorfu
1655-1696 páni z Hodic
1696-1939 řád německých rytířů
1939-1945 německá SS

Bouzov patří díky své romantické přestavbě v 19. století mezi nejmalebněj-ší moravské hrady. Nádech tajemna mu navíc vtiskla přítomnost řádu německých rytířů. Na Bouzově pobýval velmistr řádu a jeho pobočníci, kteří si hrad vybrali za své letní sídlo. Bouzov prožil během staletí smutné okamžiky stejně jako události, na něž může být hrdý. Mezi nejsmutnější kapitoly jeho dějin patří II. světová válka, kdy na hradě sídlil přepadový oddíl SS, který kromě jiného vypálil obec Javoříčko a povraždil jeho obyvatele. K pozoruhodným, i když ne spolehlivě doloženým událostem patří fakt, že se na Bouzově možná narodil český král |iří z Poděbrad. Tato domněnka je velice pravděpodobná, neboť zde sídlil jeho otec Viktorín z Kunštátu.

Příběh z roku 2000

„Je to blbec," konstatovala Mirka věcně, když se za správcem hradu zavřely dveře místnosti.

„To máš jedno. Přece si kvůli němu nebudeme kazit prázdniny" rozesmál se Aleš a otevřel batoh, který ležel pohozený na zemi vedle postele. Chvíli se v něm přehraboval a pak vítězoslavně vytáhl balíček. „Tohle mi dala matka na cestu. Abych tu prý neumřel hlady/' usmíval se. Rozbalil papír a na stůl položil několik chlebů s řízky. „Kladla mi na srdce, ať si je dám do ledničky, že prý mi déle vydrží."

Lukáš, který si u protější postele vybaloval svoje věci, všeho nechal a hnal se ke stolu s vonícími řízky. „Tady žádnou ledničku nemáme," vysvětloval rychle. „Takže by byla škoda, aby se ti zkazily." Natáhl ruku a hladově se zakousl do největšího.

„Ledničku tu nemáme," souhlasil Aleš, „zato popelnici ano."

„Já si půjdu raději taky vybalit," zabručela otráveně Mirka a zamířila ke dveřím. Pro ni a Janu vyhradil správce místnost na spaní o patro výš. Moc se jí to nelíbilo. Poblíž kluků by se cítila bezpečněji. Na starém hradě člověk přece jen nikdy neví, co se může stát. Řeči o strašidlech a bílé paní, které vedl správce Stýblo před chvílí, když jim ukazoval návštěvnickou trasu, jí vzaly náladu. Tohle sice nebyla její první brigáda, o prázdninách už dělala průvodce dvakrát, jenže to bylo vždycky na přátelsky vypadajících zámcích. Tenhle hrad však vypadal hrozivě už z dálky. Venku bylo vedro k padnutí, ale tady, mezi silnými kamennými zdmi, vanul chlad. A pak to šero! V každé chodbě a na každém schodišti temné kouty. Kluci se jí smáli. Nemohla si pomoct. Věděla, že je to nesmysl, ale bála se.

„Co to říkal správce?" nadhodil Lukáš s plnou pusou. Rychle polykal, aby stihl sníst poslední řízek, který zůstal ležet na stole. „Že se tady zjevuje bílá paní? Až ji potkáš, Mirko, nezapomeň se představit. Jsme tady noví, tak aby si nemyslela, že se neumíme chovat."

„Vtipné," odsekla Mirka a pohodila hlavou. Černé kudrnaté vlasy se jí zavlnily, a třebaže měla vztek, s potěšením si všimla, že si ji Aleš nenápadně prohlíží. Věděla, že jí to sluší. Na hradě se sice necítila ve

své kůži, ale nakonec ten měsíc, co tu má pracovat jako průvodce turistů, by nemusel být tak špatný. Třeba si zvykne.

„Lukáš má IQ nízké skoro stejně jako hradní správce. Nevšímej si ho,“ řekla Jana, vysoká světlovlasá dívka, poslední ze čtveřice brigádníků, kteří měli na hradě provádět. Jako jediná z nich už studovala vysokou školu. Když správci Stýblovi řekla, že historii, s hranou starostlivostí si povzdechl: „To v tobě asi budu mít pořádnou konkurenci. Kdybys zatoužila o hradě vědět víc, mám docela slušnou knihovnu. Jestli chceš, přijď pak za mnou.“

„Tak to prrr!“ protestoval Lukáš tak vehementně, až kus řízku vyprskl na zem. „Přirovnávat mě k tomu nafoukanému chlapovi je smrtelná urážka. Kdybys byla urozená šlechtična, vyhlásil bych ti válku.“

„Ale protože jsem obyčejná holka, tak mi jenom sníš zásoby. Tedy pokud se k nim dostaneš. To je zřejmě všechno, co dokážeš,“ popichovala ho vesele Jana.

Lukáš byl vysoký, sportovní typ a vypadal určitě zajímavěji než útlý Aleš, který měl navíc brýle a připomínal přerostlého čaroděj-nického učně.

„A ty nějaké máš?“ vyhrkl Lukáš s komickým údivem. „Tak to bych ti mohl pomoct odnést batoh nahoru. Všude je hrůza schodů. Chodby se točí sem a tam, zbytečně by ses nadřela.“

„Jsme tady pár hodin, Jano, a už máš dva obdivovatele,“ roze-smál se Aleš. „Gratuluju! Jeden tě láká na knížky, druhý ti chce sežrat zásoby z domova. To bude těžká volba!“

„Já se jen jako gentleman nabízel, že jí pomůžu s věcmi,“ namítl Lukáš, zmuchlal v ruce mastný papír od řízků a hodil ho po Alešovi. „A kdybys nebyl maminčin mazánek, tak bys šel s námi a pomohl s batohem Mirce. Tedy jestli ho uneseš.“

„Kdybych nebyl maminčin mazánek, neměl bys břicho plné řízků,“ připomněl Aleš. Pak se usmál na černovlasou Mirku, zvedl jako pírko její velikánský batoh a řekl: „Dovolíš?“

Mirka se trochu začervenala a honem nevěděla, co dělat. Ale zachránila ji Jana. Se samozřejmostí podala sviij batoh Lukášovi a řekla: „Díky. Stejně se vás dvou asi nezbavíme, tak ať jste alespoň k něčemu.“

Obraz Bílé paní, o které správce vyprávěl, že se zjevuje o půlnoci, Mirka z duše nenáviděla. Kdykoli vedla kolem něho výpravu turistii, snažila se mít tuhle část prohlídky co nejrychleji za sebou. A pokud to šlo, prošla kolem obrazu, aniž by o něm cokoli řekla. Dokonce se snažila dívat na druhou stranu, jako by tu obraz vůbec nebyl. Důvod, proč ho tak nesnášela, byl vlastně úplně malicherný. Když tudy vedla svou první skupinu, jeden malý chlapeček, takový ten rozjívený spratek, který může úplně všechno a rodiče ho za to ještě obdivují, ukázal na obraz a nahlas vykřikl: „Hele, vona mrká!“ Od té doby Mirka pořád zkoumala, jestli to náhodou není pravda. A ke své hrůze měla pokaždé pocit, že na ni hubená dáma v krajkovém krejzlíku a upnutých bílých šatech opravdu mrká. Jednou se jí dokonce zazdálo, jako by nenápadně pohnula rukou. Utěšovala se, že za to může šero v sále a jde jenom o optický klam. Jenže co když...

Jednou se o tom zmínila Alešovi. Bylo už pozdě večer, seděli spolu na hradebním ochozu a dívali se na hvězdy. Byl to moc hezký večer, kolem ticho, nad hlavou černá tma a v ní zavěšené zlaté jiskřičky. Povídali si a smáli se. Jediné, co jí vadilo, byly můry, které poletovaly kolem. Chvíli se ohánělí rukama a nakonec Aleš zhasl

baterku. To můry otrávilo a za chvíli byly pryč. Pak ucítila Alešovu ruku, jak ji nesměle hladí. Bála se, a současně se jí to líbilo. Spíše z rozpaků, než že by se chtěla opravdu svěřit, mu pověděla o bílé paní.

Aleš se jí přestal dotýkat, zvedl ruku a opatrně ji objal. Jeho obličej se přiblížil těsně k Mirčinu. „Neboj se,“ řekl konejšivě. „Jsi krásná.“

Cítila, že se jí svírá hrdlo, a měla co dělat, aby vůbec odpověděla: „Já se tě nebojím.“

„Já nemluvím o sobě,“ řekl vesele. „Já myslel, aby ses nebála bílé paní. Nebo jsem udělal něco, abys měla důvod bát se mě?“

Než si stačila rozmyslet odpověď, ucítila Alešovy rty. Bylo to krásné. Zavřela oči a vnímala ticho letní noci a Aleše. Pak ji pevněji stiskl a Mirka ucítila, jak se jeho ruka snaží vklouznout pod její halenku. Odstrčila ho, odsedla si a přísně řekla: „To by snad stačilo!“

Aleš si trochu rozpačitě srovnával brýle na očích. Pak tiše špitl: „Už tě nebudu zdržovat.“ Vstal a pomalu odcházel po ochozu ke schodům na

nádvoří. Po několika krocích se zastavil, otočil se a klidně řekl: „Ale kdyby ti bílá paní ubližovala, řekni mi to. Já si to s ní vyřídím!“

„Počkej,“ vykřikla Mirka a vyskočila. „Já jsem nechtěla...“

„Já vím,“ přikývl Aleš. Vypadal smutně, i když určitě ne nešťastně. „Já vlastně také ne. Půjdeme spát? Zítra je taky den.“ Počkal na Mirku, pomohl jí sestoupit na nádvoří a doprovodil ji až před dveře ložnice, kde dívky spaly. Natáhl ruku ke klice, aby otevřel dveře. Stál tam v tmavé hradní chodbě skoro bez hnutí, slyšet byl jen jeho tlumený dech. Mirka natáhla ruku, aby ho zadržela. Pak ho sama něžně políbila. „Dobrou noc,“ řekla, otevřela si a zmizela v ložnici.

„Tohle ve smlouvě nemáme,“ řekla Jana a vrátila papír správci. „Aby bylo jasno, mluvím za nás všechny.“

„Nepřeháníte trochu?“ bručel rozpačitě obtloustlý muž s lysinou na hlavě, lesknoucí se potem. Mohl by začít křičet, mohl by je dokonce i vyhodit. On spravoval hrad a ti čtyři by ho měli ve všem poslouchat. Kdyby k něčemu došlo, pravdu by měl vždycky on. Jenže už si na své brigádníky zvykl a věděl, že práci zastanou dobře. A kdyby odešli všichni najednou, kde by uprostřed léta našel tak rychle náhradu? Povzdechl si a pak smířlivě pokračoval: „Pochopte, od začátku sezóny máme návštěvníků méně než loni. Na ústředí říkali, že na jiných hradech to už zkusili. A vždycky to přitáhlo víc lidí. Noční prohlídky hradů dneska lákají. Víte, kolik lidí tady v okolí tráví dovolenou? Na obyčejnou prohlídku je nedostaneme. Ale na něco extra se dají přilákat.“

„A vy si myslíte, že to, co po nás chcete, je něco extra?“ vrtěla nesouhlasně hlavou Jana. „Večer tu stejně není co dělat. Koneckonců bychom to zkusit mohli. Ale to by muselo být něco jiného, než navrhujete. Prohlídka sklepů, číše vína při svíčkách, četba z popravčí

knihy o mučení. Tohle nabízejí všude. Nezlobte se, ale v tom není vůbec žádný nápad.“

„Když jsi tak chytrá, vymysli něco sama,“ odsekl správce vztekle a otočil se. Teď měl opravdu zlost. Ostatní ho varovali, aby nepřijímal studentku historie. „S vysokoškolačkami je vždycky potíž,“ vysvětloval mu kolega z jižních Čech. „Přečetly kdeco, dokonce si něco z toho i pamatují. A strašně rády by všem ukázaly, jak jsou chytré. Pořád by poučovaly. Už se cítí vědkyněmi. Radím ti, vezmi si někoho jiného.“ Teď by mu dal za pravdu, Jenže už je pozdě.

„Asi jsme ho naštvali,“ konstatoval polohlasně Aleš, když za správcem zapadly dveře místnosti.

„Ten jeho nápad je fakt volovina, ale mělas mu to říct asi jinak. Viděla jsi, jak mu to bylo líto?“ řekla trochu káravě Mirka.

„Tady jde o byznys, ne o city,“ vrtěl nesouhlasně hlavou Lukáš. „Jana má pravdu. K čemu by bylo, kdybychom připravili noční prohlídky, na které nikdo nebude chodit?“

„Aby ses jí nezastával,“ uštěpačně podotkl Aleš. Ale než stačil pokračovat, ukázal Lukáš na Mirku a řekl: „A ty by ses Mirky ne-zastal, kdybych s ní nesouhlasil?“

„V tom přece není nic osobního,“ protestoval Aleš.

„Ale je,“ usmála se Jana a položila ruku Lukášovi kolem pasu. Pak se obrátila na Mirku: „Není to fajn mít ochránce?“

Mirka neodpověděla. Nelíbilo se jí, když Jana dávala před ostatními najevo, že s Lukášem začala chodit. I ona měla Aleše ráda, ale to, co k němu cítila, považovala výhradně za svou věc. Ani ve snu by ji nenapadlo dělat podobně divadlo jen kvůli tomu, že s ní Aleš před ostatními souhlasí. To přece není věc sympatií. Kdyby měla pravdu, byl by jeho souhlas stejně samozřejmý. A kdyby pravdu neměla, byla by to od Aleše hloupost. Měla ho ráda hlavně proto, že hlouposti nedělal. Pokud o něčem diskutovali, nebylo přece podstatné, kdo se komu líbí, ale co je pravda.

Jana si chvíli Mirku prohlížela a pak odtáhla ruku z Lukášova boku. Vypadala skoro rozpačitě. „Tak vymyslíme něco lepšího?“ řekla rychle, jako by chtěla odvést řeč jinam. Všichni nadšeně souhlasili. Ten den šli spát až po půlnoci. Na stole ležel papír popsaný Alešovým úhledným

rukopisem. Na něm byly body, podle kterých se měla provádět noční prohlídka hradu. I když se to Mirce příliš nelíbilo, honosně ji nazvali Půlnoc s bílou paní.

Správce Stýblo souhlasně přikyvoval, když papír četl. „Musím uznat, že to není špatné," řekl pak a pokusil se o úsměv. Lukáš později tvrdil, že měl v obličeji něco mezi výrazem, kterým by uvítal finanční kontrolu a kulturistku v plavkách.

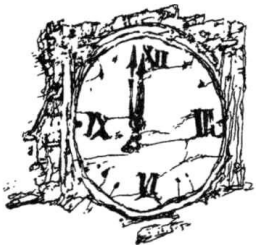
Správce si jejich poznámky znovu pročetl a pak řekl: „Ovšem na to budeme potřebovat spoustu rekvizit a kostýmů. Kde je chcete vzít?"

„Hospodský dole pod hradem tvrdil, že ve městě mají ochotníky. A že prý hráli také něco o bílé paní. Někde jejich kostýmy musejí být," připomněl Aleš.

„To je pravda," souhlasil správce. „Pokusím se všechno sehnat. A teď alou otevřít. Na dnešek je objednáno sedm autobusů."

Následující den měly začít noční prohlídky hradu. Jana s Lukášem odešli tancovat do města, aby si ještě užili, protože další večery už to nepůjde. Mirku bolela hlava, a tak si šla lehnout hned po večeři. Aleš slíbil pomoct správci Stýblovi s úklidem ve sklepech.

Mirka se v noci vzbudila. Nejdřív měla pocit, že jí někdo třese ramenem. I když v ložnici byla tma, poznala hned, že je sama. Jana se ještě nevrátila. Chtěla se otočit na druhý bok a spát dál,ale najednou zaslechla jakýsi divný zvuk. Jako by ji někdo volal. Nebyla si jistá, zda slyšela dobře, ale pro jistotu se posadila. Natahovala uši, jenže všude

bylo naprosté ticho. Pak si uvědomila, jak silné jsou tady zdi. I kdyby ji někdo volal, nemohla by ho slyšet. Tohle zjištění ji ovšem neuklidnilo.

Nevěděla, co má dělat. Věděla však určitě, že by teď neusnula. Nakonec si rychle natáhla džíny a tričko, sebrala ze židle baterku a vyšla na chodbu. Opatrně se šinula ke schodům. Chtěla sejít dolů a podívat se

do ložnice ke klukům. Doufala, že tam Aleš už bude. Jenže když sešla o poschodí níž a otevřela dveře do místnosti kluků, zjistila, že je prázdná. Teprve teď ji napadlo podívat se na hodinky. Posvítila si na ciferník a skoro se vyděsila. Bylo pár minut po půlnoci. Kde mohl Aleš být? Že by tak dlouho uklízel se správcem ve sklepě, jí připadalo nemožné. Pak ji bodlo u srdce. Vzpomněla si, že odpoledne říkal Lukášovi, že se možná přijdou s Mirkou podívat na diskotéku za nimi. Jenže to ještě netušil, že Mirka půjde spát tak brzo. Co když tam šel sám?

Rozpačitě přešlápla, ale potom otevřela skříň a rychle si prohlížela Alešovy věci. Všechno, co by si mohl na diskotéku obléknout, bylo tady. Chyběly jenom montérky. Že by opravdu ještě uklízel ve sklepě? Nakonec to bylo možné. Do zítřka mělo být všechno hotové a třeba se zdrželi. Možná by jim mohla pomoct. Už jí bylo dobře, a pokud ještě pracují, bylo by sobecké jít spát.

Vrátila se na chodbu a zamířila do přízemí. Měla dvě možnosti. Buď musela vyjít ven na nádvoří a obejít celý palác, aby se dostala ke vchodu do sklepů. Tahle cesta ale byla mnohem delší než druhá. Stačilo proběhnout několika sály v přízemí a byla by tam. Jenže to by musela projít kolem obrazu Bílé paní. Kdyby však šla přes nádvoří, mohla by minout Aleše. On by se vracel určitě nej-kratší cestou. Nadechla se. Pak si vzpomněla, že v jednom filmu o upírech viděla, jak se hlavní hrdinka pokřižovala a to jí zachránilo život. Bezděčně udělala totéž a vykročila napříč tmavým sálem. Za chvíli už byla u obrazu, který jí tolik naháněl strach. Chtěla proběhnout rychle kolem, ale cosi ji donutilo, aby se zastavila a ohlédla. Zvedla baterku a posvítila na obraz. Překvapeně zamrkala. Stěna byla prázdná. Po obrazu zbyla jen skoba. Okamžitě zhasla baterku. Došlo jí, že se tady zřejmě nestal zázrak a bílá paní neobchází hradní cimbuří. Do hradu pravděpodobně vnikli zloději. Proto se Aleš nevrátil do ložnice. Kdoví co se mu stalo!

Připadala si v obrovském hradě ztracená a bezmocná. Pak se po špičkách \rátila do vstupní síně a zamířila na druhou stranu, kde měl kancelář správce. Naštěstí byla otevřená. Zvedla telefon, aby zavolala na policii. Telefon byl hluchý. Lupiči asi přerušili vedení. „Do pytle!“ zaklela. Věděla, že teď je všechno na ní.

Tiše se vrátila do sálu, kde dříve visel obraz Bílé paní. Potichu se plížila tmou dál, aby se rozhlédla kolem. Někde museli zloději být. A hlavně, někde musel být její Aleš. Pak uslyšela hlasy. Dutě se rozléhaly prázdnými sály. Lupiči byli v rohovém sále nad bránou. Opatrně našlapovala, až se zastavila u otevřených dveří, ze kterých probleskovalo tlumené světlo. Klekla si a opatrně, až u země, vystrčila hlavu, aby do sálu viděla.

U otevřeného okna stáli dva cizí muži a pomocí provazu právě spouštěli ven cosi zabaleného v dece. U sloupu, který podpíral klenbu sálu, seděli správce s Alešem a byli svázaní provazy. Aleš měl na rtech krev.

„Slyšel jsi?“ vztekal se vyšší z obou lupičů. „Už odbila půlnoc. Sliboval jsi mi, že do půlnoci budeme pryč.“

„Kdyby nás ti dva blbci nezdrželi, mohli jsme už být hotoví,“ zavrčel menší. Měl kulatý, dobromyslně vypadající obličej s černým knírkem. Ale v očích se dal číst strach. Mirce připadal na první pohled jako sňatkový podvodník.

„Já bych raději šel. Máme už dost. Necháme tu zbytek a zmizíme,“ navrhl urostlý lupič.

„To nejde,“ vysvětloval menší s knírkem. „Patrik sepsal, co všechno máme přinést. A ty to víš moc dobře. Umíš si představit, co by se stalo, kdybychom tu něco nechali?“

„Neměli jsme tu zůstat přes půlnoc,“ umíněně trval na svém vyšší. Pak se otočil na oba spoutané muže a ukázal na ně. „Co s těma dvěma?“

Menší sáhl do kapsy, vytáhl pistoli a potěžkal ji v dlani: „Co asi? Viděli nás. To ti nestačí?“

Vyšší z lupičů si rezignovaně povzdechl. Vzápětí se vyklonil z okna a chvíli se díval dolů. Pak začal vytahovat zpět uvolněný provaz.

Mirka si všimla, že na zemi u okna leží ještě pěkná spousta věcí. Na to, aby lupiči všechno spustili dolů, potřebovali určitě ještě nějakou dobu. Couvla do chodby a zoufale uvažovala, co má udělat. Že chtějí zabít Aleše, jí bylo jasné. Kdyby běžela dolů pro pomoc, určitě nestihne vrátit se včas. Znovu se pokřižovala a přivřela oči. Cítila slzy. Najednou se jí zdálo, že v šeru vidí nejasnou postavu v bílém. V tu chvíli ji to

napadlo. Pokud byla šance, potom jedině taková. Tiše vstala a rozběhla se zpátky do své ložnice. Ještě štěstí, že už přivezli rekvizity na noční prohlídky.

Rychle se převlékla do kostýmu bílé paní. Pak se klusem rozběhla

zpět. Nikdy by nevěřila, jak špatně se v renesančních šatech běhalo. Zastavila se na chodbě v přízemí. Ze stěny sundala kopí a halapartny, zapřela je o stěnu a předek podložila stoličkami. Rychle vše zkontrolovala a pokračovala dál. Za chvíli už zase stála na chodbě před komnatou, v níž leželi na zemi spoutaní Aleš a správce. A kde byli dva lupiči.

Nadechla se, počkala, až se oba lupiči otočí k oknu, a tiše se vplí-žila do komnaty. Položila si prst na rty, aby spoutaným mužům naznačila, že mají mlčet. Klekla si ke sloupu a rychle začala rozvazovat Alešovi pouta. Šlo to špatně, uzel byl strašně utažený. Přesně ve chvíli, kdy ho uvolnila, se jeden z lupičů otočil. Ještě stačila položit Alešovi na zem k ruce dýku, kterou sebrala ve zbrojnici. Doufala, že to k jejich útěku bude stačit. Vstala a pomalu, důstojným krokem zamířila ke dveřím a pryč z místnosti.

Oba lupiči stáli s otevřenými pusami, neschopní pohybu. Mirka zatím vyšla na chodbu a oddechla si. Věděla však, že to nejtěžší ji teprve čeká. Musela ještě oba lupiče z místnosti odlákat. „ Vraťte mi můj obraz," zakvílela, jak nejděsivěji uměla.

Chvíli se nedělo nic. V místnosti bylo hrobové ticho. Pak uslyšela, jak jeden z lupičů přiškrceně říká: „Co to bylo?"

„Nic," zabručel druhý nejisté. „Musíme dodělat práci."

„Tys nic neviděl?" zeptal se první a v jeho hlase bylo slyšet hysterii.

„Ne," řekl pevně druhý.

V tu chvíli se Mirka objevila na prahu místnosti znovu. Nic neříkala, jen kynula rukou, jako by vyčítala a ukazovala na hromadu ukradených věcí, kde si teprve teď všimla obrazu Bílé paní. Zůstala tak ale jen okamžik. Vzápětí rychle couvla zpět do tmy. „Teď se ukáže, jestli se v detektivkách nekecá," říkala si. „Zloději jsou prý pověrčiví. Doufám, že tihle dva nejsou výjimka."

Bohužel byli.

„Nech ten obraz ležet," ostře vyštěkl menší lupič s knírkem na svého druha. Pak vytáhl pistoli a nařídil komplici, aby zůstal a hlídal. Rychle zamířil ven.

Mirka vyrazila chodbou zpět ke vstupní hale. Slyšela za sebou dupání. Prudce zabočila za roh a nadzvedla goblén, který tu visel. Věděla, že za ním je malý výklenek. Schovala se v něm a snažila se nedýchat. Ale opatrnost byla skoro zbytečná. Lupič se s funěním přehnal kolem. Pak uslyšela výkřik a kovový rachot padajících zbraní. Odkryla roh goblénu a vyběhla z výklenku. Lupiče, který ji pronásledoval, našla ležet na zemi v krvi. Břicho měl probodnuté jedním z kopí, které ve tmě nastražila. Baterkou začala prohledávat místo, kde ležel. Pistole mu vypadla a ležela skoro až u dveří. Sebrala ji a potěžkala v ruce. Pak se otočila a vyrazila zpět. Doufala, že to stihne, fen aby se Alešovi nic nestalo. Jenže uslyšela výstřel a výkřik. To už bylo příliš. O cosi zakopla a pamatovala si, že padá na zem. Zda omdlela strachem, nebo se udeřila do hlavy, nevěděla.

Probrala se až v nemocnici. U jejího lůžka seděl policista a dřímal. Když otevřela oči, usmál se a omluvně vysvětloval, že jen potřebuje podepsat protokol.

„Jak... jak to dopadlo? Žije Aleš?“ vyhrkla.

„Bodejď by nežil,“ přikývl policista a v jeho hlase byl slyšet obdiv. „Zachránila jste je.“

„Ale jak?“ naléhala zmateně. „Jeden se nabodl na kopí, které jsem nastražila. A pak jsem slyšela výstřel...“

„Asi si to nepamatujete,“ řekl shovívavě. „Ten druhý měl také pistoli, a když se správce a ten brigádník uvolnili, vytáhl ji a chtěl ji použít. Pak jste se objevila ve dveřích převlečená za bílou paní a jednou ranou jste ho zneškodnila. Vzápětí jste se otočila a zmizela. Asi jste se vracela k tomu prvnímu. Přitom jste znovu zbraň nabila. Zakopla jste a při pádu se pořádně uhodila. Víte ale, co mi není jasné? Kde jste vzala další náboje?“

„Jaké náboje?“ koktala Mirka zmateně.

„Ta pistole, co jste držela v ruce, měla v zásobníku všechny náboje,“ vysvětloval policista.

V tu chvíli se otevřely dveře a vstoupil jiný policista. Chvíli se díval na Mirku a pak řekl: „Nech ji. Podle laboratoře se z pistole, co měla v ruce, nestřílelo. I když já si myslím, že na balistice byli asi úplně ožralí. Víš, co píšou? Že na nábojnici nic nenašli! Chápeš, žádné rýhy po hlavni, nic. Byla prý úplně čistá. Něco takového ještě neviděli. Ale každopádně tahle dívka střílet nemohla. Aspoň nebudeš muset nic vysvětlovat,“ obrátil se přátelsky k Mirce. „ Teď odpočívej.“

Jak to bylo ve skutečnosti, se nikdo nedozvěděl. Když se vrátil obraz Bílé paní na své místo, zašla se Mirka na něj podívat. Už se ho nebála. Lidé byli určitě nebezpečnější než přízraky. Když se u obrazu zastavila, přísahala by, že na ni dáma v bílém znovu mrkla. Tak nějak spiklenecky.

Z historie majitelů panství

Jan a Beneš z Vildenberga (kolem roku 1349 - 1379) Synové Půty (potomka mana olomouckého biskupa Protivy z Doubravic), který získal Bouzov kolem roku 1340. Otec i synové se nazývali pány z Vildenberga podle jejich nového hradu u Pozořic (východně od Brna). Byli dobrými

hospodáři, skoupili v okolí četné vesnice i lesy a kolem roku 1350 získali i velké panství loštické s městečkem a dvaceti vesnicemi.

Beneš z Vildenberga (1379-1382)

Po bratrově smrti nedokázal pokračovat v úspěšném hospodaření a byl nucen prodávat jednotlivé vesnice, až posléze prodal městečko Loštice i hrad Bouzov.

Jošt (1382-1396)

Bratranec českého krále Václava IV. V době, kdy vlastnil Bouzov, zastával úřad moravského markrabího, později se stal římským císařem. Beneš z Vildenberga, předchozí majitel hradu, vystupuje pak jako člen jeho družiny. Jošt svěřil správu Bouzova loupeživému rytíři Procku Bůzovskému z Vildenberga. V té době vedl Jošt boj se svými bratry markrabím Prokopem a lanem Soběslavem, proto bylo urychleně dokončeno opevnění hradu.

Heralt z Kunštátu (1396-1408)

V letech, kdy vedl války se svými bratry, svěřil Jošt hrad Bouzov svému spojenci Heraltovi z Kunštátu, který zastával úřad zemského hejtmana; patřil ve své době k nejbohatším pánům na Moravě a ovládal řadu panství. Heralt ustanovil purkrabím Pušku z Otaslavic a svěřil mu 50 kop grošů na opravu paláce. Ten však zřejmě peníze zpronevěřil a obytná stavení hradu opravena nebyla.

Heralt a Jiří z Kunštátu (1408-1414)

Synové Heralta; o panství neměli zájem a postoupili ho svému strýci Bočkovi.

Boček II. z Kunštátu (1414-1416)

Patřil ke stoupencům mistra lana Husa. Osobně protestoval proti jeho upálení v Kostnici a jeho tři synové (Boček, Hynek a Viktorin) se stali hlavními oporami husitů na Moravě.

Viktorin z Kunštátu (1416-1427)

Někdy se nazýval Boček (stejné jméno měl i jeho otec a jeho bratr). Byl přítelem lana Žižky, roku 1422 ubránil hrad před vratislavským

biskupem Konrádem, který vpadl s vojsky na Moravu a podporoval císaře Zikmunda. Pod velením Prokopa Holého bojoval proti křižákům roku 1426 v bitvě u Ostí. Nechal přestavět hrad a z Bouzova vybudoval své rodové sídlo.

Herait z Kunštátu (1427-1437)

Spravoval Bouzov za svého nezletilého syna Jiřího.

Jiří z Poděbrad (1437-1464)

Zemský správce a později český král držel hrad Bouzov po otci. Převzal správu panství ve svých 17 letech a psal se Jiří z *Bouzova,* z C*hornic, Třebové.* Vlastnil také hrad Poděbrady, po kterém se začal nazývat až později Jiří Poděbradský.

Zdeněk Kostka z Postupic (1464-1468)

Přítel a nejoddanější stoupenec krále Jiřího na Moravě, který mu svěřil Bouzov, aby ho připojil ke svým panstvím, a vytvořil tak předsunutou obranu proti uherskému králi Matyáši Korvínovi. V roce 1468 vpadlo uherské vojsko na Moravu a připojila se k němu většina moravských pánů. ledním z věrných českému králi zůstal Zdeněk Kostka z Postupic; byl smrtelně zraněn, když táhl s vojskem na pomoc obleženým hradům.

Albrecht Kostka z Postupic (1468-1477)

Bratr Zdeňka Kostky, po jehož smrti se ujal těžce poničeného rodového panství. Hrad Bouzov se dokázal Uhrům ubránit, ale okolí bylo zcela vypleněno (kronikář s povzdechem píše, že některé spálené vesnice zůstaly sto padesát let pusté). Zastával úřad mincmistra v Kutné Hoře, byl nejen proslulým válečníkem, ale také učencem, oblíbeným pro své jemné dvorské mravy.

Hrabiš z Postupic (1477-1481)

Albrechtův syn; držel Bouzov krátce. Hrad přešel v roce 1481 na několik měsíců do rukou lana ze Selmberka, který ho obratem postoupil dalšímu majiteli.

Boček Kuna z Kunštátu (1481-1494)

Po létech bojů za liřího Poděbradského došlo k určitému uklidnění a hospodářskému rozkvětu bouzovského panství. Nedaleko Bouzova byla nalezena železná ruda, kterou zpracovával místní hamr. Vrchnostenské

podnikání přinášelo dobré zisky a Boček Kuna mohl během krátké doby rozšířit panství na 23 vesnic a 3 městečka (Bouzov, Loštice a Líšnice).

Hanuš Haugvic z Biskupic (1494-kolem roku 1533) lako důstojník a rádce uherského krále Matyáše Korvína (který ovládal podstatnou část Moravy) získal nejprve sousední panství levičko a od Bočka Kuny pak odkoupil jeho bouzovské panství. Za Vladislava Jagellonského se stal Hanuš Haugvic moravským hejtmanem. Byl horlivým katolíkem, z bouzovského panství nechal vyhnat vyznavače kalicha a roku 1504 se spolu s moravskými pány víry podobojí účastnil pronásledování členů jednoty českobratrské. Jeho vášní bylo hvězdářství.

Václav Haugvic z Biskupic (kolem roku 1533 - 1546) Syn Hanuše Haugvice; spolu s bratrem lanem studoval ve Vídni. Roku 1545 snížil poddanské dávky a některé poddané dokonce osvobodil od roboty (což je ve své době naprosto ojedinělý skutek). Z finančních důvodů byl nucen prodat hrad Bouzov a později i vesnice.

Prokop Podstatský z Prusínovic (1546-1560)

Byl českobratrského vyznání a po odkoupení panství vyhnal katolické duchovní. Roku 1558 hrad vyhořel, zpustl a přes půl století zůstal v troskách a neobydlený.

Historické souvislosti

Církevní řády

Mnišských řádů a řeholních společenství byla v minulosti celá řada a vyznat se v nich je nesmírně obtížné i pro odborníky zabývajícími se životem církve. Podstatou mnišských řádů byla idea žít zasvěceným způsobem života. Čistý a zasvěcený život ovšem znamenal v každé době něco jiného. Kromě toho řády vznikaly v různém národním a právním prostředí. Proto je jich nesmírně mnoho a jsou navzájem často velice odlišné.

Na začátku je důležité říci, že církev se snažila prostřednictvím řeholních společenství vytvořit novou cestu života věřících. Původně

byly dvě -laická (světský život všech věřících) a pomazaná (cesta života kněží). Řeholní společenství měla vytvořit cestu třetí. Měla stát uprostřed mezi těmito dvěma póly. Jejich členové nebyli vysvěcení a většinou ani neměli liturgické povinnosti a práva kněží. Nesloužili mše, nezpovídali věřící, nepomazávali umírající a nekonali svatby, samozřejmě ani nekřtili novorozence. V průběhu staletí sice několik řádů dostalo určité pravomoci podobné kněžským, ale není to pro řeholní bratrstva typické.

Smyslem nebyl výkon kněžské služby. Obecně se říkalo, že řeholní bratrstva neslouží lidem (jako kněží), ale Bohu. Rozsah jejich služby byl nesmírně široký a řád od řádu zcela odlišný.

V českých podmínkách existovaly rozmanité formy, z nichž nejznámější jsou řády mnišské, kam patří benediktini, cisterciáci a některé řády méně známé (celestini, trapisté aj.). Kořeny mnišských řádů sahají k poustevníkům, kteří v počátcích křesťanství odcházeli do pouště (např. sv. Antonín Egyptský). V poušti žili poustevníci v odříkání a modlili se. U kolébky západoevropského mnišství stál sv. Benedikt z Nursie (zemřel roku 547), který sepsal zásady mnišského života, takzvanou *řeholi,* podle níž se život prvních klášterů řídil.

Další formou řeholního života byly řády řeholních kanovníků, jejichž smyslem nebylo sdružování laiků, ale regulace života kněží. Duchovním otcem byl svatý Augustin (zemřel roku 430). Dobou největšího rozkvětu těchto sdružení (nazývaly se *kanonie)* byla druhá polovina 11. století. Sem se řadí řeholní kanovníci sv. Augustina a premonstráti. Patří sem i křížov-nické a některé špitální řády, které tvořily předstupeň řádů rytířských. Z nich u nás působili křížovníci s červenou hvězdou a křížovníci s červeným křížem.

Pro středověk se staly typickými řády rytířské. Jejich posláním byla duchovní služba, péče o chudé a nemocné poutníky a především služba vojenská - boj s nevěřícími. Nejstarší slavné rytířské řády se zrodily během první křížové výpravy do Svaté země po roce 1099, kdy byl poprvé dobyt jeruzalém. Tehdy vznikly v Jeruzalému tři nejslavnější řády - johanité (později známí jako maltézští rytíři), templáři a němečtí rytíři. V době bojů s pohany v Pobaltí vznikly další - řád mečových rytířů a řád dobřiňských rytířů, které však později splynuly s německými

rytíři. Na Pyrenejském poloostrově v době bojů s islámskými vládci vznikl řád calatravský a svato-jakubský, později portugalský a alcantarský. Osudy rytířských řádů se ve středověku do jisté míry vymykají životu ostatních řeholních společenství, protože rytíři sdružení v těchto řádech vždy usilovali také o světskou moc a mnohdy se stali velkým nebezpečím pro křesťanské vládce.

Ve 13. století vznikaly zvláštní řády mendikantů, tedy žebravé řády, kam patřili minoriti (zvaní též menší bratři), dominikáni, františkáni, kapucíni a další. Staly se typickými řády středověkých měst. Zpočátku hlás-aly chudobu, odmítaly majetek a chtěly žít jen z milodarů. V průběhu 14.a 15. století se však tato filozofie změnila a žebravé řády vlastnily nemovitý majetek jako jiné řády.

K těmto hlavním a ve středověku nejvýznamnějším řeholním společenstvím se řadily další méně významné směry řeholních kleriků, společnosti apoštolského života a také společenství laiků, kteří dodržovali určitá řeholní pravidla, ale žili osaměle (poustevníci). Mezi poustevnické kongregace patřili v 18. století v Čechách ivanité.

Samostatnou skupinou byly ženské řády, zaměřené většinou na meditativní činnost. Členky řádu se označovaly obecně jako jeptišky. Ženské řády často vznikaly jako takzvané druhé řády doplňující společenství mnichů - benediktinky, cisterciácky, kartuziánky, premonstrátky, augustiniánky, dominikánky, johanitky, klarisky a spousta dalších. Kromě přísnější formy ženských řádů existovaly - stejně jako u mužských - i volnější ženské kongregace, kam patřila společenství věnující se např. vyučování, práci ve špitálech a dalším charitativním činnostem.

Zajímavosti

Templáři

Řád založili v Jeruzalémě roku 1118 francouzští šlechtici Hugo de Pyanes a Geoffroy de Saint-Omer. Původním smyslem bratrstva rytířů

byla ochrana poutníků, kteří přicházeli do leruzaléma ke Kristovu hrobu. Své sídlo měl řád v Šalamounově chrámu, jemuž se říkalo templ. Odtud je odvozen název - řád templářů. Roku 1129 papež řád oficiálně schválil. Ve Svaté zemi působili templáři až do roku 1291 a po celou dobu statečně bojovali proti nevěřícím. Pak muslimové dobyli poslední křižáckou pevnost ve Svaté zemi Akkon, při jejíž obraně padl templářský velmistr Guillermo de Beaujeu. Templáři přenesli své sídlo na Kypr a později do Francie.

Ve Francii se stali mocnou silou, vlastnili hrady a půjčovali peníze, čímž rostl jejich nesmírný vliv Nakonec se stali templáři natolik nebezpečnými králi, že je nařídil francouzský panovník Filip IV. Sličný roku 1307 pozatý-kat a zabavit jejich obrovský majetek. Zinscenoval inkviziční proces a členy řádu odsoudil jako kacíře. Poslední velmistr řádu Jacques de Molay se na mučidlech ke kacířství přiznal, ale vzápětí přiznání odvolal a roku 1314 byl upálen. Traduje se, že nevyzradil, kam templáři ukryli své obrovské poklady. Od té doby po nich hledači pátrají, zatím však neúspěšně. Papež Kliment V. byl tenkrát v područí francouzského krále (na jeho nátlak přesídlil z Říma do Avignonu, někdy se dokonce hovoří o „avignonském zajetí papežů“), a proto nařídil roku 1312 řád templářů zrušit. Domy templářů převzali johanité. Do českých zemí přišli templáři kolem roku 1232 a jejich hlavním střediskem byla pražská *komenda* (tj. řeholní dům) u sv. Vavřince. Uvažuje se i o druhém nedoloženém středisku V Templu (dnešní Templová ulice v Praze). Na Moravě působili v Čejkovicích a Jamolicích, později postavili řádový hrad Templštejn.

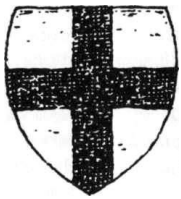
Maltézští rytíři - johanité

Odvozují svůj původ od bratrstva italských kupců z Amalfi, kteří působili v leruzalémě již kolem poloviny 11. století při kapli sv. Panny Marie la-

tinské. Po dobytí města křižáky roku 1099 se od charitativního bratrstva oddělil špitál sv. Jana. Jeho představeným se stal Gerard (zemřel kolem roku 1120). Tento špitál přijal pod svou ochranu roku 1113 papež a tím položil základy pro uznání řádu. Proměna laického

bratrstva v rytířský řád byla dokončena roku 1154 bulou papeže Paschala II. Po ztrátě leruzaléma se roku 1187 johanité přesunuli do Akkonu, a když roku 1291 pevnost padla, přestěhovali se na Kypr. Od roku 1309 sídlil velmistr řádu téměř dvě století na ostrově Rhodos. Roku 1522 Rhodos dobyli Turci. Tehdy se johanité bránili obrovské přesile tak statečně, že ty, kteří přežili, sultán se ctí propustil. Císař Karel V. pak daroval roku 1530 řádu jako náhradu ostrov Maltu. Ta zůstala rezidencí velmistra až do roku 1798, kdy ji obsadil francouzský císař Napoleon Bonaparte. Od roku 1834 je sídlo řádu v Římě. Rád, jehož posláním je péče o nemocné a poutníky, je i dnes uznáván jako suverénní politický subjekt a má diplomatické zastoupení ve 40 státech.

Do Cech přišli johanité roku 1169 a první sídlo měli u kostela Panny Marie pod Řetězem na Malé Straně v Praze. Roku 1243 byla založena významná komenda ve Strakonicích. Proslavila se v bojích proti husitům. Další středověké komendy, často spojené se špitály, byly i v dalších městech -v Mladé Boleslavi, Manětíně, Českém Dubu, Kadani a jinde.

Němečtí rytíři

Celým názvem se jmenovali řád bratří domu P. Marie v Jeruzalémě. Vznikl ze špitálního bratrstva brémských a lúbeckých kupců, které bylo založeno v letech 1189-1190 při obléhání palestinského Akkonu (Akry). Již roku 1199 ho papež Innocenc III. potvrdil jako rytířský řád. V Palestině však němečtí rytíři působili krátce. Záhy se přesunuli do střední Evropy na území ovládané císařem. Němečtí rytíři se pokusili obsadit Sedmihradsko a vybudovat tam mocenskou základnu, ale byli roku 1225 pora-

ženi. Pak začali útočit na pohanské Prusko, kde posléze založili vlastní řádový stát. Velmistr řádu se po pádu Akkonu uchýlil do Benátek

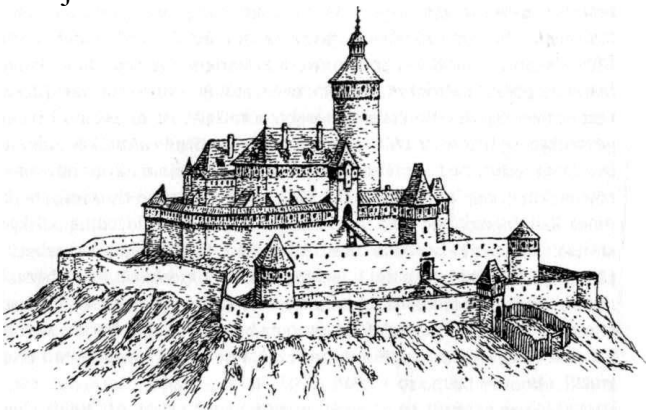
a roku 1309 na pruský hrad Malbork (původně Marienburg, tedy hrad Panny Marie na počest patronky řádu). Řádový stát v Prusku se stal vážným nebezpečím pro polského krále a litevského knížete. Po řadě bojů byl řád německých rytířů roku 1410 poražen v bitvě u Grunwaldu, kde zahynul i velmistr řádu Ulrich von Juningen. V této bitvě zřejmě na straně Poláků bojoval i hejtman Jan Žižka. Sídlo řádu bylo přeneseno do Kónigsberku (dnes Kaliningrad), ale jeho moc slábla. Rád pokračoval v boji s polským králem. Roku 1525 velmistr řádu Albrecht z Hohenzollernu-Ansbachu přestoupil k luteránství a tím přišel řád o Prusko, které zůstalo Hohenzol-lernům. To byla poslední krutá rána. Význam řádu upadal. V roce 1923 odstoupil z jeho čela poslední z řady habsburských velmistrů arcivévoda Evžen a roku 1929 papež řád reformoval. V roce 1939 nacisté řád zcela zrušili, obnoven byl po roce 1945.

U nás je první zmínka o německých rytířích z roku 1204, kdy sídlili u kostela sv. Petra na Poříčí v Praze. Ve středověku měli v českých zemích celou řadu komend, např. v Plzni, Hradci Králové, Chomutově, Jindřichově Hradci, Německém Brodě (dnes Havlíčkův Brod), Blatně u Chomutova a jinde. Ke ztrátě vlivu řádu došlo již před husitskými válkami, kdy král Václav IV. po bitvě u Grunwaldu zabavil nejvýnosnější řádové statky. Posledním domem byla roku 1546 fara v Plzni. Rozsáhlá řádová panství vznikla po třicetileté válce na Moravě a ve Slezsku. V té době získali němečtí rytíři hrady Bouzov a Sovinec. Celá oblast byla spravována z Bruntálu.

Zásobování obleženého hradu

Od středověku platilo nepsané pravidlo o cti obránců. Pokud obleženému hradu nepřispěchal jeho pán do stanovené doby na pomoc, mohla se posádka vzdát. Později se tento zvyk zmírnil a stačilo alespoň dopravit obráncům zásoby a střelivo. O něco podobného se pokusil roku 1464 i český král Jiří z Poděbrad. V té době se proti němu postavila skoro celá Morava, která se přidala na stranu jeho uherského protivníka krále Matyáše Korvína. Mezi věrnými českému králi zůstal Bouzov a také nedaleký opevněný klášter Hradisko u Olomouce. Klášteru hrozilo

vyhladovění, a Jiří z Poděbrad proto poslal na pomoc vojsko se zásobami. Vedl je králův

Rekonstrukce hradu z doby kolem roku 1500

přítel Zdeněk Kostka z Postupic. Na straně krále Matyáše Korvfna však nebojovala jen šlechta, a zápas se tedy neodehrával pouze na poli rytířské cti. Stoupenci uherského krále najali loupežníka Františka z Háje, jehož „černá rota“ přepadla 1. října u Zvole zásobovací oddíl a pán z Postupic byl v boji smrtelně zraněn. Posádka v opevněném klášteře se zásob nedočkala, proto 10. října sjednala kapitulaci a klášter vydala nepříteli. Bouzov se uherským spojencům dobýt nepodařilo, ale celé panství bylo krutě vypleněno.

Navštivte hrad dnes

Hrad Bouzov leží v Olomouckém kraji. Patří mezi národní kulturní památky. Nachází se nedaleko dálnice, která vede z Olomouce na severozápad a končí u Mohelnice. Těsně před Mohelnicí odbočíme na Loštice a potom údolím potoku Jevíčka dojedeme až na Bouzov. Parkoviště je těsně pod hradem.

V současné době nabízí hrad návštěvníkům čtyři prohlídkové trasy.

Tzv**. klasická trasa** vede interiéry hradu. V jejím rámci si návštěvníci prohlédnou jídelnu velmistra a hostů, sloupovou síň, rytířskou chodbu s

pokoji pro hosty, koupelnu, ochoz, pokoje koadjutora, halu, knížecí pokoje, audienční sál s předpokojem, dále místnosti služebnictva: jídelnu, pokoje a koupelnu; archiv, kapli a zbrojnici.

Velký okruh obsahuje totéž co klasický, ale navíc umožňuje navštívit soukromý byt velmistra Evžena (předpokoj, pracovnu, ložnici, pokoj komorníka), apartmá velmistrova pobočníka s instalací sbírky grafiky, komplex hradní kuchyně („studenou“, centrální a umývárnu) a šatnu hradní kapely.

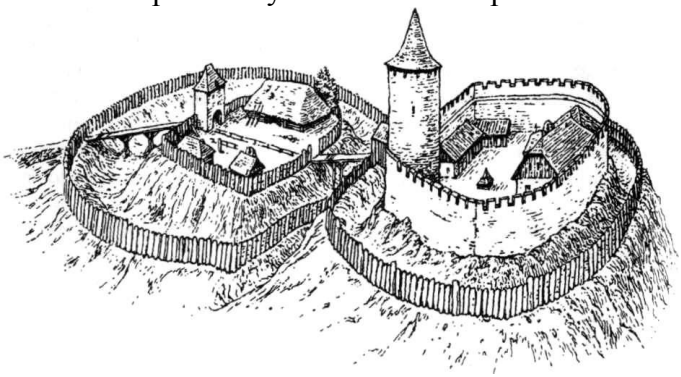
Třetí **trasa** nazvaná **zámecká,** která se nabízí s podtitulem „Na hradě jako na zámku aneb lak bydleli kasteláni“, umožňuje navštívit 13 pokojů v předhradí Bouzova a seznamuje s bydlením nižší úřednické šlechty. Mezi komnatami prohlídkové trasy je modrý pokoj s vedutami hradů a zámků, zelený salon velmistra Viléma, růžová ložnice s akvarely řádových sídel, knihovna, malý salonek a malá ložnice, přijímací pokoj, pánská ložnice, dámský salon a dámská ložnice, jídelna, zelená ložnice a čínský salonek.

Čtvrtá trasa se nazývá „Kam se nechodí aneb Třinácté hradní komnaty“. V rámci prohlídky je zařazena tajná chodba s velmistrovou světničkou, boční schodiště, „síň rytířů kruhového stolu“, místnost stráže, půda, tzv. přádelna, obranný systém hradu (padací most, padací mříž, obranný ochoz s cimbuřím), místnost padací mříže a jižní sklepení („knechtovna“).

Stavební vývoj

Hrad Bouzov byl založen počátkem 14 století. I když neznáme přesně jeho původní podobu, lze soudit, že jeho funkce byla strážní a obranná. Měl pravděpodobně věž, hradby a dřevěné budovy. Již v polovině 14. století však byl postaven kamenný palác a majitelé záhy celý hrad podstatně rozšířili. Před starým hradem bylo vybudováno rozlehlé předhradí s hospodářskými budovami, chráněné valem a příkopem. Za krátké vlády markraběte lošta dostalo předhradí na konci 14. století kamennou hradbu a vysokou věž. Novou hradbu s baštami a parkánovou zdí vystavěli páni z Kunštátu. Kolem poloviny 15. století byl postaven nový palác. Koncem 16. století však hrad vyhořel a byl po nějakou dobu

zcela neobydlený. Jen pomalu se začalo s opravami. Roku 1617 byla zahájena výstavba jižního křídla, která vtiskla hradu nový vzhled. Místo původní strohé obranné funkce přísného gotického hradu získal Bouzov podobu honosného obytného sídla. V dalších stoletích ale hrad postupně chátral a ani řád německých rytířů o Bouzov zpočátku příliš nepečoval. Své hlavní sídlo měl řád v Bruntálu a administrativa bouzovského panství sídlila v nově postavených budovách na předhradí.

Rekonstrukce hradu z doby kolem roku 1350

Kompoziční studie k přestavbě hradu z roku 1890

K zásadní změně podoby hradu došlo na přelomu 19. a 20. století. Tehdejšímu velmistru arcivévodovi Evženovi se líbila jeho poloha, a rozhodl se proto přestavět Bouzov na letní šlechtické sídlo. Práce začaly roku 1895 stržením některých částí původního hradu a výstavbou nového dvoupatrového objektu v gotickém duchu. Roku 1900 byla na místě hradní kuchyně postavena novogotická kaple. Opraveny byly také hradby a bašty. Nákladná rekonstrukce Bouzova byla provedena se smyslem pro historický řád, a protože se na ní podíleli především němečtí umělci, vytvořili celek, který se trochu vymyká jiné hradní architektuře známé v českých zemích.

Český Šternberk

Hrad založil Divišův syn Zdeslav (od roku 1242 se psal ze Šternberka)

Majitelé

do roku 1712 Šternberkové
1712-1732 Gótzové
1734-1760 Roggendorfové
1760-1795 Olbramovicové
1795-1841 Sternfeldové
1841-1949 Šternberkové
od roku 1992 Šternberkové

Mohutné panské sídlo, které si uchovalo i přes pozdější dostavby a úpravy ráz středověkého hradu. Český Šternberk byl založen na úzkém skalnatém ostrohu, který obtéká z východní strany řeka Sázava a ze západu menší potok. Toto strategické umístění je typické pro raně

gotické hrady, jejichž hlavní funkcí byla ochrana před nepřítelem. Český Šternberk patřil k těžko dobytným sídlům. Ve své době byl dokonce považován ze jeden z nejpev-nějších hradů v Českém království. To samozřejmě zvyšovalo sebevědomí jeho majitelů - pánů ze Šternberka. Ti se řadili mezi nejvýznamnější české velmože a nejednou se dokázali postavit samotnému králi. Moc rodu také posilovalo vlastnictví značného majetku i na Moravě. Zakladatel Českého Šternberka Zdeslav tam roku 1253 získal od Přemysla II. Otakara rozsáhlý pozemkový majetek a později založil stejnojmenný hrad Šternberk (Moravský Šternberk).

Příběh z let 1420-1421

Bylo již dávno po žních, pomalu začaly opadávat listy ze stromů a v noci se na kalužích u cesty tvořily slabé škraloupy ledu. Ale dny byly stále ještě teplé. Slunce svítilo a jeho paprsky se odrážely od hladiny Sázavy jako blýskavé šipky. Paní Perchta stála okouzleně u okna a dívala se do údolí. Stromy na stráni proti hradu připomínaly prsty kostlivce. Ve stříbrném zrcadle vodní hladiny se i obraz opadaných stromů změnil v mozaiku mihotavých barev.

Bezděčně si dlaní uhladila suknici a zavrtěla hlavou, jako by ani nevěřila, že je něco tak nádherného možné. Přitom jí sklouzla na ramena tylová loktuše, kterou si zakrývala vlasy. Jehlice dopadla se zvonivým cinknutím na hnědavé dlaždice. I když byla v komnatě sama, bezděčně zvedla ruce a rychle se začala upravovat. Neslušelo se, aby vdaná žena chodila prostovlasá.

Ale hlavou se jí mihla kacířská pochybnost. Trápila se tím už delší dobu. Jakápak je ona vlastně vdaná žena? Svatbu slavila s Petrem ze Šternberka před pěti lety a nedávno mu porodila syna. Jenže za celou tu dobu s ním strávila pouze pár týdnů. Žila na Českém Šternberku sama. Starala se o děvečky, hlídala kuchyni a večer si hrála s malým Petříčkem. Manžel trávil většinu času mimo domov. Jednou se radil s

pány v Praze, pak cestoval s poselstvím k císaři Zikmundovi do Uher a v posledních měsících většinou bojoval.

Ona však si přála mít svého muže vedle sebe. Když se svěřila se svými starostmi hradnímu kaplanovi, přísně ji napomenul, aby se více a upřímněji modlila. Udělala to, byla přece poslušná dcera církve. Trochu se na sebe zlobila. Stejně jako ona žila většina urozených žen v okolí. I její matka. Údělem mužů bylo válčit a posláním žen rodit děti. Jak ráda by plnila tuhle povinnost. Jenže ani na to si nedokázal Petr ze Šternberka najít čas.

Perchta slyšela od svého muže stále totéž. Nějací špinaví sedláci se vzbouřili, k nim se přidala spousta měšťanů, a dokonce i urození páni. Když uvěznil před pěti lety sněm v Kostnici Jana Husa, Petr ze Šternberka i její otec otiskli své pečetě na list, v němž si česká šlechta stěžovala císaři Zikmundovi na takové bezpráví. Koho by napadlo, co z toho vzejde? Jako kdyby svět zešílel. Jejich kaplan Dětmar tvrdil, že upálený Jan Hus je mnohem nebezpečnější, než když žil.

„Teď je z něj mučedník," říkal popuzeně. „A může za to naše slabost. Kolik kněží mu přikyvovalo, když hlásal své kacířské názory o zreformování svaté matky církve? Jakmile se plamen nezadusí hned v zárodku, dříve nebo později něco podpálí."

Moc mu sice nerozuměla, ale byla si jistá, že její manžel bojuje za dobrou věc. Dokonce za svatou věc. Protože ti, kteří se oháněli jménem Jana Husa, byli zločinci a kacíři. Nevzdělaní sedláci se bouřili rádi a často, na tom nebylo nic divného. Ale jak se mohli na jejich stranu postavit urození lidé? To nechápala. A ještě méně chápala, jak je možné, že ti sprostí sedláci dokázali porazit vojáky, kterým velel její manžel. Vždyť Petr ze Šternberka byl skvělý rytíř. V duchu se zarděla, když si představila jeho urostlou postavu. Bože, jak nenáviděla husity!

Za zády uslyšela vrznutí dveří. Rychle se otočila a nasadila přísný výraz, jako by se bála, aby sloužící nepoznal, na co právě myslela.

„Odpusťte, urozená paní," ukláněl se purkrabí Ješek. „Právě dorazil posel našeho pána. Je na cestě a do večera dorazí na hrad. Je s ním spousta urozených pánů, proto nařizuje připravit hostinu."

„Ještě něco?" zeptala se Perchta s hranou lhostejností. Bezděčně si začala mnout ruce.

„Nic důležitého," zavrtěl hlavou purkrabí, „pak už posel jen tlumočil pozdravy, které vám pán posílá."

Perchtě poskočilo srdce radostí. Petr na ni nezapomněl. Současně ale byla velmi rozhořčená. Jak ráda by toho tupce purkrabího potrestala. Takhle se vyřizují vzkazy? Jenže bylo potřeba všechno nachystat na večer. A bez něho to nešlo. Zamračila se a chladně ho propustila.

Perchta trpělivě čekala, až její manžel skončí v hodovní síni a přijde za ní. Sám jí řekl, že se objeví hned, jak to půjde. Dokonce tiše zašeptal, aby to slyšela jen ona, jak moc se na ni těší. Teď, když byl Petr doma, připadal jí svět zase krásný. Jediné, čeho se trochu bála, byl důvod, proč sem přijelo tolik pánů. Byli tu skoro všichni muži z rozvětveného šternberského rodu. To nemohlo být samo sebou. Jen aby zase nechtěli Petra do něčeho zatáhnout. Ty jejich věčné hádky a války. Jako by nestačilo, že kacíři zranili jejího muže už jednou, u Sudoměře. Slyšela, že se tam rytíři střetli s hrstkou vzbouřených sedláků. Venkované prý skoro všechny pobili. Nevěřila tomu, ale když se nedávno ptala Petra, jak to opravdu bylo, vztekle jí odsekl, aby se nepletla do věcí, kterým nerozumí.

Se západem slunce se citelně ochladilo. Perchta nařídila služebné, aby zapálila v krbu oheň. Chtěla, aby bylo v její komnatě co nejútulněji. Nakonec ji ale čekání zmohlo a začala v křesle u krbu dřímat. Když zavrzaly dveře, honem se snažila procitnout. Ale asi jí to moc nešlo, protože uslyšela smích svého muže.

„A já myslel, že umíráš touhou po mně," řekl svým trochu drsným hlasem.

Perchta si dlaní rychle přejela po obličeji a řekla s hranou lítostí: „Čekání bylo tak dlouhé, že jsem si musela na chvíli odpočinout. Abych měla dost sil pro zbytek noci. A do dalších dnů, které budou jenom naše."

„Je mi líto, že tě musím zklamat," řekl Petr ze Šternberka a pokrčil rameny. „Tvoje bude jenom dnešní noc."

„Proč?" vyhrkla zklamaně. Tušila, co bude následovat.

„Zítra odjíždím," potvrdil její obavy. „Císař Zikmund svolává své věrné do Prahy. Dáme těm kacířům za vyučenou. Pak bude konečně klid."

„Tohle jsem už slyšela tolikrát," špitla tiše. Nemínila tím nic zlého, ale Petra velmi popudila. Zrudl hněvem a zvedl ruku, aby ji uhodil. Teprve v poslední chvíli se zarazil.

„Cos tím chtěla říct?" zeptal se chladně.

„Nic, můj milý," ustrašeně odpověděla Perchta. Vstala z křesla a sedla si na okraj lože. Natáhla ruku ke svému manželovi. „Nechci, abys byl pořád pryč. Nechci, abys riskoval svůj život. Nechci spávat sama."

Petr ze Šternberka trochu lhostejně pokrčil rameny. S ženami nemělo cenu se hádat. Bylo zbytečné jim cokoli vysvětlovat. Stejně máloco pochopí. Perchtin rozum nesahal dál než k padacímu mostu přes hradní příkop. Copak mělo smysl vysvětlovat jí podrobnosti složitých jednání kolem osiřelého královského trůnu? Nebo o dohodách mezi nejmocnějšími panskými rody? Co chtěl, to jí pověděl. Byla před nimi ještě celá dlouhá noc a on už měl řečí dost.

Čeněk z Vartemberka stál na cimbuří a ruce zimomřivě natahoval k ohni. Byla pořádná zima. Upřeně se díval do tmy za řeku. Na druhém břehu Vltavy plály ohně. Husité obléhali Vyšehrad již několik měsíců. Vlastně od doby, kdy ho on, Čeněk z Vartemberka, vydal Zikmundovi. Tehdy si ještě myslel, že císař se vzbouřenci snadno zatočí. V létě by nikdo na pražany nevsadil ani zlámaný mědák. Když přitáhl Jan Žižka se svými směšnými vozy a tlupou otrhaných sedláků s cepy, císař Zikmund se jen pohrdavě usmíval. O několik dnů později ho tihle otrhaná na Vítkově rozdrtili.

Císař Zikmund měl i teď mnohem více vojáků než husité, jenže kdykoli se jeho lidé vzdálili z bezpečných zdí Pražského hradu, vraceli se se zkrvavenými hlavami. Vyšehradská posádka několikrát poslala zoufalou prosbu o pomoc, že se neudrží. Císař Zikmund stále váhal, a nikdo netušil proč. Nakonec se rozhodl, že zítra na husity zaútočí. Čeněk z Vartemberka se zlobil. Byl zkušený voják a věděl, že je pozdě. Obránci na Vyšehradě byli vyčerpaní a těžko jim v boji pomohou. Kdyby císař udeřil před měsícem, byla by ještě naděje.

„Tady jste, urozený pane," uslyšel za sebou trochu drsný hlas Petra ze Šternberka. Otočil se a bez úsměvu si prohlížel urostlého rytíře. Teprve po chvíli mu zdvořile pokynul.

„Co vás sem přivádí?“ optal se Čeněk z Vartemberka a poodstoupil, aby se příchozí mohl ohřát.

„Už jste slyšel, jaký plán má císař pro zítřejší bitvu?“ nadhodil Petr ze Šternberka.

Pán z Vartemberka přikývl. Pak si uvědomil, že je tma, a proto zabručel, že o plánu samozřejmě ví.

„ Vidím, že si myslíte totéž, co já,“ klidně pokračoval Petr ze Šternberka. „Císař Zikmund chce po nás nesmysl.“

„Císař je zkušený válečník,“ namítl Čeněk z Vartemberka neurčitě. Šternberkové mu nebyli tak důvěrně blízcí, aby si před některým z nich dovolil kritizovat císaře. To, co řekl Petr, bylo neobyčejně nezdvořilé. Kdoví co za tím mohlo vězet, již několik Vartemberko-vých přátel ho varovalo, že mu císař přestává důvěřovat.

„Od šudoměře jsem vyvázl jenom zázrakem a u Říčan to dopadlo stejně,“ pokračoval hořce Petr ze Šternberka. „Pokud máme husity porazit, nemůžeme bezhlavě útočit. Císař musí konečně pochopit, že...“

„Co musí pochopit?“ přerušil ho zlostně Čeněk z Vartemberka. „Že čeští páni jsou zbabělci? Že si rytíř v brnění a s mečem v ruce nedokáže poradit s poddanými? Pozor, to zavání zradou!“

Petr ze Šternberka zrudl nad tou urážkou. Chtěl se jen poradit před nadcházející bitvou. Hořce polkl, beze slova se otočil a zmizel ve tmě.

Čeněk z Vartemberka se vrátil na původní místo u ohně. Tady bylo příjemněji. I jemu bylo jasné, že plán zítřejší bitvy není dobrý. Pro sebe z toho vyvodil jediný závěr. Se svou družinou se nepohrne do útoku. Zůstane vzadu, aby mohl včas utéct.

Ráno ještě před svítáním vyrazily oddíly pod velením císaře Zikmunda z Pražského hradu. Čekala je dlouhá cesta. Poříčský brod hlídaly oddíly pražanů. Tudy se na druhý břeh Vltavy nedostanou.

Proto celé vojsko zamířilo k dalšímu brodu na Zbraslavi. Bez potíží se přebrodilo na druhý břeh Vltavy a obloukem přes vesnici Krč se blížilo k Vyšehradu. Bylo sychravo, od řeky stoupala mlha a drobně mrholilo.

Čelo císařské armády se zastavilo u kostelíku svatého Pankráce, odkud byly vyšehradské hradby na dohled. Napravo se rozkládalo nevysoké ploché návrší. Tam zamířil císař Zikmund s nejvýznam-nějšími velmoži, doprovázený oddílem Uhrů. Jeho komoří nechal rychle postavit

pod vysokým topolem křeslo a u něj dal vztyčit císařské praporce. Ve vzduchu bylo cítit napětí. Bitva měla začít každou chvíli.

„Ještě ne," vrtěl císař Zikmund hlavou, pohodlně se usadil a počkal, až mu panoš přinese číši s vínem. „Připravte hranici dřeva. Až se trochu zvedne mlha, zapalte ji. Tak se na Vyšehradě dozvědí, že se chystáme zaútočit. Ve vhodnou chvíli vpadnou vyšehradští obránci kacířům do zad. To bude jejich konec. Budou v kleštích."

„A když vyšehradská posádka nezaútočí?" namítl střízlivě Oldřich z Rožmberka.

Císař si zlostně změřil neduživého mladíka. Věděl, že pro jeho českou politiku je nepostradatelný. Vážil si toho, že pán z Rožmberka byl jeden z prvních, kdo se postavil na jeho stranu, ještě za života bratra Václava IV. To ale neznamenalo, že si může všechno dovolit.

„Kolik bitev jsi vyhrál, pane z Rožmberka?" pronesl zlomyslně.

Oldřich pokrčil rameny. Tolik odvahy zase neměl, aby připomněl císaři všechny jeho porážky. Nejen od husitů. Také Turci mu v Uhrách pořádně zatápěli. „Připustit to můžeme," odpověděl nakonec. „Posádka na Vyšehradě je obležená už několik měsíců. Musí být pořádně vyčerpaná."

„Až naši vojáci uvidí, jak ty kacíře ženeme před sebou, dodá jim to nové síly. Bůh přece stojí na naší straně. Pánové, je čas."

Na pláni kolem Vyšehradu zatím panoval čilý ruch. Do husitského tábora proudily od rána posily z Prahy. Z ležení u Botiče se

k Vyšehradu přesunuly oddíly Lounských a Žateckých. I když bylo husitů mnohem méně, než měl vojáků císař Zikmund, nezdálo se, že by mezi nimi panovala nervozita či dokonce strach.

Uherské jezdecké oddíly, podporované německými žoldnéři, se rozestavily podél široké cesty vedoucí po pláni od Krče až k vy??ehradské bráně. Přímo proti nim byly soustředěny hlavní síly husitů. Uhři měli vybojovat rozhodující střetnutí. Císař předpokládal, že zatlačí husitské vojsko, složené především z pěších jednotek, až k příkrému svahu za Vyšehradem, jakmile dokončí útok, vyrazí zbytky obležené posádky z Vyšehradu husitům do boku a společně je rozpráší. Čeští páni se měli postavit na svah k Podolí, kde se nacházel další, i když nevelký husitský oddíl, který z té strany uzavíral kruh obležení kolem

Vyšehradu. Císař Zikmund chtěl mít jistotu, že nikdo nevpadne do boku útočící uherské jízdě. To sice znělo rozumně, ale čeští páni byli uražení rolí, jakou jim císař Zikmund přisoudil. Jako by oni byli nějaké pomocné jednotky.

„Těm kacířům pomáhá sám dábel," vrtěl nespokojeně hlavou Petr ze Šternberka, když pomalu sjížděl se svou družinou po travnatém návrší od kostelíka svatého Pankráce do Podolí.

„To je možné," souhlasil jeho strýc Diviš ze Šternberka, který přijel

císaři na pomoc až z Moravy. „Ale jedno jim přiznat musíš. Za ten rok, co s námi válčí, se naučili dost. Vidíš ty sruby tamhle na ostrově pod skálou? Nechtějí ponechat nic náhodě. I když bojují cepy, nejsou tak hloupí, jak vypadají."

Ještě začneš tvrdit, že se k nim máme chovat jako k rytířům," odsekl zlostně Petr a přitáhl koni uzdu. Zastavil a zaclonil si oči dlaní. Právě vyšlo slunce a vlhká tr??va a skály kolem se leskly jako zrcadlo.

„To zrovna ne," bránil se strýc „Ale v boji musíme počítat, že mohou být stejně nebezpeční jako kterýkoli zkušený rytíř s mečem. Možná i víc."

„Urození pánové,“ hlasitě zvolal Čeněk z Vartemberka a postavil se do třmenů sedla, aby ho všichni viděli. V ruce držel meč, jehož špičkou ukazoval k nedalekým keřům. ???Tam se rozvineme do dvou řad. Hned pak zaútočíme. Ať císař Zikmund vidí, co dokážou Češi.“

Petr ze Šternberka zvedl ruku a pokytml strýci Divišovi. „Hodně zdaru. Ať tvůj meč potrestá co nejvíce kacířů!“

Rozmístění jezdců do bojové formace proběhlo rychle. Šternberské oddíly zaujaly postavení přímo ve středu. Ta čest jim jako zkušeným bojovníkům patřila. Zatím začala na pláni bitva. Ve zvířeném prachu se míhaly postavy jezdců, bylo slyšet dunění podkov, řinčení zbroje a také výkřiky bolesti. To byl ale teprve začátek. Čeští páni se o boj Uhrů starali pramálo. Před sebou měli hradbu vozů a zátarasy ze dřeva a hlíny. Tam byl jejich nepřítel.

Všichni se společně rychle pomodlili, pak sklopili hledí přílebu a od pážat si vzali bojová kopí. Nasadili koním ostruhy, sevřeli dřevce a obrátili je špičkami proti nevelkému oddílu husitů. Čeněk z Vartemberka vybral místo ke zformování pánů dobře, protože útočili mírným svahem dolů. To zvětšovalo údernou sílu rytířské jízdy. Jenže se ukázalo, že to není tak jednoduché, jak původně předpokládali. V husté trávě rozeseli husité kovové ježkovité jehlice, které zraňovaly kopyta koní. Zvířata se plašila a byla pro dal-ší útok nepoužitelná. Na hlavy jezdců se snesl déšť šípů a kamenů. K dovršení všeho dunivě houkl křaplavý výstřel houfnice, který sice mnoho škody nenadělal, ale poděsil hodně koní. Sevřená řada útočících rytířů se rozpadla dřív, než dorazila k obranné linii husitů.

Petr ze Šternberka přitáhl koni uzdu. Tohle již zažil několikrát. Dodnes ho strašili mrtví, které zanechal na hrázi rybníka u Sudo-měře. Lepší bude hradbu vozů objet a vpadnout obráncům do zad. Zdálo se, že to nebude velký problém. Pokusil se vysvětlit přátelům, kteří cválali vedle něho, co má v úmyslu. Ale rámus byl tak silný, že mu nerozuměli. Nezbylo tedy než pokračovat přímo proti naježeným cepům a sudlicím.

Ale čeští páni se už poučili, že nemá cenu riskovat život, pokud první nápor neuspěje. Šarvátka u vozové hradby trvala jenom chvilku. Pak se rytíři otočili a spořádaně klusali zpátky do svahu. Chtěli se poradit, pak znovu zformovat a zkusit další útok. Jenže přesně v té chvíli se na svahu nad nimi objevila uherská jízda císaře Zikmunda. V divokém zmatku se

řítila proti nim. Za utíkající armádou běželi husité a dobíjeli Uhry, jako by to byla divoká zvířata. A ještě si ti kacíři zpívali! Čeští páni okamžitě pochopili, že je zle. Ocitli se mezi dvěma mlýnskými kameny. Couvnout nebylo kam. Bitva byla ztracená a jim šlo o holý život. Prchající vojsko bylo strašnější než boj s nepřítelem tváří v tvář.

Formace českých rytířů se rozpadla. Jezdci hnali koně v panickém strachu do mezer mezi houfy prchajících, kudy doufali zmizet. Jenže na svah, který vedl k Vltavě, se valily další a další oddíly. Husité bránící nedalekou vozovou hradbu podnikli rovněž výpad. Tím vzali oddílům císaře Zikmunda poslední naději na záchranu. Petr ze Šternberka se postavil do čela asi dvaceti jezdců, většinou z jeho rodu. Vytvořili klínovou formaci a vyrazili směrem do Podolí. Ale vše bylo marné. Jako první padl moravský Diviš. Pak už neměl Petr ze Šternberka vůbec čas sledovat, co se dělo kolem. Obstoupilo ho několik nepřátel s cepy. Zaslechl ještě křik: „Tady je nějaký Šternberk!" Ucítil tupý úder a začal ztrácet vědo-mí. Vzápětí si uvědomil, že se řítí k zemi. Poslední, co vnímal, bylo něco ostrého a chladného, co mu vniklo do břicha. Před očima se mu mihl obraz hradu Českého Šternberka, zalitého sluncem. Na hradbách stála jeho žena Perchta a mávala šátkem. Bílým, na znamení smutku.

Kaplan Dětmar klečel na zemi se sepjatýma rukama a prosil paní Perchtu, aby nejezdila do Prahy. „Umíte si představit, urozená paní, co vás může potkat mezi těmi kacíři? Já to zažil. Byl jsem v želivském klášteře, když ho ti lotři přepadli a vypálili. Pošlete místo sebe raději nějakého muže, ať se pokusí vše zařídit."

Ale Perchta rezolutně zavrtěla hlavou. „Dostat od nich tělo mého nebohého Petra je to poslední, co pro něho mohu udělat," vysvětlovala už pokolikáté. Věděla však, že to celá pravda není. Vykoupit od vítězných pražanů Petrovo tělo mohl skutečně kterýkoli šikovnější posel. Jenže jí šlo o mnohem více.

Chápala, že svět mužů je jiný než ten její. Teď však zůstala na všechno sama. Pod Vyšehradem zahynuli kromě Petra ještě tři další Šternberkové. Její příbuzní měli svých starostí dost. Bylo na ní udržet hrad pro svého syna. Padlého manžela považovala za vynikajícího rytíře. Jestliže ho pražané dokázali zabít a rozprášit celou Zikmundovu

armádu, pak to znamenalo, že museli být velice silní. Sama se jim těžko ubrání. Když o tom přemýšlela, pochopila, že se bude muset rozhodnout. Jenže co o nich věděla? Musela do Prahy. A role truchlící oddané vdovy se pro její záměr hodila nejlépe.

Byl leden a ulicemi se prohánět mrazivý vítr. Sníh se sypal dnem i nocí. To Perchtě vyhovovalo. Tělo mrtvého Petra získala bez obtíží a mohla se vrátit domů. Jenže stále nepotkala muže, s nimiž potřebovala hovořit. Měla tedy alespoň výmluvu, proč zůstává v Praze. Kdo by v takovém počasí cestoval?

Nakonec jí poradil šenkýř, u něhož bydlela, aby zašla do kostela svaté Panny Marie, až tam bude mít kázání kněz Jan Želivský. „Víte, urozená paní," ukláněl se zdvořile šenkýř a jeho očka vychyt-rale mrkala, „on je sice spíše kazatelem chudiny. Jenže dneska se ho všichni bojí. Proto tam chodí i naši konšelé. Aby jim někdo nemohl vyčítat, že nejsou dobří kališníci. Teď se rozděluje majetek po Němcích, které vyhnali z města. Chudina má svého Želivského a konšelé majetek. Tak je to přece spravedlivé, nemyslíte?" Perchtě nebyl šenkýř příliš sympatický, ale užitečný byl. Podala mu stříbr-ňák a s milým úsměvem poděkovala.

V časech války stříbro mnoho neznamenalo. Koupit si mohla snad šenkýře, těžko ale konšele na radnici. Perchta však byla krásná. Smuteční šlojíř jí opravdu slušel. Muž bojuje mečem a ona musí využít své půvaby. Nebylo to sice podle božího Desatera, jenže co vlastně bylo v dnešním světě podle božího přikázání?

V kostele svaté Panny Marie byla hlava na hlavě. Perchta se rozumně převlékla do prostých šatil měšťanky. Proč by na sebe upozorňovala? Všude kolem se tísnili žebráci, tovaryši, děvečky, mezi nimi pár řemeslníků a trochu stranou hlouček lépe oblečených mužů. To byli noví staroměstští konšelé. Perchta zůstala stát u sloupu poblíž východu. Přece jen se bála jít hlouběji do chrámu. Dav lidí v ní vyvolával strach.

Nedokázala zůstat na mši až do konce. Když vystoupil na kazatelnu Jan Želivský a začal hovořit o tom, že jen chudí budou spaseni, neboť bohatí jsou vinni vším utrpením světa, a když dav kolem zatínal pěsti a volal, že neustoupí nepříteli a že zabije každého, kdo se nevzdá světských statků, udělalo se jí špatně.

Ve své komnatě v šenku pak plakala až do večera. Co to bylo za svět, v němž žila? Teprve s nastávajícím soumrakem se trochu uklidnila. Vzpomínala na syna. Jak byl bezbranný, když k ní natahoval malé ručky a žvatlal svá první slova! Druhý den se vydala na kázání Jana Želivského znovu. Snažila se nevidět a neposlouchat. Tentokrát se odvážila blíž k hloučku konšelů. Všimla si vysokého hubeného muže se zlatým řetězem kolem krku. Okamžitě pochopila, že to je staroměstský purkmistr. Včera na mši nebyl.

Sklopila oči a snažila se tvářit co nejpokorněji. Jenže z obličeje každé ženy, pokud má o nějakého muže zájem, vyzařuje cosi zvláštního, co dokáže muže upoutat. Perchta si záhy všimla, že ji vysoký muž se zlatým řetězem nenápadně pozoruje. Srazit se s ním v odcházejícím davu po skončení mše byla už maličkost. Purkmistr se ukázal jako rázný muž. Sám ji oslovil, a když se dozvěděl, že je vdovou po úhlavním nepříteli husitů, lehce se usmál.

„Nepředpokládám, že jste v kázání Jana Želivského hledala útěchu z bolesti, kterou jsme vám způsobili. Ale věřte, pod Vyšehradem jsme pobili pánů spoustu. Jinak by oni zabili nás. Tak to ve světě chodí a není v tom nic osobního. Já nikdy neměl nic proti Šternberkům. Pokud zrovna nestáli s mečem v ruce proti nám. Ale to mi od vás určitě nehrozí."

„Pokud by vaše oddíly napadly Český Šternberk, budu bojovat," řekla důrazně.

„Sama jste už asi pochopila, urozená paní," uklonil se galantně, „že by nebylo dobré o některých věcech hovořit na ulici. Teď musím cosi zařídit. Ale večer bych vás rád pozval do svého domu, abychom projednali, co máte na srdci."

Perchta byla jeho otevřeností trochu vyvedená z míry. Začala protestovat. Copak se hodilo, aby vdova tak záhy po smrti svého manžela navštívila nějakého cizího muže? Ale purkmistr jen mávl rukou a s úsměvem se rozloučil. Nepřesvědčoval ji, nevyvracel její pochybnosti. Nechal na ní, aby se rozhodla. Jenže, jaké tady bylo rozhodování?

Perchta večer do purkmistrova domu šla. Zůstala až do rána. Dohodla se s ním rychle. Přijme kalich a pražané jí poskytnou ochranu proti nepřátelům. Nejen proti cizákům, ale i proti domácím, jak

zdůraznil purkmistr. Když tohle říkal, neusmíval se. „Je jasné, že dříve nebo později začnou bojovat mezi sebou kališníci s kališníky. Na jedné straně ti, kteří si váží pořádku a majetku, a na druhé ti, co umějí jen krást, ale sami nedokážou nic vytvořit. Abyste mi rozuměla, Perchto, mám na mysli ty blouznivce z Tábora. Líbíte se mi a zajistím vám ochranu i proti nim. Až přijde čas.“ Pak ji objal. Bránila se jen tolik, aby to nevypadalo neslušně.

Celý šternberský rod byl zděšený. Nejprve přijal kalich strýc Smil, a začal dokonce bojovat po boku husitii. A pak ta neuvěřitelná zrada. Perchta přestoupila na víru podobojí a v červnu navštívila sněm v Praze, kde přijala čtyři artikuly pražské. Nehorázné požadavky kacířů, které podrývaly samu podstatu papežství a církve.

„Co by tomu řekl Petr?“ horlili bratranci zabitého hrdiny. „ V boji proti kacínim položil život, a jeho žena teď veřejně pošlapala jeho památku.“ Ti horkokrevnější dokonce navrhovali poslat na Český Šternberk oddíl vojáků, aby paní Perchtu potrestali. Jenže uvážlivější většina jen zamítavě kroutila hlavami. I tak měli Štern-berkové co dělat, aby odolali sílícím útokům husitů.

Perchtě bylo velice líto, že na ni příbuzní zanevřeli. Ale věděla, že tím pro svého syna zachránila Český Šternberk. A to bylo hlavní. Co jí ostatně bylo do ostatních? Kdyby jejího Petra neustále nepo-pichovali, mohl žít. Za to, co musela udělat, mohli vlastně oni. A stejně to byla jen její věc. Copak lze soudit matku, která nespáchá nic jiného, než že se postará o budoucnost svého syna?

Z historie majitelů panství

Galerie Šternberků

Pečeť Jaroslava ze Sternberka z roku 1284

Rodové jméno odvozovali od svého erbu - osmicípé zlaté hvězdy v modrém poli. Hvězda - německy Stern - byla společným erbem všech početných větví rodu. Nejstarším doloženým předkem je Diviš, který žil na počátku 12. století. V roce 1130 je uváděn jako přítel a rádce knížete Soběslava I. lakýsi Zdeslav z Divišova, snad jeho syn, byl v roce 1167 zemským správcem v Kouřimi. Další Diviš, z počátku 13. století, stal se prá-cheňským purkrabím a královským maršálkem. Založil Divišov, podle něhož se nazýval Diviš z Divišova.)eho syn Zdeslav dal na ostrohu nad Sázavou základ hradu Šternberk. Další Šternberk založil Zdeslav nebo některý z jeho synů na Moravě, třetí hrad Šternberk byl koncem 13. století postaven nedaleko Telče. Všichni držitelé těchto hradů se nazývali pány ze Šternberka a ve 14. století se rozdělili na řadu větví. Na Moravě patřila mezi hlavní větev šternberská, zábřežská, lukovská a světlovská. V Čechách byla kromě původní větve, sídlící na

Českém Šternberku, důležitá konopišťská a holická. Po třicetileté válce se původně český rod poněmčil a změnil si rodové jméno na „ze Sternberga“. Mezi příslušníky rodu byla řada učenců, diplomatů a mecenášů umění. V době národního obrození patřili Sternberkové mezi českou vlasteneckou šlechtu.

Zdeslav ze Šternberka (zemřel po roce 1263)

Byl synem Diviše z Divišova. Od mládí podporoval Přemysla II. Otakara. Zúčastnil se jeho odboje proti králi Václavovi I. V letech 1235-1241 se psal z Chlumce; někdy v té době založil hrad Šternberk, po němž se poprvé pojmenoval v roce 1242. Roku 1253 uhájil Olomouc proti uherskému králi Bélovi IV., za což obdržel od krále Přemysla II. Otakara rozsáhlé území a statky na Moravě v okolí Olomouce. Měl čtyři syny. Beneš zahynul zřejmě v jakési vojenské šarvátce, Zdeslav byl v roce 1289 purkrabím Pražského hradu a později zdědil po svém bratrovi laroslavovi Český Šternberk, Albrecht zdědil statky na Moravě (tato větev vymřela roku 1329) a laroslav zdědil po otci panství v Čechách.

Jaroslav ze Šternberka (zmínky o něm máme z let 1267-1287) S jeho jménem je spojena legenda o porážce Tatarů v roce 1241 na Moravě. jde však o omyl kronikářů, kteří tuto událost zaměnili s obranou Olomouce proti Uhrům jeho otcem Zdeslavem. V roce 1287 se laroslav postavil proti králi Václavovi II., ale spor skončil smírem. Měl snad syna lana, který zemřel bez dědiců. Proto po něm dědil jeho bratr Zdeslav.

Zdeslav ze Šternberka (1310-1344)

Dědictvím po strýci získal Český Šternberk a kolem roku 1315 zdědil po Tobiášovi z Bechyně i hrad Konopiště s městem Benešovem. Současně vymřela moravská větev rodu a Zdeslav dostal spolu se svými bratry statky na Moravě. Rozsáhlé panství v Čechách připadlo po Zdeslavově smrti jeho čtyřem synům.)an zdědil panství Chlumec a Chvojno (od něho se odvozuje větev Holických), Zdeněk získal Konopiště; panství Český Šternberk bylo rozděleno na polovinu mezi syny Jaroslava a Petra.

Petr ze Šternberka (1353-1360)

Zemřel mladý a zanechal nezletilého syna Albrechta ze Šternberka. V době Albrechtovy nezletilosti spravoval jeho díl strýc laroslav ze Šternberka. Albrecht se roku 1377 s celým svým panstvím uvázal z

nejasných důvodů jako man Karlu IV., snad kvůli sporům se svým poručnfkem. Zemřel bez potomků, majetek odkázal svému jmenovci, synovi svého strýce Zdeňka, majiteli Konopiště. Albrecht (1405-1413) zemřel rovněž bez potomků a jeho majetek, tj. polovinu panství Český Šternberk a Konopiště, získal dědictvím Petr, vnuk jeho strýce Jaroslava. Tím došlo ke spojení rozděleného panství Český Šternberk.

Jaroslav ze Šternberka (13 51 -1381)

Stal se na konci svého života dvorským sudím za krále Václava IV. Měl čtyři syny, z nichž nejstarší Zdeslav ze Šternberka (1364-1405) držel buď spolu s bratry, nebo sám polovinu panství Český Šternberk, leho majetek zdědil syn Petr.

Petr ze Šternberka (1405-1420)

Spojil opět rozdělené panství Český Šternberk, polovina byla svobodná, polovina se stala královským manstvím. Dědictvím získal i panství Konopiště. Oženil se s Perchtou z Kravař. Patřil k nepřátelům kališníků. V roce 1419 přepadl husitské poutníky u Nahorub. Byl jedním z velitelů vojska Panské jednoty, které porazil Jan Žižka v bitvě u Sudoměře. Bojoval také u Poříčí nad Sázavou a padl spolu s dalšími třemi příslušníky šternberského rodu 1. listopadu 1420 jako spojenec císaře Zikmunda při obléhání Vyšehradu. Jeho smrt vlastně zachránila šternberské panství. Vdova Perchta roku 1421 přestoupila ke straně podobojí a přijala čtyři artikuly pražské, neboť se obávala husitských útoků. V dalších letech se jí dostalo ochrany od pražanů. Stala se poručníkem nezletilého syna Petra, který kolem roku 1439 odkázal Český Šternberk příbuznému Alešovi Holickému ze Šternberka. Záhy poté Petr mladší zemřel ještě jako mladík a bez dědiců. |ím vymřela původní šternberská větev rodu.

Aleš Holický ze Šternberka (1439-1455)

V době husitských válek stál na straně císaře Zikmunda, po jeho smrti se stal členem tábora umírněných kališnických pánů. Stal se nejvyšším zemským komorníkem a jedním z rádců českého krále Jiřího z Poděbrad. Jeho sestra Kunhuta byla první manželkou krále Jiřího z Poděbrad. Nejprve sídlil na Křivoklátě, po získání Českého Šternberka se přestěhoval na svůj nový hrad.

Petr Holický ze Šternberka (1455-1514)

Vnuk Aleše Holického ze Šternberka, Jeho otec, rovněž Petr, zemřel roku 1454. Nezletilý Petr zdědil panství Český Šternberk roku 1455. Poručníkem mu byl ustanoven jeho strýc Zdeněk ze Šternberka, v té době majitel panství Konopiště. Tento ctižádostivý velmož stál při volbě krále na straně jiřího z Poděbrad, později ho opustil a jako jeden z čelných představitelů katolické Zelenohorské jednoty bojoval proti Jiřímu za zájmy uherského krále Matyáše Korvfna, který ho jmenoval nejvyšším hejtmanem. O zájmy nezletilého Petra Holického Zdeněk ze Šternberka vůbec nedbal a zatáhl ho do války s králem Jiřím z Poděbrad. Na Český Šternberk dosadil svou vojenskou posádku. Král roku 1467 Český Šternberk dobyl a postoupil jej jako odměnu za pomoc při vojenském tažení svému nejvyššímu písaři Burianovi Trčkovi z Lípy. Ten se však panství Český Šternberk roku 1468 vzdal. Poté ho král přenechal Čeňkovi z Kunštátu. Teprve roku 1479 získal Petr Holický ze Šternberka ztracené panství zpět od nového krále Vladislava II. lagellonského. V roce 1490 zrušil král manský závazek, k němuž se kdysi zavázal Karlovi IV. Albrecht. Protože byl Český Šternberk v té době pobořený, sídlil Petr na svém druhém hradě v Leštně (Líšno u Benešova). Za jeho života začala přestavba Českého Šternberka.

Jan Holický ze Šternberka (1514-1551)

Dokončil přestavbu Českého Šternberka. Po jeho smrti došlo k rozdělení panství mezi syny. Starší Václav získal Český Šternberk, mladší Otakar hrad Leštno.

Václav Holický ze Šternberka (1551-1576)

Byl dobrý hospodář. Měl dva syny, kteří byli v době jeho smrti nezletilí, lako poručník se jich ujal strýc Otakar. Oldřich umřel záhy po dosažení dospělosti, a tak získal celé panství mladší Petr Karel.

Petr Karel Holický ze Šternberka (1584-1608)

Po otci byl dobrý hospodář. Z dochovaných listin víme, že zvláštní pozornost věnoval budování cest a opravám mostů na svém panství. Roku 1596 koupil od císaře Rudolfa II. někdejší biskupský statek Trhový Štěpánov a statek Dalkovice.

Oldřich Holický ze Šternberka (1608-1618)

Zdědil po otci Český Šternberk, ale byl velmi nemocný a na počátku stavovského povstání zemřel. S jeho jménem se pojí kuriózní historka.

Roku 1620 (tedy dva roky po smrti) byl odsouzen k pokutě a posel jezdil po celém chrudimském kraji a sháněl ho, aby mu rozhodnutí o trestu oznámil.

Václav Jiří Holický ze Šternberka (1618-1682)

Panství zdědil po otci ještě jako dítě. Roku 1627 byl hrad vyrabován vzbouřenými sedláky. Roku 1637 se oženil s Voršilou Polyxenou z Marti-nic. Získal titul říšského hraběte, zastával úřad královského rady a komořího. Měl dva syny. laroslav František se stal roku 1676 litoměřickým biskupem (zemřel 1709), starší Jan Václav zdědil Český Šternberk. Byl rovněž královským radou, komořím, zemským soudcem a hejtmanem kouřimského kraje. Zemřel roku 1712 bez mužských potomků. |eho dcera Anna M. Ama-bilie se roku 1708 provdala za hraběte Jana Maxmiliana Gótze, a tak se Český Šternberk dostal do rukou jiných majitelů, než byl šternberský rod. Ti ho získali zpět koupí až roku 1841.

Adam ze Šternberka (kolem roku 1620)

Historické souvislosti

Erby a heraldika

Panovníci a velitelé oddílů se od starověku v boji viditelně označovali, aby je jejich vojáci poznali. Oddíl obvykle postupoval za svým velitelem, proto byla taková orientace nutná. Lze předpokládat, že na tomto principu vznikly i erby středověkých šlechtických rodů. Ty nejstarší se objevují v době prvních křížových výprav, tedy koncem 11. století. Odvozují se od znamení na korouhvích a na štítech.)e pravděpodobné, že v nejstarších dobách nosili stejný znak všichni příslušníci jedné vojenské družiny. Odpovídalo to původnímu postavení svobodných bojovníků: všichni měli stejné postavení a všichni společně podléhali přímo knížeti. Teprve časem začal panovník některé své družiníky odměňovat a povyšovat. Z těchto dru-žiníků se vytvářela vrstva urozených mužů - šlechta. Znamení, které zpočátku nosil celý oddíl, převzal ten, kdo získal vůdčí postavení v družině.

V průběhu následujících let se tyto znaky staly osobním znamením. Kníže většinou potvrzoval některým mužům jako výsadu používat určitý znak. S tím souvisela jejich podoba. Ty nejstarší často symbolizovaly událost, která byla důvodem, aby panovník znak někomu udělil. Osobní znaky se postupně staly dědičnými a získaly nový význam - označovaly celý rod. Tak vzniklo i slovo *erb.* |e odvozeno z německého slova „erben“, které neznamená nic jiného než dědit.

Původně se erb vázal na držení půdy, které družiníkům věnoval panovník, tedy na léno. Kdo nevlastnil pozemkový majetek a hrad, nemohl nosit erb. Teprve ve 14. století se začalo toto pravidlo porušovat. Erby začaly dostávat města a představitelé církve, později i instituce jako třeba cechy. Rozšíření uživatelů erbů souviselo s tím, že erb měl v životě středověké společnosti stejný význam, jako má dnes pro úřad nebo firmu razítko. Erb se pomocí typáře obtiskoval do vosku na listiny, a majitel tak potvrzoval, že ustanovení dokumentu je pravdivé a souhlasí s ním. Je třeba si uvědomit, že většina lidí (kromě představitelů církve) neuměla

psát, proto nemohl být ověřením pravosti dokumentu podpis. Erb tedy záhy získal význam nejen společenský a prestižní, ale i ryze praktický.

S rozšiřováním osob, které mohly vlastnit erb, se současně vytvářely zá-sady, podle nichž se nové erby vytvářely. Těmto zásadám se říká *heraldika.* Název je odvozen od úřadu, který zastával herold. Slo o osobu, která na turnajích zkoumala erby přihlášených šlechticů a rozhodovala, zda se smí turnaje zúčastnit. Heroldové vytvářeli první zásady pro tvorbu erbů. Již v 16. století sestavoval úřad herolda přehledy erbů, označované jako *erbovníky.* V Německu vychází s přestávkami již od roku 1596 edice erbů pod názvem Wappenbuch (prvním autorem byl lohann Siebmacher). Podobná příručka vyšla i v renesančních Čechách, jejím autorem byl Bartoloměj Paprockýz Hlohol (původem Polák). Nejstarší erbovníky však nezachycovaly jen erby, ale také přehledy rodů, rodové pověsti a další zajímavosti o šlechtě.

Renesanční šlechtic ve zbroji

Zajímavosti

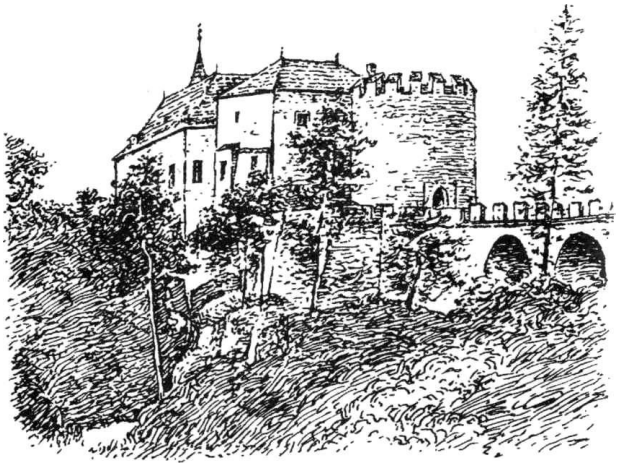
Úřad a úřední doba

Úřad byl v každé historické době úřadem. Nebylo nejpodstatnější, zda stohy papírů produkované úředníky měly nějaký smysl. Již v renesanci odcházely z kanceláře dvorské komory stovky přípisů a nařízení, které

však skoro nikdo neznal a málokdo je plnil. Svědčí o tom opakované výtky úředníků, kteří si stěžovali na neplnění rozhodnutí. Práce úřadu neměla často smysl, ale o to byla svědomitější. Jan Popel z Lobkovic si roku 1561 stěžoval: *„Odsud* z *Prahy nevím vám co jiného psáti, než že zde ne lidskou, než ho-vadskou a koňskou práci máme, počnouc ráno tn hodiny přede dnem pracovati, tu již celej den až do tn i do štyr hodin na noc, takže se mi již věrně stejště.“* Únava z přemíry práce a zklamání provázely v 16. století zemské úředníky, a tak již tehdy přišli na jednoduchý recept, jak nepropadnout depresi. Věci a povinnosti prostě odkládali, třeba i do příštího roku. Jak o tom napsal ve svém deníku Adam mladší z Valdštejna roku 1629: *„Dnes sem byl na kance-láři a odložil jsem expedici až do středy po novým lítě.“*

Nejstarší české erby

Nejstarší český šlechtický erb se dochoval na pečeti Vítka z Prčice z roku 1220. Ze 13. století známe ještě další erby, od nichž odvozují svůj původ šlechtické rodiny v následujících stoletích. V severozápadních Čechách to byli Hrabišicové, kteří měli ve znaku hrábě. Severočeští Hroznatovci měli v erbu paroží. Jihočeští Vítkovci přijali do erbu známou pětilistou růži. Ve středních Čechách patřili k nejstarším rodům Buzici s kančf hlavou v erbu, Benešovci se zavinutou střelou a Divišovci se znakem hvězdy (mezi jejich potomky patřili i Sternberkové). V severovýchodních Čechách sídlili Ronovci s erbem, v němž měli dvě zkřížené ostrve (kmeny s výstupky po osekaných větvích) a Markvartici, kteří měli ve znaku lva či lvici. Na Moravě patřili mezi nejstarší šlechtické rody s erbem Pernštejnové, Kou-nicové, páni z Kunštátu, ze Žerotína, z Boskovic nebo z Cimburka.

Český Šternberk (pohled z jihozápadu)

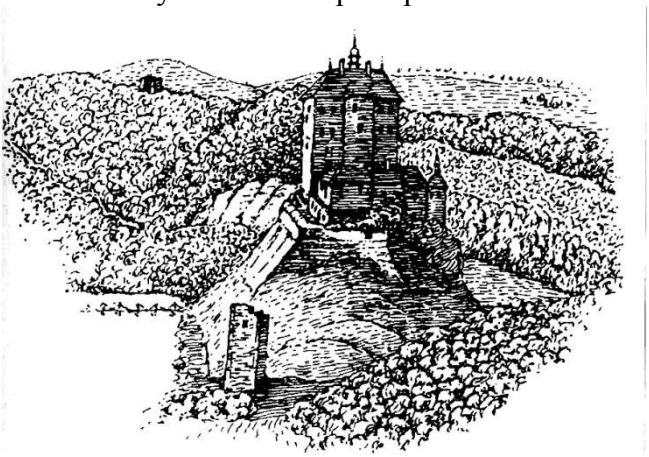
Navštivte hrad dnes

Hrad a zámek Český Šternberk se nachází v malebné části povodí řeky Sázavy nedaleko dálnice z Prahy do Brna. Sjezdem u Sternova se rychle dostaneme přímo pod hrad. Český Šternberk patří v současnosti Zdeňku Sternbergovi.

Vlastní prohlídka zahrnuje kromě vnitřku původního paláce i vnější části opevnění, nádvoří a další zajímavé součásti původního hradu. Návštěvní trasa vede 2. patrem, které sloužilo v minulosti reprezentaci a jako obydlí majitelů hradu. Ukazuje historické interiéry s rodinnými sbírkami obrazů, nábytku a uměleckých řemesel. Nejvýznamnější prostorou je barokní rytířský sál se štukovanou výzdobou, jejímž autorem je vlašský mistr Carlo Brentano, a malovanými erby. Štukovaná výzdoba je i v sousední kapli sv. Šebestiána, v níž je rokokový oltář s obrazem sv. Šebestiána. Následují dva salony (žlutý a dámský), knihovna, jídelna, orientální kabinet, snídaňový salon, pracovna Jiřího Sternberga, kuřácký salon, pokoj Kašpara ze Sternbergra (jednoho ze zakladatelů dnešního Národního muzea v Praze), ložnice a lovecký salon.

Stavební vývoj

Členitý terén návrší byl již v době založení hradu v průběhu 1. poloviny 13. století pečlivě zabezpečen opevněním - na severu i jihu byl od vlastního hradu ostroh přeťat příkopy, na severu bylo navíc vybudováno menší předhradí s masivní válcovitou věží, která chránila přístupovou cestu. V chráněném prostoru mezi příkopy vznikly nejstarší stavby - mohutná hranolová obytná věž, palác a kaple. Na skalnaté stráni nad přístupovou cestou vznikla vysoká hradební zeď. Tento obranný systém byl později doplněn ještě jednou hranolovou věží nevysoko nad řekou na začátku ostrohu. Tato věž byla přístupná pouze vchodem z prvního patra. Během 1. poloviny 14. století se opevnění rozšířilo o severní předsunuté bašty u severního příkopu.

Český Šternberk kolem roku 1800

Na přelomu 15. a 16. století došlo k přestavbě hradu ve stylu pozdní gotiky. V této době byl hrad poničený po předchozím dobytí vojskem krále Jiřího z Poděbrad. Z časů přestavby se dochovaly některé významné architektonické detaily (kamenné krakorce, arkýř, portály). Byla přistavěna hradní kuchyně a naopak zastavěna velká část původního nádvoří, takže dodnes zůstalo uvnitř hradu jen malé vnitřní nádvoří. Tenkrát byla zrušena původní přístupová cesta ze severu a nahrazena novým vstupem z boku na západní straně, zabezpečeným předsunutou branou. Na severu i jihu byla mohutnými zdmi velkoryse

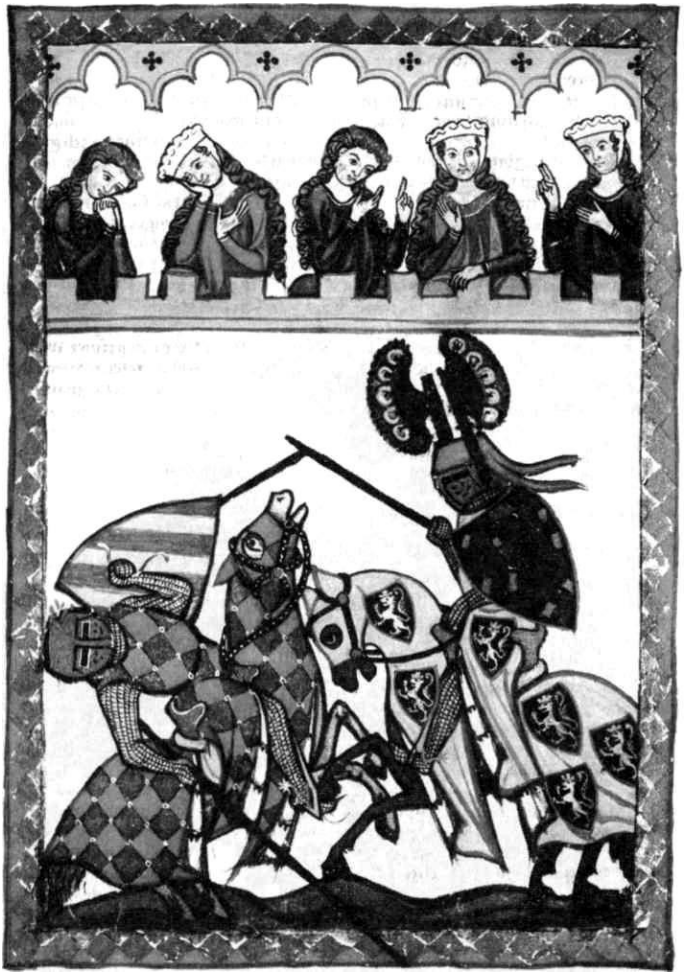
chráněna předhradí. Na jihu byla zbudována další obranná věž (síla zdiva asi 3,5 metru). O něco dále, vně původního opevnění, byla postavena nová bašta s ostrým břitem (umístěna pod vrcholem zvaným Vražda).

Další velkou přestavbou prošel hrad po třicetileté válce ve 2. polovině 17. století, lejím smyslem bylo přebudovat Český Šternberk na honosné reprezentační panské sídlo (tehdejší majitel Václav Jiří Holický byl povýšen mezi říšská hrabata). Starší architektonické prvky byly začleněny do raně barokní podoby hradu. S mimořádným přepychem byly především upraveny některé sály - hlavní síň s bohatou štukaturou (tzv. rytířský sál) -na místě několika menších místností. Na počátku 18. století byl na dolním nádvoří postaven tzv. nový zámek - jednoduché patrové stavení pro

Renesanční šlechtična

kanceláře a byty úředníků. Na troskách středověkých hradebních zdí vznikla terasa. Na protilehlém břehu Sázavy byla založena nová zámecká zahrada s letohrádkem. K drobnějším úpravám docházelo i v dalších letech, ale žádná z nich se zásadním způsobem nedotkla samotné podstaty staveb. Proto si Český Šternberk dokázal uchovat svůj jedinečný středověký ráz.

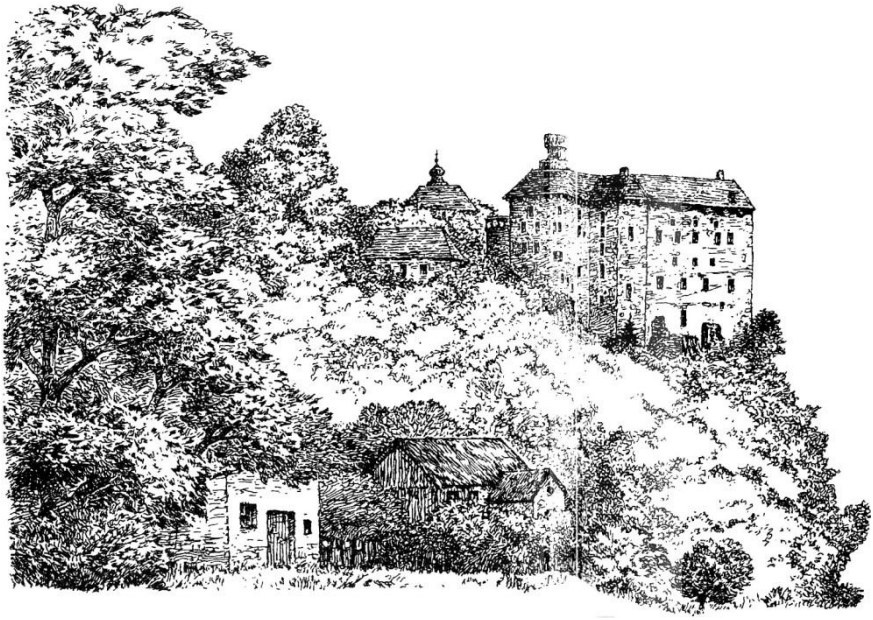
Rytířský turnaj

Houska

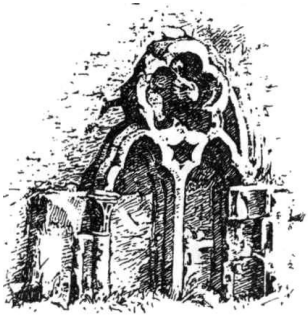
Hrad postavil mezi lety 1280-1290 Hynek Berka z Dubé

Majitelé

do roku 1432 páni z Dubé
1432-1502 Smiřičtí
1502-1594 Hrzánové z Harasova
1594-1616 pán z Pejcldorfu
1616-1622 páni z Dubé
1622-1635 Valdštejnové
1635-1700 řada majitelů; dědické spory
1700-1897 Kounicové
1897-1918 princezna von Hohenlohe
1918-1924 hraběnka Andrássyová
od roku 1924 Simonkové

Hrad Houska v severních Čechách stojí na dohled majestátnímu Bezdězu. Původně vznikl jako bašta na hranici panství pánů z Dubě a byl protiváhou mocnému královskému hradu, lenže ještě koncem 13. století král Václav 11 Bezděz zastavil právě pánům z Dubé a Houska ztratila svůj původní strategický význam. Hrad na mohutné pískovcové skále je stranou od všech hlavních silnic a je obklopený lesy. Jako by se chtěl skrývat před pozorností okolního světa. Podobně se chovala v minulosti i většina jeho majitelů. Ti, kteří toto pravidlo porušili a snažili se pro sebe získat zemské úřady a pocty, skončili většinou špatně. Z toho všeho by se mohlo zdát, že jde o obyčejný hrad, jakých jsou v českých zemích stovky. Ale není tomu tak. Hrad Houska je určitě nejmystič-tějším panským sídlem u nás. Podle legendy se poblíž nacházela skalní rozsedlina, která ústila v pekle. V místě hradu skutečně existuje jakási magnetická anomálie, a proto je dnes vyhledávaným místem mystiků a senzibilů. Turistům však nabízí mnohem více. Kromě jiného zbytky freskové výzdoby kaple ze třicátých let 14. století, jedné z nejpozoruhodněj-ších monumentálních raně gotických maleb ve střední Evropě.

Příběh z roku 1318

I když nebyl Pietro ještě starý, zažil toho hodně. Jeho mistr mu vždycky radil, aby žil naplno.

„Čím více toho poznáš, tím větší budeš umělec. Pokud se ovšem dokážeš dívat kolem sebe a hledat to, co ostatní nevidí. Tvoje oči nesmí zůstat na povrchu věcí. To je jenom slupka. Teprve pod ní najdeš svět, který bys měl malovat," tvrdil mistr Giotto.

„Copak jste vy, Mistře, někdy opustil Padovu?" namítal s úsměvem. Ve svém hlase měl vždycky nesmírnou úctu. V celé severní Itálii neznal lepšího malíře.

fen jednou mu Giotto odpověděl. Zadíval se kamsi stranou, jako by ho přestal vnímat, a tiše řekl: „Máš pravdu. Moje tělo žije tady, ale mé myšlenky se toulají, často ani nepoznám kde. A já zpytuji svědomí a modlívám se k Bohu, protože se bojím o svou duši. Můj zpovědník si myslí, že mne pokouší dábel. Arcibiskup mě však utěšoval, že to je spíš boží vnuknutí, protože jinak bych prý nedokázal malovat tak, jak maluji. Ale i kdyby měl zpovědník pravdu a byl to dábel, nedokázal bych se toho vzdát. Být umělcem přináší neuvěřitelnou krásu a bolestné utrpení současně. Žiješ a vidíš věci, které ti nikdo nedokáže vysvětlit. Rozum, a dokonce ani víra ti nepomůže." Pokřižoval se a zvedl unavené oči. „Vidět pod slupku, ve které se svět ukrývá, je výsada i trest pro tvou duši."

Tehdy tnu nerozuměl. Byla to už spousta let, co se jejich cesty rozešly. Pietro odešel ze slunného údolí Pádu na sever, překročil Alpy a začal pracovat v Českém království. Jen málo urozených pánů rozumělo umění, ale všichni toužili zaměstnat šikovného Vlacha. Každý se chtěl pochlubit výzdobou paláce v módním italském duchu. Proto se měl skvěle. Nemusel se při práci příliš trápit, stejně dostával štědře zaplaceno. A čím častěji odevzdával dřevěné desky pomalované strnulými postavami světců, podobnými jako vejce vejci, tím častěji vzpomínal na mistra Giotta. S hořkostí si uvědomil, že nemá jeho vnitřní zrak. Ať se snažil sebevíc, nedokázal namalovat víc než lidské slupky oblečené do barevných šatů.

Pietro si povzdechl a dřívkem opatrně míchal v hliněné misce zelenou barvu. Blížilo se poledne a on od rána ještě nic neudělal. Namočil prst do barvy, aby zkontroloval, zda ji dobře rozetřel. Zvedl oči ke klenbě nad hlavou. Pracoval v hradní kapli na Housce už déle než měsíc. Svatý Vojtěch a Ludmila, apoštolově, mučedníci. Zástup figur, které jako by visely vedle sebe. Nic nespojovalo výjevy na neumělých freskách, kterými pokrýval stěny. Ale majitel Housky byl navýsost spokojený. Několikrát týdně přicházel a obdivoval, co nového malíř vytvořil.

Najednou za sebou uslyšel vrznutí dveří. Pietro sebou trhl, a vzápětí se uctivě uklonil. Do kaple vstoupil vysoký muž. Pán Housky se jmenoval po otci Hynek, všichni mu však říkali Hynáček. Byl urostlý, jako ostatně všichni potomci pána z Dubé. Na pohled skutečný rytíř. Takových bylo v Českém království hodně. Češi nebyli zjemnělí jako Italové a jediné, co je zajímalo, bylo umění ohánět se mečem. Ale v jejich drsnosti bylo něco podmanivého. Pán z Dubé obdivoval fresky, které Pietro v kapli na Housce maloval.

Hynáček došel k oknu, kde byla ještě vlhká omítka, na níž Pietro včera vypodobnil svatého Jiň. Obličejem se přiblížil k fresce tak blízko, že se jí nosem skoro dotýkal. Studoval malbu píď po pídi. Pak se obrátil a trochu rozpačitě, skoro jako by se omlouval, řekl: „Svatý Jiří byl rytíř. Ten tvůj má sice brnění, kopí v ruce, zabíjí draka, ale jako rytíř přesto nevypadá."

„Jak nevypadá?" trochu nerudně zabručel Pietro. I když si ho bohatí velmožové platili, nemínil jim v otázkách umění ustupovat. A to dokonce ani tehdy, když věděl, že mají pravdu. Jako třeba teď.

„Nevím," pokrčil Hynáček širokými rameny. „To je tvoje řemeslo. Měl bys to poznat sám. Ostatní svatí vypadají dobře. Nejsem prelát, nerozumím jim. Rytíře jsem však viděl mnohokrát. Tvůj svatý Jiří ve mně nedokáže vyvolat pocit, že mám před sebou bojovníka na koni."

Pietro vztekle popadl misku, v níž právě rozmíchal zelenou barvu, a než stačil pan Hynáček cokoli říci, vychrstl ji na svatého Jiří. Pak se chvatně uklonil a vyběhl z kaple ven. Majitel Housky stál zkopr-něle u okna a zlostně uvažoval, zda by neměl drzého malíře potrestat. Pravda, byl Vlach, ale to neznamenalo, že se bude chovat tak opovážlivě. Nakonec se rozhodl, že si nechá otázku potrestání ještě projít hlavou.

Chtěl mít kapli krásnější, než měli jeho bratři na svých hradech v okolí. Právě proto si pozval Pietra. Proč se vlastně rozčiluje? Vždyť mu malíř vyhověl. Svatý Jiří se Hynáčkovi nelíbil, a Pietro ho zničil.

Rozhlédl se naposled po kapli a snad poprvé nepocítil nad freskami na stěnách uspokojení. Najednou měl pocit, že ani ostatní světci a světice nevypadají, jak by si představoval. Vytknout se jim nedalo nic, ale byli němí. Neuměli mu odpovědět na znepokojivé otázky víry. Zavrtěl hlavou a rychle kapli opustil.

Pietro se toulal dva dny po okolí hradu. Nedokázal se na nic soustředit, přepadla ho zvláštní slabost a úzkost. Copak je lidský život jenom pachtěním, aby člověk uspokojil hladové bncho? V mládí v sobě Pietro choval přesvědčení, že má dar, který předá lidem okolo sebe. Míval nejasné tušení, že pod jeho rukama vznikne dílo, jímž bude žít dál, až si ho Bůh povolá k sobě. Ale nikdy nevytvořil nic, co by bylo tak úžasné, aby si mohl říci: „Dokázal jsem to.“ Před očima se mu míhaly obrazy, které namaloval. Nakonec si unaveně sedl na kámen u rozcestí a dal se do pláče. Není umělec, je jenom řemeslníkem. Malířem, který na objednávku zobrazuje neživé postavy.

Netušil, jak dlouho seděl. Najednou jím otřásl chlad. Zvedl oči k nebi. Blížil se večer, ale slunce stále příjemně hřálo. Ve vzduchu se ještě tetelil horký vzduch, který celé odpoledne ležel nehybně nad rozpálenou krajinou. Položil dlaň na pískovcovou skalku za zády. Byla teplá. Přesto měl pocit, že je mu stále větší a větší zima. Zimomřivě se zahalil do modrého soukenného pláště. I když cítil na čele kapky potu, zuby jektaly

zimou. Možná se mě chytila horkost, mihlo se mu hlavou. Slyšel o moru v Sasku, a popadl ho strach.

Vstal a unaveně se rozhlížel. Zašel dál, než původně chtěl. Vlastně ani nevěděl, jak hluboko do lesa zabloudil, fen zhruba tušil, kterým směrem by hrad Houska mohl být. Zvedl nohu a udělal toporně krok vpřed. Zatočila se mu hlava a div se nesvalil do mechu. Přece tu nechcípnu jako zvíře, vyděsil se. Hořkost z vlastní neschopnosti zmizela. Teď měl jedinou touhu. Vrátit se na hrad, najíst se a lehnout si na lůžko. Ne, ještě nebyl připraven, aby jeho duše předstoupila před boží tvář.

Jako mátoha se potácel po cestě. Únava začala znenáhla ustupovat. Došel k nevelké mýtině mezi skálami, jež ukrývala studánku. Klekl si do trávy a do dlaní nabral ledovou vodu. Napil se a cítil, jak se mu tělem rozběhly chladné jehličky. Když zase vstal, bylo mu lépe. Bolest zmizela. Stál a zamyšleně se rozhlížel kolem sebe. Bylo tu krásně. V Čechách si za léta pobytu zvykl. Kdysi tvyslel, že nemůže žít bez jasných barev italských rovin. Ale divoká pochmurnost českých zemí mu učarovala. Dnes by se mezi sady s olivami, rozlehlými poli se zlatými klasy a masivními kamennými domy na břehu řeky Pád cítil jako cizinec.

Zaslechl pláč. Nebylo to daleko, někde za skalkou, u níž se mezi trávou ukrývala studánka. Pláč byl slabý a patřil mladé dívce nebo dítěti. Byl tichý, plný beznaděje. Neslyšel v něm strach ani zlost. Neuměl odhadnout, co ho vyvolalo. Zvědavě přešlápl a pak si všiml stop v trávě,

vedoucích kolem skalky. Vydal se po nich a za chvíli ji uviděl. Mladá dívka s černými vlasy, které splývaly až na záda. Měla na sobě jen prostou plátěnou košilku, strašně špinavou a na spodku potrhanou. Její obličej byl kulatý se spoustou drobných pih. Seděla na ztrouchnivělém pařezu a rukama si otírala oči, takže si špínu roztírala po tvářích.

„Co se ti stalo?“ vyhrkl rozpačitě. S překvapením si uvědomil, že se mu v jeho představách zjevil úplně jiný obraz, než který má před očima. Neviděl špinavou venkovskou holku, ale Pannu Marii, která hladila rukou hlavu Ježíše, jehož mrtvé tělo právě sňali z kříže.

„Bratr spadl do Čertovy rozsedlinyřekla plačtivě, aniž se na Pietra podívala.

Je mrtvý? Nebo se jenom zranil?“ optal se chvatně.

„Co já vím,“ pokrčila rameny. „Stejně už mu nikdo nepomůže.“

„Kde to je? Musíme někoho zavolat,“ naléhal důrazně a popadl dívku za rameno. Zacloumal s ní, aby ji probudil z letargie.

„Nechte mě!“ vykřikla se strachem a vyskočila. Ale Pietro měl silné ruce. Nepustil ji.

„ Veď mě!“ poručil nesmlouvavě. Dívka se ještě chvíli kroutila jako ještěrka, ale nakonec se poddala. Otočila se a zamířila podél skály k nedaleké houštině. Když došli k husté zelené hradbě, odhrnula větve, které se skláněly až k zemi. Pod nimi se ukrýval nevelký otvor. Jen těžko se dalo odhadnout, jak je rozsedlina hluboká. Vedla kolmo do nitra země a byla v ní tma.

Pietro přiložil dlaně k ústům a zakřičel do otvoru. Jeho hlas se lámal v nekonečné ozvěně a pomalu utichal kdesi v hlubině. Nikdo mu neodpověděl. Zkusil to znovu, ale nadarmo. Kromě zlověstné ozvěny nebylo slyšet vůbec nic.

„Kdy se to stalo?“ obrátil se na dívku. Zatím se uklidnila a teď seděla trochu stranou a zvědavě ho pozorovala.

„Před chvílí. Víte, v rozsedlině sídlí démoni. Je to vchod do pekla. Před několika lety tu zmizel i náš soused. Jeho bratr se tam spustil po laně, aby se po něm poohlédl. Zmizel rovněž. Náš farář pak tohle místo proklel.“

„A co jste tady u všech čertil dělali?“ bručel malíř roztržitě. Přitom z váčku, který měl přivázaný u opasku, vytáhl křesadlo a snažil se do suchého mechu vykřesat tolik jisker, aby ho zapálil.

Dívka se poplašeně pokřižovala. „Nepokoušejte ďábla. Viděli jsme poraněného zajíce a bratr ho chtěl chytit. Běžel za ním a zrovna tady uklouzl a spadl dolů.“

Ze suchého mechu vyrazilo několik nesmělých plamenů. Pietro si klekl a opatrně začal foukat. Za chvíli už hořel slušný oheň. Přiložil hrst suchých větviček. Z nejbližšího stromu odlomil několik smolných větví a zapálil je. Jednu hodil do otvoru. Hořící větev padala jen několik sáhů a narazila na stěnu, protože puklina se zde rozšiřovala. Odrazila se od jakéhosi výčnělku, ještě chvíli padala, až dopadla na dno. Zapraskala a vzápětí uhasla. Byl to sice jen okamžik, ale Pietrovi se zdálo, že vidí dole ležet dětské tělo. Hodil dohi další louč, ale po dopadu na dno zhasla stejně rychle jako ta první.

Tohle Pietro znal. Jako mladík navštívil jižní Itálii. Jednou ho vzali na procházku po svahu hory, z jejíhož vrcholu se kouřilo. Všude to ohavně páchlo. Průvodce mu ukázal hlubokou jeskyni, v níž byly dávné pohanské sochy. Ale než k nim došli, musel si ovázat ústa a rty šátkem namočeným ve vodě. Průvodce mu vysvětlil, že to chrání před zkaženým povětřím. V jeskyni byl tehdy tak těžký vzduch, že louče samy zhasínaly. Tady to mohlo být podobné.

Chvíli se rozhlížel, pak došel k dívce, sehnul se a pevně uchopil spodní okraj její košilky. Chtěl si odtrhnout jenom pruh, ale plátno bylo chatrné, a tak košili rozerval celou. Dívka zrudla a chvatně zakrývala malýma rukama svou nahotu. Ale Pietro si jí nevšímal. Odběhl ke studánce, aby plátno namočil. Mokrým hadrem si ovázal obličej a začal se spouštět do skalní rozsedliny.

Stěny byly poseté spoustou výčnělků. V jedné ruce držel zapálenou louč, druhou se opíral o skálu a opatrně sestupoval dolů. Šlo to rychleji, než myslel. Když byl asi v polovině, ucítil nepříjemný, trochu nasládlý zápach. Byl jiný než tehdy v jeskyni doma v Itálii. Dostal strach. Co když mu mokrý hadr nepomůže? Jenže teď už dole viděl chlapcovo tělo zřetelně. Ne, nenechá ho zemřít.

Když slezl až na dno, zastavil se, ale ještě než louč zhasla, uviděl něco, co ho strašlivě vyděsilo. Rozsedlina nekončila, vlevo pokračovala dál do nitra země. Jenže teď už to nebyl úzký komín. Dál zela obrovská díra, z níž se ozývaly tlumené zvuky. Chlapcovo tělo se jen šťastnou náhodou zachytilo na jakémsi balkoně. Sklonil se k němu a zjistil, že hoch ještě dýchá. Zdálo se, že není zraněný. Byl jenom bledý, jako by se dusil.

Zvedl dítě, odepjal opasek a lehké chlapcovo tělo si přivázal na záda. Přesně v tu chvíli se mu zatočila hlava. Měl co dělat, aby se

sám nezřítil do temného otvoru pod sebou. Strašně toužil na chvíli usednout a odpočinout si. Kolem byla tma, jen světlo seshora sem vrhalo podivné stíny. Měl dojem, že slyší skřeky a v hloubce pod sebou uviděl jakási zelená světla. Oči démonů!

Pokřižoval se. Bůh dal člověku víru, aby vítězil nad zlem. Přece tady nezůstane. Sebral zbytky sil a začal se sápat vzhůru. Byl jako v děsném snu. Pamatoval si jen, že to trvalo strašně dlouho. Vůbec netušil, jak se vyškrábal ven. Svalil se do trávy a omdlel. V jakémsi divném polosnu mu před očima defilovaly tváře světců a mučednic. Ale jiné, než maloval v kapli na Housce. Tyhle byly živé, podobaly se vesničanům, které znal z okolí, a přesto z nich vyzařovalo boží milosrdenství. Potom se těsně vedle něj vynořila nad okrajem roz-sedliny ohavná černá hlava démona. Démon natáhl pařát se zkrvavělými drápy a uchopil Pietra za krk. V tom uslyšel modlitbu. Dětský hlásek odříkával tiše slova otčenáše. Pohnul hlavou a otočil se. U jeho ramene klečela nahá dívka se zavřenýma očima a vroucně se modlila. Obrátil oči zpátky k rozsedlině. Démon se třásl a pak začal pomalu mizet zpět v zemi.

„Konečně,“ uslyšel. Otevřel oči a těžce se posadil. Dívka se pokřižovala a šťastně se usmála. Ukázala do stínu k patě skály. Seděl tam její bratr, bledý a zrovna kašlal.

„Kdo vlastně jsi?“ optal se Pietro šťastně.

„Můj otec se jmenuje Přibík a má statek pod hradem,“ odpověděla. Natáhla k Pietrovi ruku a pohladila ho po tváři.

Hynáček musel na několik dnů odjet z Housky. Když hrad opouštěl, měl pořádný vztek. Pietro po hádce o fresku svatého Jiří zmizel a celé dva dny se neukázal. Prý se toulal po okolí. Kaple nebyla dokončená. Teď s tím nic dělat nemohl. Ale purkrabímu nařídil, aby Pietra hlídal. „Nesmí odjet!“ přikázal přísně. „Hned jak se vrátím, potrestám ho.“

Pietro purkrabímu úkol velice ulehčil. Objevil se hned druhý den po odjezdu pana Hynáčka. Zavřel se v kapli, kam si dal přinést slamník. Nechával si posílat i jídlo a pití. Skoro nevycházel. Služka vyděšeně hlásila, že se ten malíř musel zbláznit, protože všechny fresky zničil. Otloukl stěny a kapli znovu omítá. „ Viděla jsem jenom bílé stěny,“ naříkala a přitom se zbožně křižovala.

Pietro byl jako v těžkém snu. Ve skalní rozsedlině se musel nadýchat zlého povětří, které nosí nemoci. Bolelo ho na hrudi, občas ho pálily oči a chvílemi ho přepadala strašná slabost. Ale vůbec na to nemyslel. Žil jen svým dílem. Stále cítil ten triumfální pocit, kdy ho modlitba nahé dívky zachránila před démonem. Najednou věděl přesně, co má malovat. A hlavně jak. Nepřemýšlel, zda to není rouhání. Svými štětci zobrazoval tvář za tváří. Už to nebyly masky, maloval skutečné tváře lidí. Hubené, kulaté, vousaté. Poprvé pochopil, co asi vídal jeho mistr, než začal tvořit.

V noci, když ležel vyčerpaně na slamníku a těžce dýchal, pozoroval v mihotavém plamenu louče postavy, které namaloval. Obklopovaly ho jako soudní tribunál, natahovaly ruce a hovořily. Vyprávěly mu o životě, o nadějích i utrpení. Konečně pochopil, co je lidský život. Věčný boj dobra a zla. To bude vrchol celého díla. Jemu věnuje poslední výjev.

Ráno si dal zavolat purkrabího a poprosil ho, aby přivedl do kaple Přibíkova syna a dceru. Když děti přišly, rychle se jich vyptal, jak se mají. Obě byly zdravé a na hrůzu u Čertovy rozsedli-ny už skoro zapomněly. Ukázal jim, co namaloval. Zpočátku zaraženě mlčely. Pietro jim s hrdostí ukazoval jednotlivé postavy světců a vyprávěl o jejich životě. Záhy ostych obou dětí překonal. Zůstal s nimi až do večera. Když mu služebná přinesla večeři, rozdělil se s nimi. Nikdy o nikoho nemusel pečovat a teď se cítil šťastný. jakmile za nimi zapadly dveře, pochopil, že to je konec. Prožil nejšťastnější den svého života. Víc už od své pozemské pouti očekávat nemohl.

Následujícího dne maloval už jen silou vůle. Třásl se zimnicí, měl vysokou horečku a v noci téměř nespal. Poslední fresku nestihl dokončit. Dodělal jen kontury postav a barvami pokryl hlavní plochy. Unaveně usedl a se slzami v očích si prohlížel své dílo. Nerad odcházel od rozdělané práce. Ale i tak mohl být spokojený. Dokázal to. Věděl, že teď může spokojeně předstoupit před tvář boží. Tak ho večer našla služebná, když přinesla večeři. Již nedýchal.

O několik dní později se do severních Čech dostal ze Saska mor. Stovky lidí hynuly bez naděje na záchranu. Jedinou útěchou jim byla víra ve spásu duše. Pouze panství pana Hynáčka se morová nákaza vyhnula. Během toho strašlivého podzimu a zimy nezemřel v okolí Housky jediný člověk. Dokonce se mezi poddanými šeptalo, že do několika vesnic přijelo několik lidí nakažených morem, ale jako zázrakem se uzdravili.

Když se vrátil pan Hynáček na Housku, věděl už, co se stalo. Že Pietro zemřel, a hlavně že se zbláznil a v kapli namaloval jakési pobuřující výjevy, které mu on neschválil. Chvatně se uvítal se ženou a spěchal do kaple. Když otevřel dveře a vstoupil do vysoké klenuté místnosti, zůstal překvapeně stát na prahu. Čekal všechno, ale co uviděl na stěnách, to ho ohromilo. Bezděčně se pokřižoval. Netušil, že obrazy mohou být tak krásné. Postavy na stěnách vypadaly jako živé. Pak si

všiml, že v čele obloukové apsidy je na stěně mezi okny zobrazen ukřižovaný Kristus. Obvykle býval v kostelech vyřezaný ze dřeva jako socha. Nevadilo by mu, že tady je namalovaný, ale znepokojilo ho cosi jiného. Kristova tvář se až nápadně podobala obličeji Vlacha Pietra.

Z historie majitelů panství

Hynek z Dubé (zemřel roku 1309)

Syn Častolova Zitavského koupil v 2. polovině 13. století Dubou, pozdější středisko rodového panství v severních Čechách. Po smrti krále Přemysla II. Otakara stál na straně mladého krále Václava II. proti Otovi Braniborskému. Vděčný král ho později povznesl mezi nejvýznamnější velmože království. Roku 1291 se Hynek z Dubé stal nejvyšším komorníkem, roku 1295 domažlickým purkrabím a od roku 1306 byl pražským purkrabím. V roce 1300 dostal do zástavy Bezděz a krajinu kolem Housky.

Hynek zvaný Hynáček z Housky (1309-1320)

Nejmladší syn pána z Dubé se rovněž jmenoval Hynek, ale říkalo se mu Hynáček. V listině z roku 1316 se objevuje jako první majitel hradu Houska. Spolu s bratrem Hynkem zvaným Berkou z Dubé a dalšími členy rozvětveného rodu Ronovcú ručil králi lanu Lucemburskému za smír s Jindřichem z Lipé. Příměří trvalo jen krátce a v následných bojích Hynáček zahynul. Ve staročeském žalozpěvu ho chválí jako „Hynka Húsku spravedlivého“.

Hynek Berka z Dubé (před rokem 1320- 1348)

V době zmatků, které ovládly zemi po odchodu Jana Lucemburského do ciziny, dokázal podstatným způsobem rozmnožit rodový majetek. Po nástupu Karla IV. na trůn vyplatil panovník hrad Bezděz, o který páni z Dubé přišli.

Jindřich z Dubé zvaný lednooký (1348-1403)

Panství hradu Houska se zmenšilo roku 1352 o statek Mšeno, který měl lindřich v zástavě a který byl nucen vrátit královské komoře. Roku

1383 přikoupil panství Jablonné. Současně vlastnil i panství Dubou a lestřebí. Měl šest synů, mezi které svůj veliký majetek rozdělil.

Jindřich z Dubé řečený Berka či Beroušek (1403 - kolem roku 1428)

Byl třetím synem Jindřicha Jednookého. V letech 1406-1408 se objevuje jako přísedící zemského soudu, ale v dalších letech již žádné zemské úřady nezastával. V době husitských válek se zřejmě snažil stát stranou boje.

Houska (vyobrazení ze 16. století)

Roku 1421 se účastnil čáslavského sněmu, který přijal čtyři artikuly pražské a zbavil Zikmunda trůnu, ale není jisté, zda se k usnesení sněmu připojil. K opatrnosti ho nutili mocní sousedé, kteří zachovali císaři Zikmundovi věrnost (především Jan z Vartemberka na Ralsku a Jan z Michalovic na Bezdězu). Nezúčastňoval se ani akcí proti husitům. Jeho starší bratr, který nesl rovněž jméno Jindřich, vlastnil nedaleký hrad lestřebí a byl jedním z předních stoupenců husitství v kraji. Snad díky jeho ochraně nezpůsobili husité na panství Houska větší škody.

Jan ze Smiřic (1432-1453)

Patřil mezi nižší šlechtu (zemany), ale dokázal se v době husitství mimořádně obohatit. Snad již v roce 1420 se dostal do služeb pražanů. V roce 1421 byl jmenován hejtmanem na Mělníce. Koncem téhož roku se dal pod jeho ochranu pražský arcibiskup Konrád z Vechty, který přestoupil od katolického ke kališnickému vyznání. Arcibiskupský hrad Roudnice nad Labem se pak stal centrem moci Jana ze Smiřic. V dalších

letech patřil v ka-lišnickém táboře k odpůrcům Jana Žižky. Osobně se vyznamenal roku 1426 v bitvě u Ostí. V roce 1427 se spojil s přívrženci císaře Zikmunda a vpadl do Prahy. Spiknutí nebylo úspěšné, byl zajat a uvězněn. Neznáme podrobnosti, ale víme, že se rychle z vězení dostal. V roce 1428 již znovu bojoval proti pražanům. Roku 1432 koupil hrad Housku od syna Jindřicha z Dubé (řečeného Berka či Beroušek), který se jmenoval stejně jako jeho příbuzní Hynek či Jindřich (to byla oblíbená jména pánů z Dubé a někdy je obtížné odlišit, o koho z početné rodiny ve skutečnosti jde). Po bitvě u Lipan patřil Jan ze Smiřic ke stoupencům císaře Zikmunda, který mu potvrdil držení statků, které uchvátil v době husitských válek. V roce 1437 ho jmenovali mezi šest hejtmanů, kteří měli spravovat zemi. ledním ze zemských správců zůstal i po roce 1439, v době bezvládí po smrti Zikmundova zetě Albrechta. Při jednání o návrat krále Ladislava Pohrobka do Čech osočil u císaře tajným listem Jiřího z Poděbrad. Dopis se však dostal do rukou jeho protivníků. Jan Smiřický byl poté obviněn ze zrady, odsouzen k smrti a popraven.

Jindřich ze Smiřic (1453-1478)

Získal po otci panství Housku, jeho bratr Jan pak Jestřebí. Když Jan zemřel, Jindřich zděděné Jestřebí prodal. V roce 1477 byl Jindřich povýšen do panského stavu. S manželkou Kateřinou z Kolovrat měl sedm dcer a čtyři syny. Dělení majetku a vyplácení mladších sourozenců způsobilo dědicům obrovské finanční obtíže, takže byli nuceni Housku roku 1502 prodat Václavu Hrzánovi z Harasova.

Hrzánové z Harasova

Drželi Housku v letech 1502-1594; po nich ji krátce vlastnili **pánové z Pej-cldorfu.** Roku 1616 Housku znovu získal příslušník rodu pánů z Dubé.

Václav starší Berka z Dubé (1616-1621)

Účastnil se povstání českých stavů proti Habsburkům. V roce 1618 byl zvolen jedním z třiceti direktorů a po smrti císaře Matyáše v roce 1619 patřil mezi ty, kteří na sněmu prosazovali sesazení nového panovníka Ferdinanda 11. a volbu Fridricha Falckého českým králem. V té době se stal nej-vyšším zemským sudím. V roce 1620 jednal jménem stavů v Drážďanech se saským kurfiřtem o podpoře stavovského povstání. Po porážce na Bílé hoře opustil zemi, protože na rozdíl od

většiny jiných pánů se bál trestu. Tím si zachránil život, ale přišel o veškerý majetek.

V roce 1622 koupil Housku Adam mladší z Valdštejna, který ji ještě téhož roku vyměnil za jiné statky s **Albrechtem z Valdštejna** Ten držel Housku až do svého zavraždění v roce 1634.

Historické souvislosti

Rytířská kultura

Středověkým rytířem se původně rozuměl elitní válečník, který tvořil jádro panovníkovy armády. Záhy označení rytíř dostalo jiný obsah, protože se začalo spojovat s příslušností k šlechtickému stavu. V některých zemích se slovo *rytíř* stalo šlechtickým titulem a vůbec se nespojovalo původním vojenským významem. To platilo třeba ve Francii. V českých zemích (podobně jako v sousedních německých) se v průběhu 14. a 15. století ustálilo užívání titulu rytíř jako označení pro nižšího šlechtice. Po husitských válkách bylo ve správě země přesně určeno, že k zemským stavům náleží páni (vyšší šlechta), rytíři (nižší šlechta) a královská města. O zařazení mezi pány a rytíře nerozhodoval jenom majetek. Někteří rytíři byli nesmírně bohatí a mnohým se časem podařilo povýšit mezi pány.

Rytířství však neznamenalo jen společenské postavení. Ve středověku se postupně vytvořila specifická rytířská kultura, lze říci přímo ideologie.

Bitevní scéna z rukopisu ze 13. století

Landsknecht z třicetileté války

U kolébky rytířství stála nesporně středověká literatura. Nejstarší středověká literatura se orientovala převážně na náboženská témata, objevují se i kroniky a výjimečně naučné spisy (lékařské, astronomické

aj.). Jediným zcela světským žánrem byly hrdinské zpěvy, které vyprávěly ve verších o králi Artušovi a rytíři Lancelotovi, o císaři Karlu Velikém a rytíři Rolandovi a dalších. Je zajímavé, že jedním z hrdinů rytířské literatury se stal i starověký dobyvatel Alexander Veliký. Podle počtu titulů nebylo hrdinských zpěvů o rytířích mnoho, pokud je srovnáme s literaturou náboženskou. Jejich obliba ale byla nesmírná a byly rozšířené v mnoha opisech v celé středověké Evropě. K jejich známosti přispívalo i to, že texty hrdinských eposů zpívali potulní zpěváci a básníci na hostinách.

Vojenský velitel z třicetileté války

Hrdinské zpěvy spojovaly sny se skutečností a toto zvláštní pojetí reality ovlivnilo myšlení rytířů. Vytvořilo se zvláštní chápání života, které nemělo daleko k mytologii.

Paradoxem bylo, že pravidla rytířství platila výhradně při styku mezi urozenými muži. Nevztahovala se na prosté lidi a zpočátku ani na ženy. Středověké chápání cti a morálky bylo u rytířů hodně odlišné od toho, co

Oddíl kopiníků a halapartníků z třicetileté války

se později v renesanci považovalo za rytířské chování. Rytířství podstatným způsobem ovlivnilo myšlení západoevropské společnosti a právě díky tomu, že spojovalo ideály s realitou, znamenalo zjemnění a kultivaci drsných středověkých mravů.

Rytířství neznamenalo jen společenské postavení, morálku a ideologii, ale spojovaly se s ním i rozmanité obřady. Rytířem se nemohl stát každý a už vůbec ne tak, že by se prostě rytířem prohlásil. Rytíř musel být pasován a této cti se člověku mohlo dostat pouze tehdy, pokud vykonal nějaký hrdinský čin či prokázal ve zkouškách, že může být rytířem. Středověké pasování na rytíře navazuje zřejmě na starogermánský obřad předávání zbraní dorůstajícím chlapcům, kteří se tak stávali novými bojovníky. Později hrála při pasování rytířů určitou roli i církev, ale obřad sám si po celý středověk podržel především světský ráz. Panovník a šlechta rozhodovali, koho mezi sebe přijmou a povýší na rytíře. Církevní obřad byl jen duchovní ozdobou.

Postupně se společenství rytířů začínalo stále více uzavírat a objevil se názor, že na rytíře může být pasován pouze syn rytíře. Tento vývoj vyvrcholil ve 13. století, kdy se rytířství začalo směšovat s urozeností,

tedy příslušností ke šlechtickému stavu. To, co původně mohlo být vyznamenáním pro každého statečného bojovníka, stalo se dědičným nárokem na členství v rytířském bratrstvu pouze pro vyvolené.

Aby se syn šlechtice stal rytířem, musel se v mládí stát učedníkem. Obvykle proto vstoupil do služby k některému zámožnému šlechtici jako panoš. Často býval urozený mladík panošem některého blízkého příbuzného či dobrého přítele svého otce. Povinností panoše bylo leštit svému pánu zbraně, hřebelcovat koně, pomáhat v bitvách a sloužit mu na lovu a u stolu. Touto cestou se mladík seznamoval s nejdůležitějšími prvky rytířského života. Současně se cvičil v praktickém boji s mečem a kopím a také. v jízdě na koni.

Obřad pasování na rytíře původně představoval pouze slavnostní předání zbraně. Často rytíř dostával nejen meč, ale také štít zdobený erbem a někdy i kopí s korouhví. Především zpočátku měl právo pasovat rytíře výhradně panovník. Současně s panovnickým aktem se novému rytíři dostávalo požehnání církve. Obřady se ovšem v průběhu staletí měnily.

Zpočátku byla důležitá koupel jako symbol očisty, která obvykle pasování předcházela. Koncem 12. století se objevuje další povinnost před pasováním, a to noční meditace. Adept na rytíře se musel celou noc sám v tichu chrámu modlit, někdy se uvádí, že dokonce musel ležet na kamenných dlaždicích před oltářem s roztaženýma rukama (tím symbolizoval kříž). Vlastní pasování na rytíře doprovázely hostiny a okázalé dary, jimiž šlechta stavěla na odiv svou zámožnost.

K životu rytířů patřily neodmyslitelně turnaje. Původně byly určené k tomu, aby si rytíři zdokonalovali techniku boje. Nejstarší rytířská klání se v západní Evropě objevila v polovině 11. století a církev je zpočátku zakazovala (např. na koncilu v Clermontu roku 1130). Tato rytířská klání byla zpočátku hodně brutální a příliš se nelišila od skutečné války. Připomínala vojenské manévry. Proti sobě stály dva oddíly jezdců se skutečnými zbraněmi. Muži měli brnění, které většinou chránilo před zabitím, ale nikoli před zraněním. Ze zranění si však tehdejší muži příliš nedělali. Patřilo k životu rytířů. Oddíly manévrovaly jako ve skutečné bitvě, útočily a snažily se oddělit ze skupiny protivníků několik jezdců, které by zajaly. Za zajatce mohl vítěz požadovat výkupné.

Teprve později se rytířská klání stala okázalými slavnostmi a díky přesně stanoveným pravidlům byly souboje méně nebezpečné. Panovníci a bohatí šlechtici demonstrovali svou zámožnost a prestiž pořádáním podobných klání, jejich součástí však nebyly jen souboje se zbraní, ale i další rytířská zábava, například soutěže trubadúrů ve zpěvu, hostiny a taneční zábavy, vystoupení kejklířů apod.

S novou funkcí rytířských klání souvisela i odlišná zbroj a zbraně „k zábavě". Brnění pro turnaje bylo odlišné od válečné výzbroje. Ve 14. století, kdy se rytířské turnaje konaly pro zábavu, se obvykle soutěžilo o hodnotné ceny. Proto vznikla vrstva „profesionálních" rytířů, kteří se živili účastí v turnajích po celé Evropě. Jedinou podmínkou účasti bylo vlastnictví erbu, který dokládal, že jde o urozeného muže a rytíře. Neurozený člověk v turnaji zápasit nesměl. Proto existoval vážený úřad heroldů, kteří před kláním kontrolovali, zda účastník erb opravdu vlastní.

Ve 14. století se v západní Evropě zrodil nový životní styl urozených vrstev, který se označuje *dvorská kultura.* Jejím základem se stalo rytířství, které přinášelo postoje, jež byly v příkrém rozporu s církevními výzvami k prostotě, pokoře a odříkání. Základem dvorského ideálu života bylo vyzdvihování smyslné lásky a veřejné obdivování krásných žen, obliba módních a většinou výstředních šatů, na odiv stavěná rozmařilost a požitkářství. Zjemnělost rytířských mravů v té době už neměla nic společného s původním ideálem rytířství. Svým způsobem však předznamenala rytířská dvorská kultura nástup renesance.

Zajímavosti

Pověst o pekelné díře

Koncem 16. století byl u hradu Houska postaven malý kostelík. O jeho založení vznikla legenda. Prý na místě jeho základů byla ve skále hluboká puklina. V ní měli sídlit zlí duchové. Brali prý na sebe „tvářnost rozličných hovad" a strašili lidi, kteří kolem pukliny prošli. V té době seděl ve vězení jistý zločinec, jemuž slíbili odpuštění trestu, když se do

pukliny spustí po provaze a prohledá ji. Vězeň souhlasil, ale když ho do otvoru spustili, začal křičet, že si raději nechá srazit hlavu, jen ať ho vytáhnou. Později vyprávěl, že tam dole byl takový smrad, křik a vřeštění, že se mu z toho zatočila hlava, a proto nic neviděl. Mezi lidmi se začalo říkat, že je tam vstup do pekla. Rozhodli se díru zasypat. Vozili fůru hlíny a kamení za fůrou, ale vše mizelo v hlubinách, jako by byla skála nenasytná. Teprve po dlouhé době se jim podařilo díru vyplnit a na místě zasypané pukliny postavili kostelík, který je měl před mocnostmi pekla chránit. Kostelík byl pro špatný stav v roce 1830 zbořen.

Zábava

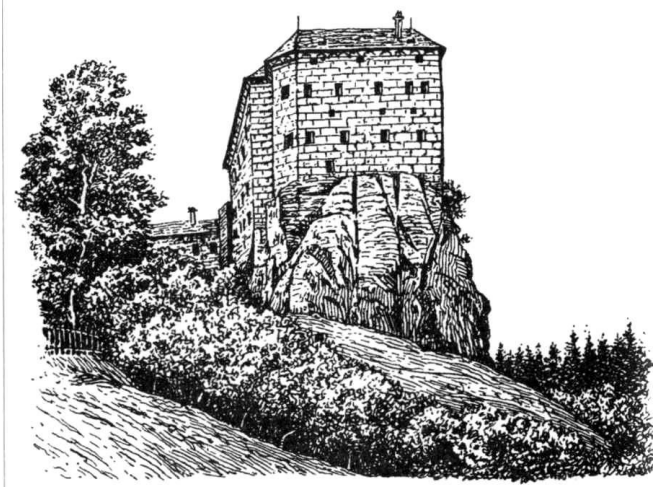
Nejoblíbenější zábavou šlechty v 16. století bylo „ježdění neboli běhání ke kroužku“. Šlo o upravenou variantu středověkých rytířských turnajů. Jezdec projížděl po vytyčené dráze, v ruce držel kopí a během jízdy musel kopím strhnout kroužek, zavěšený ve výšce na provaze. Pro oživení se někdy kroužek nahrazoval obrázkem medvěda, kance nebo jelena.

Nezodpovědný Zdeslav

Hrzánové byli rozvětvený rod a jeden z příbuzných posledního hrzánovského majitele Housky Adam Hrzán z Harasova žil v Praze. Pohyboval se na dvoře císaře Rudolfa II. a byl známým lichvářem. Zatímco Adam proslul lakotou, jeho syn Zdeslav Hrzán z Harasova rozhazoval, kde mohl. A protože mu lakomý otec dával jen nevelké kapesné, začal si půjčovat. Vše prasklo roku 1608. Tenkrát věřitelé ztratili trpělivost a vydali se za

Zdeslavovým otcem. Adam Hrzán nakonec synovy dluhy zaplatil, aby se vyhnul skandálu. Ten byl o to větší, že jeho syn podepisoval směnky též urozeným vdaným ženám, které v nepřítomnosti manželů jezdívaly za Zdeslavem do Prahy a tam si s ním užívaly. Obvykle si společně najímali pokoje v předních pražských hostincích. Na oplátku půjčovaly mladému Hrzánovi peníze. Mezi věřitelkami Zdeslava byla například paní Johana Švihovská, Alena Vchynská, Kateřina Kočová z

Dobrše a řada dalších. Skandál, kterým žila rudolfínská Praha, záhy utichl. O tom, jak dopadl onen mladík, stejně jako nevěrné manželky šlechticů, prameny mlčí.

Houska v polovině 19. století

Navštivte hrad dnes

Hrad Houska leží v Libereckém kraji nedaleko Máchova jezera, takřka na dohled hradu Bezděz. Na silnice z Mladé Boleslavi do České Lípy odbočíme z hlavní silnice u rybníka v obci Obora na Okna, pokračujeme do vesnice Žďár a tam odbočíme na malou vedlejší silničku, která nás přes kopec dovede až k hradu. Stylová prohlídka hradu nabízí především návštěvu gotické kaple a prohlídku interiérů (např. zelené světnice s renesančními freskami a řadu dalších).

Hradní kaple není rozlehlá - má jedinou loď, uzavřenou na východě pěti stranami osmiúhelníku. Je vyzdobená freskami ze třicátých let 14. století, jež se řadí mezi nejpozoruhodnější díla monumentálního malířství v celé tehdejší střední Evropě. Ústředním výjevem je obraz Ukřižování Krista. Tento námět není ve středověkém malířství obvyklý. Po jeho stranách jsou postavy světců, snad apoštolů, a hlava muže, jež

by mohla být portrétem majitele hradu. Na stěnách kaple jsou výjevy ze života Panny Marie a scény pašijové. Nejhůře dochované fresky jsou na zadní stěně kaple. Nad tribunou lze spatřit sv. Kryštofa a světice. Na oblé stěně schodiště je nezřetelný alegorický výjev, jehož výklad je nejobtížnější a vzbuzuje řadu otázek. Naprosto neobvyklým motivem je levoruká lučištnice, ve středověkém malířství zcela ojedinělá. Snad představuje boj dobra se zlem. Tuto teorii podporuje i zlomek postavy, na niž lučištnice míří a která by mohla být jakýmsi démonem. Někteří však tuto fresku spojují s pověstí, že pod hradem se nachází brána do pekel.

Stavební vývoj

Původní hrad zabíral větší rozlohu než dnes, protože se nedochovala věž, hradby, bašty ani příkopy. Hrad sám byl postaven na skále, jejíž tři kolmé stěny bránily přístupu. Opevněná byla původně pouze čtvrtá strana, kde stálo předhradí s hospodářskými budovami. Do vnitřního hradu se vstupovalo přes příkop bránou, kterou chránila mohutná hranolová věž po pravé straně. Obdélníkové nádvoří bylo ze všech stran obklopeno stavbami. Tato původní dispozice se zachovala dodnes. Hrad Housku postavila stejná kamenická huť, která pracovala předtím na Bezdězu. Proto se zde objevují některé shodné detaily. Pozoruhodná je původní kaple.

Levoruká lučištnice na fresce v kapli

Za Hrzánů z Harasova došlo k renesanční přestavbě hradu, která podstatným způsobem změnila vzhled paláce i vnitřní rozdělení prostor. Kdy k této změně přesně došlo, není jisté. Uvádí se, že za časů Tobiáše Hrzána v letech 1584-1590. Tento majitel byl však velice špatným hospodářem a měl četné dluhy, proto je možné, že pouze dokončil práce, které začal již jeho děd.

Z rozhodnuti panovníka měly být po třicetileté válce zničeny hrady, které by se mohly stát opěrnými body nepřítele v zemi. Mezi hrady určenými k likvidaci byla i Houska. Po delších průtazích však byl nakonec zbořen jen hospodářský dvůr před zámkem a jeho zdivem byly zasypány příkopy. Dále byla stržena věž, která byla tehdy údajně stejně na spadnutí, zlikvidováno bylo rovněž vnější opevnění.

Hrad byl pak jen nouzově udržován a chátral. Teprve v roce 1823 dal Housku upravit k bydlení Vincenc Karel Kounic. Tehdejší práce stály

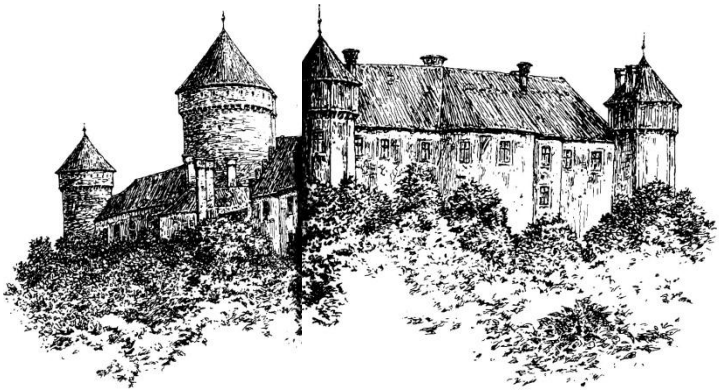
přes 100 000 zlatých, což představovalo čtyřletý výnos celého panství. Během oprav byly postaveny kamenné pavlače kolem nádvoří, sneseny byly renesanční štíty, ve zdech byla prolomena nová okna. Další větší opravou prošel hrad Houska v letech 1929-1930. V té době ho vlastnil josef Simo-nek, prezident Škodových závodů. Během oprav byly objeveny zbytky gotických maleb v kapli a byly spolu s dalšími architektonickými články restaurovány.

Konopiště

Hrad založil v osmdesátých letech 13. století Tobiáš z Bechyně

Majitelé

do roku 1590 Sternberkové
1590-1603 Arkleb z Kunovic
1603-1623 Hodějovští z Hodějova
1623 Albrecht z Valdštejna
1623-1673 Michnové z Vacínova
1673-1701 Jiří Ludvík ze Sinzendorfu
1701-1716 František Karel Přehořovský z Kvasejovic
1716-1830 páni z Vrtby
1830-1887 Lobkovicové
1887-1914 František Ferdinand ďEste

Konopiště leží blízko Prahy a jeho romantický vzhled a mimořádně zajímavé sbírky přitahují turisty. Současný vzhled zámku ale nemá mnoho společného s původním středověkým hradem Konopištěm. Prošel v průběhu staletí obrovskými stavebními úpravami, které změnily jeho

charakter. To ovšem nijak neubírá na jeho zajímavosti. Čas hraje důležitou roli ve všem, co lidé vykonají. A nic z minulosti nedokážeme konzervovat beze změny pro budoucí časy navždy. Proto se však svět nezastaví. Konopiště je toho živým důkazem.

Příběh z roku 1284

Marcel ze Želíz uchopil do ruky propečenou kýtu a s potěšením se zakousl do křupavého masa. Nádherně vonělo po šalvěji a koriandru. Usmál se na kanovníka Jiříka, dlaní si otřel mastná ústa a kýtu mu podal.

„Nu, co jí říkáš?“ nadhodil kanovník v dobrém rozmaru. Byl to už starší muž nevysoké postavy. Mohutné břicho a odulé tváře svědčily, že miluje dobré jídlo alespoň tak jako svého Pána. Byl oblečený do hnědé kutny přepásané režným provazem, na krku měl pověšený masivní stříbrný kříž.

„Tvá kuchařka umí připravit maso, že by si zasloužila svatozář,“ rozverně odpověděl Marcel ze Želíz. Ani on už nebyl nej-mladší, avšak štíhlý a urostlý. Z ostře řezaného obličeje vystupoval nos zahnutý do skoby a nad šedýma očima se mu klenido husté obočí. Vypadal jako dravec, ale měl hezká ústa a vesele se usmíval. Oblečený byl do módního šatu, který určitě nepocházel z pražských krejčovských dílen.

„Už nejsi ve Francii,“ upozornil ho přísně kanovník Jiřík. „Tam snad můžeš zlehčovat světce. Slyšel jsem, že ve Francii žije více kacířů, než roste klasů na poli. Ale jsi zpátky v Čechách. Takové řeči tu nemáme rádi. Zvláště, pokud pracuješ pro jeho biskupskou milost. Co by řekl urozený Tobiáš z Bechyně, kdyby tě slyšel?“

Veselý úsměv zmizel z tváře Marcela ze Želíz. Cosi neurčitě zabručel a natáhl ruku pro misku s plackami mazanými medem. Jednu si vzal a tiše se dal do jídla. V síni svatovítské kapituly zavládlo ticho, přerušované jen mlaskáním a občasným zavrzáním křesla.

Nakonec to kanovník Jiřík nevydržel. „Neurážej se. Chtěl jsem tě jen varovat. Proč zbytečně dráždit biskupa?“

„Já se neurážím,“ zavrtěl neochotně hlavou Marcel ze Želíz. „Mám vztek.“

„Když ti to udělá radost, tak si třeba utahuj i ze světců. Hlavně nepokaz večeň. Ani netušíš, milý synovce, jak jsem se na tebe těšil. Když mi tvůj otec řekl, že pro tebe jeho biskupská milost poslala do Francie, nechtěl jsem mu věřit. S tebou byla vždycky legrace. Připijme si na smíření,“ dodal a zvedl svou číši s vínem.

Připili si, ale sotva postavili poháry na stůl, začal Marcel ze Želíz vysvětlovat: „Já mám vztek na biskupa. Když mi posel doručil jeho list, že by chtěl, abych mu postavil pevný hrad podle francouzské módy, měl jsem nesmírnou radost. Naučil jsem se v cizině hodně a těšil jsem se, až tady v Čechách ukážu, co umím.“

„Biskup Tobiáš z Bechyně tě neobyčejně chválí,“ spokojeně přikývl kanovník Jiřík. „Na zasedání naší kapitidy dokonce ukazoval model hradu, který mu postavíš. Opravdu, neobvyklá stavba. Ale krásná. Jsem na tebe hrdý!“

„To jsem rád,“ přikývl Marcel ze Želíz. „Řekl vám Tobiáš z Bechyně, že pár detailů je jeho nápad?“

„Cosi naznačil,“ zabručel kanovník Jiřík. Nechtěl synovce zase rozladit. Ve skutečnosti biskup hovořil na kapitidním zasedání více o

svých nápadech než o projektu Marcela ze Želíz. Ale preláti svého biskupa znali a uměli si představit, jak to bylo opravdu.

„Naznačil," hořce pokračoval Marcel ze Želíz. „Pražský biskup je určitě dobrý voják a praktický muž. Většina jeho nápadů byla užitečná. Kvůli tomu bych se nerozčiloval. Mě štve něco jiného. Hrady v Čechách stavíte na vysokých skálách, obvykle tam, kde jsou kolem příkré srázy."

„To je přece nejbezpečnější. Takový hrad ubrání i nevelká posádka proti obrovské přesile," přikývl kanovník Jiřík. Netušil, kam jeho synovec míří.

„Věc se má tak," trpělivě vysvětloval Marcel ze Želíz, „že hrad, který budu stavět, má jinou konstrukci opevnění. Ve Francii se tyhle kastely stavějí v rovině nebo na mírném návrší. Ale nemysli si, strýčku, hrady zesílené věžemi jsou udělány tak důmyslně, že k obraně stačí také pár mužů. Tenhle typ hradu nemusí stát na vysoké skále, aby byl bezpečný."

„Náš biskup chce, abys mu ten hrad postavil na skále," pochopil kanovník Jiřík a rukou si bezděčně přejel po masitém obličeji.

„Přesně," přikývl Marcel ze Želíz. „Takový nesmysl! A nedá si poradit. Víš, co mi řekl? Já platím, tak si snad mohu vybrat, kde bude můj hrad stát."

„Nemyslíš, že má svým způsobem pravdu?" opatrně namítl kanovník Jiřík. Znal biskupa Tobiáše z Bechyně. Byl svéhlavý a neústupný. Skoro ve všem, co dělal. Při disputacích o víře s tím bývaly někdy potíže. Naštěstí se biskup o náboženské problémy zajímal pramálo. Mnohem více ho přitahovala politika. Nebýt jeho, mla-

dý král Václav II. by byl možná ještě uvězněný na Bezdězu. Zásluhou pražského biskupa se podařilo vyhnat ze země toho sobeckého lotra Otu Braniborského. Pražský biskup nesnášel, aby mu někdo odporoval. Ale pokud by takový nebyl, vládl by v zemi zmatek. Udržet pořádek mohl pouze člověk rázný.

„Pravdu?" vykřikl zlostně Marcel ze Želíz, udeřil pěstí do stolu a vyskočil z křesla. Přitom strčil neopatrně rukou do hliněné mísy se šípkovou omáčkou, která stála na rohu. Spadla na dlažbu a rozbila se. Ale rozzuřený muž si toho nevšímal. „Když musí mít biskup pravdu ve všem, nemusel pro mě posílat. Mohl si ten zatracený hrad postavit sám. Já mu také neradím, jak má sloužit mši. Ať každý dělá, co umí."

„Nezapomeň, že náš biskup rovněž studoval. A je to rytíř tělem i duší. Vyzná se v boji určitě lépe než ty. Možná si nevybral místo pro svůj hrad nejlépe, ale kdo ho bude bránit před nepřítelem. Ty, nebo on?“

„ Tobě možná vyhovuje, že biskup po tobě nechce příliš práce a máš dost jídla,“ vztekal se Marcel ze Želíz. „Ale já se nepodepíšu pod takovou hloupost. Dostala se ti někdy do rukou kronika kanovníka Kosmy?“

„Pokud vím, patřil k bratrům vyšehradské kapituly,“ odpověděl chladně kanovník Jiřík. Víc neřekl, ale Marcel ze Želíz se musel bezděky usmát. Věděl o rivalitě obou kapitul. Vše, co pocházelo z Vyšehradu, považoval jeho strýc za nehodné pozornosti.

„Tak abys věděl,“ pokračoval Marcel ze Želíz a zvedl prst, aby dodal svým sloviim diiraz, „ve své kronice Kosmas píše o založení hradiska v Bílině. Chválí tam jeho zakladatele, že byl šikovný, protože hradby odolaly i při obléhání císařovým vojskem. Já nechci, aby si jednou o mně potomci přečetli, že jsem byl hlupák, který netušil, jak se mají stavět hrady. Chápeš? Tady nejde o to, co si myslí biskup Tobiáš. Tady jde o to, že do všeho, co po sobě na tomto světě zanecháme, ukládáme kus vlastní duše. Věčný život nezajistí jen cesta naší hříšné duše k Bohu, ale také to, co po nás zbude.“

Kanovník Jiřík se mračil. Tohle už bylo skutečně trestuhodné

rouhání. Ale když se zamyslel nad synovcovými slovy, zamrazilo ho. Co na tomhle světě zůstane po něm? Sklopil hlavu a najednou sám sobě nerozuměl. Nikdy ho podobné myšlenky nenapadly. Ale teď jako by stál na kraji nekonečně dlouhého temného tunelu, do kterého měl vkročit a zmizet někam, kde to neznal. A bál se. Protože měl prázdné ruce. Zvedl hlavu a rozpačitě řekl: „Pomohu ti.“

„Ty?“ nedůvěřivě zabručel Marcel ze Želíz. Zatím se trochu uklidnil a znovu se posadil ke stolu. Zlobil se sám na sebe, že se dal tak unést. Bylo zbabělé vylévat si vztek na strýci. On nemohl za paličatost biskupa Tobiáše z Bechyně. A ještě horší bylo vyčítat mu, že za ním nic není, protože to nebyla pravda. Copak péče o duše bližních byla málo? Ne každý mohl stavět hrady jako on. Všichni na tomto světě po sobě něco zanechají. Někdo dílo, na které se dá sáhnout, jiný něco, co není na

první pohled vidět. Ale to ještě neznamená, že by takový člověk žil zbytečně.

„Ať je náš biskup, jaký chce," pokračoval kanovník Jiřík a usmíval se šťastně jako dítě, „má jednu velikou nectnost. Snad právě proto, že jeho víra není tak pevná jako moje a ostatních bratrů v naší kapitule, je strašlivě pověrčivý. Loni chtěl jet kamsi do jižních Čech, ale když vyjel z nádvoří na cestu k Opyši, spadl mu před koně z nebe mrtvý vrabec. Měl potrhaný krk, asi ho napadl jestřáb. Biskup Tobiáš prohlásil, že to je špatné znamení, a vrátil se."

„To by asi udělala většina mužů,"přikývl Marcel ze Želíz. „Nemůžeš popřít, že by člověk neměl podobná znamení přehlížet."

„Hloupost," mávl kanovník Jiřík rukou. „Vše je v rukách božích. Pokud se nám má stát něco zlého, pak se to stane, i kdyby nám před koně vrabec nespadl. Chápeš? Před boží vůli stejně neutečeš."

„A co z toho?" zabručel Marcel ze Želíz. Neměl rád učené disputace o víře a nekonečnosti boží vůle. Dost si toho užil v církevní škole v mládí.

„No, snad jen, že by se mohlo objevit nějaké nepříznivé znamení, které by našeho biskupa odradilo od záměru postavit hrad na nějakém hloupém kopci," vysvětloval tiše kanovník, jako by se bál, že je někdo uslyší. Ve skutečnosti to byl nesmysl, protože zdi jeho cely byly silné a masivní dubové dveře nepropustily na chodbu žádný zvuk.

„Neumím čarovat," pokrčil rameny Marcel ze Želíz a natáhl ruku pro číši s vínem. Ale nebyl tak klidný, jak se tvářil.

Kanovník Jiřík svého synovce pochopil. Potutelně se usmál a řekl: „Ale umíš. A já ti s čarováním pomohu."

„Jsme na místě, vaše biskupská milosti," řekl Marcel ze Želíz a rukou opsal kolem sebe kruh. „Tady bude stát váš hrad Konopiště."

Tobiáš z Bechyně se usmál a s láskou se rozhlížel po návrší, které se prudce svažovalo k potoku. Jako dítě si zde rád hrával. Už tehdy si představoval, že tu stojí hrad. Teď uskuteční svůj dětský sen. Ohlédl se a všiml si sedláka, který odpočíval ve stínu lesa. Vedle něj čekal pár volů zapražených do pluhu. Zvířata měla hlavy skloněné k zemi a spokojeně se pásla.

Venkovan čekal, až ho pán zavolá. Měl vyorat první brázdu. Tenhle starý zvyk se udržoval všude, i když sedlák nechápal proč. Kdyby tady chtěli zorat pole, prosím. Ale nebylo na něm, aby přemýšlel. Šafář nařídil a tím to bylo pro něj vyřízené.

Tobiáš z Bechyně pomalu obešel celé návrší, jako by se loučil s každým kouskem důvěrně známé země. Když se vrátil k hloučku prelátů, hlasitě poručil, aby začali. Vzápětí se kněží seřadili do dvojstupu, začali zpívat latinské litanie a pomalu vykročili vstříc rolníkovi a jeho volskému spřežení. Svěcenou vodou kropili zemi a modlili se. Věděli, jak moc na požehnání záleží. Sedlák pochopil, že teď čeká práce jeho. Počkal, až zástup došel k němu, potom uchopil do ruky otku a popohnal voly.

Zvířata zvedla hlavu a ohlédla se, aby se ujistila, že po nich něco chce. Pak se voli opřeli do jha a rozvážně se dali do kroku. Pluh, který se zakrojil do půdy a začal obracet drny, ani necítili. Byli na podobnou práci zvyklí. Ale udělali jen pár kroků a pak se zastavili. Začali nespokojeně bučet a vší silou se snažili odbočit z cesty, po které je vedl jejich pán. Sedlák je tloukl násadou, a když to nepomáhalo, začal je bodat železnou špičkou otky. Všechno bylo marné. Sprostě přitom klel, ale žádný z prelátii ho nenapomenul. Kněží stáli bezradně a čekali, co

řekne biskup. Tobiáš z Bechyně celé divadlo sledoval, ruce měl zaťaté v pěst a obličej bledý hrůzou. Pak se obrátil na Marcela ze Želíz.

„Proč ta zvířata nechtějí dál?“ optal se. Snažil se, aby jeho hlas zněl klidně. Ale nebyl dobrý herec. Na rozdíl od Marcela ze Želíz. Stavitel začal koktat mnohomluvné omluvy. Trvalo chvíli, než oznámil: „Již jednou jsem se s něčím podobným setkal, vznešený biskupe. Tehdy ale nikdo nedbal božího znamení. Také se nepodařilo vyorat první brázdu, a když později stavěli věž, země se otřásla a stavba se sesypala. Kameny zabily skoro všechny zedníky, kteří tam zrovna pracovali. Omluvte názor nevzdělaného kameníka, ale tenhle kus země je asi prokletý.“

Tobiáš z Bechyně cosi zlostně odsekl a odvrátil se. Ještě jednou přejel pohledem po návrší, které tak miloval. Ale chápal, že není důležité, co by se líbilo jemu. Bůh mu dal znamení a on by byl šílenec, kdyby ho neposlechl.

„Nech ta zvířata být,“ křikl na rolníka. „Odveď je domů, tady jsme skončili.“ Pak se obrátil na Marcela ze Želíz. Potřeboval si na někom vylít vztek. „Co nejdřív najdi jiné místo pro můj hrad. Na prokleté půdě stavět nebudu. To bys mohl vědět, hlupáku!“

„Na zdraví, strýčku,“ kývl na kanovníka Jiříka Marcel ze Želíz s pohárem vína v ruce. „Byl jsi skvělý. Jenom netuším, jak jsi dokázal, aby voli odmítli jít dál.“

„Nebyl jsem vždycky kanovníkem,“ usmíval se malý obtloustlý duchovní. Obličej se mu rozzářil vzpomínkou na dětství. Bylo to už tak dávno... „Můj otec měl statek kousek za Kolínem. Jednou mi ukázal takovou obyčejnou květinu. Její květy a listy nechal vylouhovat ve vodě. Pak vodu rozlil kolem louky a řekl mi: „Pamatuj si, že voli tenhle pach nesnášejí. Když to uděláš, jako kdybys kolem pastviny postavil ohradu, neutečou. Jenom nesmíš zapomenout, že za pár hodin pach vyčichne.“

„Ale jak jsi tam vylouhovanou bylinu dostal? Čekali jsme na biskupa skoro celé dopoledne, než přijel. A tebe jsem nikde neviděl.“

„Copak kněží nekropili zemi kolem svěcenou vodou?“ zeptal se s nevinným výrazem kanovník Jiřík a pak se hlasitě rozesmál.

Z historie majitelů panství

První Šternberkové na Konopišti

Tobiáš z Bechyně (zemřel 1296)

Rodným jménem Dobeš z Benešova; jeho otcem byl Vok, syn Beneše. Stal se duchovním. Nejprve byl mělnickým proboštem, roku 1275 proboštem pražským, od roku 1277 proboštem vyšehradským a roku 1278 se stal pražským biskupem. Držel Benešov, podporoval krále Václava 11. a pravděpodobně na sklonku svého života založil hrad Konopiště.

Milota z Dědic (1296-1307)

Zdědil panství po svém bratrovi Tobiášovi z Bechyně. Psal se pak z Benešova. Za jeho života pokračovala výstavba minoritského kláštera v Benešově (dostavěn byl refektář, palác a kaple). Starší literatura někdy připisovala založení hradu Konopiště jemu.

Dobeš (též Tobiáš) z Benešova (zemřel před rokem 1327) Od otce zdědil spolu s bratrem Benešem panství Benešov. Dobeš se roku 1311 uvádí jako kanovník pražského kostela. V soudní při s Hyncem z Koutu se roku 1318 oba bratři jmenují „z Konopiště“. Dobeš přežil svého bratra, ale jako duchovní zůstal bez potomků, a proto odkázal hrad Konopiště, městečko Benešov a osm vesnic svému synovci Zdeslavovi ze Šternberka.

Zdeslav ze Šternberka (viz sídlo Český Šternberk) Spojil na dlouhá léta panství Český Šternberk a Konopiště. Toto vlastnictví potvrdil roku 1327 i král Jan Lucemburský.

Historické souvislosti

Pečeť Ondřeje z Kavčf Hory u Benešova z roku 1284

Ota Braniborský a mladý Václav II.

Hodnotit vládu Přemysla II. Otakara je neobyčejně těžké. Záleží samozřejmě na úhlu pohledu. Na jedné straně byl nesporně proslulým rytířem, kterého současníci nazývali „králem železným a zlatým“. Sahal po titulu císaře, dokázal porazit uherského krále, ovládl rakouské země a v jeho době byl územní rozsah českého státu vůbec největší v dějinách. Současně však dokázal kdekoho proti sobě popudit. Rozvedl se s Markétou Baben-berskou, díky níž získal rakouské dědictví. Zakládal královská města, kláštery a hrady, a vždycky tam, kde to nejvíce vadilo domácí šlechtě. Téměř každý jeho panovnický krok v sobě skrýval zárodek budoucího konfliktu. Jeho porážka na Moravském poli roku 1278, kde ho část české šlechty zradila, byla jen logickým vyústěním jeho vlády. Mocný král zemřel a po sobě zanechal nezletilého syna. Zápas o moc v Českém království se v následujících letech soustředil na boj o mladého Václava.

Malý Václav byl jediným synem Přemysla II. Otakara a v době otcovy smrti mu bylo sedm let. V takovém věku neměl naději převzít vládu. Ihned po smrti českého krále nastal v zemi rozvrat. Vítězný císař Rudolf Habsburský obsadil bez větších potíží téměř celou Moravu. Česká šlechta napadla nová královská města, která Přemysl II. Otakar stavěl proti jejich vůli a na pozemcích, jež oni považovali za své.

Vítkovci zpustošili statky kláštera Zlatá Koruna a pokusili se dobýt České Budějovice, Lichtenbur-kové obsadili Německý Brod (dnes Havlíčkův Brod), páni ze Žeberka se zmocnili Tachova.

Přemysl II. Otakar jmenoval dříve, než odjel do války, v případě že by zahynul, poručníkem nezletilého Václava svého příbuzného knížete Otu Braniborského. Sama vdova po zemřelém českém králi ho požádala o pomoc, neboť situace v království byla neudržitelná. Proti Otovi Braniborskému se ovšem postavil nejen vítězný císař Rudolf Habsburský, ale také vratislavský kníže Jindřich IV., který se rovněž ucházel o poručnictví nad nezletilým Václavem. Boj o malého Václava začal.

Rudolf Habsburský vytáhl do Čech s nevelkým vojskem, ale u Kolína ho zastavily oddíly Oty Braniborského. Oba panovníci se dohodli na rozdělení země a k bitvě nedošlo. Císař Rudolf uznal Otova poručnická práva na pět let a ponechal mu Čechy, sám obsadil Moravu. Oba počítali s tím, že si obsazená území ponechají i v budoucnosti.

Vláda Oty Braniborského nad Čechami se však změnila v drancování země. Braniborské oddíly loupily, kde se dalo. A protože kořist byla smyslem celé středověké politiky, záhy se proti Otovi postavila celá země. Jediní, kdo Otu i nadále podporovali, byli bohatí Němci v královských městech, především v Praze. Ota brzy poznal, že situace začíná být pro něho neudržitelná. Aby se pojistil, zajal královnu Kunhutu a kralevice Václava a roku 1279 je uvěznil na Bezdězu, který hlídaly jeho vojenské oddíly. To ještě posílilo nespokojenost české šlechty. Hrozilo, že přijdou o zisky z předchozích let. Rozvrat v zemi nakonec ohrožoval i je samotné.

Osobou, kolem níž se vytvořilo středisko domácího odporu proti cizákům, se stal pražský biskup Tobiáš z Bechyně (později se psal podle majetku, který získal jižně od Prahy, též z Benešova). Ota Braniborský nechal raději kralevice Václava odvézt ze země, protože si nebyl jistý, zda ho dokáže na Bezdězu udržet ve svých rukách. Svým oddílům dal volné ruce v drancování českých zemí.

Roku 1282 se z iniciativy české šlechty ustavila zemská správa v čele s Tobiášem z Bechyně, která se stala skutečným vládcem v zemi. Ota Braniborský pochopil, že Čechy ke svému panství nepřipojí, a proto

chtěl ze svého postavení vytěžit co nejvíce. Byl ochotný kralevice Václava vrátit, ale za vysoké výkupné. Své požadavky během jednání ještě stupňoval.

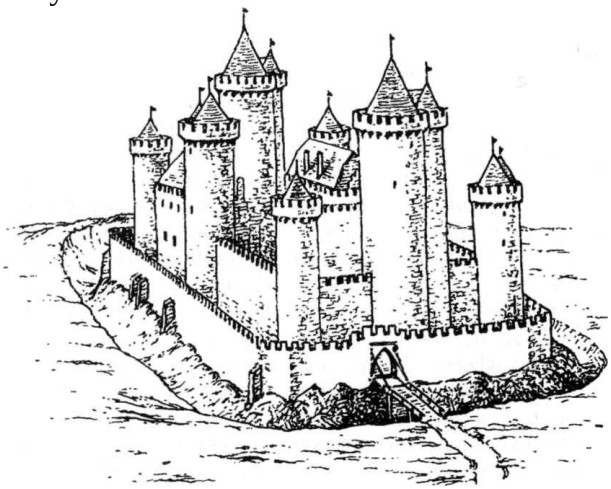
Štěstím v neštěstí se pro české země stala smrt císaře Rudolfa Habsburského. Nástupcem se stal jeho syn Rudolf, který však měl v říši silnou opozici. Potřeboval podporu českých pánů. Rozhodl se proto vycházet s nimi po dobrém. Dobrovolně se vzdal obsazené Moravy, a dokonce dokázal přimět Otu Braniborského, aby mladého Václava propustil bez výkupného. Roku 1283 se mladý král Václav II. vrátil do rozvráceného království. Bylo mu dvanáct let.

Správy a obnovy země se jeho jménem ujal biskup Tobiáš z Bechyně a skupina šlechticů a duchovních, kteří usilovali o obnovu Českého království. V dějinách však šlechta a církev nikdy nepomáhaly svému králi zadarmo. Šlechta si pojistila do budoucnosti politický vliv, protože ovládla jak zemský sněm, tak zemský soud. To byly instituce, které původně řídil panovník. Díky politické moci šlechty existovalo v dalších letech v Českém království jisté dvojvládí. Kromě svrchovaného krále existoval vlivný zemský stav šlechty, která se podílela na vládě. Právě z tohoto rozdělení moci vyplývaly téměř všechny politické obtíže Českého království ve 14. a 15. století.

Po návratu mladého Václava II. si pojistil vliv na kralevice nejmocnější Vítkovic Záviš z Falknštejna, a to cestou ne zcela korektní, ale v životě běžnou. Tajně se oženil s Václavovou matkou Kunhutou, vdovou po králi Přemyslu II. Otakarovi. Skupina kolem biskupa Tobiáše z Bechyně tak ztratila svůj vliv. Ale biskup se nemínil vzdát, neboť právě on měl největší zásluhu na návratu mladého kralevice. Začal na svých statcích stavět pevné hrady, opevňoval kostely a kláštery. A využíval i nejmocnější zbraň, již měla církev v ruce, mezinárodní diplomacii. Roku 1285 královna Kunhuta zemřela. To výrazně oslabilo postavení Závise z Falknštejna. V témže roce se podařilo sjednat sňatek krále Václava II. s Gutou (Jitkou), dcerou císaře Rudolfa Habsburského. Záviš z Falknštejna se pokusil roku 1288 upevnit svou pozici novým sňatkem s dcerou uherského krále Alžbětou. Jenže námluvy v Uhrách a svatba znamenaly, že se nemohl věnovat domácím událostem. V době, kdy dlel mimo domov, ovládla znovu správu v zemi skupina kolem

biskupa Tobiáše z Bechyně. Ihned po návratu roku 1289 dal na doporučení rádců Václav II. Záviše z Falknštejna zatknout.

Celý rod Vítkovců okamžitě povstal, a dokonce nabídl českou korunu cizinci - vratislavskému knížeti Jindřichovi IV. Vzápětí královské vojsko vytáhlo do jižních Čech vítkovickou vzpouru potlačit. Jako rukojmí s sebou měli uvězněného Záviše z Falknštejna a před každým hradem hrozili, že ho popraví, pokud se posádka nevzdá. Několikrát uspěli, až před Hlubokou se obránci odmítli vzdát. Před jejich zraky byl Záviš z Falknštejna skutečně popraven. Tím byla vzpoura Vítkovců potlačena a skoro symbolicky

Rekonstrukce gotické podoby hradu

skončilo nejtěžšf období zmatků po smrti krále Přemysla II. Otakara. Ti, kteří ho zradili a přispěli k jeho smrti na Moravském poli, jihočeští Vítkovci, byli potrestáni.

Vlády se ujal mladý Václav II. a dokázal skoro nemožné, i když situace v zemi nebyla lehká. Nejenže upevnil rozvrácenou královskou moc, naplnil vydrancované královské pokladnice stříbrem a znovu obsadil svými posádkami královské hrady a města, ale získal dokonce pro sebe a svého syna Václava III. uherskou a polskou královskou korunu. To však již byla labutí píseň českých Přemyslovců. Václav II. zemřel roku 1305 a o rok později byl zavražděn jeho syn Václav III., poslední mužský potomek slavného přemyslovského rodu.

Zajímavosti

Doktor Grobián

Mravy u stolu nebyly ve středověku zrovna uhlazené. Svůj podíl na tom měla dokonce i církev. Ta například vil. století zakázala používat při jídle u stolu vidličku, protože se podobala ďáblovým vidlím. Proto se jedlo dlouho rukama. Pouze na polévky a kaše se používala lžíce. Teprve v renesanci se začal způsob stolování zjemňovat. Vycházely dokonce příručky, které radily mladým šlechticům, jak si mají počínat. Renesance si ovšem libovala v karikatuře, a tak záhy vyšla proslulá veršovaná parodie, která obsahovala rady doktora Grobiána. V ní je postaveno na hlavu vše, co považovala tehdejší společnost za správné. Vrcholem vtipu se ve spisu stala neomalenost a hrubost. Jen krátká ukázka rad, jak si počínat u stolu:

Když jíš, mlaskej jako prase a co nesníš, vlož to zase tak opiplané do mísy, vídal jsem to také kdysi. I tomu máš přivyknouti často za stolem říhnouti. Žádného se neostýchej, kašli, prskej, čisté dmýchej. Kosti ohlozuj žabami, potom mec pod stůl na zemi, však to ostatek psi spraví...

Václavka

Název severovýchodní věže Konopiště. V ní přenocoval roku 1394 zajatý král Václav IV., když ho česká šlechta uvěznila a tajně vezla do vězení na rakouský hrad Wildberg.

Konopiště na konci 19. století

Navštivte hrad dnes

Konopiště, národní kulturní památka, leží nedaleko Prahy ve Středočeském kraji. Ze silnice z Prahy na České Budějovice odbočíme u Benešova, hrad je vidět již ze silnice. Konopiště patří k našim nejnavštěvovanějším zámkům. Důvody jsou dva. Konopiště je skutečně zajímavý zámek se spoustou unikátních sbírek, které zde shromáždil následník trůnu Ferdinand ďEste. Druhý důvod je prozaičtější. Konopiště leží blízko Prahy a je oblíbeným turistickým cílem

zahraničních návštěvníků našeho hlavního města. Proto zvláště během léta je někdy problém dostat se na prohlídku.

V současné době je k dispozici **pět** návštěvnických **okruhů.**

První okruh vede reprezentačními interiéry, **druhý** zámeckými interiéry se sbírkami (zbrojnicí, knihovnou, kuřáckým salonem, kaplí a dalšími), **třetí** ukazuje soukromé pokoje Františka Ferdinanda ďEste a jeho rodiny, **čtvrtý** seznamuje s unikátní rozsáhlou sbírkou sv. Jiří a poslední, **pátý** okruh, zavede návštěvníky na střelnici Františka Ferdinanda ďEste. Navštívit lze i zámecký park a Růžovou zahradu.

Stavební vývoj

Dnešní podoba Konopiště je výsledkem četných pozdějších přestaveb. Přesto je však i dnes zřetelné, že původní středověký hrad se vymykal domácímu stavebnímu stylu. Jeho podoba byla ovlivněna francouzskými hrady, které se označují jako *kastel.* Pro kastel je charakteristický větší počet válcovitých věží, které jsou vestavěny do obvodu hradu tak, že částečně vystupují ven. V případě Konopiště víme, že původní středověký hrad měl po obvodu sedm válcovitých věží. Byl koncipován jako mohutná pevnost. Před hradem byl hluboký vyzděný příkop, široký až 20 metrů. Hradební zeď byla vysoká kolem 10 metrů. Do hradu se vcházelo přes padací most z předhradí (dnes druhé nádvoří) a odtud se další bránou teprve vcházelo do vlastního hradu. Ve vnitřním hradě stál dvoupatrový palác (původní síla zdiva paláce je až 2,3 metru). Hlavní věž byla na východní straně a dalo se do ní vcházet dvěma schodišti, jedno se nacházelo v sousední menší věži a druhé uvnitř věže.

O pevnosti Konopiště svědčí fakt, že ho vojska krále liříhо z Poděbrad obléhala osmnáct měsíců, než se hrad podařilo roku 1468 dobýt.

První velká přestavba Konopiště byla provedena v letech 1604-1605 za bohaté majitelky Doroty Hodějovské, rozené Hrzánové z Harasova. Spolu s manželem Přechem skoupila většinu statků na Benešovsku. Přestavba Konopiště, kdy gotickou strohost nahradilo renesanční pohodlí, měla reprezentovat společenské postavení rodu. Byla zbořena severní část před-hradí, kde vznikla nová budova, určená k

hospodářskému provozu. Úzkou vstupní bránu nahradil široký vjezd, zdobený znakem Přecha a Doroty Hodějovských. Došlo i k úpravám interiérů paláce a snad také ke snížení západní věže.

Po třicetileté válce zdevastovaný hrad chátral (roku 1648 ho vyplenila švédská vojska) a teprve po roce 1716 provedl lan Josef z Vrtby řadu stavební úprav, jimiž hrad přeměnil v pohodlnější zámek. Roku 1725 byla postavena barokní brána a k ní vybudována nová, pohodlnější cesta z jiného směru než původní středověká. Přestavby pokračovaly ve čtyřicátých letech 18. století za Františka Václava z Vrtby. Pět ze sedmi původních věží bylo sníženo do výšky obytných budov. V jižním křídle vznikla velká budova s reprezentačními, nádherně zdobenými místnostmi. Během této přestavby získalo Konopiště přibližně dnešní vzhled.

Poslední velké úpravy provedl na Konopišti losef Mocker v letech 1889-1894 pro arcivévodu Ferdinanda ďEste, který zde vybudoval sídlo, kde mohl stranou od vídeňského dvora pobývat se svou manželkou Žofií Chotkovou. Císařská rodina ji nechtěla přijmout pro její nízký původ (byla „pouze“ hraběnkou).

Došlo ke zbourání menší věže, přistavěné k hlavní věži, a došlo tak k jejímu optickému prodloužení. Strženy byly všechny hospodářské budovy v předhradí a okolí přeměněno v anglický park. Interiéry byly vyzdobeny bohatými uměleckými sbírkami a loveckými trofejemi Ferdinanda ďEste.

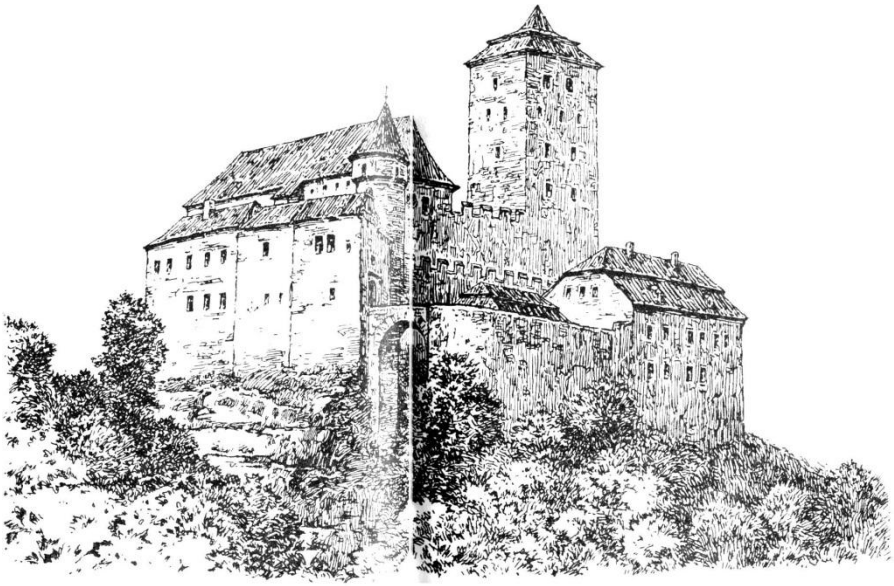
Jelen a lovci; ilustrace Václava Hollara z roku 1665

Kost

Hrad založil před rokem 1349 Beneš z Vartemberka

Majitelé

do roku 1414 Vartemberkové
1414-1495 páni z Házmburka
1497-1524 páni ze Selmberka
1524-1551 Bibrštejnové
1551-1637 Lobkovicové
1637-1738 Černínové z Chudenic
1738-1769 Václav Kazimír Netolický z Eisenberka
1769-1945 Vratislavové Netoličtí a po nich Flaminiové dalBorgo-Netoličtí

Hrad stojí na pískovcovém ostrohu v lesnatém údolí přímo v srdci Českého ráje. Nachází se na místě, kde se stýkala tři údolí s potoky, které zde ve středověku vytvořily močály. Na jejich místě byly později vybudovány tři rybníky, jež tvořily významnou část opevnění hradu. V případě nebezpečí bylo možné protrhnout jejich hráze a zaplavit terén kolem sídla. Podobný způsob obrany využívalo ve středověku více hradů. Kost bývala téměř nedobytnou pevností a ještě dnes mohou návštěvníci ocenit mohutnost zdí. K hradu se váže jedna unikátní stavební zvláštnost. Hlavní věž byla postavena na půdorysu lichoběžníku, a tak je možné z jednoho místa pod hradem uvidět všechny čtyři rohy věže současně.

Příběh z roku 1487

Vnovoveské hospodě pod Brandžeží točili pivo jako křen. Chlapi z okolí za to šenkýře Jakuba vynášeli do nebe a ženské mu nemohly přijít na jméno.

„Kdybys tak chodil do kostela alespoň stejně často, jako chodíš do hospodyzlobila se stará kovářka na svého muže.

„Kdyby se farář staral o kostel stejně pečlivě, jako se Jakub stará o svůj šenk, proč ne?“ popichoval ji urostlý kovář dobromyslně. Ale ať ženské lamentovaly, jak chtěly, bylo v hospodě každý večer plno. Zábava se mnohdy protáhla až hluboko do noci. A protože si rychtář Petr také rád přihnul, většinou přimhouřil obě oči, že se šenk nezavřel po klekání, jak nařizovala vrchnost.

V hospodě bylo jako vždy veselo. Úroda byla toho roku dobrá. Hospodáři svezli obilí do stodol, seno ke krmení měli uložené na zimu a obecní pastýř hlídal na strništích tučný dobytek. Od doby, co se vlády ujal král Vladislav Jagellonský, žilo se na venkově lépe. Alespoň tak to připadalo všem, kteří žili na kosteckém panství jako poddaní pána z Házmburka.

Jen nejstarší pamětníci vzpomínali na časy, kdy se v kraji válčilo, loupilo a pálilo. Nejdřív husitské oddíly, po nich tlupy sirotků a nakonec

vojáci krále Jiřího z Poděbrad, který nemohl jejich pánovi Janu Zajíci z Házmburka odpustit, že přešel na stranu katolických nepřátel. A do toho několik rytířů, kteří opověděli nepřátelství a loupili všude, kde se dalo. Ve skutečnosti jim bylo jedno, zda jde o kališníky nebo poctivé katolíky. Hlavně, aby nakradli co nejvíce pro sebe. Copak pánům, těm bylo hej, vždycky se schovali ve svých hradech. Na zmatky dopláceli samozřejmě sedláci. Jenže to už bylo chválabohu pryč a ti nejmladší skoro ani nevěděli, co je válka.

„Já si myslím, že bychom měli našemu farářovi ty peníze na opravu střechy kostela dát," rozkládal rychtář Petr. Měl obličej zarudlý od pití a neustále se potil. „Nemůžete popřít, sousedé, že se máme dobře a Bůh si naši vděčnost zaslouží."

„To říká kdo?" přerušil ho Ondřej, majitel největšího statku v Brandžeži. Vlastnil celé dva lány a k tomu ještě rybník a velký kus lesa.

„Každý vidí, že se máme dobře," rozčileně mával rukama rychtář. V duchu dostal na Ondřeje vztek. Vrchnost nařídila, aby se střecha kostela opravila, a pokud nedonutí sousedy, aby dali nějaké peníze oni, zbude celá práce na něj.

„Hladem jistě netrpíme," přidal se mladý Jan, který vlastnil usedlost hned vedle rychty. „Ale na rozhazování nemám."

„Kolik jsi dostal za ječmen?" zlostně odsekl rychtář. „ Viděl jsem, jak si od tebe odváželi celou fůru libuňští měšťané do pivovaru."

„To snad není tvoje starost," zlobil se Jan a zhluboka se napil piva. Jeho chuť mu trochu spravila náladu. Spokojeně mlaskl a dodal: „Chci si koupit koně. Potřebuju ho určitě víc než novou střechu v kostele."

„A co já?" ozval se další sedlák. „Radlici u pluhu už mám obroušenou, že není větší než moje ruka. Kovář mi novou zadarmo neuková. Také se mi nechce nic dávat. Ostatně proč taky? O kostel se vždycky starala vrchnost. Nikdy to nebyla naše povinnost."

„Starat se o boží příbytek není povinnost," vztekal se rychtář. „To je samozřejmost a žádný křesťan by se jí neměl vyhýbat."

„Před několika lety jsem v rámci roboty vozil dřevo na opravu kláštera," namítl Ondřej. „Ten klášter kdysi vydrancoval otec našeho pána. Jeho syn za peníze, které jeho otec v klášteře vzal, začal s opravami. Do dneška to není hotové. Určitě ne proto, že by náš pán

neměl peníze. Nebo že by opravy byly nějak složité. Je mu líto stříbrňáků. Přitom má v truhlicích určitě víc, než máme my. Já to za svou povinnost nepovažuji. Nehřeším, denně se modlím a žiju podle bible. Co může chtít Bůh víc?“

„Jsi nevzdělaný pařez,“ rozzlobil se rychtá??. Už mu bylo jasné, že dneska nic nepořídí. Natáhl ruku pro pivo a zhluboka se napil. Pak zlomyslně dodal: „A co když to náš pán nařídí!“

„Nařizovat může,“ pokrčil Ondřej rameny. „Ale i my máme svá práva.“

„Chytrost je víc než síla,“ přisadil si Jan. „Nějak si poradíme. Ostatně ty bys mohl vyprávět, Mikuláši,“ obrátil se na mladíka, který seděl v rohu a zdálo se, že dřímá. Na sobě měl plášť, na němž byl vyšitý erb se zajícem, znamením jejich pána. Mladík se v jejich vesnici narodil a sloužil v hradní posádce na nedaleké Kosti.

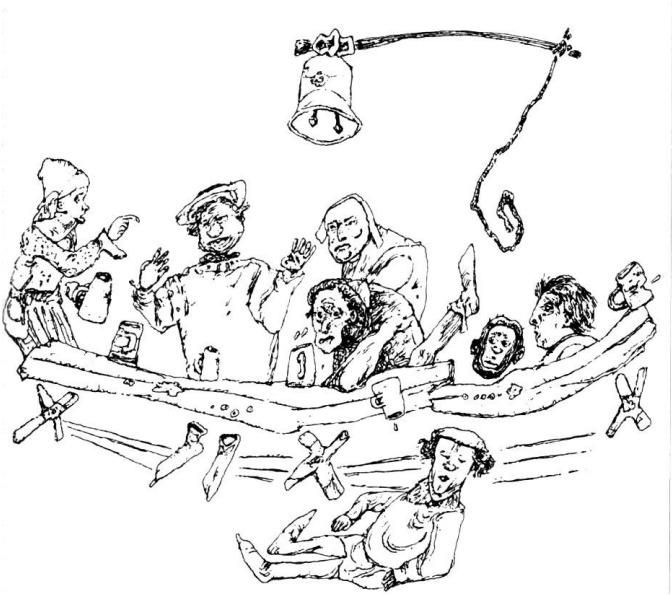
„Jak to myslíš?“ trochu ztěžklým jazykem se zeptal Mikuláš. Měl už dost vypito a chtělo se mu spát.

„Copak jste neubránili Kost proti králi Jiřímu z Poděbrad chytrostí?“

„To už je dávno,“ mávl Mikuláš těžce rukou. Slyšel o tom vyprávět, protože v době, kdy se to stalo, byl ještě malé dítě. Tuhle historiku tady znal každý. Ale Ondřej ho nenechal dřímat.

„Dávno nedávno. Kolik vojáků bránilo hrad? A kolik měl král Jiří, povídej!“

„Na hradě bylo asi sto mužů,“ rezignovaně povzdechl Mikuláš a dlaní si přejel po obličeji, aby se probudil. „ Velel jim sám Jan Zajíc z Házmburka. Ale ne ten náš. Jeho otec. Jmenoval se stejně. Král Jiří měl alespoň pět stovek vojáků. Všichni to byli ostřílení válečníci. A měli dokonce tři děla. Ve dne v noci bušili do hradeb. Jenže hradby má Kost pevné a obléhání se protahovalo. Vyprávěl mi to starý voják, který obléhání zažil. Denně se modlili, aby se ubránili. Pak začaly docházet zásoby. Na hradě vypukl hlad. Voják, který se nenají, nemá pevnou ruku, to dá rozum. Někteří si začali šeptat, že by měli raději otevřít bránu a vzdát se. Když se to pan Zajíc dozvěděl, nechal jednoho z nespokojenců oběsit na bráně.

A byl na chvíli klid. Jenže zásoby se tenčily dál, až nebylo co jíst. Blížil se svátek svatého Jiří. Tehdy nechal pan Zajíc opéct poslední kýtu masa, kterou ještě měli, a poslal ji králi Jiřímu z Podběrad jako dárek. Král dostal vztek a ještě téhož dne s vojskem odtáhl.“

Mikuláš dovyprávěl, zívl a doufal, že teď už mu sousedé dají pokoj. Ale k jeho velkému překvapení se ozval stařičký Zachariáš. Přišel do vsi spolu s novým pastýřem asi před rokem. Bydlel v pastoušce a občas pomáhal hlídat svěřený dobytek. Moc toho nenamluvil, ale lidé ve vesnici ho měli docela rádi.

„To s tou kýtou, odkud tohle víš?“ usmíval se pobaveně, jako by nevěřil.

„To tady ví každý“ odsekl Mikuláš. Neměl rád, když ho někdo poučoval. A žebrák z pastoušky už vůbec ne.

„Já jsem tehdy na Kosti byl,“ pokračoval stařec pomalu. „Byl jsem skoro dítě, asi tak jako ty.“

„Já nejsem dítě,“ zlobil se Mikuláš a únava z něj spadla. Dostal na starce zlost, a kdyby tu nebyli ostatní, dal by dědkovi za vyučenou. Ale Zachariáš si ho nevšímal a pokračoval: „Je pravda, že jsme se bránili,

jak jsme uměli. Král Jiří měl skvělé vojáky a záhy bylo jasné, že hrad neudržíme. Ne kvůli jídlu. Starý pan Zajíc byl opatrný muž. Zásob jsme měli na hradě na několik let. Jakmile začala válka, svezl na Kost, co kde jen pobral. Jenže z okolí přicházely špatné zprávy. Král oblehl i jiné jeho hrady, a když dobyl Valdštejn, dostal pan Zajíc strach, že by mohl o všechno přijít. Navíc už jsme měli hradby na jednom místě skoro zbořené, protože jak jsem řekl, vojáci krále Jiřího svou práci uměli. Byla jen otázka času, kdy vniknou dovnitř."

„A co jste dělali?" vyhrkl zaujatě Ondřej, který poslouchal starce s otevřenou pusou. Také rychtář byl zvědavý. Na rozdíl od většiny sousedů věděl, že tenhle muž opravdu na Kosti sloužil. Ostatně právě na přímluvu hradního purkrabího přijali starého Zachariáše a jeho syna jako pastýře.

„Co se dá v takové situaci dělat?" nadhodil pomalu stařec a zvedl číši, aby se napil. Ale byla prázdná. Položil ji zpátky a těžce vstal. „Dopil jsem, půjdu," řekl.

„Hej, šenkýři, přines mu ještě jednu," skoro bezděčně vyhrkl Ondřej. „A ty vyprávěj!"

„Jak poroučíte," přikývl spokojeně Zachariáš. „Tak tedy, když už to s námi vypadalo hodně zle, poslal starý pan Zajíc posla ke králi Jiřímu. Ne s kýtou, ale s dopisem. A víte, jak to nakonec dopadlo? Uzavřeli mír."

„Tak proto se Kost ubránila?" nedůvěřivě vrtěl hlavou rychtář. „Ale možné to je, protože jsem slyšel, že král vrátil starému panu Zajícovi ty hrady, které předtím dobyl. Kdyby odtáhl kvůli pečené kýtě, proč by to dělal? Jestli uzavřeli nějakou dohodu..."

„Nejenom to," pokračoval Zachariáš. Dopil číši piva a slabě říhl. „Starý pan Zajíc se později chlubil tehdejšímu purkrabímu a od něj to vím já. S králem Jiřím se dohodl, že přestanou s nepřátelstvím. A představte si, král Jiří z Poděbrad dokonce panu Zajícovi zaplatil, aby se připojil k jeho kališnickému táboru. Prý to byla spousta stříbrňáků."

„Tak takhle to tedy bylo," bručel Ondřej. „Ale historka s opečenou kýtou je rozhodně zábavnější."

„Nedávno tu byl nějaký učenec z Prahy. Jmenoval se tuším Václav Hájek z Libočan. Říkal, že píše kroniku o historii naší země," ozval se

kovář, který doposud jen poslouchal. Trochu provinile pokračoval: „Vyptával se na všechno možné. O té kýtě a Kosti jsem mu řekl. Moc se radoval, a historku si dokonce zapsal. Co když svou kroniku dopíše a tenhle nesmysl tam bude?“

„A stane se něco?“ rozumoval Ondřej. „Kronika je jedna věc, a život druhá. Jak by to vypadalo, kdyby psal pravdu? Že český král oblehl Kost, a místo vítězství odtáhl a ještě poraženému zaplatil. Což mi připomíná, rychtáři,“ pokračoval a obrátil se na brunátného muže, „když už naši pánové z Házmburka dostávají peníze i za to, že prohrají, já nedám na opravu střechy kostela ani mědák. Mně nikdo nic nedá a tohle by měla být jejich věc. Nemám pravdu, sousedé?“

„Zachariáši, ty bys zasloužil,“ povzdechl si rychtář a zamračil se na starce. Pak vstal a přísně řekl: „A dost! Venku už je dávno tma. Nikdo tu nebude pít po klekání. Ode dneška se budou nařízení naší vrchnosti dodržovat! Hned po klekání se bude šenk zavírat!“

Sousedé se na rychtáře překvapeně dívali. Takhle ho neznali.

„Petře, to myslíš vážně?“ optal se jejich jménem šenkýř. Vždyť tady šlo i o jeho peníze. Dobře věděl, kolik se po klekání vypilo piva.

„Smrtelně vážně,“ přikývl rychtář.

Chvíli bylo ticho. Pak se ozval sedlák Jan. „Jak jsem řekl, peníze na opravu střechy dát nemohu. Musím toho koně koupit, to chápete. Ale co kdybych s opravou pomohl? Ondřej má v lese dřeva dost, šindele umíme udělat všichni. Proč dávat peníze? Třeba to zvládneme sami. Když umíme postavit chalupu, proč ne opravit kostel?“

„Pokud to uděláte,“ usmál se rychtá?? a rukou ho objal kolem ramen, „pak si myslím, že bychom to mohli zapít. I po klekání. Vrchnost se nemůže zlobit, když prokážeme takovou chvályhodnou věrnost víře?“

„Vidíš,“ usmíval se později Ondřej na kováře při placení útraty, „světu nevládne poctivost, ale podplácení. Král si koupil pana Zajíce stříbrem a my opravíme střechu kostela, abychom tu mohli proléval hrdlo i po klekání. O tom by měl psát ten tvůj učenec. Protože takoví jsme my v Čechách doopravdy.“

Z historie majitelů panství

Beneš z Vartemberka (před rokem 1349 - kolem roku 1358)

Sídlil původně na tvrzi v Sobotce, jako pán na Kosti se uvádí poprvé roku 1349.

Petr z Vartemberka (kolem roku 1358 - 1402)

Zdědil spolu s bratrem Markvartem Kost a zpočátku hrad drželi společně. Někdy kolem roku 1377 si rodové jmění rozdělili a Petr nadále vlastnil panství Kost samostatně. Roku 1369 se stal hofmistrem a v roce 1378 doprovázel císaře Karla IV. do Francie. Roku 1381 vezl do Londýna jako jeden z členů poselstva princeznu Annu, dceru Karla IV., která se provdala za anglického krále Richarda II. V zápase panstva s králem Václavem IV. se postavil do řad vzbouřenců, a byl proto prohlášen za zemského škůdce. Nicméně potrestán nebyl.

Jan z Kunštátu a z Poděbrad (1405-1409)

Manžel Petrovy dcery Elišky. S ní dostal po Petrově smrti hrad Kost. Zemřel záhy a jeho majetek zdědila nezletilá dcera Skonka. Až do dívčiny plnoletosti spravovala hrad její babička Žofie.

Mikuláš Zajíc z Házmburka (1414-1459)

Vzal si za manželku Skonku a tím získal Kost. Páni z Házmburka patřili k předním rodům Českého království a k hlavním odpůrcům kališníků. Podporovali kandidaturu císaře Zikmunda na český trůn a na výzvu Čeňka z Vartemberka vypověděl Mikuláš Zajíc z Házmburka spolu s dalšími pány v listopadu 1419 válku pražanům. Ale již v květnu 1420 ho Jan Žižka porazil nedaleko Královské obory u Prahy. Pán z Házmburka se pak stáhl na své hrady, odkud v boji pokračoval. Kost patřila k hlavním oporám katolického tábora ve východních Čechách, ale husité se zřejmě neodvážili oblehnout hrad pro jeho nedobytnost. Pověst o obležení hradu lanem Žižkou je legendou, lednooký husitský hejtman prý hrad nedobyl a rozmrzele prohlásil, že Kost patří psu. Na Kosti se během husitských válek ukrýval katolický farář Ondřej Figuli z Rokycan. Zil v Červené věži a zde v letech 1433-1436 přeložil některé části bible do češtiny, a dokonce je osobně

Kost na počátku 19. stoletf (pohled ze severozápadu)

ilustroval. Mikuláš Zajíc z Házmburka byl roku 1437 přítomen korunovaci nového českého krále Albrechta a spolu s jinými předními velmoži držel při obřadu českou královskou korunu. Po skončení husitských válek rozšířil kostecké panství přikoupením a obsazením některých sousedních statků. Roku 1453 byl sněmem zvolen do komise, která měla prozkoumat všechny majetkové přesuny z doby husitských válek a vložit je do zemských desek. Toto postavení mu umožnilo, aby všechny své sporné zisky řádně legalizoval.

Jan Zajíc z Házmburka (1459-1495)

Zdědil po otci hrad spolu s bratrem Oldřichem, který však zemřel roku 1473 svobodný a bez dětí. Jan byl roku 1443 členem delegace českých pánů k císaři Fridrichovi III. do Vídně se žádostí, aby do země vyslal kralevi-ce Ladislava Pohrobka. O deset let později byl jmenován nejvyšším dvorským sudím a tento úřad zastával i za krále Jiřího z Poděbrad. Roku 1459 doprovázel Jiřího z Poděbrad na jednání do Chebu, ale pak přešel do tábora jeho odpůrců. Roku 1462 se nezúčastnil jednání o kompaktátech a roku 1465 přečetl jménem katolické šlechty stížnost na špatnou vládu krále. Téhož roku patřil k zakladatelům tzv. jednoty zelenohorské. Král v odvetu za jeho zradu oblehl roku 1467 házmburské hrady, lan Zajíc se opevnil na Valdštejně a na Kosti zanechal silnou posádku. Brzy se ukázalo, že hradu hrozí dobytí. Jan Zajíc se na poslední chvíli zachránil tím, že uzavřel s Jiřím z Poděbrad

příměří a slíbil přejít do jeho tábora. Pověstně lakomý král Jiří z Poděbrad mu dokonce tajně nabídl peníze, ačkoliv byl vlastně vítězem. Snažil se vlivného pána z Házmburka získat na svou stranu. Ovšem Jan Zajíc vzápětí krále znovu zradil. Proto ho hned roku 1469 napadl Jiří z Poděbard vojensky znovu. I tentokrát se lan Zajíc zachránil na poslední chvíli příměřím. Historické prameny nehovoří, jak jednání s králem probíhalo, ale faktem je, že Jiří z Poděbrad pánovi z Házmburka opět odpustil. Zrada totiž v té době patřila k základním kamenům domácí politiky a nikdo se nad ní nepohoršoval. Vysoké úřady si Jan Zajíc udržel i za panování Vladislava II. Jagellonského. Jan Zajíc byl vzdělaný muž a proslul jako autor několika literárních traktátů proti kališníkům a jednotě bratrské. Panství zdědil po jeho smrti syn Mikuláš. Zemřel však již roku 1496 a zůstal po něm nezletilý syn Jan. Jeho poručník Zdeněk Lev z Rožmitálu prodal roku 1497 kvůli dluhům panství Kost a hrad „Truosky“ Janovi ze Selmberka.

Jan ze Selmberka (1497-1508)

Panství Kost koupil od zadlužených dědiců Jana Zajíce z Házmburka. Na hrad přenesl své sídlo a později se psával „z Kosti“. Zastával úřad nejvyš-šího kancléře Království českého a měl značný vliv na politické události v době vlády Vladislava II. Jagellonského. Sám patřil mezi umírněné katolíky. Je zajímavé, že jeho manželka patřila do opačného náboženského tábora. Johanka z Krajku osobně chránila stoupence jednoty bratrské. Přesto oba urození manželé žili zřejmě v rodinném klidu a pohodě.

Jindřich ze Selmberka (1508-1524)

Převzal panství po otci s dluhy, které časem ještě zvětšil. Nakonec musel zadlužené panství postoupit hlavnímu věřiteli Janovi z Biberštejna.

Historické souvislosti

Dobývání hradu

Hrady se daly ve středověku, v časech, než se začalo používat dělostře-lectvo, dobýt dvěma způsoby - rychlým útokem, nebo zdlouhavým obléháním, jehož smyslem bylo posádku vyhladovět. V praxi se samozřejmě oba způsoby kombinovaly. Obležení začínalo ztečí, kterou obránci většinou odrazili. Ihned poté se přistoupilo k obléhání. V západní Evropě platila řada pravidel, která musely obě strany dodržovat, aby se zachovaly zásady rytířské cti. Pokud v obleženém hradě nebyl jeho majitel (obvykle panovník), měl jeho zástupce povinnost hájit hrad 40 dnů. Pokud mu do té doby neposkytl jeho pán pomoc zvenčí, měl právo se vzdát, aniž by ztratil svou rytířskou čest.

Dobývání hradu bylo velice nákladnou záležitostí. Ve středověku byl totiž vždy problém udržet v poli vojsko delší dobu. Rytíři a jejich družiny měli povinnost sloužit zdarma v panovníkově vojsku jen určitý omezený počet dnů v roce. Žádný šlechtic nechtěl být dlouho mimo domov, nemohl si dovolit nechat vlastní hrad bez ochrany. Soused mohl využít jeho nepřítomnosti.

Sfň s gotickým krbem ve velké věži

Církev poskytovala ochranu hradům těch rytířů, kteří odešli na křížové tažení do Svaté země, které trvalo mnoho měsíců. Po dobu plnění povinnosti křižáka by se útočník vystavoval nebezpečí klatby. A

té se každý věřící bál. Proto byly hrady křižáku relativně v bezpečí. Ale v případě jiných válek takovou jistotu rytíři neměli, leště složitější bylo udržet v poli delší dobu pomocné pěší sbory. Skládaly se z obyčejných venkovanů a ti se obvykle rozprchli ihned, jakmile se doma přiblížily sezónní zemědělské práce, především žně.

Pokud chtěl tedy panovník hrad nepřítele delší dobu obléhat, musel svým rytířům zaplatit, aby je udržel ve vojsku potřebnou dobu. To mohl provést pouze tehdy, jestliže se dala v hradě po dobytí očekávat bohatá kořist. To však bylo zřídka. Proto měli obležení obvykle dobrou šanci uhájit se, neboť málokdy vydrželo vojsko s obléháním až do konce. Teprve se zavedením střelných zbraní v 15. století začala vyhlídka obránců uhájit hrad klesat.

Složité bylo při delším obléhání i vlastní zásobování. Vojska si nikdy s sebou nevozila zásoby, ale žila z toho, co po cestě naloupila. Pokud se k hradu blížil nepřítel, do hradu se svezly všechny zásoby, a co se nedalo ukrýt, to se zničilo a spálilo. Často nacházeli obléhatelé kolem hradu vydrancovanou krajinu. Pokud oddíly obléhatele jezdily pro zásoby do větší vzdálenosti, hrozilo, že je napadnou družiny sousedních rytířů, kteří chránili své panství před drancováním.

Problém při obléhání však tkvěl i jinde. Obléhatelé ve svém táboře zpravidla liknavě dodržovali hygienické zásady, které i tak byly ve středověku minimální. Ale ve vojenském ležení byly podmínky ještě horší než doma. Mnohé obléhání tak skončilo prostě proto, že se ve vojsku obléhajících rozšířila úplavice, tyfus či jiná nemoc. To se například stalo německému králi Albrechtovi, který roku 1304 oblehl Kutnou Horu. leho vojáci pili z potoka, kam horníci vyhazovali olověnou strusku ze stříbrných dolů, a zákonitě došlo k hromadné epidemii úplavice. Před katastrofou se Albrecht musel zachránit rychlým ústupem.

Důležitou roli hrála také roční doba. Pokud se nepodařilo hrad dobýt do příchodu podzimních plískanic, obléhání většinou skončilo, protože během zimy se neválčilo. Nebylo možné zajistit ubytování velikého vojska, a jakmile by napadl sníh, nastal by problém s pící pro koně.

Dlouho obléhat hrad se nechtělo žádnému útočníkovi. Proto se útočí-

cí strana vždy snažila najít mezi obránci zrádce, který by jim hrad vydal. Nešlo ani tak o to, aby jim podplacený voják v noci tajně otevřel bránu. Obležený hrad strážilo v noci zpravidla více mužů a jediný zrádce sám neměl mnoho šancí vpustit nepřítele dovnitř. Podobné příběhy se sice objevují v historických pověstech, ale většinou nejsou pravdivé. Obléhatelé se obvykle snažili získat na svou stranu velitele hradu, pokud jím nebyl přímo majitel. Tato taktika se uplatňovala především v případech, kdy byl napaden královský hrad. Záleželo výhradně na veliteli hradu, zda se vzdá. V kronikách najdeme spoustu případů, kdy se podařilo velitele hradu uplatit, aby útočníkům otevřel bránu.

Při zteči na vysoké hradby hradu se používaly k lezení ostrve a žebříky. Ostrve se zhotovovaly z kmenů stromů, na nichž se nechaly trčet pahýly uřezaných větví. Původně se pevnosti dobývaly pouze přímým útokem z žebříků. Teprve se zlepšením opevnění hradů se objevily rozmanité oblé-hací stroje. Většinou se.kopírovala zařízení známá již v antice. Zdá se, že válečné obléhací stroje přinesli do evropského válečnictví účastníci křížových válek, kteří se s nimi setkali v Byzanci a u muslimských Arabů, kde žila antická tradice silněji. Dokladem je svědectví kronikáře první křížové výpravy, který na konci 11. století napsal, že se rytíři nevyznali v dobývání mohutných muslimských pevností právě proto, že neznali obléhací stroje.

S rozvojem hornictví se při obléhání pevností rozšířilo také používání podkopů. S útočícím vojskem přicházeli zkušení horníci, kteří pod zemí vykutali štolu až pod hradby hradu. Štola byla vyložena výdřevou, aby se na horníky nezbortila. Když se dostali až pod základy opevnění, naplnili štolu hořlavým materiálem, který zapálili. Jakmile výdřeva shořela, štola se propadla a v opevnění vznikl průlom. Později se v podkopech začal používat také střelný prach, který byl při vytváření průlomů v hradbách účinnější. /

S rozvojem dělostřelectva se hrady v 16. a 17. století začaly opevňovat zvláštními předsunutými bastiony, které je měly chránit. Dělostřelectví zcela změnilo stavební ráz pozdních hradů. Nakonec se ukázalo, že moderní vojenská technika je tak účinná, že budovat pevné hrady nemá smysl. Proto si začala šlechta po třicetileté válce místo hradů stavět pohodlné zámky.

Bitva na počátku 16. století podle Albrechta Diirera

Zajímavosti

Milostné dopisy

Dříve nebývalo zvykem, aby urození lidé dávali příliš najevo své city. Dochovalo se pouze málo milostných dopisů, které si psali šlechtičtí manželé, ale jejich styl je pro nás, zvyklé na horoucí slova červené knihovny a „harlekýnek“, chladný a neosobní. Zatímco ženy psaly svým manželům častěji, šlechtici odpovídali velice liknavě. Hraběnka Sylvie Černínové z Millesima v polovině 17. století ironicky psala svému manželovi do Vídně:

„Vašnosti se dokonce poroučím a nemohu se vydivit, že tak dlouho vo Vašnosti nic nevím, dyť snad tam neračte bejt zamilovanej, že Vašnosti láska překáží psáti?“

Svou o třicet let mladší manželku oslovoval hrabě Černín ve svých dopisech mazlivě: *„Má kozičko, má dívčičko, má hrdličko“*.

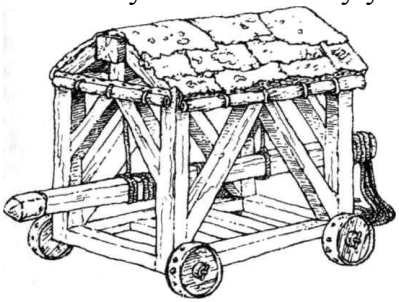
Obléhací zařízení

Kočka (obléhací věž)

Dřevěná věž na masivním kolovém podvozku. Zepředu a z boku ji chránily zvířecí kůže, které se polévaly vodou, aby obránci nemohli věž zapálit pomocí hořícího šípu. Ve vyšších patrech věže byl výsuvný můstek ve výšce cimbuří, aby se dalo vpadnout na hradby. Ve věži byli střelci z luku a kuší, kteří odstřelovali obránce, zatímco pomocný oddíl věž posunoval k hradbám.

Beran

Zařízení s masivním zavěšeným beranidlem, jehož údery se rozrážela brána. Beran měl obvykle dřevěné stěny a střechu, která chránila muže uvnitř. I stěny beranidia se kryly kůžemi polévanými vodou.

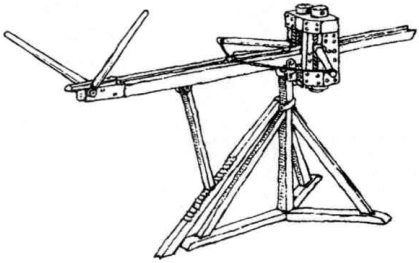

Balista

Veliký prak určený k vrhání kamenů. Uvádí se, že kámen o hmotnosti 30 kg dokázala balista vrhnout na vzdálenost až 300 kroků.

Šípomet neboli katapulta

Obrovská kuše na podstavci, která s velkou razancí vystřelovala šípy. Vhodnější byla v suchých krajích na jihu. Na sever od Alp se užívala zřídka pro časté poruchy. Jakmile totiž vlákna tětivy navlhla, ztrácela účinnost.

Navštivte hrad dnes

Kost leží v Královéhradeckém kraji nedaleko Sobotky. Dnes patří Kiá-ským dalBorgo. Navštívit lze interiéry hradu se sbírkami rodu Kinskýqh, výstavu historických zbraní, renesanční černou kuchyni v Bibrštejnském paláci a také mohutné hradní opevnění. Ale to není vše. Nesmírně zajímavé je projít se okolím hradu, kde jsou ještě dneska patrné hráze rybníků a dalších zařízení, které ve středověku zvyšovaly bezpečnost hradu. I dnes si krajina kolem Kosti uchovala poezii a romantiku, pro kterou se jí říká Český ráj.

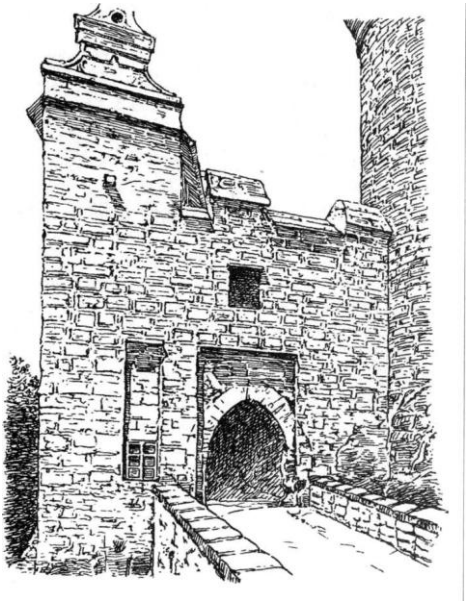
Kost (pohled z jihu)

Stavební vývoj

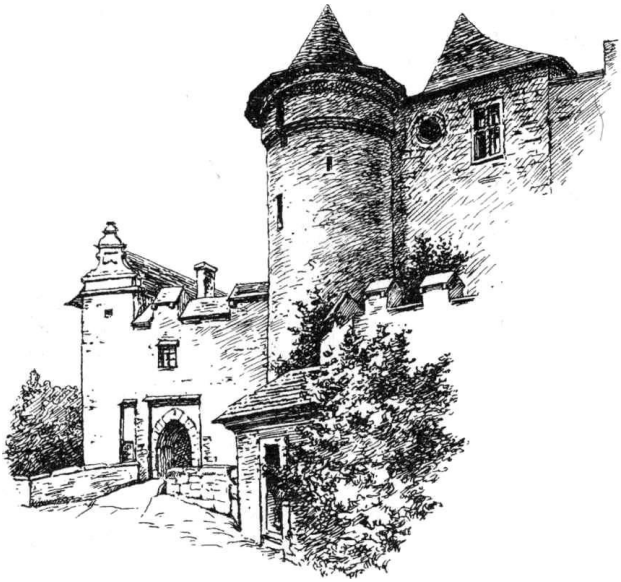
Původní hrad byl založen na nevelkém pískovcovém ostrohu, jenž se vypínal nad bažinatou krajinu. Stavebním materiálem se stal pískovec. Dal se těžit v okolí proslulém pískovcovými skálami a vartemberští pod-

daní zde lámali kamenné kvádry o rozměrech až 50x80 cm, které měly v bocích mělké otvory. Do nich se upevňovaly čelisti železných kleští přivázaných na provaze, jimiž se kvádry vytahovaly přes kladku na lešení.

K původním částem hradu Kost patří hlavní věž, zvaná Bílá. Má z celého hradu nejmohutnější zdi a je postavena na lichoběžníkovém půdorysu. Do věže se vcházelo ve výši druhého patra ochozem, který ji spojoval s hradbami a starým palácem. V předposledním patře věže byla zřízena pro pána hradu obytná místnost s krbem a velkým gotickým oknem. Pán ji však užíval jen v době obležení. Těsně pod střechou se nacházela ještě jedna místnost, kde přebýval hlásný. Střežil všechny přístupové cesty a hlásil, pokud se někdo blížil.

Původní vstup do hradu (dnes třetí brána)

Třetí brána na počátku 19. století

K obývání sloužil starý palác, zpevněný okrouhlou věží. Byla natřena červenou barvou, a proto se jí říkalo Červená. V prvním patře bydlel kaplan a ve druhém se nacházela hradní kaple. Ve druhé polovině 14. století byl na vnitřním nádvoří postaven ještě jeden menší věžový palác, neboť v té době sídlily na hradě tři rodiny (Beneš starší a jeho dva synové s manželkami). Mezi oběma paláci stála vysoká hradební zeď, k níž přistavěli nízkou hospodářskou budovu s kuchyní. Na počátku 15. století vznikla u hradby ještě prostorná kaple svaté Anny. V té době chtěli zasvětit další oltář svatému Janu Křtiteli, lenže do kaple ve věži se dva oltáře nevešly, nový proto umístili do prostorné kaple na nádvoří. Vedle kaple stála ještě malá budova s kanceláří. Na nádvoří se vcházelo po přístupové cestě se dvěma bránami. Hluboký příkop u vnitřní brány překlenul padací most, původně dřevěný, později jej nahradil kamenný.

Stavební úpravy v časech husitských válek a těsně po nich nebyly velké. K větším změnám došlo až ve druhé polovině 16. století. Biberštejnové postavili nový palác, později vybudovali třetí a čtvrtou bránu. S ohledem na tehdy obrovský rozsah celého panství vznikla řada hospodářských a administrativních budov. V předhradí byl postaven pivovar. V časech třicetileté války se hradu zmocnil Albrecht z Valdštejna, který plánoval rozsáhlou přestavbu Kosti. Ale nakonec z ní zbyla jen raně barokní *salla terrena* u Bílé věže. Po jeho zavraždění obsadila Kost císařská vojska pod velením hraběte Colloreda. Díky neopatrnosti jeho služebníků hrad v květnu 1635 vyhořel.

Později císař rozhodl, že se má Kost srovnat se zemí jako řada jiných hradů, aby se nestávaly opěrnými body nepřátel ve válečných časech. Novým Černínským majitelům se roku 1658 podařilo v případě hradu Kost dosáhnout zrušení tohoto příkazu. Poté byly provedeny částečné opravy vyhořelého hradu, většinu budov však přikryly jen provizorně došky. Zatékající voda a mráz způsobily roku 1690 zřícení části hradební zdi. Záhy poté byly všechny tři středověké paláce přeměněny na sýpky obilí, zbořeny byly vnitřní příčky místností a zasvé vzala i původní výzdoba. Hrad se stal pouze sídlem vrchnostenské správy panství a to znamenalo další pomalou devastaci hradu. V 19. století se na hradě prováděly většinou jen stavební údržbové práce. Zbourány byly některé drobnější stavby. K dalšímu velkému požáru došlo roku 1946.

Po něm še začaly postupně rekonstruovat zbytky hradu až do dnešní podoby.

Lemberk

Byl před rokem 1241 založen Havlem, synem Markvarta

Majitelé

do roku 1400 páni z Lemberka
1400-kolem roku 1430 Vartemberkové
kolem roku 1430 - 1470 Berkové z Dubé
po roce 1470- 1518 Jan z Elsnic a další majitelé
1518-1550 páni z lllburka
po roce 1550- 1581 lindřich Kurcpach z Trachenberka
1581-1599 Berkové z Dubé
1599-1623 páni z Donína
1623-1633 Albrecht z Valdštejna
1633-1726 Bredové
1726-1759 Gallasové
1759-1904 Clam-Gallasové
1904-1945 Auersperkové

Na první pohled nenápadný hrad leží na cestě z Nového Boru do Liberce a patří k nejvýznamnějším šlechtickým sídlům severních Čech. Pokud bychom pominuli jeho zajímavý stavební vývoj a mocenský význam ve středověku, pak se nemůžeme nezmínit o osobnosti, která se k tomuto hradu váže - jde o svatou Zdislavu. Právě díky ní je jméno Lemberk známé i daleko za hranicemi. Reprezentuje honosné panské sídlo, které si však uchovalo mnoho ze svého původně strohého vzhledu. K jeho půvabu nesporně přispívá i fakt, že od 18. století neprošel Lemberk žádnou větší stavební úpravou.

Příběh z roku 1398

„Proč se s ním nesmíříš?“ zvědavě, i když trochu se strachem v hlase nadhodila paní Hdta. Zvedla oči a zpod dlouhých řas si zkoumavě prohlížela vrásčitý obličej svého manžela. Hašek z Lem-berka něco nesrozumitelného zabručel a pokračoval v jídle. Jednak neměl rád, když ho jeho mladá žena rušila u stolu svým plácáním, jednak měl starosti a

nemínil o nich mluvit. Ale Háta se nedala. Měla pocit, že to není jen věc jejího manžela. Ostatně, přinesla dostatečně velké věno, aby měla na Lemberku svá práva.

„Copak nejste příbuzní?“ pokračovala dál. „Jan z Vartemberka má jistě pravdu, když stojí proti králi Václavovi. Jsem jenom ženská, ale nevymluvíš mi, že to není dobrý král.“

„Právě, jsi jenom ženská, tak mlč a starej se o věci, které ti přísluší,“ odsekl zlostně Hašek z Lemberka. Ale to neměl říkat. Háta vstala, v očích slzy. Odstrčila mísu s kaší a zamířila ke dveřím. Hašek se musel rychle rozhodnout. Měl tu drobnou dívku s pihami ve tváři rád a občas se sám divil, jak v něm může ještě v jeho vysokém věku vykřesat tolik vášně. Někdy si připadal jako hloupý panoš, zamilovaný až po uši. Jestli ji nechá ze síně odejít, bude se na něho zlobit. Stalo se to už jednou. Nemluvila s ním skoro celý týden. Když plácala své nesmysly, byl nervózní, ale když mlčela, byl jako bez života.

Hašek z Lemberka vstal, rychle svou ženu dohnal, objal ji a trochu rozpačitě řekl: „Jsi krásná, Háto. Promiň a vrať se ke stolu.“

Zůstala napjatě stát a s dětskou umíněností řekla: „Smíříš se s Janem z Vartemberka?“

„I kdybych chtěl, nejde to,“ povzdechl si unaveně. Pak rukou pokynul, aby sluha přinesl víno. Vrátil se ke stolu, rukama si podepřel bradu a rozmrzele vysvětloval. „Kdybych opustil krále Václava, druhý den přejde Jan z Vartemberka do jeho tábora. Jemu nejde o krále, potřebuje mít důvod, aby mohl válčit se mnou. Už naši otcové se nemohli shodnout na tom, kudy vede hranice mezi našimi panstvími. Janovi z Vartemberka jde v poslední době o víc, než kde mají stát mezníky. Už neříká, že brání svoje práva. Několikrát se dal slyšet, že by rád, aby jeho rod získal můj Lemberk.“

„Já vím,“ opáčila provinile a sklopila oči k zemi. Byla manželkou Haška z Lemberka už dva roky, a nedokázala mu dát dědice. Kořenářka z Jablonného ji utěšovala, že chyba nemusí být v ní. Hašek neměl děti ani s předchozí manželkou. Jenže to Hátě příliš nepomohlo. Když o svých starostech hovořila se svou matkou, velice ji překvapila. Chvíli vrtěla hlavou a pak rezolutně prohlásila: „Žena by měla dát manželovi dědice. A pokud nedokáže otěhotnět s ním, pak by si to měla umět zařídit

jinak. Přece nepřijdeme o Lemberk jenom proto, že Haškovi vyschla míza?“ Skoro se na matku urazila. Ale když o její radě později přemýšlela, připustila, že má v sobě hodně pravdy. Jenže se stále nedokázala rozhodnout.

Hašek z Lemberka počkal, až mu kosDmtý služebník nalije do poháru víno. Upil a s potěšením mlaskl. Bylo výtečné. Pak se usmál na Hátu a řekl: „ Všechno je v rukách božích. Je ovšem na nás, abychom našemu Pánu občas trochu pomohli. Po večeři za tebou přijdu do ložnice. Souhlasíš?“

„Ráda,“ vyhrkla šťastně Háta a v obličeji zčervenala studem.

1 když byla vdaná a měla na rozkoše manželského lože nárok, nemohla si stále zvyknou hovořit o nich otevřeně a nahlas. Navíc před služebnictvem. Jednou to manželovi vyčítala a ten jen překvapeně zavrtěl hlavou: „Mluvit před sloužícími je totéž, jako kdybys něco říkala do dřevěné truhlice. Mají stejně duté hlavy a jsou všude kolem. Nevšímej si jich. Stejně se jich nezbavíš.“

Hašek z Lemberka natáhl ruku k hubenému sluhovi a nechal si znovu *dolít. Těšil se na náruč své mladičké ženy. V duchu se mu mihla otázka, kolikrát se s ní ještě bude moci potěšit. Situace byla mnohem horší, než ženě řekl. Jan z Vartemberka už nemluvil jen otevřeně o svých nárocích na Lemberk. Minulý týden začal shromažďovat muže a bylo jasné, že hodlá hrad napadnout. Ani Hašek samozřejmě nezahálel. Zítra nebo pozítří by měly dorazit posily, které jeho purkrabí najal v sousední Lužici. Nebude to levné, ale snad dá konečně Janovi z Vartemberka za vyučenou. Stejně jinou šanci neměl, a proto bylo zbytečné počítat, kolik to bude stát.*

V ložnici byla tma. Louč s prskáním zhasla už před hodnou chvílí, ale Hašek z Lemberka nevolal sluhu, aby přinesl novou. Ležel na zádech a hladil hlavu své ženy, která se mu opírala o rameno. Háta spala unavená rozkošemi, které spolu prožili. Kéž by mu konečně Bůh dopřál dědice! Co by za něj dal. Zdálo se mu, že se Háta pohnula. Konejšivě ji objal a tiše uklidňoval, aby spala. Ale najednou se ozval přede dveřmi hluk. Vzápětí vrazil dovnitř purkrabí Oldřich.

„Urozenýpane,“ volal zadýchaně. „Pán z Vartemberka nás přepadl.“

Hašek z Lemberka neřekl nic. Byl voják a zvykl si bojovat. Okamžitě vyskočil, přitom skoro odhodil drobné tělo své ženy a paní Háta se udeřila o zeď za postelí. Poděšeně vykřikla a zmateně otevřela oči. Mžourala do tmy, osvětlené loučí, kterou přinesl purkrabí. Hašek z Lemberka si jí nevšímal. Přes své nahé šlachovité tělo přehodil plátěnou halenu a suknici, rychle si navlékl škorně a do ruky popadl meč. Pak bez jediného slova vyběhl ven.

Háta se schoulila do klubíčka a rozplakala se. Dostala strach.

Jat7 z Vartemberka stál vedle košatého dubu a pozoroval mohutné hradby Lemberka, které se pomalu nořily ze tmy. Svítalo a chladný noční vzduch byl cítit pryskyřicí a rosou. Našpulil rty a s úsměvem se obrátil na svého panoše. „Tak vidíš, Hynku, jak je užitečné mít oči a uši."

„Odpusťte, urozený pane," uklonil se chlapec. Byl nejstarším synem Hynka Berky z Dnbé a otec ho dal do služby svému sousedovi, aby si vysloužil nějaké zásluhy a mohl se stát rytířem. Jan z Vartemberka se k němu choval laskavě, téměř jako ke svému synovi. Snažil se mu ukázat vše, co by měl rytíř znát. Ale teď se Hynkovi zdálo, že něco není v pořádku.

„Já vám nerozumím," řekl chlapec. „Pročhovoříte o očích a uších? Copak nebudeme hrad dobývat s mečem v ruce?"

„Ale jistě," rozesmál se Jan z Vartemberka. „Jenže je rozdíl, zda dobýváš hrad, který brání deset vojáků, nebo za jehož zdmi jich je stovka."

„Je také rozdíl, pokud hrad dobývá stovka vojákii a pokud jen deset," namítl panoš a ohlédl se k táboru u lesa. Jejich družina byla více než skrovná. Dobrých bojovníkii se v těchto časech nedostávalo. Každý šlechtic potřeboval vojáky a kde je stále brát? S tím měl problémy i jeho otec.

„Máš určitě pravdu," přikývl šlechtic a rukou si uhladil vousy, které mu zakrývaly ústa tak, že skoro nebylo vidět rty. Otec Hynkovi vysvětlil, že kdysi Jana z Vartemberka při turnaji zranili na tváři tak ošklivě, že si raději nechal narůst plnovous. Hynek však tohle vysvětlení nechápal. Jizvy přece tvář muže zdobily jako šperk. Kdyby on měl jizvu, hrdě by ji všem ukazoval.

„Víš Hynku," pokračoval Jan z Vartemberka vážně, „statečnost není vše. Musíš mít především zprávy o všem, co se kolem tebe děje. Někdy má informace, pokud ji obdržíš včas, větší cenu než celá armáda. Proto si platím pár mužů, kteří chodí krajem, tu se optají, tam zažertují s děvečkami z hradu, jinde poklábosí s šenkýřem. Nedávno jsem se dozvěděl, že Hašek z Lemberka najal v Lužici oddíl vojáků. Proto jsme tady. Zítra nebo pozítří sem mají vojáci dorazit."

„Není nás na ně málo?" strachoval se panoš Hynek.

„Na ně?" rozesmál se Jan z Vartemberka. „Zaplatil jsem jim tolik, že rádi porušili slovo, které dali lemberskému purkrabímu. Hned jak dorazí, přidají se k nám a spolu s nimi zaútočíme na Lemberk."

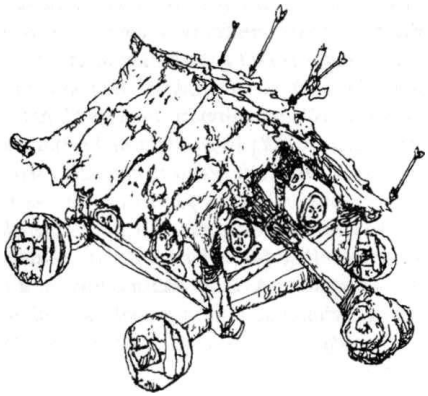
„Ale to je podlé," vykřikl panoš Hynek zlostně.

„Jistě," přikývl Jan z Vartemberka. „Ale pokud se máš stát rytířem, musíš se především naučit podlosti. Pak máš v našem světě šanci přežít." Poplácal zkoprnělého chlapce po zádech, otočil se a zamířil zpět do tábora.

Hašek z Lemberka seděl u stolu, na tváři krvavý šrám od šípu vystřeleného z luku. Měl svěšená ramena a v očích beznaděj. Unaveně přežvykoval žitnou placku a skoro nevnímal, co mu jeho žena říká. Teprve když zaslechl něco o dohodě, zpozorněl. Hned jak Háta domluvila, utrhl se na ni: „Kolikrát už jsem ti říkal, že s Janem z Vartemberka žádná dohoda možná není. Nevím, jak to udělal, ale celý oddíl, který jsem najal, je na jeho straně. Má výhodu a on to ví. Proč by se jí vzdával? Je jen otázka času, jak dlouho se udržíme. Kdybych byl na jeho místě, také bych nevyjednával."

„Co s námi bude?" poděšeně špitla dívka. „Opravdu není naděje, že se udržíme?"

„Naděje je vždycky," zabručel Hašek z Lemberka a vstal. Popadl do ruky meč, který ležel na desce stolu. Byl den ode dne těžší. Skoro už ho ani nemohl zvednout. Bolelo ho rameno a dostával křeč do pravé ruky. Obránců bylo málo a on musel být neustále na hradbách. Jenže jak dlouho to ještě vydrží? Hrad Lemberk byl dostatečně pevný, ale jeho pán ne. Kdyby tak byl o dvacet let mladší!

Další útok zahájil Jan z Vartemberka po obědě. Během týdne, kdy jeho oddíly obléhaly Lemberk, stloukli vojáci z kmenů poražených stromů žebříky. Měli je připravené na hromadě hned na kraji lesa. Kromě toho nechal Jan z Vartemberka postavit berana k proražení brány. Byl to malinký domek z pevných klád se čtyřmi neumělými koly. Střechu kryly kůže ovcí a koz, které jeho vojáci pochytali v okolí, zabili a snědli. Bylo jasné, že rozhodující útok se blíží.

Hašek z Lemberka chvíli přemýšlel, jak rozdělí zbytek svých mužů. Nakonec se rozhodl, že nejdůležitější bude bránit bránu. Ostatně tam zřejmě povede Jan z Vartemberka útok. Nasvědčoval tomu i beran, který měl bránu prorazit.

Pak zazněl zvuk rohu a vzápětí vojáci pána z Vartemberka vyrazili. Několik z nich se postavilo k lesu a z luků a kuší začali střílet na obránce. Další popadli lana a usilovně táhli berana k bráně. Zbývající zvedli žebříky a rozběhli se po návrší, aby se pokusili přelézt hradbu. Lemberk byl pevný hrad a dostat se přes opevnění nebyla maličkost. Jenže útočníků byla obrovská přesila. Chránit celý dlouhý pás hradeb obránci dokázali jen s vypětím všech sil.

Boj urputně zuřil a stále nebylo jasné, zda se útočníci dokážou dostat přes hradby. Pak si Hašek z Lemberka všiml, že skoro na konci hradební zdi stojí malý voják, kterého neznal. Ohlédl se a chvíli si ho překvapeně prohlížel. Teprve teď ji poznal. Jeho manželka Háta v kroužkové zbroji a s kopím v ruce právě srážela ze žebříku jednoho z útočníků. Zalila ho

vlna něhy a na chvíli zapomněl na únavu. Vypadalo to téměř jako zázrak, ale zuřivý útok Jana z Vartemberka se nakonec podařilo odrazit.

Večer, ještě než se setmělo, zaútočili vojáci Jana z Vartemberka znovu. Tentokrát nepoužili berana, neboť záhy zjistili, že pevnou bránu neprorazí. Roztáhli se nejen po celém návrší, někteří se vyšplhali také po příkrých svazích i na straně, kde stál palác a věž. Obránci pobíhali po ochozu a snažili se srážet útočníky i žebříky opřené o zdi. Přesila však byla příliš veliká. Ještě než v nedalekém Jablonném zaznělo z kostelní věže klekání, hrad Lemberk padl.

Jan z Vartemberka procházel spokojeně kolem spoutaných obránců a prohlížel si je. Nejdřív našel Haška z Lemberka. Nařídil, aby ho rozvázali, odvedli do ložnice a tam ho hlídali. Pak si všiml drobné dívky ve vojenské zbroji. Zavrtěl nedůvěřivě hlavou a obrátil se na Haška. „Kdo to je?“

„Moje manželka,“ řekl Hašek z Lemberka hrdě.

„Měl by ses stydět,“ zabručel Jan z Vartemberka rozpačitě. „Odkdy ženy bojují?“

„Od té doby, kdy se muži nechovají jako rytíři,“ odsekla paní Háta. Teď si byla opravdu jistá, že jediný, s kým by chtěla mít syna, je její manžel. I kdyby jí to v budoucnosti mělo stát tento hrad. Hašek z Lemberka byl jediný muž, kterého milovala.

Z historie majitelů panství

Samí Havlové

Markvartici byli významným severočeským rodem, který za vlády prvních přemyslovských králů získal rozsáhlé území v lesnaté a bažinaté krajině při hranici s Lužicí. Prvními známými členy rodu byli **Markvart** (1197-1228) a jeho bratr **Závis,** lejich rodovým erbem byla lvice. Markvart měl tři syny, od nichž odvozují svůj rod významné šlechtické rody. **(aroslav** (1230-1268) je předkem rodu pánů z Vartemberka a z Valdštejna. S Lemberkem je spojeno jméno dalšího syna **Havla** (1230-1253), od něhož odvozují původ páni z Lemberka, ale také ze Zvířetic. Hrad, který si postavil kolem roku 1241, nazval právě podle svého erbu s lvicí „Löwenberg“, v překladu „Lví hora“. Odtud je odvozeno české jméno Lemberk. O Havlovi z Lemberka víme z historie velice málo, pokud nepočítáme zprávy z pozdějších legend o jeho manželce Zdislavě. Patřil zřejmě ke konzervativní skupině pánů, kteří zůstali věrní králi

Václavovi I. i na konci jeho vlády, kdy se proti otci vzbouřil jeho syn Přemysl II. Otakar. Ačkoliv stárnoucímu Václavovi I. zůstala věrná jen menší část šlechty, podařilo se králi odboj svého syna zlomit. To posílilo také mocenské postavení Havla z Lemberka. Tím lze zřejmě vysvětlit rychlý růst jeho majetku a velký rozsah statků, které po smrti odkázal svým třem synům (Havlovi, laroslavovi a Zdislavovi).

Nejstarším synem byl **Havel** (1254-1272). Získal si přední místo mezi českými pány jako stoupenec nového krále Přemysla II. Otakara. V letech 1266-1269 zastával úřad nejvyššího číšníka a v roce 1254 doprovázel krále na jeho křížovém tažení do Pruska. Pravděpodobně zemřel bez dědiců.

Jeho mladší bratr **Jaroslav** (1272-1289) se psal **„z Turnova“** a měl čtyři syny. Zřejmě neoplýval fantazií, a proto všechny čtyři pojmenoval Havel. Tím značně zkomplikoval práci historikům, protože vyznat se v těchto Havlech na konci 13. století je prakticky nemožné. Nejstarším z nich byl **Havel** řečený **Beran** a zdědil Lemberk. Hrad vlastnil v čase nepokojů na počátku vlády Jana Lucmeburského a sousedé si na něj stěžovali kvůli škodám, které jim se svou ozbrojenou družinou působil. Druhý **Havel** měl přízvisko **Ryba** a vlastnil hrad Bradlec, který prodal a od roku 1323 vlastnil

Albrecht z Valdštejna

Rohozec. Třetí **Havel** se nazýval **Houba** a roku 1323 se psal „ze Sítového“. Poslední **Havel** se nazýval **Kanovník,** neboť vstoupil do kněžského stavu.

Havel Beran měl dva syny, jeden se jmenoval Hašek (což byla odvozená varianta od jména Havel) a druhý lešek. **Hašek z Lemberka** se roku 1357 objevuje v úřadu purkrabího v Písku, le ovšem možné, že jde o záměnu jmen, neboť jeho strýc Zdislav ze Zvířetic, který se psával také z Lemberka, měl rovněž syna Haška s přízviskem Zvířetický.

Ale už dost Havlů a Hašků. Po nejasných majetkových vztazích mezi všemi těmito dědici se Lemberk dostal počátkem 15. století do vlastnictví jejich příbuzného Beneše z Vartemberka a později Jana staršího z Ralska (někdy rovněž psaného z Vartemberka). Po jeho smrti se Lemberk dostal do vlastnictví pánů Berků z Dubé.

Historické souvislosti

Světci a kanonizace

K uctívaným osobnostem křesťanského světa patří dnes několik tisíc světců a světic. V minulosti jich však bylo mnohem více. S jejich vyobrazením se lze setkat v kostelech na oltářích, ale málo se ví, že podle nich nosíme svá křestní jména. A ta byla kdysi hlavním jménem, protože příjmení, jak je užíváme dnes, neexistovala.

Ve středověku dostal každý člověk jméno při křtu podle svého patrona, jímž byl některý z oblíbených světců nebo světic. Narozeniny se neslavily, protože se až do 18. století den narození člověka nikde neevidoval, pokud ovšem nešlo o panovníka nebo bohatého šlechtice. U nich se tato událost zapisovala do kroniky. Ani tam však někdy nenajdeme přesný den a ve starších dobách ani rok. V listinách a později v matrikách se u každého člověka uváděl pouze jeho věk, nikoli den narození. V osobním životě měl význam jen svátek, a tedy i patron - světec.

Světci a světice byli patrony nejrozmanitějších pracovních profesí a činností, pomáhali léčit nemoci, pomáhali poutníkům, zamilovaným, chránili před přírodními živly a podobně. Křesťané si ve středověku nedokázali svůj život bez světců a světic představit, i když oni nedoprovázeli křesťanství od jeho počátků. V Bibli se o světcích a světicích nehovoří. Teprve později byli za svaté prohlášeni někteří lidé z blízkého okolí Ježíše Krista.

V počátcích římského císařství byli křesťané pronásledováni. Římané byli obvykle k jiným náboženstvím velice tolerantní a bylo jen málo sekt a učení, jejichž příslušníci byli za svou víru trestáni. Jednou z mála výjimek bylo právě křesťanství. Důvod byl zřejmě dvojí. Na rozdíl od jiných náboženství nestála za křesťanstvím žádná konkrétní provincie a její vládcové. Druhý důvod byl zřejmě pádnější. Křesťanství se zpočátku stalo náboženstvím otroků a chudiny. Proto ho Římané považovali za nebezpečné. Někteří římští císařové nechávali sice křesťany na pokoji, ale mnozí je stíhali.

Chycené křesťany mučili a trestali smrtí. Část křesťanů byla hozena dravým zvířatům v arénách cirků, část byla popravena ukřižováním, což byl běžný trest pro uprchlé otroky a vzbouřence. Těla většiny umučených křesťanů se vrátila jejich nejbližším, kteří je pohřbili a na jejich hrobech konali tajně bohoslužby. Tak se vlastně rodila symbolika křesťanské bohoslužby, ale také víra v *ostatky* mučednfků a představa o existenci světců. Ve 4. a 5. století se poprvé objevuje pojem *mučedník* a záhy také *světec.*

Označení významných zemřelých křesťanů jako světců však zpočátku probíhalo živelně. Podmínky svatořečení neexistovaly, jména světců se nikde neevidovala. Stačilo, aby se v některé zemi začal mrtvý uctívat, a pokud víra v něj vydržela, stal se světcem. Tímto způsobem se světcem stal třeba náš kníže Václav nebo biskup Vojtěch. Teprve v 11. a 12. století, kdy se objevil problém s nepřehlednou situací v počtu světců a světic, začala církev proces *svatořečení* regulovat. Při papežské stolici vznikl úřad, který evidoval oficiálně uznané světce a sbor arcibiskupů a kardinálů sepsal zásady, podle nichž mohl být věřící svatořečen.

V průběhu staletí se vytvořil celý systém; je postavený na dvoustupňovém procesu svatořečení. Zemřelý křesťan, jehož jméno

začali lidé z jeho okolí uctívat, se stal nejprve předmětem sledování církevními autoritami. Hodnotilo se, jak silná víra v takového kandidáta byla, zda se jeho jménem staly nějaké zázraky, zda víra v něj roste. Pokud zjistily církevní autority, že tomu tak je, potom obvykle takového uctívaného prohlásily za *blahoslaveného.* To byl předstupeň svatořečení.

Blahoslavený byl ale „pozorován" i nadále. Pro církev bylo důležité, aby víra v něj mezi dalšími generacemi věřících vydržela. Svatořečení však časem dostalo i jiné dimenze než jenom náboženské. Roli hrály rovněž ohledy mocenské, politické a někdy i hospodářské. A také prestižní a společenské. Mít ve svém rodu světce či světici bylo pro panovníky výhodné, proto usilovali o svatořečení předků. V některých případech bylo dokonce svatořečení určité osobnosti předmětem výnosného obchodu, za který papežská stolice dostala štědré dary od příbuzných nově uznaného světce. Ve středověku totiž byla víra výnosným obchodem.

Proces svatořečení (nebo jak se v církevní terminologii říká *kanonizace)* nebyl někdy jednoduchý. Svou roli hrály nejrůznější obtíže, dané přesnými pravidly. Příkladem je svatořečení lana Nepomuckého. Na konci 14. století zastával řadu církevních úřadů. V té době se dostal pražský arcibiskup lan z lenštejna do sporu s českým králem Václavem IV. Po jednom konfliktu nechal rozzuřený král pronásledovat přední arcibiskupovy pomocníky. Náhodou byl chycen generální vikář lan z Pomuku, 20. března 1393 byl mučen a pak svržen z Karlova mostu do Vltavy. Sám arcibiskup se posta-ral, aby se po smrti jeho služebníka začalo o Janovi z Pomuku (tedy Janovi Nepomuckém) hovořit jako o mučedníkovi. To byla nejlepší odveta vůči králi.

Začaly se vyprávět nejrozmanitější legendy, z nichž nejznámější je ta, že Jan Nepomucký byl zpovědníkem královny a odmítl vyzradit, s čím se mu svěřila (což ovšem není historická pravda). Proto nechal Václav IV. vytrhnout lanovi z Pomuku jazyk a dal ho utopit. V pohusitských Čechách se navíc úcta k Janovi Nepomuckému spojovala s odporem k nedávnému řáděníM husitů. A tak ho brzy uctívali všichni čeští katolíci. To se stalo podnětem papežovi, aby se začal svatořečením Jana Nepomuckého zabývat. Již v době třicetileté války vyslal do Čech několik prelátů, aby shromáždili podklady pro jeho kanonizaci. Jenže

vznikl problém. Údaje o jeho smrti si odporovaly, zprávy o zázracích, které byly vykonány jeho jménem, byly dle komise nevěrohodné. Ale tlak habsburských panovníků na papeže byl silný. Potřebovali českého světce, který by byl symbolem rekatolizace a který by současně neměl národní náboj, jako třeba svatý Václav, k němuž se navíc odvolávali i kališníci. Začátkem 18. století otevřeli hrob s nápisem lohannes de Pomuk, z něhož byla vyzvednuta rakev s kosterními pozůstatky. Uvnitř lebky pohřbeného muže byl prý nalezen zcela neporušený jazyk, což všichni považovali za zázračný důkaz jeho svatosti. Dnešní antropologie nabízí prozaické vysvětlení. Údajný jazyk byl ve skutečnosti část suché mozkové tkáně. V každém případě se však tímto domnělým zázrakem podařilo papežské komisi po téměř sto letech práce v českých zemích shromáždit vše nezbytné, aby proces svatořečení mohl začít, lan Nepomucký byl prohlášen za blahoslaveného a roku 1729 slavnostně svatořečen. Česká šlechta pak rozšířila kult Jana Nepomuckého do celé Evropy, prostřednictvím jezuitských a františkánských misií se dostal i do zámoří. Na různých místech v Německu se dodnes na jeho svátek pořádají procesí.

Svatá Zdislava měla cestu ke svatořečení ještě komplikovanější. Záhy po smrti byla sice blahoslavená - ještě v době, kdy úřední dohled Vatikánu nebyl tak přísný, potom se ale vše zastavilo. Nastal totiž problém: nebylo známo místo, kde byla pohřbena. 1 když lidé Zdislavu v severních Čechách uctívali, papež v 17. století probíhající proces svatořečení zastavil. Teprve na konci 20. století byl proces kanonizace znovu obnoven a blahoslavená Zdislava se dočkala svatořečení.

Zajímavosti

Liturgické barvy

Roucha, která používali kněžf v kostele, ale také textilie k výzdobě oltáře, měly od středověku různé barvy, které se měnily podle dnů v roce. O svátcích spojených s životem Krista a světců (kromě těch, kdy se

připomíná jejich umučení) a o svátcích Panny Marie, používala se bílá barva. O svátcích, kdy se vzpomínalo umučení Krista a některých světců, užívala se barva červená. Černá se objevovala na Dušičky, o Velikonocích, na Velký pátek a při mších za zemřelé. V době adventu a během postů byla v kostelech barva fialová, stejně tak o vigiliích (tak se označovaly mše, které se konaly den před významným svátkem). Poslední liturgická barva je zelená. Objevovala se v neděli i všední dny, pokud na ně nepřipadal nějaký svátek. Liturgické barvy velice ovlivnily lidovou kulturu, protože lidé začali podvědomě různé rodinné události spojovat se stejnými barvami, jaké se objevovaly v kostelech. Zvláště zřetelné je to u bílé a černé barvy. Podle církve byla černá barvou smutku a bílá označovala nejvýznamnější církevní svátky. Ale ve středověkých Čechách se v běžném životě tyto barvy původně užívaly obráceně: bílá znamenala smutek. To byla tradiční smuteční barva od nejstarších slovanských časů. Tahle tradice se udržela až do renesance a ještě v 16. století si některé vdovy oblékaly na znamení smutku bílé šaty (např. paní Perchta z Rožmberka, známá jako Bílá paní). Teprve v baroku plně převládlo církevní pojetí barev a vdovy se začaly oblékat do černé a nevěsty do bílé.

Svatá Zdislava

I když se současné, a tedy věrohodné zprávy o Zdislavě z Lemberka nedochovaly prakticky žádné (kromě několika zmínek v listinách v souvislosti s jejím manželem Havlem z Lemberka), existuje o ní spousta pojednání. Jde o pozdější informace, a dokonce o legendy, které po vzoru jiných křesťanských světců vyprávějí o její zbožnosti. Historická věrohodnost těchto zpráv je problematická, lépe řečeno žádná. Neexistuje snad jediná církevní legenda, která by měla hodnotu historické kroniky či listiny.

O svaté Zdislavě vypráví jedna legenda, že se narodila na severozápadní Moravě a již jako dítě toužila žít jako světec. Proto uprchla do lesa, aby mohla žít jako poustevník. Služebníci jejího otce ji však nalezli a přivedli zpět. První zmínky o datu Zdislaviny smrti (rok 1252) uvádí až Dalimilova kronika na počátku 14. století. O jejím hrobě

píše poprvé v polovině 16. století historik Václav Hájek z Libočan. lenže si spletl Zdislavu s Při-byslavou, sestrou knížete Václava. Teprve koncem 16. století dochází snad k úpravě skutečného hrobu svaté Zdislavy. Nedávno byl proveden antro-pologický průzkum jejích kosterních pozůstatků. Z něho vyplynulo, že zemřela ve věku kolem 30 až 35 let, byla štíhlé postavy, vysoká asi 160 centimetrů. Problém ovšem je, že kosterní pozůstatky jsou velice poškozené, a navíc byl její hrob v 17. století porušen. Toho, co lze říci o Zdislavě z Lem-berka s naprostou jistotou, je tedy opravdu málo.

Lemberk v polovině 19. století (pohled ze západu)

Namyšlený stavitel

V Jablonném v Podještědí stojí dnes honosný dominikánský kostel sv. Vavřince. Založení konventu dominikánů iniciovala svatá Zdislava a v konventním kostele byla pohřbena. V husitských válkách byl velice poškozen, roku 1425 bylo vypáleno celé město a shořel i konvent s kostelem sv. Vavřince. Obnova začala až počátkem 16. století, ale šlo určitě jen

o provizorní opravy, protože ještě ve druhé polovině 17. století se o něm hovoří jako o stavbě „ze dřeva a hlíny“. Teprve roku 1683 se začalo s výstavbou nového konventu a v hrubých rysech byl hotový kolem roku 1700. Až počátkem 18. století se podařilo sehnat mecenáše, který byl ochotný dát peníze na výstavbu nového kostela. Byl jím hrabě František Antonín Berka z Dubé. Původní plány se mu ale nelíbily, proto se obrátil na mladého vídeňského stavitele von Hildebranda (později slavný

barokní architekt). Ten roku 1699 lablonné navštívil a záhy byl položen základní kámen. Stavba pokračovala rychle a dokončena byla i klenba, lenže hrabě Berka z Dubé roku 1706 zemřel a dominikáni byli nuceni pro nedostatek peněz omezit stavební program a dostavbu zjednodušit. To ale von Hildebrand odmítl a stavbu opustil s prohlášením, že by ztratil čest, kdyby „zkažené“ dílo dokončil. Se stavbou pokračoval po roce 1708 nový stavitel Domeni-co Perini. Roku 1731 byly do nově dostaveného chrámu přeneseny z konventu ostatky svaté Zdislavy a její hrob je zde dodnes.

Zdislavky

Roku 1889 byla v Řepčíně u Olomouce založena kongregace sester do-minikánek sv. Zdislavy. Zaměřená byla na výchovu a výuku dětí a dospívajících dívek. Sestry tohoto řádu spravovaly četné dětské domovy a školy (nejen u nás, ale i na Slovensku a v Americe). Sestry zdislavky žijí dnes v (ablonném v Podještědí, ale také v Praze, Kadani a Litoměřicích. Oblékají se do bílého hábitu, do škapulfře (tj. pruhu látky, který se přetahuje otvorem přes hlavu a volně splývá po těle) a závoje, a přes něj nosí černý plášť.

Brána předního zámku na konci 19. století

Navštivte hrad dnes

Národní kulturní památka Lemberk leží v Libereckém kraji poblíž silnice, která spojuje Nový Bor a Liberec. Hrad je vidět přímo ze silnice, parkoviště je pod hradem, k němuž musíte vystoupit do kopce. Pro návštěvníky jsou připraveny **tři okruhy. První** je věnovaný stavebnímu vývoji hradu. V jednotlivých sálech jsou ukázky dobového bydlení podle historických stylů (především renesanční a barokní). Dále se návštěvníci podívají do reprezentačního sálu bajek, do kaple Seslání Ducha svatého, vrchnostenské kanceláře a černé kuchyně. **Druhý** okruh má charakter muzejní expozice, která je věnována svaté Zdislavě. **Třetí** je galerijní výstava moderního uměleckého skla, které bylo vytvořeno autory z celého světa v rámci mezinárodních sklářských sympozií v Crystalexu Nový Bor.

Stavební vývoj

Hrad byl založen na ostrohu původně jako strážnf hrad v místech důležité obchodní cesty, která směřovala z Čech na sever do Zitavy. Jeho původní podobu lze jen těžko rekonstruovat, neboť v průběhu dalšího vývoje prošel Lemberk četnými stavebními úpravami. Lze předpokládat, že na třech stranách, kde je prudký sráz, se nacházela hradební zeď. Přístup do hradu po šíji chránila zřejmě trojice bran s padacími mosty přes dvojitý příkop. Obranná věž byla původně čtyřboká, jak naznačuje konstrukce základů. Teprve ve 14. století byla přestavěna do dnešní válcové podoby. Původní Lemberk měl jen jedno nádvoří s věžovitým palácem, odkud vedl na úrovni prvního patra dřevěný most do věže. Tento stavební detail dokládá dochovaný kamenný portál s lomeným obloukem, zazděný zevnitř ve stěně věže. V dalších letech zřejmě vzniklo západní křídlo a na ně navazující přestavba v duchu pozdní gotiky.

Stavební úpravy v 16. století začaly měnit charakter Lemberku, u něhož místo původní obranné a vojenské funkce začala převládat reprezentační funkce jako renesančního panského sídla. Ve druhé

polovině 16. století, pravděpodobně za Jindřicha Kurcpacha z Trachenberka, bylo na místě opevnění proti věži postaveno nové východní křídlo. Mimořádně silné zdi mezi jednotlivými obytnými místnostmi této stavby jsou zbytkem původní hradby. Na starším paláci bylo přistavěno druhé patro pro služebnictvo. Tím se srovnala výška budov kolem nádvoří, jež dostalo zhruba dnešní podobu. Vnější fasády budov vzhledově sjednotila renesanční sgrafita. Renesanční podobu dostala i věž díky kuželkovým sloupkům na ochozu. Úpravami prošly též interiéry, dochovala se místnost s malbami scén z Ezopových bajek.

Blahoslavená Zdislava (rytina z první poloviny 18. století)

Další významnou přestavbou, tentokrát v duchu baroka, prošel Lemberk po třicetileté válce za nových majitelů. Rod Bredů povýšili do panského stavu a tomu měla odpovídat honosnost jejich sídla. Na přístupové cestě k zámku vznikla nová brána, která však již měla funkci reprezentační. Místo dřevěných padacích mostů byly přes příkopy postaveny nqyé, kamenné. K opevnění se dostavěly dva bastiony, zkonstruované jako terasy. Hlavní věž zakryla charakteristická

cibulovitá báň. Úpravami prošly také fasády, především prostor kolem oken, který doplnila štukovaná výzdoba. V přízemí paláce byla zřízena tzv. Zdislavina světnička, která připomínala její kult. Z téže doby pochází rozsáhlý prostor, označovaný jako černá kuchyně, nacházející se v přízemí hlavní věže.

Další stavební úpravy, které proběhly v polovině 18. století a pak znovu na počátku 20. století, se týkaly většinou jen úprav interiérů a podstatným způsobem nezměnily prostorovou dispozici objektu.

Pecka

Hrad založil před rokem 1322 buď některý z příslušníků rodu Vartemberků, nebo Budivoj z Pecky.

Majitelé

do roku 1475 páni ze Železnice
1475-1515 páni z Hořic
1543-1604 Skopkové z Bílých Otradovic
1604-1621 Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic
1624-1627 Albrecht z Valdštejna
1627-1782 řád mnichů kartuziánů
1824-1921 páni z Trautmannsdorfu

Hrad Pecka se nachází na kopci nad stejnojmenným městečkem ve východních Čechách nedaleko Nové Paky. Původní gotický hrad se v 19. století změnil v zříceninu, nebyl udržován a obyvatelé z okolí zde

dokonce lámali kámen pro své stavby. Po druhé světové válce byl opraven a zastřešen původní palác z doby Kryštofa Haranta, kde je dnes expozice. Hrad si však i přes značnou devastaci v průběhu času udržel zvláštní půvab. Určitě stojí za návštěvu.

Příběh z roku 1621

Domů na hrad Pecku se Kryštof Harant z Polžic vrátil dříve než jindy. Objevil se tu ještě před adventem. Žena Anna Salomena ho nadšeně přivítala a těšila se, že spolu stráví Vánoce. Ale šestý smysl jí napověděl, že něco není v pořádku. Slíbila však svému muži, že se ho nebude ptát, jak to vypadá s odbojem proti králi. Zlobíval se, že alespoň doma chce mít klid.

„Celý rok se musím starat o nepříjemné věci," vysvětloval mrzutě. „Být ve stavovském direktoriu je spíše za trest než pocta. Jenže někdo musí naši víru chránit. Kdo jiný by to měl udělat? Bůh nám dal majetek, ale nejsme bohatí zadarmo. Máme taképovmnosti ke své zemi a ke svému národu. Nezlob se, moje Anno, ale doma chci na to všechno zapomenout. Mám rozepsáno jedno moteto, od léta se těším, až ho dokončím," odváděl řeč na hudbu, kterou tolik miloval.

„Možná že víc než mě," stěžovala si někdy Anna Salomena. Kryštof Harant se však jejím nářkům smál a pokaždé ji objal a políbil. Ale ona si skutečně nebyla jistá, zda nemá tak trochu pravdu. Zvláště v posledních dvou letech, kdy manžel odjížděl na dlouhé měsíce pryč, měla pocit, že hledá v hudbě útěchu za všechno to hořké, co ho obklopovalo. Věděla, že se povstání hroutí, a jednou si dokonce umínila, že se ho na to zeptá. Ale pak nenašla odvahu.

Večer, když už manžel spal, vykradla se Anna Salomena tiše z ložnice a zamířila na nádvoří. Venku pršelo a pořádně se ochladilo. Zima byla za dveřmi.

Přehodila si přes sebe plášť a zamířila do čeledníku. Tam bylo ještě živo. Podkoní Martin, který přijel s jejím manželem, seděl na špalku

dřeva a v ruce držel džbán s pivem. Kolem na lavicích i na zemi sedělo snad všechno hradní služebnictvo. Podkoní vyprávěl, co za poslední měsíce s panem Kryštofem Harantem zažil. Posluchači byli tak zaujati vyprávěním, že si v první chvíli ani příchodu paní nevšimli. Teprve když sama Anna Salomena trochu netrpělivě zakašlala a pak podkoního Martina oslovila, zděšeně vyskočili a začali se uklánět. Ti, kteří neměli v čeledníku co dělat, chvatně zmizeli.

„Martine, půjdeš se mnou," nařídila přísněji, než měla v úmyslu. Záviděla lidem v čeledníku. Dobře si všimla, jak bezstarostně poslouchali a bavili se. Pro ni ale nebylo Martinovo vyprávění žádná zábava. Tady šlo o všechno. Alespoň jí a jejímu muži. Zlostně se ještě jednou rozhlédla. Pohledem zpražila Mariánu, rozesmátou děvečku s provokativně hlubokým výstřihem, kterou objímal jeden z čeledínů. Napadlo ji, zda by s ní měnila. Ale pak zavrtěla hlavou a sama sebe musela pokárat. Prožila po boku Kryštofa Haranta několik krásných let a byl by smrtelný hřích žárlit na vlastní děvečky, že je objímá silná mužská ruka.

Podkoního Martina odvedla do kuchyně. I když už oheň vyhasl, bylo zde pořád příjemné teplo. Posadila se na lavici a zády se opřela o pec. Pak se starostlivě zadívala na urostlého podkoního. „Povídej," řekla tiše. Teď neporoučela. „Jak to vypadá?"

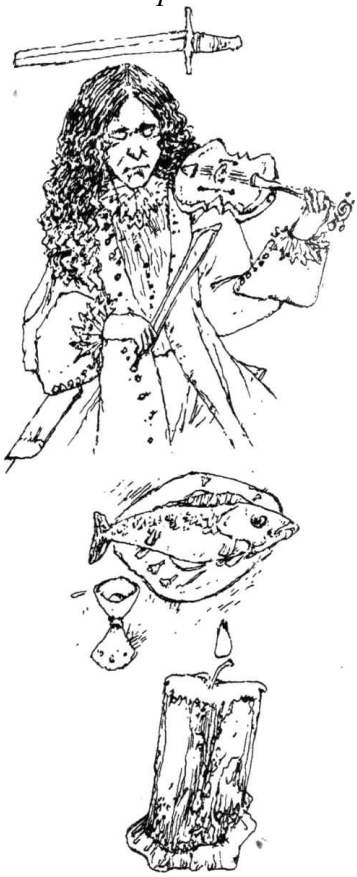
Martin byl bystrý mladík. Proto si ho její muž oblíbil a bral ho na své cesty. Doprovázel ho dokonce i na slavné pouti ke Kristovu hrobu, kterou před mnoha lety Kryštof Harant vykonal.

„Obávám se, urozená paní, že špatně," řekl vážně Martin. „Začátkem listopadu císařští rozprášili naši armádu na Bílé hoře u Prahy. Hned potom falcký král Bedřich utekl. Úplně. Pryč ze země."

„A direktorium? Co udělali ostatní páni?" vyzvídala. Už dlouho se obávala, že to takhle dopadne. Nikdy nevěřila cizincům. Proč by měla ctít falckého krále? Stejně vládl jen z milosti protestantské šlechty. Teď se ukázalo, že měla pravdu.

„Císařští obsadili Prahu. Bez boje,"pokračoval v nemilosrdném výčtu podkoní Martin. „Naše armáda se rozprchla, pár oddílů se stáhlo na jih a na západ. Slyšel jsem, že se ještě nějaké potyčky odehrály u Tábora. Ale všichni si myslí, že Habsburkové vyhráli. Nikdo si neumí

představit, co by se tnuselo stát, aby válka pokračovala. Pár členů direktoria už prchlo pryč ze země. Bojí se, to dá rozum. Několik jich odjelo do Vídně prosit císaře za odpuštění.“

„A náš pán?“ vyzvídala Anna Salomena. „Co dělal po porážce na Bílé hoře on. Pokud jsem ti rozuměla, došlo k bitvě před měsícem.“

„Pan Kryštof Harant?“ váhal podkoní s odpovědí. Podrbal se rukou na střapaté hlavě. Pak tiše řekl: „Byl také ve Vídni.“

„Pokořil se,“ stejně tiše opakovala Anna Salomena. V duchu cítila úlevu. Věděla, jak je její manžel tvrdohlavý. Konečně dostal rozum. Copak by mohl stát sám proti císařským, když protestanti prohráli? „Můžeš jít,“ řekla po chvíli mlčení.

Těsně před svátkem narození Ježíše Krista dokončil Kryštof Harant své moteto. Spolu s hradním kaplanem a dvěma hudebníky z nedalekého městečka ho zahrál rodině po štědrovečerní večeři. Když potom v noci ležela Anna Salomena po jeho boku unavená milováním, dodala si odvahu a zeptala se: „Odpustil ti císař?“

Kryštof Harant se opřel o loket a natočil se k ní. Mlčel a trochu smutně si prohlížel její sametově hebké tělo. Anna Salomena se zachvěla a snad poprvé si byla jistá, že ji má její manžel opravdu raději než svou hudbu.

„Nevím,“ povzdechl si. „Pokořili jsme se před ním a přísahali mu svou věrnost. Neřekl nic, jen si vyžádal náš slib, že se podrobíme jeho rozhodnutí, až přijde čas.“

„Slyšela jsem,“ řekla Anna Salomena opatrně, „že někteří členové direktoria už opustili České království. Další se k tomu chystají. A nejen oni.“

„Také jsem to slyšel,“ přikývl Kryštof Harant. „A co má být?“

„Nu,“ nadhodila opatrně, „neuvažoval jsi také o něčem podobném?“

„Uvažoval, má lásko,“ řekl tiše. „Ale jsem už starý muž. Jinde bych si nedokázal zvyknout. Zkoušel jsem skládat v Praze. Ale nenapsal jsem tam ani notu. A to Prahu znám. V cizině bych na tom byl hůř než nějaký mrzák. Byl bych hluchý a slepý.“

„Ale žil bys,“ namítla Anna Salomena.

„Co je život? Máš pravdu, mohl bych jíst, spát, kdybys jela se mnou, milovali bychom se. Ale byl by to život?“

„Co chceš naznačit tím, kdybych jela s tebou? Samozřejmě bych s tebou jela. Jsem tvá manželka a půjdu s tebou všude, kam poručíš,“ odpověděla překvapeně. Nerozuměla mu.

„Jenže já poroučím, abys zůstala. Zařídil jsem, aby v zemských deskách zůstala půlka panství napsaná jen na tebe. Pokud bych utekl a ty se mnou, císař zkonfiskuje všechno. Když tu zůstaneš, alespoň část majetku zachráníme pro syna. Třeba mi císař odpustí. Teď na to nemysli,“ řekl a konejšivě ji pohladil po hlavě. Ale

Anna Salomena nevěřila, že by doufal v odpuštěrií. Znala ho velmi dobře. Než by přišel o svou hudbu, vzdal by se raději života.

V březnu následujícího roku ho přijel zatknout oddíl Albrechta z Valdštejna. Kryštof Harant právě dokončil spis o duchovní hudbě, na kterém pracoval několik let. Spokojeně svázal popsané listy papíru do tvrdých desek a podal je Anně Salomeně. „Schovej je prosím. Dalo mi to hodně práce. Kdybych se nevrátil, nech knihu vytisknout."

Anna Salomena se rozplakala a vrhla se mu do náruče. Byla sice o mnoho let mladší než on, ale připadalo jí, že pro ni všechno končí. Pochopila, že se manžel na Pecku už nikdy nevrátí.

„ Urozená paní, nezdržujte to," zabručel nespokojeně hejtman, který velel vojákiím. „Zítra musíme být zpátky v Praze."

Kryštofa Haranta odvezli.

Anna Salomena uviděla pak svého muže už jen jednou. Když kráčel s hrdě vztyčenou hlavou k popravčímu špalku po dřevěném pódiu, které se opíralo o stěnu Staroměstské radnice. Očima ji vyhledal mezi přihlížejícími a povzbudivě se na ni usmál. Až do konce života si Anna Salomena ten úsměv pamatovala. Protože žádná slova by nedokázala vyjádřit vyznání lásky tak dokonale.

Z historie majitelů panství

Budivoj z Železnice (1401-1417)

Víme o něm jen, že jeho otec se jmenoval lan a že Budivoj vystupuje jako svědek v několika listinách.

Jarek z Železnice (1417-1434)

Psával se také z Pecky. Když začala husitská revoluce, zůstal v katolickém táboře a na svém panství hájil přijímání podle katolické liturgie. Zpočátku dokázal své panství hájit proti nepřátelům, teprve mohutná ofenzíva sirotčích vojsk ve východních Čechách ve třicátých letech 15.

století znamenala obrat. Od srpna 1432 ho sirotci obléhali až do února 1433. Sirotci sice hrad přímým útokem nedobyli, ale donutili vyčerpané obhájce uzavřít příměří, larek z Železnice se musel připojit k sirotčímu vojsku a povolit na svém panství přijímání podobojí.

Vaněk z Pecky (1434-1463)

Jarkův syn, který držel i Semily. Zemřel bez mužských potomků a jeho majetek zdědila dcera Kateřina.

Matěj mladší Hořický z Hořic (1475-1515)

Byl stoupencem krále Jiřího z Poděbrad. Hrad Pecku koupil od Lva z Rož-mitálu, jehož bratr Protiva z Rožmitálu získal hrad roku 1463 sňatkem s Kateřinou. Matěj byl horlivým kališníkem, zastával úřad nejvyššího hofmistra krále Jiřího z Poděbrad, později purkrabího Hradeckého kraje a posléze působil řadu let jako nejvyšší písař Království českého.

Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic (1604-1621)

Nejvýznamnější majitel hradu Pecka. Polovinu hradu získal roku 1603 sňatkem s Barborou ze Stropčic, vdovou po Karlu Skopkovi. Od Adama Škopka pak vykoupila druhou část roku 1612 třetí Harantova manželka Anna Salomena. Právě to, že polovinu hradu koupila ona a nikoli její manžel, zachránilo Anně Salomeně tuto polovinu po bělohorské konfiskaci. Kryštof Harant byl neobyčejně vzdělaný muž, schopný a ctižádostivý. Pocházel ze západočeské rytířské rodiny a od mládí sloužil na císařském dvoře. Roku 1603 byl povýšen do panského

stavu. Na Pecce komponován, neboť byl vynikající hudební skladatel, psal zde svá literární díla, které sám ilustroval (kromě jiného i cestopis o cestě do Palestiny). V letech 1618-1620 se zúčastnil stavovského povstání a patřil k předním vůdcům odboje. Po porážce mohl uprchnout, ale zřejmě věřil, že dosáhne odpuštění. Pokořil se před císařem, ale v březnu 1621 byl oddílem Albrechta z Valdštejna na Pecce zatčen a 21. června téhož roku popraven katem Mydlářem na Staroměstském náměstí.

Anna Salomena (1621-1624)

Manželka popraveného Kryštofa Haranta. Po jeho popravě byla polovina hradu a panství zkonfiskována císařem, ale Anna Salomena zkonfiskovanou polovinu vykoupila zpět a spojila se svou. Provdala se znovu za Heřmana Černína z Chudenic, dávného přítele jejího manžela. Již roku 1624 ji však Albrecht z Valdštejna donutil, aby mu Pecku prodala za 130 000 kop míšeňských. Peníze sice slíbil, ale nezaplatil. Dluh Albrechta z Valdštejna musel po jeho smrti vymáhat manžel Anny Salomeny na české komoře. Zemřela roku 1632.

Historické souvislosti

Renesance - Itálie a my

Často se píše, že renesance byla novým uměleckým stylem. Ale není to celá pravda. Renesance znamenala ve své době mnohem víc než jen umělecký pohled na svět. Slo o úplnou změnu životního stylu, o změnu myšlení lidí, o novou filozofii. Lidé si začali vážit sami sebe, začali věřit ve své vlastní síly a snad poprvé pochopili, že smyslem života není čekání na smrt a spasení, ale že svět přináší spoustu zajímavého a krásného během života pozemského. Nový umělecký styl, který se během renesance zrodil, byl jen odrazem přístupu lidí k životu. Renesanční umění neobsahuje hloubku prožitku, jakým se vyznačuje baroko, ani velkolepou majestátnost gotiky. Je to umění světské a civilní, svou podstatou blízké i dnešní době.

liž koncem 15. a počátkem 16. století se v českých zemích objevují náznaky renesančního umění, především v architektuře. Umělecký styl té doby označujeme jako pozdní nebo vladislavskou gotiku. Teprve s nástupem Habsburků na český trůn (roku 1526) se v českých zemích objevují nejen italští, ale i němečtí stavitelé, malíři, sochaři, štukatéři a další umělci, kteří přinášeli nový umělecký styl. Zpočátku se jejich činnost omezovala na tvorbu pro nejbohatší šlechtické rody a některá královská města. V rámci života celé země se renesance prosazovala pomalu a nerovnoměrně. Zlom nastal po roce 1550, kdy se renesance během několika let dostala do módy a nový styl tvorby se prosadil ve všech oblastech života. Renesanční kultura žila nejen mezi urozenými, ale i ve městech a na venkově.

Místo středověkého odříkání a skromnosti se důraz začal klást na hmotné hodnoty života. Lidé měli touhu užívat si, obklopovat se přepychovými věcmi, chlubit se drahým oděvem, šperky, luxusním bydlením. Objevily se velkolepé oslavy, lidé toužili po zábavě - vzniká divadlo, pořádají se taneční zábavy a koncerty.

Renesanční flétnista a loutnistka

Renesanční šlechtický pár při tanci

To samozřejmě značně narušilo dosavadní zvyklosti. Feudální společnost byla rozdělena na stavy - urozené a poddané. Ve středověku se dalo na první pohled poznat podle oděvu, kdo kam patří. Ale ve druhé polovině 16. století se situace změnila. To umožnila právě renesanční móda. Měšťané se začali strojit stejně jako šlechta. Lidé kupovali krajky, zlaté šperky, zbraně zdobené polodrahokamy. Zlaté a stříbrné šperky začaly dokonce nosit i ženy bohatých sedláků. Na ulici se najednou nedalo rozlišit, kdo je podle oděvu poddaný a kdo urozený. Problém přerostl do takové míry, že se jím několikrát zabýval zemský sněm, který opakovaně zakazoval poddaným strojit se jako šlechta. Zdá se, že marně.

Renesance znamenala obecně prudký růst životní úrovně, kultury odívání a bydlení, stolování a zábavy. V renesanci se změnil vnitřek venkovských a měšťanských domů. Základní novinkou byla změna topeniště. Původně ústila do obytné místnosti pec. Odtud se do pece přikládalo a na otevřeném ohni se vařilo. Otevřený otvor pece sice

místnost ohřál, ale současně do místnosti unikal z pece kouř, který stoupal ke stropu, kde býval dýmník, který kouř odváděl do komína. Takový způsob vytápění samozřejmě znamenal, že místnost nemohla být čistá - kouř přinášel saze a další nečistoty. Proto se ve středověku užíval jednoduchý nábytek.

V renesanci se pec obrátila otvorem za stěnu místnosti, kde se zřizovala takzvaná černá kuchyně. V ní se vařilo a do ní unikal kouř z pece. V obytné místnosti zůstalo jen těleso pece, které ji ohřálo, ale neznečistilo. Od té doby se jizbě na bydlení začalo říkat *světnice.* Název je odvozen od toho, že byla světlá, čistá. V renesanci se objevuje malovaný nábytek, ve světnici je možné mít vyšívané látky, na stěnách obrazy, u oken závěsy. Gotický interiér byl chudý a jeho funkce byla jediná - chránit lidi při špatném počasí. Od renesančního se očekávalo více - měl ukázat sousedům zámožnost majitele, měl potěšit oko a umožnit pohodlnější bydlení.

Vlivem italské renesance se zjemnily mravy. Zatímco ve středověku se u stolu jedlo rukama, v renesanci se objevují vidličky. Kdysi všichni stolovníci jedli společně z jedné mísy a připíjeli z jedné číše. V renesanci se objevují talíře, malé číše pro každého hosta u stolu. Poprvé se na stole objevují plátěné ubrousky. Také kuchaři měli díky rozvoji zahraničního obchodu dostatek cizokrajného koření a dalších surovin a začínají vařit jídla dříve neznámá. U jídla se kromě toho, že mělo nasytit, začal klást stále větší důraz na chuť. Takových změn oproti středověku bychom v renesanci našli spoustu. Potěšení ze života se stalo základním požadavkem pro vše, co lidé dělali.

Renesance se promítla také do architektury a interiérů. Strohé středověké hrady začala šlechta přebudovávat na velkolepá panská sídla, u nichž obranná funkce ustupovala do pozadí a na prvém místě stála okázalost a pohodlí. Sály paláců se začaly zdobit nástěnnými i stropními malbami, objevují se textilní tapety, štukování, nákladně provedené dřevěné kazetové stropy. V interiéru se uplatňují koberce, často dovážené ze zahraničí, především goblény z Vlámská a Flander. Leštěný a vykládaný nábytek se dovážel rovněž z ciziny, stejně jako další předměty uměleckého řemesla -zlatnické výrobky, sklo, porcelán a

keramika. V zahraničí se nakupují obrazy známých umělců. V duchu dobové módy byl největší zájem o malíře italské.

K novému stylu renesančního života patřil i zájem o vzdělanost. Od konce 15. století se díky knihtisku značně rozšířilo vydávání knih, nejen s náboženskou tematikou, ale i odborných příruček, satirických spisů, dobrodružných a rytířských románů a dalších žánrů. Na šlechtických sídlech se začaly budovat knihovny, někdy jen jako dekorace, ale pro řadu velmožů se knihy staly nezbytnou součástí zábavy i vzdělání. Knihy však četli i lidé ve městech a na venkově. |e známo, že česká renesanční společnost byla na svou dobu velice vzdělaná. Znalost čtení podporovala protestantská náboženství, která kladla na první místo pro pochopení víry četbu Bible. Není náhoda, že jednota bratrská vlastnila od konce 15. století v Kralicích vlastní tiskárnu a právě ona se zasloužila o vydání české Bible kralické. Prostí lidé však začali číst i naučné spisy. Od počátku 16. století vycházely často ve vysokých nákladech příručky pro zemědělce, rybníkáře, včelaře, řemeslníky, vrchnostenské úředníky, objevují se spisy astronomické, zeměpisné, lékařské a také populárně psané historické kroniky, ve své době mimořádně oblíbené. Vzdělanost lámala pouta středověké odevzdanosti. Byl to prvý krok k pochybnostem o víře.

Proto se v české společnosti tak rychle ujalo reformační učení Martina Luthera. Lidé pochybovali o některých dogmatech, hlásaných katolickou církví. Ale ne všichni byli ochotni ztotožnit se s husitstvím. Německé lu-teránství nabízelo-lákavou cestu. Bez vlivu evangelictví by se dala česká renesance jen těžko chápat.

Česká renesance byla ve srovnání s italskou těžkopádnější, více lpěla na českých tradicích. Nesla v sobě rozporuplnost své doby - na jedné straně frivolnost a velkolepost Itálie, na druhé straně upjatost a zkostnatělost evangelického učení. Tím lze snad také vysvětlit, proč až do třicetileté války převládala u nás díla cizích umělců, především Italů. Domácích tvůrců bylo podstatně méně a mnozí se nedokázali vymanit z vlivu pozdně gotické tvorby.

Především v době císaře Rudolfa II. na přelomu 16. a 17. století se Praha stala městem, kde žily desítky italských umělců. Tehdy se Italům říkalo Vlaši a vzpomínkou na jejich pobyt je dodnes dochovaný název

Vlašské ulice na Malé Straně. S názvem *vlašský* se setkáváme i v řadě jiných rene-sančních měst, neboť ve druhé polovině 16. století působili Italové skutečně téměř všude, jak při přestavbě panských sídel, tak ve městech, kde stavěli radnice a domy bohatých konšelů. Renesance byla především světským uměním, což potvrzuje i fakt, že paláců, radnic a domů postavili u nás Italové spousty, ale kostelů jen nepatrný počet. 1 to zapadá přesně do obrazu renesančního světa.

Rozpolcená postava šlechtice představuje váhánf kavalírů
při rozhodování o budoucí životní dráze
(karikatura z památníku Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdružic)

O víru v lidské síly a svobodu člověka připravila českou společnost třicetiletá válka. Hrůzy, které lidé museli prožít, znamenaly návrat k víře v Boha a v jeho ochranu. Lidé hledali ztracené hodnoty života. Na renesanci plynule navázalo ve druhé polovině 17. století barokní umění.

Zajímavosti

Veselka

Nad bránou hradu Pecka bývala v 16. století veliká světnice se čtyřmi okny, které se říkalo Veselka. O ní se vyprávěla pověst, již známe i z jiných českých hradů (např. z Karlštejna). K Pecce přitáhlo nepřátelské vojsko a začalo dlouhé obléhání. Když už obráncům docházely zásoby, rozhodli se ke lsti. Nastala právě poslední masopustní noc. Ve Veselce celou noc svítila světla a hrála hudba k tanci, jako by se zde slavila svatba (tedy veselka). Ráno pak poslali obránci obléhatelům jako svatební výslužku posledních několik ryb a trochu vína. lediné, co na hradě k jídlu zbylo. Nepřátelé se ale domnívali, že na hradě je ještě dostatek zásob, a proto upustili od dalšího dobývání. Velitel prý tehdy řekl: „Bratří! Táhněme raději odtud, na této pecce bychom si mohli snadno zuby vylámati.“ Na paměť této události dostala místnost ve věži jméno Veselka.

K téže místnosti se váže ještě jedna legenda. Podle ní se z okna Veselky loučila manželka Anna Salomena s odjíždějícím Kryštofem Harantem z Pol-žic. Když projel bránou, vítr mu sebral klobouk a ona na něj rozverně volala, aby si dal pozor na hlavu. O tu zanedlouho přišel při exekuci roku 1621 na Staroměstském náměstí.

Záchrana Rudolfa II.

Koncem 16. století posluhoval jako mladík Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic ve funkci komorníka na hostině samotnému císaři Rudolfovi II. Tu císařovi zaskočilo sousto a Rudolf II. se začal dusit. Nikdo z přítomných velmožů, dokonce ani císařův osobní lékař, se neodvážil zasáhnout. Rudolf II. zatím zmodral a dusil se, až zasáhl Kryštof Harant. Udělal nej-jednodušší věc, kterou se ostatní báli udělat, neboť podle dvorských zásad nesměl nikdo a v žádné situaci vztáhnout ruku na panovníka - udeřil císaře vší silou do zad. Snad tím zachránil Rudolfovi II. život. Císař se mu v každém případě odvděčil velkoryse -

pohotovému komorníkovi věnoval 4000 tolarů. Ty se mladému a věčně zadluženému Kryštofu Harantovi velmi hodily.

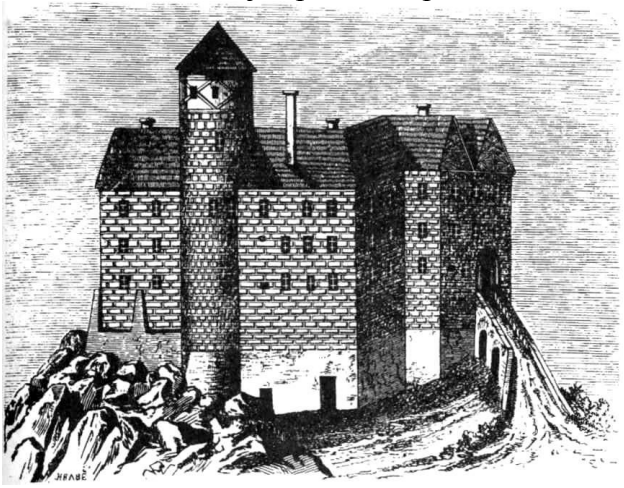
Rudolfínské „lustrace“

Když se roku 1606 vzdal úřadu prezidenta české komory Stepán Jiří ze Šternberka, rozhodl se císař Rudolf II. povýšit na uprázdněné místo svého oblíbeného komorníka Kryštofa Haranta z Polžic. Celý šťastný již přijímal blahopřání od příbuzných a přátel, když se dozvěděl, že jmenován nebude. Údajně proto, že nebyl zcela spolehlivý nábožensky. Silný vliv totiž měla na císařově dvoře skupina radikálních velmožů orientovaných na španělskou politiku. A protože Kryštof Harant nedával svou víru tak okázale najevo, jak by si předáci španělské strany přáli, postarali se, aby úřad nedostal. I to byl jeden z důvodů, proč se Kryštof Harant z Polžic, zpočátku naprosto věrný habsburskému rodu, nakonec přidal ke stavovskému povstání. Ale ani jiní šlechtici to neměli snadné. Václav Budovec z Budova napsal roku 1593 knihu Antialkorán, ale nejvyšší kancléř a pražský arcibiskup nepovolili její vydání. Vyšla až roku 1614. Každý, kdo se pohyboval kolem panovníka, byl přísně sledován a každý jeho čin mohl hrát roli, pokud měl být povýšen.

Renesanční divadlo

Slavnosti, které předcházely divadelním představením, měly v 16. století jediný smysl - ohromit diváka. Nešlo ani o myšlenky, ani slova, pouze o přepych a technické triky. Velkolepé divadlo s názvem Dionýské zjevení se konalo roku 1617 na Pražském hradě. Vedle antických bohů vystupovala i kněžna Libuše. Vrcholem byl příjezd habsburského panovníka na voze, který symbolicky táhl český lev. Stejně velkolepou podívanou připravovali jezuité na nádvoří své koleje v pražském Klementinu. V jedné hře tam prý ohniví koně vynesli do nebe proroka Eliáše. Roku 1552 uspořádal Jan z Házmburka v Budyni nad Ohří představení, které mělo divákům ukázat, jak Turci ohrožují českou zemi. Součástí divadla byl také boj Osmanů s křesťany. Mnozí

přihlížející lidé z okolí ovšem nepochopili, že jde o divadlo, a začali naříkat, neboť se domnívali, že je opravdu napadli Turci.

Starobylé vyobrazení Pecky

Navštivte hrad dnes

Hrad Pecka leží v Královéhradeckém kraji několik kilometrů východně od Nové Paky. Hrad sám leží na kopci a je částečně zříceninou. Navštívit lze rekonstruovaný hradní palác, kde je expozice věnovaná nejslavnějšímu majiteli Pecky - renesančnímu humanistovi Kryštofu Harantovi z Polžic a Bezdružic. Dále stojí za prohlídku hradní interiéry s černou kuchyní a sklepeními, nevelká výstava lidového umění a sakrálního umění a rovněž zajímavá expozice „Hrdelní právo a soudnictví v Čechách“. Zajímavé jsou též zbytky opevnění, brány, hradní věže a zbytky příkopů.

Stavební vývoj

Raně gotické jádro hradu vzniklo počátkem 14. století. Hrad měl důmyslně řešené opevnění. Před hradem se nacházel parkán s hlubokým

příkopem a valem. Cesta do vnitřního hradu vedla padacím mostem přes příkop Hradba, v níž byl vybudován průjezd a branka pro pěší, měla sílu kolem 4,5 metru. Vedle brány stála mohutná kulatá věž o průměru asi 10 metrů (zdi měla silné rovněž kolem 4,5 metru). Ve sklepení věže bylo zřízeno vězení. Lichoběžníkové nádvoří uzavírala hradba s cimbuřím, síla zdí byla dokonce až 8 metrů. Opevnění původního hradu bylo na svou dobu skutečně mimořádně silné. Proti průjezdu stál gotický palác, z něhož se zachoval jen sklep a portálek. Součástí hradu byla též studna, údajně hluboká kolem 40 metrů.

K první větší přestavbě došlo po roce 1475, kdy Pecku koupil Matěj mladší Hořický z Hořic. Byl věrným stoupencem krále Jiřího Poděbradského a jako zemský úředník měl peníze na stavební úpravy. V té době se hrad změnil na pohodlné sídlo, přestavěné v duchu pozdní gotiky. Byl rozšířen starý palác, čímž došlo ke zmenšení původního nádvoří.

Celý hrad byl podsklepen a podle pověsti z podzemí vedla tajná chodba do nedalekého lesa.

Za Škopků z Bílých Otradovic došlo ve druhé polovině 16. století k rozsáhlé renesanční přestavbě. Stísněný a strohý středověký hrad již nevyhovoval nárokům velmožů na pohodlné bydlení. Protože uvnitř hradeb již nebylo místo, kde by bylo možné stavbu rozšířit, začaly se další budovy přistavovat vně hradeb na parkánech. V té době vznikla dvoupatrová budova s novým přístupem k bráně na severu. Tím se ocitla původní obranná věž vedle vstupní brány mezi obytnými stavbami a ztratila svou původní funkci. Byla do ní vyražena brána a snížena byla i druhá, menší věž. Mezi oběma věžemi vznikl dvoupatrový tzv. škopkovský palác s arkádami, bohatě zdobený sgrafity.

Stavební činnost pokračovala i koncem 16. století, kdy začala výstavba dalšího (v historickém pořadí již čtvrtého) paláce na místě západní zdi původního nádvoří. Slo o dvoupatrovou budovu se zdmi zdobenými sgrafitem. Její stavbu dokončil Kryštof Harant, proto se jí říká harantovský palác a je dnes nejzachovalejší částí hradu.

Křest v jednotě bratrské

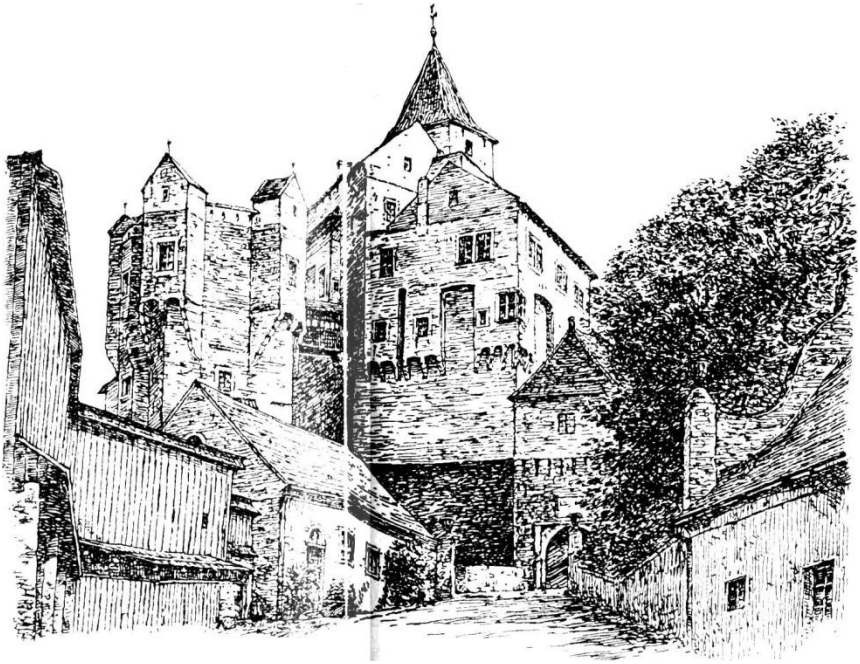
K dalším stavebním úpravám došlo až po třicetileté válce, kdy hrad získali mniši kartuziánské řehole, kteří sídlili ve Valdicích u Jičína. Pro potřebu mnichů a převora byl přestavěn starý škopkovský palác, roku 1662 snížena vysoká kulatá věž a roku 1710 byl před vjezdem do hradu místo padacího postaven kamenný most se třemi oblouky. Po zrušení kláštera v roce 1782 v době reforem císaře Josefa II. hrad začal pustnout a byl rychle devastován. V roce 1830 vyhořel, roku 1834 byly strženy arkády škop-kovského paláce. Teprve roku 1940 zde byly zahájeny zabezpečovací práce, aby se zřícenina zcela nesesula. Po roce 1960 byl opraven harantovský palác a průběžně se prováděly další záchranné práce.

Pernštejn

Založil jej počátkem 13. století snad Štěpán z Medlova

Majitelé

do roku 1596 Pernštejnové
1596-1604 Pavel Katharýn z Katharu
1604-1710 Adam Lev Licka z Rýzmburka
a Lichtenštejnové - Kastelkornové
1710-1793 páni ze Stockhammeru
1793-1818 Ignác Schróffel z Mannsberga
1818-1945 Mitrovští z Nemysle

Jeden z nejlépe dochovaných hradů u nás, který si v téměř netknuté podobě uchoval gotický a renesanční ráz. Hrad dnes působí neobyčejně malebně, a proto je oblíbený nejen mezi turisty, ale také filmaři.)e známý z řady filmových pohádek. Skoda že o jeho nejstarších dějinách máme jen torzovité údaje. Rodinný archiv Pernštejnů byl v 19. století zničen, a tak se lze opírat jen o zprostředkované zprávy z jiných kronik. Existuje navíc značné množství nedůvěryhodných listin, které jsou pozdějšími falzy a jejich zprávy nejsou pravdivé. |e to tím větší škoda, že rod Pernštejnů patřil v 16. století mezi nejvýznamnější české a moravské šlechtické rody. len málokdo například ví, že na konci 15. století rozsah pernštejn-ského majetku trojnásobně převyšoval majetek mocných jihočeských Rožmberků.

Příběh z roku 1406

„Zavírej, sakra!“ zabručel hospodský Ondřej a zlostně se otočil ke dveřím od ohniště, na kterém opékal jehněčí kýtu. Pak si uvědomil, že ho mladík s černou páskou přes levé oko nemůže slyšet. Byl hluchý. Zlostně mu gestem naznačil, aby rychle zavřel. Venku pršelo a do vyhřáté místnosti zvenku nepříjemně zavál studený vítr. Hubený mladík polekaně trhl celým tělem a ochotně zabouchl dveře. Opřel se o ně, jako by je chtěl tělem přidržet, aby se zase neotevřely. „Hluchej, a ještě blbej,“ ušklíbl se hospodský a líně se vrátil ke své práci.

V místnosti se u zčernalých trámů, které podpíraly strop, válel štiplavý kouř z ohniště. Všude byl cítit tuk opékaného masa a kysele voněla čerstvá várka ječného piva. V šenku bylo zatím skoro prázdno. Bylo teprve záhy po poledni. Hospodský se však připravoval na večer.

Ráno dostal zprávu, že se má z výpravy vrátit družina bystřického Krejzy. Neměl toho hrubého hejtmana zrovna rád, ale šenkýř musel vycházet se všemi dobře. A byla pravda, že ze všech oddílů, které sloužily na Pernštejně jejich pánu Vilémovi, chlapi hejtmana Krejzy v jeho hospodě vždycky utratili nejvíc peněz.

Jednooký mladík zůstal stát u dveří a po chvíli opatrně odkulhal do místnosti. I když napadal na jednu nohu, nevypadal vůbec špatně. Byl šlachovitý a měl silné ruce. Došel ke stolu, u kterého seděla dívka ve špinavých plátěných šatech. Na ramena jí spadaly dlouhé černé vlasy, spletené po uherském způsobu do spousty malých copů. Z kulatého obličeje čněl špičatý nos, ale každého,

kdo se na ni podíval, zaujaly spíše její rty. Byly široké a smyslné. \ Přesně takové, jaké přitahovaly muže. Opírala se zády o stěnu a cosi si pro sebe tiše prozpěvovala. Před ní stál na stole poloprázdný korbel piva. Mladík dokulhal k její lavici a posadil se vedle ní. Černovláska sebou trhla, protože ji vyrušil ze snění. Ale jen se ušklíbla a odstrčila ho rukama, aby si sedl o kus dál.

Mladík zvedl ruce, sepjal je a chvíli třel dlaněmi o sebe, aby naznačil, že ji prosí.

„Tak pojď," zabručela smířlivě a dlaní pleskla o dřevěnou desku lavice vedle sebe. Mladík se okamžitě přesunul těsně k ní a přitiskl se k jejímu boku, jako když se štěně stydíke své mámě. Jednou rukou ji nemotorně objal kolem pasu. Dívka si ho ale dál nevšímala. Přivřela oči a zase si začala něco tiše broukat.

Šenkýř odřízl dýkou z kýty kousek propečeného masa, chvíli foukal a potom jej strčil do úst. Převaloval ho na jazyku, aby zjistil, co ještě potřebuje. Odřízl dvě cibide ze svazku, který visel na rezavém hřebíku pod trámy. Na stole je rozkrájel, nasypal na ně trochu koření z plátěného pytlíku a vše smetl do hliněné misky. Na chvíli ji přidržel pod kýtou, aby do ní skapalo trochu rozpuštěného tuku. V něm rozetřel cibuli s kořením a nakonec tím kýtu opatrně potřel. Spokojeně mlaskl a obrátil se od ohně zpět do šenku. Pobaveně si prohlížel němého mladíka a okřikl černovlasou dívku: „Ješko, na něm nic nevyděláš. Je to chromej žebrák. Už třetí den ho tu živím jen z čistého milosrdenství."

„Když se mu to líbí, ať si poslouží," opáčila líně Ješka. „Mně nevadí. A co se týká tvé šlechetnosti, pokud vím, naštípal ti hromadu dřeva, včera pásl ovce a ještě spravil plot."

„A to ho mám živit zadarmo?" zabručel hospodský. Sáhl na polici a sebral z ní ošatku upletenou ze slámy. V ní byla skýva okoralého chleba, skoro celý bochánek ovčího sýra a dvě jablka. Donesl ji ke stolu a položil před mladíka. Rukou ukázal, ať se nají. Znovu se obrátil na černovlasou dívku a přísně poručil: „A ty se koukej vyspat. Dneska si to táhla skoro do rána. A večer tu budou chlapi, co neviděli spoustu dní ženskou."

„Neměj péči, Ondřeji," zívla a zase se opřela o zeď za sebou a začala si pobrukovat. Šenkýř si ji chvíli prohlížel, pak si odplivl na zem a vrátil se k rožni s kýtou.

Blížilo se klekání a po družině hejtmana Krejzy nebylo ani vidu ani slechu. Hospodský Ondřej dokonce několikrát vyšel na dvůr a pátravě si prohlížel cestu z vesnice k hradu Pernštejnu. Byla však prázdná. Pomalu se začínalo stmívat. Když už se pomalu vzdával naděje a uvažoval, že pečené maso uloží do hrnce a dá do sklepa, aby vydrželo na zítra, ozval se ze dvora klapot kopyt a křik hrubých hlasů. Vzápětí vešlo do šenku sedm urostlých mužů. Podle zbraní, které jim visely u boku, bylo na první pohled zřejmé, že to jsou vojáci pana Viléma z Pernštejna. Ale neměli na pláštích jeho barvy. Jednou se hospodský zeptal hejtmana Krejzy, proč nenosí erb s hlavou pernštejnského zubra. Tehdy se opile rozchechtal a řekl: „To bychom byli pěkní hlupáci, aby každý věděl, co jsme zač." Víc se k tomu nevracel, ale šenkýř pochopil, že bude lepší se jich na nic nevyptávat. Ostatně po okolí se říkalo leccos.

Hejtmanu Krejzovi spadaly zrzavé vlasy skoro až na ramena. Na levé tváři měl jizvu, která dávala jeho obličeji zlověstný výraz. Malé potměšilé oči rovněž nebudily důvěru. Zastavil se uprostřed místnosti a rozhlédl se. U několika stolů sedělo pár místních hospodářů. Všichni hejtmana pernštejnské družiny znali, proto se přikrčili a raději se dívali do džbánků, aby na sebe zbytečně neupozorňovali. Jen dívka s trsem černovlasých copů na hlavě radostně zavýskla, aby na sebe upozornila. A protože se jí zdálo, že si nevysloužila takovou pozornost, jakou by si

představovala, postavila se a na krátký okamžik rozevřela svou špinavou plátěnou halenu.

Hejtman se na ni teprve teď usmál. „Hezké. Ale všechno chce svůj čas. Nejdřív se musíme napít.“

„Pozvete mě?“ nedala se dívka.

„Kdybychom chtěli, tak můžeme pozvat celý Pernštejn,“ nadmul se voják s nápadně křivým nosem, který stál v hloučku ostatních a dosud mlčel. Rukou udělal směrem k dívce oplzlé gesto a řekl: „Jenže proč bychom to dělali? Nikdo nám nedá to, co můžeš ty. Z mého můžeš vypít, kolik sneseš.“

„Ještka bude nejdřív moje,“ zamračil se hejtman Krejza. „Dej si zajít chuť. Chlastej a mlč! Dočkáš se, ale až pak.“ Posadil se vedle dívky, popadl ji kolem pasu a posadil si ji na klín. Rukou zajel pod její špinavou halenu a dychtivě cosi zabručel. Vypadalo to jako chrochtání.

Ostatní vojáci se rychle rozsadili na lavice ke stolu a nemuseli ani nic říkat. Skoro vzápětí před ně hospodský Ondřej začal stavět džbánky s ječným pivem. Hned musel běžet pro další, protože všech sedm vojáků je vypilo naráz.

Mezitím se nenápadně zvedl starší muž v modrém plášti a chtěl odejít. Ale hejtman Krejza na něho zle houkl: „To ti naše společnost není dost dobrá?“

„Než jste sem přišli, zrovna jsem platil. Musím domů, mám nemocnou ženu,“ vysvětloval horlivě a přitom se ukláněl, jako by stál před samotným pánem z Pernštejna.

„Však ona ti neumře,“ zabručel hejtman Krejza a rukou mu ukázal, aby se posadil zpátky.

„A kdyby, tak si vezmeš mladší,“ rozesmál se mírně obtloustlý voják s okurkovitým nosem. Jak otevřel ústa, bylo vidět, že mu vpředu chybějí dva zuby. Proto mírně šišlal.

„Třeba by sis mohl vzít Ješku,“ plácal se pobaveně do kolen další voják. „Ta by ti určitě vydělala víc peněz než ta tvoje.“

„Ale já bych přece jen raději...“ začal zase muž v modrém plášti. Vojáci ho nenechali ani domluvit. Vysoký mladík s hustými černými vousy vyskočil, chytil muže v modrém plášti pod krkem a mrštil jím o stěnu. „Dřepneš si, ty chomoute sprostá!“ zařval a tasil dýku.

Nešťastného muže od výprasku zachránil mladík s černou páskou přes oko, který kulhavě vešel do šenku. Všichni vojáci si ho začali zvědavě prohlížet. Na rozdíl od ostatních hostii ho neznali.

„Co jsi zač?“ řekl téměř přátelsky hejtman Krejza a natáhl ruku pro další džbánek piva. Mladík s páskou přes oko nesl v ruce proutěný koš s naštípaným dřevem. Ani se ke stolu vojáků nepodíval a belhal se k zadní stěně, kde hořel oheň. To se samozřejmě družině z pernštejnského hradu nelíbilo. „Neumíš mluvit?“ rozkřikl se vysoký mladík s černým vousem, v ruce stále ještě držel dýku, již před chvílí tasil na muže v modrém plášti.

„Odpusťte, pane,“ ozval se hospodský. Bylo znát, že má trochu nahnáno. „Opravdu neumí mluvit. Navíc vás ani neslyší.“

„Odkud ho máš? Už jsem ho někde viděl,“ vrtěl nedůvěřivě hlavou hejtman Krejza. s

„Je to obyčejný tulák,“ vysvětloval hospodský a z vidlic u ohniště sňal rožeň s nádherně vonící jehněčí kýtou. Rychle s ní přeběhl ke stolu a položil ji na dřevěnou desku. Maso vonělo a stékal z něj mastný tuk. Voják s dýkou v ruce nechal kulhavého mladíka, ať si dělá, co chce. Natáhl se a odkrojil si pořádný kus. Ukousl a spo-

kojeně mlaskl. Také ostatní vojáci se dali do jídla, fen hejtman Krejza se mračil a neustále se ohlížel po cizím mladíkovi. Ten srovnal naštípaná

polena u ohně a opřel se o stěnu, aby se zahřál. Schoulil se, sklonil hlavu a odpočíval.

Černovlasá Ješka byla nespokojená. Nejdřív se chlapi hádají s místními, pak se cpou masem a nakonec, místo aby si hejtman Krejza všímal jí, pozoruje chromého žebráka. Vstala od stolu a zamířila k hloučku místních, kteří tiše popíjeli pivo a čekali, jak se vše vyvine. „Beneši," oslovila muže v modrém plášti. Trhl sebou, jako by se spálil. Zamračil se na černovlasou dívku. Měl už takhle dost starostí, a teď na něho bude ještě upozorňovat tahle holka. Ješka se posadila vedle něho, konejšivě ho uchopila za ruku a obrátila dlaní vzhůru. Chvíli po ní přejížděla prstem. Bylo to příjemné a muž v modrém plášti se nepatrně zachvěl.

„Podívám se, zda se tvá žena uzdraví," řekla něžně. „ V každé ruce se dá číst stejně dobře jako ve hvězdách. Osudu sice nikdo neuteče, ale je možné podívat se do budoucnosti."

„Ješka už zase čaruje," rozesmál se jeden z vojáků a mohutně říhl.

„Neumí čarovat. Jenom dokáže lhát tak mile, že jí každý věří," ušklíbl se hejtman Krejza a odvrátil se od chromého mladíka. Také si ukrojil kus masa a začal ho hltavě žvýkat.

„Proto jí každý kupec vždycky vyžvaní, kam se zbožím jede. A my ho pak...," opile začal voják s kňvým nosem. Ale ostatního okřikli. Nebylo sice proč tajit, co dělají. Vždyť měli požehnání pana Viléma z Pernštejna, s nímž se dělili o kořist. Ale bylo zbytečné vykřikovat před vesničany, že přepadají kupce.

„Platíte, já pomáhám," rozčilila se Ješka. „S cizinci, to je něco jiného. Ale já umím číst z ruky. Už moje bába to uměla." Pak se usmála na muže v modrém plášti a řekla: „Tvoje žena se uzdraví, můžeš být klidný. Bude žít ještě dlouho."

„A co já?" opile křikl Krejza. „Jak dlouho budu žít já?"

„Chceš to opravdu vědět?" zeptala se tiše černovlasá dívka a vstala od stolu místních hostů.

„Podívej se," nařídil hejtman hlasem, který nepňpouštěl odmluvy.

Dívka pokrčila rameny, vrátila se na lavici vedle urostlého hejtmana. Uchopila jeho ruku, chvíli po ní jezdila prstem a soustředěně si ji

prohlížela. Najednou ji sevřela oběma rukama a zavrtěla hlavou. Mlčela a na čele jí vyrazily kapky potu.

„Vždyť to říkám. Nic neumí,“ spokojeně blábolil křivonosý. Pak znovu říhl, vstal, zakymácel se a potácivě se vydal ven.

„Co se stalo?“ zeptal se trochu znepokojeně hejtman Krejza, aniž si všímal řečí svého opilého druha. „Mluv, nebo ti nařežu!“

„Ptal ses, kdy zemřeš,“ řekla feška tiše. „Podle čar na tvé ruce to bude brzy.“

„Koho z nás čeká dlouhý život?“ udeřil hejtmana přátelsky rukou do zad jeden z vojáků.

„Přece nevěříme ani hradnímu kaplanovi, i když je mnohem učenější. Proč bys měl věřit téhle couře, hejtmane?“

„A co ty?“ řekl drsně hejtman Krejza a popadl Ješku za ruku. Otočil její dlaň proti dívčinu obličeji. „Podívej se na svůj osud!“

feška začala škrábat a kousat. Ale proti silným rukám vojáků neměla šanci. Nakonec ji donutili, aby si prohlédla vlastní dlaň. Chvíli očima jezdila po své ruce, najednou vykřikla a vzápětí začala plakat.

„Také umřeš brzy?“ ironicky se optal hejtman Krejza. „Jestli mě budeš štvát, tak budeš mít pravdu. A jestli toho fňukání hned nenecháš, tak uvidíš!“

Ješka si špinavou rukou setřela slzy z očí a pokusila se o úsměv. Moc jí to nešlo. Natáhla se pro džbánek, a i když byl téměř do poloviny plný, vypila ho do dna.

Zábava pokračovala dál, ale byla spíše hlučná a hrubá než veselá. Na všechny padl stín podivné věštby. Šenkýř přinesl další pivo. Přitom spokojeně pozoroval, jak mizelo maso z jehněčí kýty. Místní by si ji od něho nekoupili. Jedli výhradně doma. U něj jen pili.

„Musím ven,“ oznámila hlasitě Ješka a trochu nemotorně vstala. Z vypitého piva se jí točila hlava.

„Chceš se dívat na hvězdičky?“ rozesmál se mladý voják s černým vousem. „Kdyby ses bála, můžeme se dívat spolu!“

„Potřebuju jenom vyprázdnit měchýř,“ odsekla dívka. „To zvládnu i bez tebe.“

„Kde je Diviš?“ zabručel ztěžklým jazykem hejtman Krejza a rozhlédl se kolem stolu. Bylo jich jen šest. Voják s křivým nosem, který odešel

ven, když feška věštila, se ještě nevrátil. „Podívej se, kde to čuně usnulokřikl za černovlasou dívkou.

Trochu potácivě vyšla ven. Bylo chladno, a tak si řekla, že si ideví hned u dveří. Jenže se jí zdálo, že v okénku hospody zahlédla tvář. To tak, aby ji očumovali!

Nejisté zamířila k plotu, který odděloval dvůr šenku od zahrady. Zastavila se u keře. V tu chvíli se vynořila ze stínu stodoly postava. Nejdřív si myslela, že to je Diviš. Ale když se muž přiblížil, poznala chromého mladíka s páskou přes oko. Jenže něco nehrálo. Cítila, jak jí opilostí víří myšlenky hlavou. Potřebovala by se soustředit, aby zjistila, co se jí nezdá. A potřebovala by také vyprázdnit měchýř. Sehnula se a zvedla kámen, aby ho po nevítaném příchozím hodila. Jenže než to udělala, byl u ní. Teď jí došlo, co jí bylo divné. Nekulhal!

Pevně ji popadl za ruku a řekl: „Jestli se umíš pomodlit, udělej to!“

„Kdo jsi?“ vyhrkla zděšeně. „Jak to, že mluvíš?“

„Před třemi týdny tudy projížděl jeden kupec z Olomouce. Takový starší dobrý muž. Jmenoval se Vojíř. Tys mu věštila a při tom se ten chudák podřekl, že veze pod látkami pruty se stříbrem pro brněnské zlatníky. Hned jsi na něj upozornila hejtmana Krejzu. Druhý den ho se svou rotou přepadl a zavraždil. Stejně jako jeho čeleď. Utekl jenom jeden z celého doprovodu. Jeho syn. Vzpomínáš si na něho?“ řekl a odvázal si z oka pásku. „Tehdy jsem měl ovšem ještě vousy,“ pokračoval tiše.

„ Víš, jak to ve světě chodí,“ řekla a snažila se, aby její hlas zněl co nejsvůdněji. Rukou se pokusila pohladit ho, ale odstrčil ji.

„Je mi to líto,“ řekla znovu a popotáhla. „Jestli chceš, můžeš mě mít. Dneska odpoledne, když ses ke mně přitulil, moc ses mi líbil. Jsi kus chlapa! Pokud si vzpomínám, jmenuješ se Giimther.“

„Už ses pomodlila?“ odpověděl chladně, popadl ji za ruku a rychle vtáhl za křoví. O něco zakopla. Podívala se na zem a uviděla tělo křivonosého. Měl prořízнuté hrdlo. Měla by křičet, měla by se bránit. Ale nemohla. Před chvílí, když ji ostatní donutili, aby věštila z vlastní dlaně, uviděla svou smrt. Věděla, že osudu neunikne nikdo. Svěsila hlavu a tiše špitla: „A co ostatní? Ty také podřežeš?“

„Je jich moc,“ zavrtěl klidně hlavou mladík. „U Bystřice žije kořenářka. U ní kupoval otec léky pro mou matku. Prodala mi sušený oměj. Vyměnil jsem šenkýřovi koření. Ta jehněčí kýta je otrávená. Jejich smrt bude mnohem pomalejší než tvá. A bolestivější.“

Pak popadl dívku za hrdlo, sáhl k opasku, tasil dýku a ťal. Cítila ještě, jak jí po šíji stéká teplá, lepkavá krev. Pak se zlomila v kolenou a sesunula se k zemi.

Z historie majitelů panství

Galerie Pernštejnů

Rod moravských Pernštejnů odvozuje svůj původ od Stepána z Medlova, který původně vlastnil statky na jižní Moravě u Pohořelic. Sloužil moravskému markraběti Jindřichu Vladislavovi a českému králi Přemyslu I. Otakarovi. Jako svědek je jmenován v několika listinách z let 1203-1228, kdy založil doubravnický klášter. Pravděpodobně on přenesl rodové sídlo do kopcovité krajiny na významné cestě údolím Svratky k Brnu. O jeho potomcích máme jen útržkovité zprávy, jistě však víme, že postupně rozšiřovali rodový majetek. Cestami ve své době obvyklými - vojensky na úkor panovníka či slabších sousedů, a také

sňatky. V době císaře Karla IV. vystupují Pernštejnové ve významných úřadech, ženy zase mezi abatyšemi klášterů. Stejně jako mnohé další rody však položili základ svému pohádkovému jmění v husitských válkách, kdy uchvátili velké množství cizích statků. Díky vysokým úřadům, které zastávali, a také prozíravému rozvoji hospodářství na svých panstvích (patřili mezi nejvýznamnější rybníkáře), své jmění v době pohusitských zmatků za vlády Jiřího z Poděbrad ještě rozmnožili. Ale nakonec téměř o všechno přišli díky politickým ambicím posledních příslušníků svého rodu.

Vilém I. (1378-1422)

První z řady významných Pernštejnů. Jeho život je typickou ukázkou uvažování středověkého šlechtice. Na jedné straně na vlastní pěst bojoval, loupil a rozmnožoval vlastní majetek na úkor slabších sousedů, na druhé zastával významné zemské úřady, v nichž se projevil jako obratný politik, bojující za upevnění stavovského státu. Vstoupil do služeb moravského markraběte Jošta (který se později stal na krátkou dobu římským císařem). Se svými vojáky hájil zájmy jeho strany, ale současně bezohledně přepadal na zemských cestách kupce. K tomu bylo ostatně jeho vojsko předurčeno již svým složením. Sloužili v něm nejen poddaní a drobní rytíři z okolí, ale i lapkové a lupiči. Po každém úspěšném přepadení se oddíly scházely na Pernštejně, kde se dělily o kořist. Polovina připadla Vilémovi 1. a zbytek jeho oddílům. O jeho nešlechetných činech byla dokonce složena posměšná píseň. Navzdory tomu zastával četné významné úřady - dvakrát byl moravským zemským

hejtmanem, komorníkem olomouckého i brněnského soudu a v roce 1421 vedl moravské pány na jednání čáslavského sněmu o situaci v kališnických Čechách.

Jan (1422-1475)

Syn Viléma I. Někdy se uvádí, že měl bratra Bavora, který se účastnil -na husitské straně vítězných bitev proti křižákům u Ústí a Tachova. Ale jeho existence je nejistá, protože není doložen v žádných majetkoprávních listinách, a nabízí se domněnka, že oním Bavorem mohl být ve skutečnosti lan (Pernštejnové měli často dvě křestní jména). Záměna mohla vzniknout nepřesností tehdejšího kronikáře, lan byl jedním z hlavních stoupenců husitství na Moravě a příznivec Jiřího z Poděbrad. Jménem husitů obsadil rozsáhlý církevní majetek (kromě jiného i opuštěný klášter v Doubravníku, který kdysi Pernštejnové založili), lako diplomat vedl jednání v Polsku o jagellonské kandidatuře na český trůn v době, kdy husité odmítli uznat českým králem císaře Zikmunda. Se svým vojskem vedl „osobní“ válku s Albrechtem Rakouským a úspěšně plenil jeho hrady v Dolním Rakousku.

Vilém II. (1475-1521)

Janův syn, podle názoru historiků nejvýznamnějšř osobnost.pernštejnského rodu. Ke stabilitě rodu v té době přispěl i vysoký věk jednotlivých příslušníků (Vilém II. se narodil kolem roku 1435). Dokázal využít k rozmnožení majetku období relativního klidu za vlády lagellonců. Na rozdíl od svých předchůdců nikoli loupežemi, ale obratnou

hospodářskou politikou. Po otci zdědil rozsáhlé panství Pernštejn a nároky na některé další statky. Když zemřel, zanechal prosperující statky jak v Čechách (panství Pardubice s Kunětickou horou, Hlubokou, Litice, Potštejn, Rychnov a Týnec nad Labem), tak i na Moravě (kromě Pernštejna i Hranice, Kojetín, Helfštejn, Kunštát, Přerov, Zidlochovice). Vilém II. patřil k průkopníkům šlechtického podnikání. Zakládal rybníky, věnoval se dolování a obchodu a začal také poskytovat bankovní služby jak panovníkům, tak šlechtickým rodům. Za peněžní půjčky získával do zástavy statky. Jako mladík sloužil uherskému králi Matyáši Korvínovi, ale záhy začal podporovat Jagellonce a zasadil se o jejich zvolení na český trůn. Ti se však ukázali jako slabí panovníci, a tak měl ve své době v zemi větší vliv než sám král. Byl politikem kompromisu. Obratností dokázal mírnit rozpory mezi katolíky a kališníky, stejně jako neshody mezi šlechtou a městy. Stál u zrodu Svatováclavské smlouvy, která v roce 1517 zabránila domácí válce. Stavěl se proti separatistickým snahám moravské šlechty a proti pronikání cizinců do země. Brojil také proti renesančnímu úpadku mravů. Dosáhl úřadu nejvyššího hofmistra Českého království.

Jan (1521-1548)

Starší syn Viléma 11., jenž zdědil statky na Moravě, jeho mladší bratr Vojtěch zdědil česká panství, ale roku 1534 neočekávaně zemřel (současníci hovořili o tom, že byl otráven, jiní tvrdili, že ho proklela vražedkyně, kterou odsoudil k smrti), lan tak opět spojil celý pernštejnský majetek a byl přezdíván „Bohatý“. Zastával významné zemské úřady (třikrát se stal moravským zemským hejtmanem). Byl stoupenec luteránství, a třebaže jinak podporoval nového českého krále

Ferdinanda 1. Habsburského, veřejně usiloval o náboženskou svobodu. Za jeho života začalo vzrůstat zadlužení pernštejnského majetku, lan si toho sám byl vědom, ale nedokázal najít cestu k nápravě. Neměl hospodářské schopnosti svého otce a stále častěji si peníze půjčoval. Na druhou stranu se mu však podařilo rozšířit rodový vliv, neboť získal do zástavy hrabství Kladsko v sousedním Slezsku a sňatkem další nová panství (Lanškroun aj.).

Vojtěch (1548-1561)

Byl prostřední ze tří lanových synů. Zdědil Pernštejn a pokračoval v otcově úsilí chránit luteránskou víru. Je autorem polemického spisu proti českým bratřím.

Vratislav (1561-1582)

Získal podstatnou část rodového majetku a po smrti bratra Vojtěcha i Pernštejn. Současníci mu pro jeho oblibu honosného života přezdívali „Nádherný“. Stal se nejvyšším kancléřem Království českého, což byl vrcholný zemský úřad. Sloužil třem habsburským panovníkům - Ferdinandovi I., Maxmiliánovi II. i Rudolfovi II. Vydržoval si vlastní nádherný dvůr, podporoval umění, kupoval obrazy a knihy. Na rozdíl od svého otce vyznával katolictví a začal kvůli odlišné víře pronásledovat na svých panstvích evangelíky. Oženil se s dcerou vlivných španělských grandů a od španělského krále Filipa II. získal za svou katolickou horlivost Rád zlatého rouna, nejvyšší šlechtické vyznamenání v Evropě. Ke konci svého života byl nucen prodat některá panství, ale ani to nestačilo na krytí obrovských dluhů. Po jeho smrti přišla finanční

katastrofa. Dědicové si dokonce museli půjčit peníze, aby mohli pernštejnský palác v Praze zahalit černým suknem.

Konec Pernštejnů (1582-1646)

Vratislav měl se svou manželkou 20 dětí, přežili ho 2 synové a 5 dcer. Z jeho dětí vynikla Polyxena (zemřela 1642), manželka Viléma z Rožmberka a pak Zdeňka z Lobkovic. Většinu otcova majetku zdědil lan, který však musel prodat vše, včetně Pernštejna. Vstoupil do vojenských služeb (ve službách španělského krále velel v Nizozemsku) a zemřel roku 1597 u pevnosti Ráb, kde ho zasáhla koule z tureckého děla. Z jeho dětí jako poslední mužský potomek rodu padl roku 1631 Vratislav Eusebius v šarvátce se Švédy Poslední členka rodu Frebonie zdědila Litomyšl a dům v Praze, kde svobodná a bez dětí zemřela roku 1646. Jí vymřel slavný pernštejnský rod.

Jiří z Poděbrad

Historické souvislosti

Doba Karla IV

V našem povědomí stále žije přídomek Karla IV. - otec vlasti. Na svědomí ho mají hlavně spisovatelé. Byly jim sympatické náhodně dochované poznámky v kronikách o tom, jaký důraz kladl císař Karel IV. na své rodné Čechy. K obdivu spisovatelů jsou ale historici trochu zdrženliví. I když mnozí chválí Karla IV. jako schopného panovníka, přirovnání k otci vlasti berou jako nadnesené. A právem.

Způsob vlády Karla IV. má řadu zajímavých rysů. Systém jeho panpvání byl založen na „podbízení se“ - rozdával důležité úřady nespokojencům, aby je na chvíli umlčel. Je to obdobné jako v současnosti zadlužovat rozpočet země, aby se vláda zalíbila voličům. A stejně to bylo s vládou Karla IV. Nebyla to náhoda, že po jeho smrti prošly české země největším společenským otřesem svých dějin v celé epoše feudalismu. Husitské hnutí odhalilo v plné nahotě prohřešky, jichž se dopustil Karel IV., aby udržel lesk své vlády. V rámci spravedlnosti je však třeba dodat, že Karel IV. zdědil zemi ve velmi mizerném stavu a byl téměř zázrak, že vůbec dokázal alespoň načas obnovit autoritu panovníka.

Stojí za vyprávění, jak si mladý Karel IV. počínal, protože již v jeho prvních krocích jsou obsaženy kořeny toho, co mu lze později vytýkat.

Jeho otcem byl český král Jan Lucemburský a matkou Eliška Přemyslovna, poslední potomek kdysi slavného českého královského rodu. Léta vlády Jana Lucemburského jsou kapitolou samou o sobě. Většinu času pobýval mimo české země a přijížděl jen, pokud potřeboval peníze. A tak se kdysi prosperující země, jedna z nejbohatších v celé křesťanské Evropě, dostala do rukou šlechtických rodů. Ty využívaly svého vlivu k osobnímu obohacení a také k neustálému ukrajování z politického vlivu krále. Během několika let byly bohaté Čechy ožebračeny a rozkradeny.

Jan Lucemburský neměl české pány rád a nevěřil jim. Proto odvezl svého nejstaršího syna a následníka trůnu ze země. Narodil se roku 1316

a původně dostal tradiční přemyslovské jméno Václav. Když ho otec odvezl roku 1323 na dvůr francouzského krále Karla IV. (měl za manželku Marii, sestru Jana Lucemburského), přejmenoval se na jeho počest následník českého trůnu na Karla. Tak ho známe dnes.

Zatímco mladý Karel vyrůstal ve Francii, situace v českých zemích byla rok od roku horší. Úpadek v zemi dospěl tak daleko, že začal ohrožovat i samotné šlechtické rody. Bezpráví a násilí jim bránilo udržet rozsáhlé pozemkové zisky. A tak se část šlechty spojila a začala hledat východisko, jímž pro ni nebyl současný král Jan, ale jeho následník Karel. Svůj požadavek přednesli čeští šlechtici roku 1333 Janu Lucemburskému na jednání v Itálii, které se vedlo, jak jinak, o úhradu králových dluhů. V lednu 1334 se mladý Karel vrátil do země s titulem markrabě moravský. Od otce dostal v podstatě volnou ruku, aby se pokusil uspořádat poměry v zemi.

Ctižádostivý a schopný Karel se ujal úkolu s takovou razancí, že přivedl do rozpaků i tu část šlechty, která jeho návrat připravila. Karel totiž začal zápas o posílení královské moci a pokusil se získat zpět původní královský majetek, který v časech zmatků uchvátila šlechta. Pochopil, že se politicky nemůže spoléhat na šlechtu, a proto se začal opírat o církev a bohaté měšťany. To byl z hlediska dosavadního způsobu vlády v českých zemích radikální obrat. Všichni urození, kteří si přáli návrat krále, postavili se obratem proti němu, a dokonce proti Karlovi poštvali i jeho otce lana. Přes všechny překážky však autorita Karla rostla, a to nejen doma, ale i v zahraničí. V rámci jeho procírkevní politiky získal oporu četných vlivných prelátů, mezi jinými i opata Pierra de Rosiéres, který se zanedlouho stal papežem Klimentem VI. To upevnilo Karlovo postavení a vytvo??ilo základ jeho pozdější úspěšné cesty za získáním římské císařské koruny.

Skutečně prvního velikého úspěchu dosáhl Karel roku 1344, kdy bylo pražské biskupství povýšeno na arcibiskupství. Nešlo jen o formální či prestižní záležitost. Arcibiskupství představovalo v církevním systému správy základní organizační jednotku s mimo??ádnou pravomocí. Karel docílil samostatnosti českých zemí vůči říši (do té doby České království podléhalo v církevních věcech arcibiskupství mohučskému). Roku 1346 byl Karel zvolen římským císařem díky podpoře všech říšských

arcibiskupů, kteří měli jako kurfiřti právo účastnit se volby císaře. Krátce nato padl lan Lucemburský v bitvě u Kresčaku a Karlovi se otevřela cesta k české královské koruně.

V té době již Karel dokázal uklidnit politickou situaci v českých zemích, ale obtíže se objevily jinde. V letech 1347-1350 zasáhla Evropu morová rána, vůbec největší v celých středověkých dějinách. Odhaduje se, že ve střední Evropě zemřela až třetina obyvatel. Hospodářské a sociální škody byly obrovské a ekonomicky vrhly společnost o desetiletí zpět. Mor však pravděpodobně způsobil v českých zemích méně škod než v okolních zemích. V následujících letech proto došlo na rozdíl od ciziny v českých zemích k prudkému nárůstu obyvatel. Venkov již nedokázal všechny rolníky uživit. Skončila kolonizace půdy, která znamenala rozšíření polí a vznik nových usedlostí. Nebylo kde zakládat nové statky, a tak lidé, kteří se na venkově narodili a jako mladší nic zdědit nemohli, odcházeli do měst. Ta se plnila nádeníky a podruhy a rostl problém s prací pro ně. Městští nádeníci ztráceli obživu. Ale to ještě nebylo všechno. Do Čech přicházeli také lidé z ciziny, jak bohatí, aby si koupili dům a žili zde jako obchodníci a řemeslníci, tak i chudí nádeníci, protože doufali, že se tu snáze uživí. České země začaly být přelidněné.

Karel se svědomitě staral o hospodářský růst svých zemí. Ne všechny projekty se mu podařilo realizovat, ale je pravda, že jeho zásluhou došlo k rozvoji vinařství a chmelařství, k zakládání rybníků, k výstavbě nových kupeckých cest, a především k rozvoji cechovního řemesla. V Karlově době

se dokonce obilí, ale i některé řemeslnické výrobky, vyvážely do sousedních zemí. Spolu s rozvojem hospodářství stále rostla pasivní bilance tehdejšího českého zahraničního obchodu, krytá vývozem stř??bra ze země. České země byly odkázané nejen na dovoz železa a soli, ale dováželo se také koření, sukno, jateční dobytek, víno a nejrozmanitější luxusní výrobky z jihu. Ze země odcházely drahé kovy.

Karel sám se výtečně orientoval v oblasti peněžnictví a byl jedním z prvních panovníků, který se snažil o vyrovnání příjmů a výdajů královské pokladny, dnešním jazykem bychom řekli, že usiloval o vyrovnaný státní rozpočet. Za Karla došlo ke každoročnímu vybírání

berní (i když v podstatě zůstaly dobrovolným příspěvkem a ještě v 16. století se představitelé stavů scházeli a jednali, zda výběr daní panovníkovi povolí, či nikoli). Snad nikdy dříve nedostaly urozené rody a města tolik výsad jako za Karlovy vlády. Musely za ně ovšem draze platit penězi. Karel se snažil o obnovení tra-

Vrchnostenská účetní komora v polovině 16. Století

dičních královských příjmů, které se skládaly z těžby drahých kovů, ražení mincí, zástavy hradů a systému úvěrů.

Právě ve sféře financí se však z hlediska českých dějin projevuje největší nedostatek Karlovy vlády. Mnoho peněz, které v českých zemích získal, použil na svou finančně náročnou císařskou politiku v říši. Nákladné bylo také Karlovo budovatelské úsilí v českých zemích. Mnoho z toho, co vybudoval, přineslo Českému království slávu (např. zřízení první univerzity severně od Alp, výstavba hradu Karlštejna, určeného k ochraně císařských korunovačních klenotů), ale faktem zůstává, že podobné investice přesahovaly ve skutečnosti hospodářské možnosti země. V Karlově době byla založena řada nových královských hradů (mnohé nesou jeho jméno), k povznesení Prahy byl postaven Karlův most a založeno velkoryse projektované Nové Město pražské. Některé stavby, které Karel založil, však nepřispívaly k upevnění

královské moci, ale byly do jisté míry „úplatkem“ za podporu jeho příznivcům (v jeho době vzniklo např. 35 nových klášterů, založeny byly desítky chrámů a přestavěny staré kostely).

Stavební činnost přispěla k rozvoji domácího trhu a znamenala slušné příjmy pro určitou vrstvu obyvatel, ale záhy po Karlově smrti vzalo veškeré toto úsilí zasvé. Již proto, že Karel nedokázal svého nejstarších syna Václava vychovat tak, aby se stal jeho důstojným nástupcem. Na jednu stranu ho chtěl učinit dědicem celé své říše, na druhou provedl některé ústupky tím, že část svých zemí odkázal mladším dětem (Zikmundovi a lanu Jindřichovi). I tady se projevila Karlova povaha kompromisů a nedůslednosti. Ústupky a nejasnou formulací své závěti způsobil, že jeho potomci začali mezi sebou o otcovo dědictví bojovat.

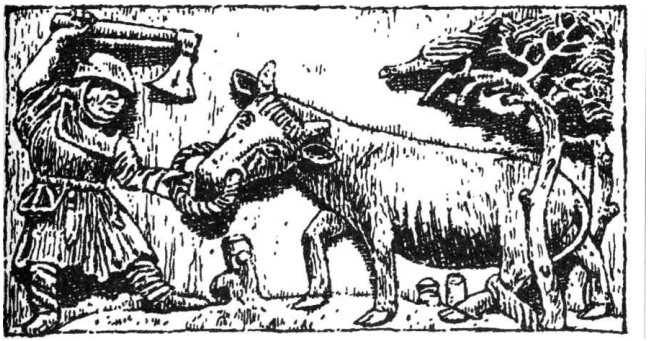
Karel IV. zemřel roku 1378. V té době se české země vyhřívaly na politickém výsluní střední Evropy. Netrvalo dlouho, a vše se zhroutilo. Roku 1394 zajali poprvé představitelé panské jednoty nového českého krále Václava IV. Roku 1400 byl Václav sesazen z trůnu římského krále, kromě jiného proto, že za celou dobu své vlády nedokázal vykonat římskou jízdu, aby se nechal korunovat císařem. Církev, Karlův oblíbenec, stála proti Václavovi IV., a dokonce mu hrozila uvalením klatby. V zemi vládl hlad, hospodářství kdysi bohatého království upadalo rok od roku stále hlouběji. Nejdříve dopadly ekonomické obtíže na nejchudší vrstvy, jako vždy v lidských dějinách. V zemi to vřelo. A pak se objevil lan Hus a Jan Žižka.

Zajímavosti

Zubr

V erbu Pernštejnů se objevuje hlava zubra. Rod sám odvozoval svůj původ od pernštejnského uhlíře. Později se vytvořila rodová legenda, zapsaná v nejstarší verzi počátkem 16. století. Praotec rodu Vaněk pocházel z Ujcova, uhlířské osady nedaleko hradu. Tehdy se lesem potuloval krvežíznivý zubr a zabíjel lidi. Markrabě proto vyhlásil, že odmění člověka, který kraj nebezpečného zvířete zbaví. Uhlíř Vaněk jednou zubra v lese potkal. Bál se ho, začal utíkat a zvíře s očima podlitýma krví za ním. Vaněk se ukryl v prosté dřevěné boudě na kraji mýtiny, ale zubr se začal dobývat dovnitř a byla jen otázka času, kdy chatrné stěny rozbije. Uhlíř nevěděl, co si počít, proto napíchl na klacek kus chleba a zubrovi ho podal. Když zvíře nakrmil, uklidnilo se a uhlíř mohl odejít domů. Zubr začal chodit za

Pernštejnská rodinná pověst zobrazená na pískovcovém reliéfu z roku 1511

Vaňkem pro chleba pravidelně, až se nechal ochočit. Uhlíř mu nozdrami provlékl houžev a odvedl k markraběti. Ten Vaňka pochválil, že zvíře nezabil, ale zkrotil. Za odměnu mu věnoval pozemky a vesnice v širokém okolí. Rodu pak dal do erbu zubří hlavu s houžví v nozdrách. Symbolizovala chytrost a rozvahu, která vítězí nad hrubou sílou.

Zvláštní pohřeb

lan z Pernštejna byl ženatý dvakrát. Svou druhou manželku Hedviku ze Selmberka nesmírně miloval. Když po osmi letech ovdověl, rozhodl se, podle letopisů, „že neponechá její tělo červům“. Dal její mrtvé tělo jednoduchým způsobem nabalzamovat, uložit do truhly (částečně průhledné) a zavěsit pod strop kostela v Černvíru. Malý románský kostelík ležel nedaleko Pernštejna a podle úředníků ..... v tom kostelíčku v Černvíře na řetězi visela ...“. Když Jan z Pernštejna po třinácti letech roku 1548 zemřel, bylo jeho tělo převezeno na márách na náměstí městečka Doubravníku a tam pohřební průvod zastavil a čekal, až z Černvíru přivezou truhlici s ostatky jeho zemřelé manželky. Položili ji vedle mrtvého velmože a pochovali je spolu. Zda je toto vyprávění pravdivé, však nezjistíme, neboť pernštejnskou hrobku za třicetileté války otevřeli švédští vojáci a v honbě za poklady rozbili rakve a kosti pozůstalých rozházeli po podlaze.

Prostějovská svatba

Roku 1550 se konala v Prostějově honosná a slavná svatba Kateřiny z Pernštejna a Eka ze Salmu. Na Moravě byla událostí roku. liž samotná příprava hostiny byla složitá, neboť Pernštejnové neměli dostatek kuchařů. A vařit samozřejmě nemohl kdokoli. Situaci ulehčil pernštejnský kuchař Václav Fichný z Pardubic. Byl tak proslulý, že ho sami půjčovali ostatním šlechtickým rodům a cesty si tento kuchař plánoval na měsíce dopředu. Proto mohli nyní od svých přátel požadovat na oplátku půjčení jejich kuchařů. V písemné zprávě o svatbě se píše o „půjčených kuchařích“ od arciknížete Ferdinanda, Viléma Trčky z Lípy (kuchař Hlinka), Diviše Slavaty z Chlumu (kuchař Martin), olomouckého biskupa Jana Dubravia, zemského hejtmana Václava z Ludani,c a spoustě dalších. Ani to však nestačilo, a proto byl narychlo povolán z městečka Pernštejna kuchař lakub, který sice nevařil pro žádného šlechtice, ale byl známý v okolí svou šikovností. Aby se zvýšil lesk svatby, půjčili si Pernštejnové od jiných šlechticů stříbrné nádobí, honosné goblény a další předměty. Okázalá svatba se sice povedla, ale

jak se uvádí, zvýšila tehdy již vysoké zadlužení pern-štejnského majetku.

Naučení rodičům

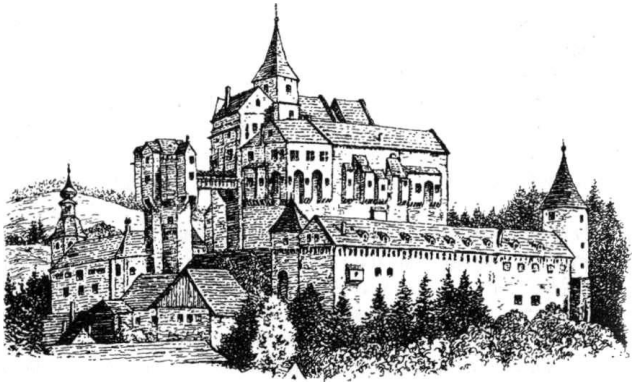
Z renesance se dochovala skladba s radami, nazvaná „Naučení Ludvíka z Pernštýna rodičům“. V ní autor doporučoval, aby otec svému synovi vybral podle uvážení „urozenu a ctnú manželku“. Ale svatbou dozor rodičů nad dětmi skončit neměl. Nadále měl otec zasahovat do soukromého života novomanželů, především měl hlídat, aby žena nebyla synovi nevěrná, ale zároveň měl dávat pozor, aby nezkušený mladík příliš nepodléhal své manželce. Pokud by takové nebezpečí hrozilo, měl otec neprodleně svého syna oddělit od novomanželky a přivést jej k rozumu. K tomu dodává autor verš:

„Neb každý, ktož jest při ženě bez přestání, ztupí a zdomácní, tak mi se vidí, a mnohého zapomene, což vzáctno u lidí.“

Neměla to dříve mladá manželství jednoduché, protože rodiče bývali skutečně přísní. Mladí lidé z bohatších rodin se ostatně nebrali z lásky, ale na základě vůle rodičů. Nejdůležitější byl majetek, city až potom.

Šlechtic rybníkář

Tak by se dal nazvat jeden z nejmocnějších velmožů své doby Vilém z Pernštejna (1435-1521). lednou odpověděl na otázku, jaký statek je podle něho nejvýhodnější, slovy: „Ten, který by se hemžil rybníky.“ V letech 1491-1521 vybudoval na svých panstvích pardubickém, kunětickohor-ském a novobydžovském na 400 vodních děl, z toho 265 rybníků, napájených sítí náhonů dlouhou přes 30 kilometrů. Vilém z Pernštejna se na rozdíl od jiných šlechticů pustil do navrhování a vyměřování rybníků sám. Proto měly hráze jeho rybníků své nedostatky - byly úzké, někdy nízké a občas se trhaly. Roku 1496 se protrhla hráz rybníka Seperky, povodeň se přelila přes hráz Rosického rybníka a

Pernštejn v první polovině 19. století

způsobila značné škody poddaným. Přesto byl Vilém z Pernštejna považován za nejlepšího znalce vodního práva.

Statečná Polyxena

Paní Polyxena z Pernštejna byla dcerou jednoho z posledních Pernštejnů Vratislava. Provdala se roku 1587 za Viléma z Rožmberka a po jeho smrti se vdala podruhé roku 1603 za Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic.

V době povstání českých evangelických stavů zůstala věrná katolické víře.

V roce 1618 pobývala v Praze právě ve dny, kdy rozhořčení evangelíci svrhli z oken Pražského hradu císařské místodržitele Martinice a Slavatu. Oba měli štěstí, protože spadli z druhého patra do hromady odpadků a byli pouze potlučení. Podařilo se jim dobelhat do paláce k paní Polyxeně a ta je ukrývala před vzbouřenci, kteří je po celé Praze hledali. Pomohla jim dokonce i s útěkem do Vídně. Svůj milosrdný skutek si ovšem po vítězství Habsburků nechala bohatě zaplatit. Díky tomu, že zachovala věrnost králi, mohla skoupit některé levné statky, konfiskované evangelíkům, kromě jiných i panství Nelahozeves. Díky ní se černá zubří hlava Pernštejnů ocitla také na erbu Lobkoviců.

Navštivte hrad dnes

Pernštejn je stejně jako většina dalších významných hradů národní kulturní památkou. Leží v kraji Vysočina hluboko v kopcích, v romantickém údolí Svratky. Cesta k hradu vede po silnici z jihu od Brna přes Tišnov směrem na Bystřici nad Pernštejnem. Ve vsi Nedvědice se musí odbočit z hlavní silnice směrem na Věžnou. Parkoviště je pod hradem.

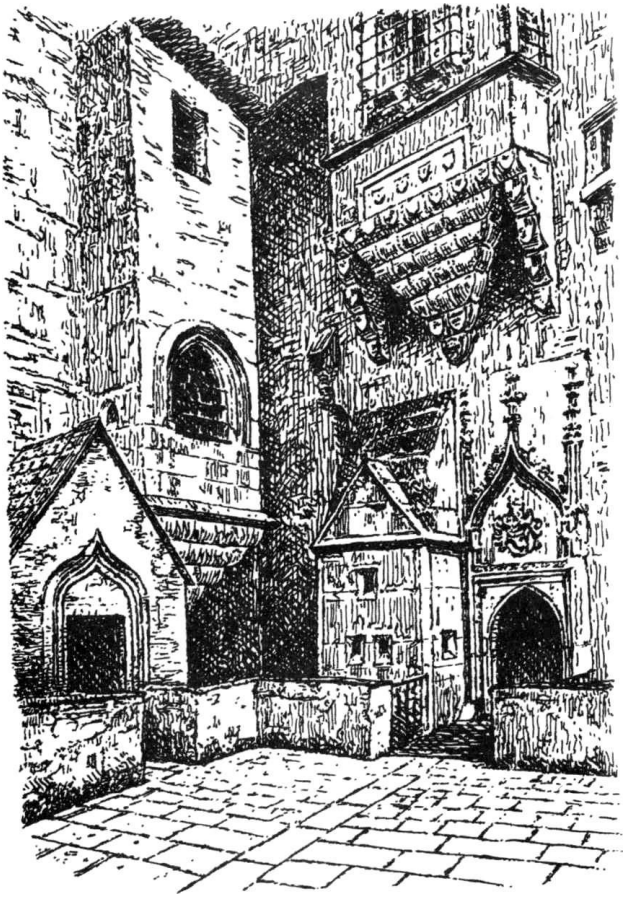
Prohlídková trasa je velice zajímavá. Kromě hradních interiérů uvidí návštěvníci vstupní síň se sklípkovou klenbou, rytířský sál, hladomornu a kuchyni. Během prohlídky se lze seznámit s architekturou jednotlivých hradních částí Pernštejna. V interiérech lze sledovat prostřednictvím např. dobové výzdoby nebo nábytku vývoj šlechtického sídla od jednoduchého hradu přes pozdně gotickou pevnost, renesanční palác, barokní, rokokovou a klasicistní rezidenci až po sídlo v duchu romantismu druhé poloviny 19. století. Impozantním dojmem působí celý hrad s hradním nádvořím, věží, palácem a opevněním.

Stavební vývoj

Hrad postavili na skalním ostrohu s příkrými svahy, kde se dal úspěšně bránit. Skála byla začleněna do vlastní stavby a prostupuje hradem až do druhého patra. Kromě polohy hrála důležitou roli ještě jedna skutečnost, která předurčovala Pernštejn jako nedobytnou pevnost. Na ostrohu se nacházela zásoba vody. Ve skále bylo jezírko s nevysychajícím pramenem. O vzhledu původního hradu mnoho nevíme. Ostroh přehrazoval pás hradeb s příkopem a bránou. Vlastní hrad tvořilo nádvoří, hospodářské budovy, palác a okrouhlá věž. Všechna stavení časem překryly přestavby, zachovala se jedině věž Barborka.

K dalším změnám a rozšíření hradu docházelo postupně v 15. až 17. století. Pernštejnové byli mocný a bohatý rod a hrad sám sloužil nejen jako středisko velikého panství, ale současně byl důležitou pevností, která hrála významnou roli v dějinách Moravy. K původnímu jádru hradu patřil důmyslný systém opevnění, který se skládal z příkopů a

hradeb s novými věžemi. Na jediné přístupové cestě ze severu byla postavena bašta, chránící vchod do předhradí s hospodářskými budovami. Za ním stál barbakán (předsunutá bašta) se zdmi silnými 3 metry a střílnami.

Hradní terasa se dvěma portály

Vlastní vchod byl velice úzký a původně k němu vedla dřevěná rampa s padacím mostem. Ke zvýšení bezpečnosti postavili čtyřhrannou věž, která je dnes typickou dominantou hradu. Stála mimo ostatní stavby a s nimi ji spojovaly jen dva dřevěné mosty, které se daly v případě dobytí vnitřního hradu strhnout. Vznikly i další budovy, které neustále

odkrajovaly z plochy nepříliš velikého vnitřního nádvoří. A protože ostroh neměl dostatečnou velikost a zvětšit se nedal, směřovaly další přístavby do výšky. Poslední velká renesanční přestavba za Pernštejnů proběhla v první polovině 16. století za Viléma II. a lana. I když si Vilém II. vybral jako své hlavní sídlo Pardubice, Pernštejnu věnoval mimořádnou pozornost. Nechal zřídit reprezentační sály a ve vyšších patrech renesanční arkýře, nesené krakor-ci. Bílým mramorem byla obložena ostěnf oken a dveří.

V dalších stoletích se na hradě prováděly už jen nepodstatné úpravy interiérů, které nijak nezměnily vnější charakter celé stavby. Z 18. století pochází štukovaná výzdoba rytířského sálu, rokokové malby v ložnici a ve své době módní čínský salonek. V předhradí vznikly nové správní a hospodářské budovy a rozšířen byl původní park se sochami v duchu empírové módy.

Rožmberk

Hrad založil Vok z Prčice (od roku 1250 se psal Vok z Rožmberka)

Majitelé

do roku 1610 Rožmberkové
1600-1612 Jan Zrinský
1612-1621 Švamberkové od roku
1621 Buquoyové

Jihočeský Rožmberk je nesporně jedním z našich nejkrásnějších hradů. Leží v lesnatém údolí na vysoké skále, má věže, pevné hradby, palác s rytířským sálem a vše, co dělá hrad hradem. V minulosti patřil nejvýznamnějšímu českému šlechtickému rodu, který podle něj dostal své jméno. Rožmberkové byli bez nadsázky nekorunovanými vládci jižních Čech. Přesto měl hrad Rožmberk ve srovnání s jinými šlechtickými sídly pánů s erbem růže osudy poměrně chudé. Snad proto,

že se nestal hlavním sídlem mocných Rožmberků, ale jen jedním z mnoha hradů na jejich rozlehlém dominiu. V podhradí nevzniklo velké město jako u jiných rožmberských sídel. Hrad stál totiž mimo hlavní zemské stezky, po nichž směřovali kupci do Prahy. Měl pro rožmberský rod spíše symbolický než strategický význam.

Příběh z roku 1469

Smrákalo se a z nebe, zataženého těžkými šedivými mraky, padaly zmrzlé krupičky sněhu. Purkrabí Jan z Vlksic otevřel okenice ve své pracovně a vyhlédl ven. Ještě bylo trochu vidět. Po Vánocích se dny už začaly prodlužovat. Zamračeně se rozhlížel po prázdném a ztichlém okolí hradu. Sněhu toho roku napadlo zatraceně málo, na protějším svahu byla dokonce mezi stromy vidět holá místa. Věděl, že to je špatné. Pole nebudou mít na jaře dost vláhy a zaseté zrno vymrzne. Povzdechl si a před očima se mu vybavil jeho malý statek nedaleko Rožmberka. Jak rád by žil tam. Jenže těch pár lánů a několik unavených poddaných žádnou jistotu nezajišťovalo. Zastávat úřad purkrabího přinášelo blahobyt. V poslední době měl však pocit, že mu za všechno trápení těch pár kop grošů nestojí.

Miloval údolí, jímž se v hloubce vinula Vltava kolem Rožmberku. Rád se díval na tmavé šindelové střechy domů v podhradí. Cítil zvláštní úctu před mohutnými skálami, které byly všude kolem na svazích kopců... Všechno by se mu líbilo. Jedinou ohavnou kaňkou v té krásné krajině byl Dolní hrad. Stál tak blízko, až měl někdy pocit, že kdyby natáhl ruku, dosáhl by k jeho bráně. Bývaly časy, kdy tady stával jeden hrad. Teď tu byly ale dva a také dva purkrabí.

Za časů pánů z Rožmberka se žilo dobře. Ale když oba hrady získal do zástavy Jan Popel z Lobkovic, přivedl do Dolního hradu nového purkrabího. Buzek z Velhartic byl nafoukaný podlézavý, hrál si na svatouška, ale ve skutečnosti to byl neskutečný mizera. Za Janovo neštěstí mohl jedině on. Pán z Vlksic si odplivl. Se zájmem se zadíval dolů a čekal, dokud slina nezmizela v hlubině pod zdmi purkrabského

paláce. Pak okenice rázně zavřel a zajistil závorou. Proč by zbytečně větral? Zima sice byla mírná, ale takové teplo zase nebylo.

„ Už se zase trápíš?“ uslyšel za sebou měkký hlas své ženy. Ani si nevšiml, kdy vešla. Otočil se k ní a dlaní si přejel po unaveném obličeji. Cítil drsné vousy na bradě, dnes se zapomněl oholit.

„Jenom jsem kontroloval, zda je všechno v pořádku,“ zabručel trochu rozpačitě.

„Z okna?“ nadhodila jízlivě.

„To není tvoje věc,“ odsekl nakvašeně. Všiml si, jak sebou nervózně trhla, a rychle smířlivě dodal: „ Všimla sis? Začalo sněžit. To je dobré znamení.“ Nechtěl své ženě ublížit. Bylo mu jí líto. Velice těžce nesla smrt jejich jediné dcery. Kateřina byla přece jen žena, i když určitě statečnější než většina zemanek v okolí. Ty se buď hloupě smály, nebo běhaly po trzích, kde by si co koupily na sebe. Když neměly svou zábavu, malátně sedávaly doma a naříkaly, jak je bolí hlava.

„Jenom mrholí,“ zavrtěla hlavou. Měla v očích slzy, ale snažila se ovládnout. „Těch pár vloček pole nezachrání. Jestli se to nezlepší, přijde neúroda, ale my dva už to nějak vydržíme. Pojď, večeře je hotová.“

„Zaskočím ještě do čeledníku,“ pňkývl. Trochu rozpačitě svou ženu objal a políbil. Diivěrně se k sobě chovali zřídka, a po smrti dcery skoro vůbec ne. I teď se mu Kateřina vymanila z náruče, omluvně se usmála a rychle odběhla. Měla svého muže ráda, ale když se jí dotýkal, cítila ztrátu dcery nejbolestivěji. Utěšovala se, že modlitby a čas tu ránu alespoň trochu zahojí.

Purkrabí Jan z Vlksic už nebyl žádný mladík. Jiní mužové jeho věku pomalu předávali majetek dětem a přemýšleli o odchodu na odpočinek. Rychle prohlédl stáj a čeledník. Mráz zesílil a odpolední přeháňky se změnily v hustou vánici. Rukou setřásl velké mokré

vločky ze svého klobouku. Vracel se do paláce, ale u brány potkal Ondřeje Bubeníka, lu-čištníka, který tu sloužil. Ani by si ho nevšiml, kdyby mu hubený vousatý voják sám neza-stoupil cestu. Uklonil se a rozpačitě se omlouval, že ruší.

„Urozený pane,“ začal pomalu a rozvláčně, jak měl ve zvyku, „prý sem od Krumlova táhnou vojáci pana Zdeňka ze Šternberka.“

„Co by tu dělali?“ zabručel purkrabí a rukou naznačil, aby se schovali před houstnoucím sněžením ve fortně vedle brány.

Jsou to nepřátelé. Stojí na straně papeže proti nám kališ-níkům,“ řekl voják, když se ocitli v malé klenuté komoře, kde byla zima a vlhko, protože se tu netopilo, ale pořád lepší než venku.

„To je pravda. Katoličtí páni bojují proti našemu králi Jiříkovi. Tedy i proti nám,“ přikývl purkrabí Jan. „Jenže Šternberk si už před dvěma lety vylámal na Rožmberku zuby. Proč by se vracel?“

„Kdyby tehdy nepřitáhl na pomoc miinsterberský kníže, těžko bychom se ubránili,“ podotkl věcně voják.

„Snad,“ zamyšleně souhlasil purkrabí. „Jenže tehdy šlo o řádnou válku. Zdeněk ze Šternberka poctivě opověděl nepřátelství. Teď našemu pánu Popelovi nikdo válku nevyhlásil. Kdo to kdy slyšel, napadnout někoho bez varování? Tak se snad chovají lupiči, ale ne urození páni.“

„Dnes je jiná situace. Náš hlavní spojenec pán z Rožmberka zradil před několika měsíci Jiřík a z Poděbrad a přidal se ke Štern-berkovi,“ připomenul hubený lučištník. „Jediná opora zbyla králi zde. Co když na nás opravdu zaútočí? Neměli bychom varovat sousedy?“

Purkrabí si zamyšleně mnul bradu. Jan Popel z Lobkovic s většinou posádky sídlil v Dolním hradě. Měl silnou posádku, která by se při obléhání ubránila. Zvláště v zimě. Kdo to ostatně kdy viděl, bojovat v lednu? Snad jen, že napadlo tak málo sněhu, mohlo nezkušeného velitele svést k ukvapené operaci. Jenže Zdeněk ze Šternberka nezkušený nebyl. Co tedy chce?

„Máš pravdu," přikývl po chvilce. „Nejdřív ale zjistím, o co vlastně jde. Pán by mě nepochválil, kdybych ho burcoval zbytečně. Pojedu na výzvědy. Kde Šternberka přesně viděli?"

Hubený lučištník pokrčil neurčitě rameny. Rozhodnutí purkrabího považoval za vyslovenou hloupost. Ale jeho věc to nebyla. Co měl říci, řekl. Rychle vysvětlil, kde kupec z městečka tábor nepřátel zahlédl, a vydal se do čeledníku, aby se najedl.

Jan z Vlksic zůstal ve fortně sám. Posadil se na rozvrzanou dřevěnou lavici prolezlou červotočem. Hlavou se mu honily nejrůzněj-ší myšlenky. Celý život hájil kalich. Dokonce i v době, kdy tady vládl Oldřich z Rožmberka. Snad proto ho ponechal Jan Popel z Lobkovic v úřadě, když získal Rožmberk do zástavy. Tehdy mu řekl: „Slyšel jsem, že jsi čestný muž a věrný úředník. Toho si cením."

Ale slova jsou jen slova. Páni vždy uměli hovořit sladce, jako by podávali medové koláčky, přitom však sypali do vína trpký pelyněk. Pán z Lobkovic rychle zapomněl na pochvalná slova, a když za ním přišel purkrabí Jan se žádostí, aby zjednal spravedlnost, vyhnal ho. Prý si služeb purkrabího Buzka z Velhartic cení víc než zlých pomluv. Co byly Janovi z Vlksic platné důkazy? Smrt jeho dcery se nevyšetřovala a nakonec to byl on, kdo upadl v nemilost. Teď měl konečně možnost si vyřídit účty.

Nerozhodně vstal a přešel nádvoří, které zatím pokryla asi palec vysoká vrstva čerstvého sněhu. Vyjasnilo se, přestalo sněžit a na obloze se dokonce mihotaly hvězdy. Ve vánici by jet nemohl, ale teď to šlo. Jako by ho Bůh vybízel. Když mu nemůže dát spravedlnost pán, nezbývá, než se o ni postarat sám. Smrt své dcery musí pomstít.

Vstoupil do kuchyně. Bylo tu příjemně teplo, v otevřeném ohništi praskala polena a začouzený komín nad krbem odváděl kouř z místnosti pryč. Na stole voněly čerstvé placky a pečené kuře. Kateřina seděla na

své stolici, ruce složené do klína, jako by se modlila. Pokorně čekala, až přijde. Když vrzly panty masivních dřevěných dveří, usmála se. „Už jsem si myslela, že nemáš hlad.“

„Jako vlk,“ odpověděl purkrabí. Došel ke stolu a posadil se do křesla. Kateřina přinesla džbán s pivem a nalila. Pak se sklonila a dovolila, aby ji políbil na tvář. Zpočátku jedli mlčky. Jan uvažoval a pokradmu pozoroval svou ženu.

„Co si mě tak prohlížíš?“ ošila se rozpačitě.

„Přemýšlím o divné věci. Musel bych zradit všechno, čemu jsem dosud věřil, abych pomstil naši dceru. Měl bych si vzít na svědomí takový hřích?“ optal se s plnými ústy. Snažil se hovořit mírně, ale moc mu to nešlo.

„Jak to myslíš?“ zpozorněla. „Pokud by Bůh chtěl, abys pomstu vykonal, uděláš to. On řídí naše kroky a nedopustil by, abys spáchal hřích.“

„Lidé hřeší hlavně proti boží vůli,“ namítl.

„Kdo posoudí, co je hřích?“ namítla Kateřina. Jan pochopil, že nevedou spor o víru. Jeho žena ho prosila, aby se neohlížel na nic. Pomsta dceřiny smrti jí byla nade vše. Možná i nad jejich víru.

„Asi máš pravdu. Kdo posoudí, co je hřích a co jenom pomsta?“ řekl mírně a pak převedl řeč na každodenní drobnosti. Chvatně dojedl, otřel si mastná ústa do rukávu haleny a vstal od stolu. „Musím ještě něco důležitého zařídit. Nečekej na mne. Jdi klidně spát. Vůbec netuším, kdy si půjdu lehnout.“

Odešel se převléknout do teplejšího oděvu. Do rance sbalil několik plášťů s erbem pána z Lobkovic, přehodil si ho přes rameno a sešel na nádvoří. Pacholek mu osedlal koně, přivázal ranec k sedlu a pak se za svým pánem udiveně díval, jak projíždí bránou ven do temné noci. Jan z Vlksic sjížděl opatrně po příkré cestě do údolí. Pokud kupec nelhal, tábor Zdeňka ze Šternberka najde snadno.

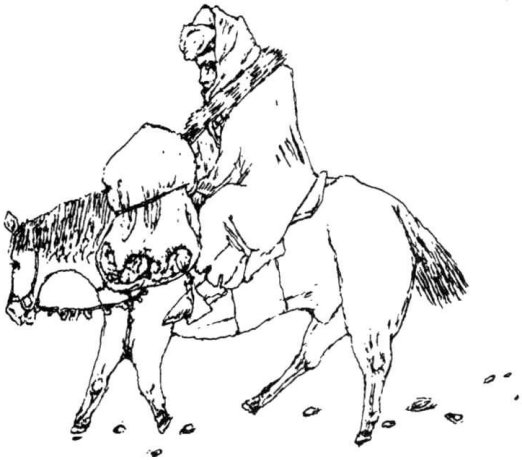
ROŽMBERK I

K ránu mráz zesílil, ale bylo jasno. Sedavé mraky, z nichž včera večer sněžilo, byly pryč. Ospalý voják se opíral o zeď a dřímal. Pak zaslechl klapot koňských kopyt. Zlostně zaklel a opustil svůj úkryt. Rychle vylezl po žebříku na ochoz nad bránou Dolního hradu a s mžouráním se snažil

proniknout pohledem tmu před hradbami. Zahlédl několik mužů v pláštích, ale nedalo se poznat, kdo to je. Teprve když přijeli blíž, zdálo se mu, že zahlédl erb svého pána Jana Popela z Lobkovic. Ale stále si nebyl jistý. Co by tu kdo dělal? Kdyby to byl někdo z posádky Horního hradu, proč by těch pár sáhů jel na koni? A někdo cizí?

„To jsem já," uslyšel vzápětí známý hlas Jana z Vlksic. Purkrabí vytáhl z brašny u sedla louč a pomocí křesadla ji zapálil. Pak zvedl plamen ke své tváři, aby si strážný ověřil, že to je skutečně on.

„A ti ostatní?" zabručel rozpačitě voják. Chtělo se mu spát, byla mu zima a měl hlad. Kdyby to byl někdo jiný, ani by se s ním nebavil. Nikoho cizího nesměl v noci do hradu pustit. Jenže lidé z posádky Horního hradu nebyli cizí. Zřejmě se cosi dělo. Pokud by strážný něco zanedbal, asi by ho pán přísně potrestal. Sám se však bál rozhodnout.

Nakonec si řekl, že se optá purkrabího Buzka z Velhartic.

„Počkejte tady," oznámil. „Zjistím, co dál."

„Je to důležité, pohni zadkem," zlostně odsekl purkrabí Jan. I když zněl jeho hlas rozzlobeně, měl ve tváři spokojený výraz. Jenže byla tma, a tak strážného nic nevarovalo. Slezl z hradeb a chvátal přes nádvoří do ložnice purkrabího. Jakmile dozněly jeho kroky, vojáci doprovázející Jana z Vlksic seskočili z koní. Jeden z nich vytáhl silný provaz se spoustou uzlů a masivní kotvou na konci. Chvíli ji zkušeně potěžkal v ruce a pak ji vyhodil nahoru. Podařilo se mu přehodit kotvu přes okraj

zdi hned na první pokus. Několikrát zatáhl za provaz, aby se ujistil, že drží pevně. Pak si plivl do dlaní a rychle šplhal nahoru.

„Ty blbče,“ zuřil purkrabí Buzek z Velhartic, když se probudil a vyslechl strážného. „Hned se vrať zpátky a dej troubit na poplach! Jak jsi mohl opustit bránu? Kdo tam teď vlastně hlídá?“

„Nikdo,“ pokrčil rameny voják. „Ale venku čeká Jan z Vlksic a vojáci s naším erbem, takže všechno je v pořádku...“ Nestačil ani dořící. Musel rychle uskočit před džbánem, který po něm purkrabí vztekle mrštil.

„Běž hned zpátky!“ zařval pán z Velhartic a rychle si přes halenu přehodil plášť a ještě v běhu si připínal meč. Ale když vyběhl na nádvoří, pochopil, že je pozdě. Brána byla otevřená a přes dřevěný most vjížděli dovnitř vojáci Zdeňka ze Šternberka. Další už byli uvnitř. Dva stáli s nataženými kušemi u dveří do čeledníku, kde spala hradní posádka. Další dva čekali u dveří a silnými provazy poutali vycházející muže. Nikdo z místních neměl chuť bojovat. Bitva byla ostatně stejně ztracená, tak proč by zbytečně umírali? Buzek z Velhartic si uvědomil, že útočníci museli přesně vědět, jak to na hradě vypadá. Jinak by tak rychle nedokázali obránce odzbrojit. Byla to zrada!

Chvatně se rozhlížel, kam by se ukryl. Pár kroků od sebe uviděl na zemi zkroucené tělo strážného, který ho před chvílí přišel vzbudit. Měl v těle vražené kopí až po dřevec tak hluboko, že jeho špič-ka vyjela zády ven. Ale purkrabí se nemínil vzdát. K bráně nemohl, volná byla jen cesta přes nádvoří ke vchodu do kaple, kde byla pánova ložnice. Tam se ještě útočníci nedostali. Kdyby svého pána stihl probudit, mohli by uniknout do věže. Tam by se mohli nějakou dobu bránit. Třeba by jim Bůh pomohl.

S mečem v ruce se otočil a uháněl k paláci. Byla noc a purkrabí doufal, že si ho ve tmě nikdo nevšimne. Ale právě v tu chvíli zapálil kdosi několik loučí a vzápětí na něho jakýsi hrubý hlas křikl, ať zůstane stát. Zrychlil a byl již skoro u vchodu do paláce, když ho dohnali dva jezdci. Jeden ho srazil úderem do hlavy na zem. Meč mu vypadl z ruky. Vzápětí ho popadl pár silných rukou a postavil na nohy.

O chvilku později se objevil udýchaný Jan z Vlksic. „Je čas uzavřít jistou věc,“ oznámil chladně.

„Budeme bojovat?“ zeptal se jízlivě Buzek z Velhartic. Byl o mnoho let mladší než purkrabí sousedního hradu. Navíc nebyl žádný střízlík.

„Bojovat mohou čestní muži,“ třásl se hněvem Jan. Oči mu žhnuly, jako by ho zachvátila horkost. Buzek si všiml, že se mu třesou ruce.

„Jsem rytíř,“ namítl vztekle.

„Žádný rytíř nejsi,“ opáčil purkrabí Jan. „Proto také nemáš nárok na čestný souboj. Odveďte ho do Horního hradu!“

„Chceš mne uvěznit?“ nedůvěřivě vrtěl hlavou Buzek. Nerozuměl tomu. Co vlastně po něm chce?

„Ne. Nepůjdeš do vězení. Podíváme se na jedno místo na hradbách. Tam nad srázem, který končí dole u mostu.“

„Ne!“ vykřikl zděšeně Buzek. Teď mu vše došlo. Pokusil se vytrhnout nepřátelům, ale ti ho svírali pevně.

„Spokojen?“ ozval se za nimi hlas Zdeňka ze Šternberka. Jiní jeho vojáci právě přiváděli spoutaného Jana Popela z Lobkovic. „Já nadmíru, ušlechtilý příteli. Teď jsme vyrovnáni. Já mám hrad a ty toho lotra.“

Jan z Vlksic mlčky přikývl. Vůbec si nepřipadal ušlechtilý. A pří-tel pána ze Šternberka také nebyl. To, co udělal, byl výhradně obchod.

„Co se mnou chceš udělat?“ kvílel Buzek z Velhartic. Obrátil se ke Šternberkovi a chvatně vysvětloval, že takhle se nemůže s urozeným zemanem zacházet. Ale ten jen pokrčil rameny a lhostejně odešel.

Purkrabí Jan řekl pomalu, jako by soudce vynášel ortel: „Znásilnil jsi mou dceru a víš sám, že neunesla svou hanbu. Zemřeš na stejném místě, kde se sama vrhla z hradeb.“

„Smilování! Zaplatím!“ naříkal Buzek z Velhartic. Ale silné ruce vojáků ho neúprosně vláčely přes nádvoří ven bránou a po cestě vzhůru k Hornímu hradu.

„Není to pravda. Neznásilnil jsem ji,“ křičel. „I urozený pán Jan Popel z Lobkovic to uznal.“

„I nejurozenějšíčlověk se může zmýlit,“ zavrtěl lhostejně hlavou purkrabí Jan. „Ta chyba ho přišla hodně draho. Nemám nic proti němu a je mi líto, že jsem musel vydat hrad našim nepřátelům. Ale jinak bys unikl trestu.“

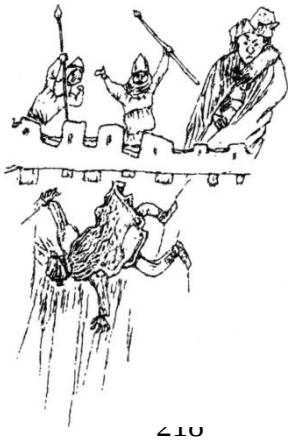
Malý průvod došel na ochoz hradeb. Pod nimi temněl sráz s ostrými skalisky, který končil v údolí, kudy se vinula řeka Vltava. Vojáci postrčili Buzka z Velhartic až na kraj ochozu. Ale Jan z Vlksic je gestem ruky zarazil. „Počkejte ještě chvíli.“

Buzka z Velhartic na chvíli zaplavila nesmyslná naděje, že to třeba přece jen dopadne dobře. Možná ho chtějí jenom postrašit, aby zaplatil více. Sliboval si, že jestli vyvázne, zabije purkrabího Jana. To bude první, co udělá. Kolikrát přesvědčoval svého pána, aby mu nevěřil. Jenže byly jiné starosti a výměna purkrabího se stále odkládala.

Čas se pomalu vlekl. Temné nebe začalo světlat. Za hřebenem protějšího kopce se objevil slabý pruh oranžové, který jako by za sebou vytáhl matný okraj slunce. Purkrabí Jan chvíli slunce zamyšleně pozoroval. Potom se obrátil na Buzka z Velhartic.

„Moje dcera si vzala život. Byla pro mě a mou ženu všechno. Kvůli tobě zemřela. Vidíš to slunce? Pro tebe už svítit nebude. Za chvíli předstoupíš před tvář našeho Pána. Věřím, že tě bude soudit přísně.“ Jan z Vlksic dal vojákům znamení, aby vše ukončili.

Počkal ještě, až dozní výkřik hrůzy v hlubině pod ním. Zaslechl tupý úder těla. Pak se beze slova otočil a vydal se do purkrabského paláce. Jeho žena Kateřina nespala. Seděla oblečená v křesle a měla zavřené oči. Když vešel, otevřela je. Vstala a vydala se mu vstříc. Objala ho a políbila. „Nevěřila jsem, že se toho ještě dočkám,“ řekla hořce. „Teprve teď bude mít duše naší dcery klid! A já ostatně také. Konečně mohu zase žít.“

Z historie majitelů panství

Galerie Rožmberků

Kresba z Pokutních register Petra Voka;
zápis: Má klisna klepouchá a má žena poctivosti nemá..
Simeon Běšfn z Běšin, pil jsem pokutu

Patřili k nejznámějším šlechtickým rodům českých dějin. V 15. a 16. století byli z nejbohatších a nejvlivnějších. Přední postavení mezi českou šlechtou si dokonce nechali roku 1500 uzákonit ve Vladislavském zřízení. V českých dějinách se tenkrát stalo jen málo událostí, u nichž by nestál některý z členů rožmberského rodu. Snad právě proto přitahují Rožmberkové neustále pozornost spisovatelů historických románů i filmových scenáristů.

Svůj původ odvozovali od rodu Vítkovců, který patřil mezi nejstarší české šlechtické rody. Prvním doloženým členem rodu byl Vítek z Prčic.) 1169). Podle něho se jeho potomci nazývali Vítkovci. Rodový erb s pětilistou růží užíval již roku 1220 jeho syn Vítek mladší z Blankenberga. Tuto růži pak převzaly všechny rody, které odvozovaly svůj původ od Vítka z Prčic a jeho synů. Nejvýznamnější byly čtyři rodové větve, ale existovaly i vedlejší.

Synové Vítka z Prčic byli pravděpodobně čtyři. Ti si mezi sebe rozdělili otcovy državy. Vítek mladší z Blankenberga byl přímým

předkem pánů z Rožmberka, kteří užívali červenou růži ve stříbrném poli. Vítek starší z Krumlova byl předkem pánů z Krumlova (tato rodová větev vymřela již roku 1302). Nejistá zpráva uvádí, že užívali zelenou růži ve stříbrném poli. Jindřich se stal předkem pánů z Hradce: měli v erbu zlatou růži v modrém poli. Předkem několika větví pánů z Landštejna byl Vítek z Klokot. Tato rodová větev měla ve znaku stříbrnou růži v červeném poli.

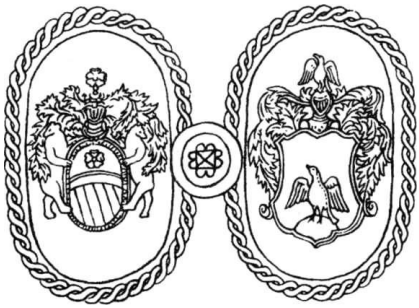
Z těchto hlavních větví odvozovaly svůj původ další vedlejší rodové linie. Páni ze Sezimova Ústí a páni ze Stráže byli spřízněni s pány z Hradce. Užívali v erbu obrácené barvy (tedy modrou růži ve zlatém poli). Někdy se Sezimům z Ústí připisovala i černá růže ve zlatém poli, ale jde zřejmě o omyl. K Vítkovcům patřily i další významné staročeské rody - páni z Na-čeradce, z Kosové Hory, z Maršovic, z Kardašovy Řečice a další.

|e zajímavé, že počátkem 17. století téměř najednou všechny hlavní linie rozvětveného rodu Vítkovců zanikly. Páni z Hradce vymřeli roku 1604, Rožmberkové roku 1611a páni z Landštejna o rok později. Sezimové z Ústí roku 1642. Během několika let tak zmizela z české politické scény nejvliv-nější šlechtická skupina, která ovládala před třicetiletou válkou celé jižní Čechy. I když se dosud žádný historik touto věcí podrobněji nezabýval, je jisté, že vymření rodů s erbem růže podstatným způsobem oslabilo vliv české šlechty v jejím rozhodujícím zápase s Habsburky na počátku třicetileté války. Po bělohorské porážce se majetky bývalých Vítkovců dostaly do rukou cizinců, především generálů, kteří vedli vojska proti vzbouřeným českým stavům.

Ve středověku nejvíce oslabovalo mocné rody, ať již královské nebo šlechtické, dělení majetku mezi děti. Síla Rožmberků po celou dobu jejich existence spočívala v rozumné rodové politice, která dělení obrovského panství zabraňovala. Faktem je také skutečnost, že Rožmberkové měli vždy velice málo dětí, často žil jediný mužský potomek - dědic. To bylo pro udržení celistvosti majetku vcelku výhodné, ale současně hrozilo katastrofou v případě nenadálého úmrtí mladého dědice. Aby upevnil rodovou tradici, že v čele rodu má stát nejstarší mužský potomek, který bude vlastnit veškerý majetek, nechal v polovině 15. století Oldřich II. z Rožmberka zhotovit falzum. Listinu

datoval do roku 1360 a dal padělat pečeť krále Karla IV. Touto listinou si udělil privilegium, podle něhož se rodový majetek nesmí dělit a nejstarší člen rodu ho má spravovat s titulem „vladař Domu rožmberského“. Jeho následovníkům se pak podařilo roku 1493 listinu vložit do zemských desek, které evidovaly šlechtický majetek a jejich práva.

Jen občas docházelo k pokusům rožmberské dominium rozdělit. Některé starší pokusy trvaly jen krátce a nebyly z hlediska rodu nebezpečné. K nejvážnějšímu ohrožení došlo v první čtvrtině 16. století za vladaře Petra IV. z Rožmberka.

Vítek mladší z Blankenberga (1194-1236)

Po svém otci zdědil majetek v sousedním Rakousku, na území pasovské-ho biskupa. V roce 1197 vyhnal Přemysl I. Otakar Vítkovce od svého dvora (podporovali jeho soka biskupa Jindřicha Břetislava). Vítek se trvale usadil v Rakousku na hradě Blankenbergu. Roku 1231 uchvátil pasovský biskup majetek Vítkovcú v Rakousku. Vítek se však mezitím s králem smířil, vrátil se do Čech a ve 30. letech 13. století založil hrad Příběnice a Rožmberk.

Vok I. (1250-1262)

lako první začal užívat šlechtický přídomek „z Rožmberka“. Aktivně se účastnil domácího politického života; podporoval velmocenskou politiku Přemysla II. Otakara, který po vymření rodu Babenberkú získal sousední rakouské země. Zastával úřad nejvyššího maršálka Českého království. Účastnil se vítězné bitvy u Kressenbrunnu roku 1260 a za zásluhy získal úřad hejtmana ve Štýrsku. V rakouských zemích ovládl několik menších panství. Roku 1259 založil cisterciácké opatství ve

Vyšším Brodě jako dík Panně Marii za záchranu života, když se topil ve Vltavě.

Jindřich I. (1262-1310)

Převzal rodový majetek už jako mladík. V té době se Vítkovci postavili v čele se Závišem z Falkenštejna proti králi Přemyslu 11. Otakarovi (schůzka na hradě Rožmberku roku 1274). Po popravě Záviše z Falknštejna (roku 1290 před hradem Hluboká) se smířil s novým králem Václavem II., který ho ustanovil nejvyšším komorníkem Českého království. Současně se král vzdal v jeho prospěch práva odúmrti, a proto po vymření krumlovské větve rodu připojil Jindřich roku 1302 ke svým državám krumlovské panství. Po vymření Přemyslovců roku 1306 podporoval kandidaturu Rudolfa Habsburského na český trůn. Účastnil se také v Norimberku jednání české delegace s římským králem, která roku 1310 vynesla na český trůn Jana Lucemburského.

Petr I. (1310-1347)

Řečený Udatný se účastnil zápasu české šlechty proti mladému králi Janu Lucemburskému. Nejprve podporoval Jindřicha z Lipé, po jeho zatčení přešel na stranu krále a oženil se s Violou Těšínskou, vdovou po králi Václavovi III. Pak se opět přidal ke vzbouřencům, a ztratil proto roku 1319 úřad nejvyššího komorníka. Od roku 1325 stál opět na straně Lucemburků a ztracený úřad získal zpět. V nepřítomnosti krále zastával ve 30. a 40. letech úřad zemského hejtmana. Stal se nejmocnějšfm velmožem Českého království. Významně rozšířil rodové državy (získal Choustník, Bavorov a Zbiroh), leho nejstarší syn Jindřich II. padl roku 1346 spolu s českým králem Janem Lucemburským v bitvě u Kresčaku.

Jošt I. (1347-1369)

Jeho neshody s králem Karlem IV. znamenaly ztrátu zemských úřadů. Spory vyvrcholily roku 1356 vojenským střetnutím s králem (příčinou se stala výstavba nového královského hradu Králův Hrádek u Purkarce na hranicích rožmberských rodových držav). Brzy však byl uzavřen smír a král povolil Joštovi postavit hrad Helfenburk a Dívčí Kámen.

Oldřich I. (1369-1390)

Čtvrtý syn Petra I. Neúčastnil se veřejného života. Důvodem byly rozpory s králem Karlem IV. a později Václavem IV. V letech 1381-

1382 pomohl vojensky v boji proti vévodovi Albrechtu III. Habsburskému svým příbuzným v Rakousku, hrabatům ze Schaunberga.

Jindřich III. (1390-1412)

Podílel se významně na domácím politickém životě v časech, kdy za Václava IV. upadal vliv krále. Jindřich III. byl rázný vladař, který především sledoval své osobní zájmy. Zastával úřad nejvyššího purkrabího.)ako člen panské jednoty se podílel roku 1394 na zajetí krále Václava IV. (vysoká šlechta králi vyčítala, že vládne pomocí oblíbenců z řad nižší šlechty). Král byl uvězněn v Rakousku, avšak poté, co slíbil nápravu, byl propuštěn. Při korunovaci druhé Václavovy manželky roku 1400 nesl Jindřich III. královskou korunu. V době druhého zajetí krále roku 1403 jmenoval Zikmund Jindřicha III. a další velmože vykonavateli královské moci. Po opětovném návratu zajatého Václava IV. byl však zřejmě všech úřadů zbaven.

Oldřich II. (1418-1451)

Byl jedním z nejvýznamnějších vladařů svého rodu. V časech revolučních zmatků dokázal získat obrovský majetek. Nikdy neváhal zradit své spojence, pokud to bylo pro něho výhodné. Proslul i jako falzifikátor listin, jimiž dokazoval své majetkové nároky. Jenže historie se často neptá, jakými cestami se dosahuje úspěchu. Oldřich II. úspěšný nesporně byl. V mládí se stal pod vlivem svého poručníka Čeňka z Vartemberka kališníkem. Po smrti krále Václava IV. vypukla v roce 1419 v zemi husitská revoluce. Zatímco domácí šlechta váhala mezi náboženským přesvědčením a uznáním krále Zikmunda (který nechal upálit mitra lana Husa), mladý Oldřich II. se roku 1420 postavil jednoznačně za Zikmundovu kandidaturu. |eho rozhodnutí ovlivnily i revoluční události v jižních Čechách (vznik Tábora). V květnu 1420 se pokusil neúspěšně Tábor dobýt. V témž roce se vzdal kališnictví a za účasti papežského legáta se vrátil do lůna katolické církve. Na konci roku 1420 byl jmenován sněmem do čela dvaceti zemských správců. Po Zikmundových vojenských neúspěších však musel uzavřít s husity příměří. Klid ale trval jen krátce. V dalších letech vedl s husity vleklý zápas. Boj byl pro něho finančně nákladný, a proto musel zastavit většinu svých panství.

Potřeboval peníze na žold pro své vojáky. Rožmberská vojenská hotovost se významně podílela na porážce polních vojsk u Lipan roku 1434 a roku 1435 rozdrtila zbytky husitských vojsk u Křeče na Pelhřimovsku. Ve čtyřicátých letech 15. století vypukla nová domácí válka mezi kališníky v čele s zemským správcem liřím z Poděbrad a katolickou opozicí (jež hájila zájmy nezletilého Ladislava Pohrobka). Opozici vedl Zdeněk ze Šternberka a patřili k ní také stoupenci Rožmberků a pánů z Hradce. Roku 1449 založili katoličtí páni strakonickou jednotu. Padesátá léta 15. století znamenala pro Oldřicha II. řadu těžkých životních ztrát a postupný odchod z veřejného života. Roku 1451 se vzdal vladařství nad rodovým panstvím. Měl velké neshody se svým synem, který podpořil korunovaci českého krále Jiřího z Poděbrad. Lze soudit, že Oldřich II. usiloval o zisk královské koruny pro rožmberský rod. Dožil v ústraní na hradě Dívčí Kámen.

Jindřich IV. (1451-1457)

Byl dobrým vojákem. V mládí sloužil v císařském vojsku, své schopnosti dokázal roku 1452, kdy v čele vojska české šlechty osvobodil Ladislava Pohrobka z rukou jeho poručníka císaře Fridricha III. V roce 1456 se účastnil vojenského tažení krále Jiřího z Poděbrad proti Turkům do Srbska. Během cesty domů se nakazil morem a ve Vídni zemřel.

Jan II. (1457-1472)

Řečený Pokojný byl mladším synem Oldřicha II Po celou dobu, kdy spravoval rožmberské panství, musel se potýkat s velkými těžkostmi. Zdědil obrovské dluhy, v zemi zuřila domácí válka mezi katolickou jednotou a ka-lišnickým táborem, lan II. se v rozporu s přáním otce postavil při volbě krále na stranu Jiřího z Poděbrad. Tíživou finanční situaci řešil pravděpodobně transakcí, kdy naoko zastavil svému bratru loštovi II., biskupovi vratislavskému, veškerý majetek za 200 000 kop českých grošů. Věřitelům pak tvrdil, že peníze má a postupně je vyplatí, ale nemůže jim postoupit své hrady, protože ty už jednou zastavil. Dnes bychom jeho postup mohli přirovnat k fingovanému konkurzu na nesolventní firmu. V roce 1465 se podílel na založení zelenohorské jednoty, jež bojovala proti králi Jiřímu z Poděbrad. Ale již roku 1466 vzbouřence opustil a smířil se s králem. Vzápětí ho jeho bratr)ošt vyzval k návratu do katolického tábora, a protože měl stále v zástavě jeho

majetek, hrozil, že požádá o vyplacení svého dě-dického podílu. Válečné tažení v roce 1467 zpustošilo rožmberský majetek, lan II. však vytrval na straně krále a zúčastnil se obléhání lindřichova Hradce. Roku 1468 vyhlásil katolický administrátor pražského arcibiskupa nad jeho panstvími klatbu. To ho spolu s dluhy donutilo opustit krále a přidat se ke katolické straně. Následovala okamžitá odveta - na podzim 1468 vytáhlo královské vojsko proti Rožmberkům, lan II. najal silné vojenské oddíly a panství za cenu dalšího zadlužení uhájil. Ani smrt liříh o z Poděbrad roku 1471 nepřinesla klid. Nárok na český trůn si dělal jak Vladislav II. Jagellonský, tak uherský král Matyáš Korvín. V období největ-šího politického chaosu Ian II. zemřel.

Jindřich V. (1472-1475)

Ujal se vlády v šestnácti letech, ale záhy se správy majetku vzdal ve prospěch svého mladšího bratra a stáhl se na hrad Rožmberk, kde žil v ústraní. Trpěl duševní chorobou a zemřel ve 33 letech. V roce 1473 prodal panství Zvíkov a Milevsko strýci Bohuslavovi ze Svamberka, který zřejmě využil jeho duševní nezpůsobilosti k vlastnímu obohacení.

Vok II. (1475-1493)

Vlády se ujal jako nezletilý, jeho poručníkem se stal Bohuslav ze Svamberka. Vok II. zpočátku podporoval uherského krále Matyáše Korvína, ale když Korvín uvěznil v letech 1478-1479 pána ze Svamberka, přešel mladý Rožmberk do tábora Vladislava II. Jagellonského. Po odchodu krále Vladislava II. do uherského Budína se Vok II. stal jedním ze čtyř zemských hejtmanů. V roce 1493 se pro zdravotní potíže vzdal správy panství ve prospěch mladšího bratra a zbytek života dožil v Třeboni (zemřel roku 1505). S jeho jménem je spojen počátek třeboňského rybníkářství. Roku 1484 potvrdil listinu o dědických právech Svamberků, na jejímž základě se po smrti Petra Voka roku 1611 stali majiteli rožmberských panství.

Petr IV. (1493-1523)

Roku 1493 se stal zemským hejtmanem, ve skutečnosti místokrálem, který zastupoval v zemi Vladislava II. Jagellonského. Roku 1499 se úřadu vzdal kvůli vysokým finančním nákladům, které byly s úřadem spojené, a pro malé pravomoci, jež od krále dostal. Plně se začal věnovat správě svých panství. Přivedl je k nebývalému hospodářskému rozkvětu

(rybní-kářství, těžba drahých kovů). Vladislavské zemské zřízení roku 1500 uzákonilo Rožmberkům první místo mezi panstvem a zemskými stavy. Ve vyšším věku se začaly u Petra IV. projevovat zdravotní potíže (dna, návaly malomyslnosti). Po smrti jeho ženy bylo zřejmé, že zůstane bez vlastních dětí (jediná dcera mu zemřela v dětském věku). Dědit po něm měli synové jeho staršího bratra Voka II., ale neměl je rád. Kladný poměr si udržel pouze k nejstaršímu z nich - lanovi III. Aby oslabil vliv synovců, požádal krále Ludvíka lagellonského o povolení rozdělit rodový majetek v rozporu s rodinnou tradicí. Větší část si nechal a za svého nástupce prosadil lana III., tehdy velkopřevora johanitského řádu. Ostatním synovcům přenechal jen Třeboň, leho poslední vůle vyvolala mezi mladými Rožmberky zděšení, protože v podstatě likvidovala moc Rožmberků. Podle ní se měl majetku ujmout lan III. s podmínkou vrátit církvi veškerý majetek získaný za husitských válek. Po jeho smrti měl rožmberský majetek s výjimkou Třeboně zdědit Zdeněk Lev z Rožmitálu (lan III. se jako velkopřevor nesměl oženit a mít vlastní dědice).

Jindřich VII. (1523-1526)

Studoval v italské Bologni, vojenské zkušenosti získal v armádě císaře Maxmiliána I. Neuznal závěť svého strýce Petra IV., která likvidovala rožmberskou moc. Okamžitě zahájil boj o záchranu rodového panství. Roku 1523 požádal zemské úředníky, aby závěť nevložili do zemských desek. Získal podporu krále a navíc v té době upadl v nemilost Zdeněk Lev z Rožmitálu. Současně se mu podařilo lana III. vylákat do Třeboně, tam ho uvěznil a donutil vzdát se vlády nad rožmberským majetkem. Roku 1525 však pán z Rožmitálu dosáhl králova odpuštění a vrátil se do úřadu. Tím se znovu otevřela otázka jeho nároků na rožmberské dědictví. Starou závěť nechal zapsat do zemských desek a vyslal za Jindřichem VII. soudní úředníky s rozhodnutím o konfiskaci rožmberského majetku. Rožmberský vladař nechal imunitou chráněné úředníky uvěznit a donutil je, aby snědli listinu, kterou přinesli. Za to mu hrozila podle zemského práva ztráta hrdla. Král Ludvík se tímto incidentem však odmítl zabývat, protože se schylovalo k válce s Turky. Potřeboval pomoc každého schopného vojáka. Jindřich VII. se vydal do Uher králi na pomoc s velkým

vojskem, ale zemřel v hornorakouském klášteře ve Světlé (pravděpodobně měl rakovinu).

Jan III. (1526-1532)

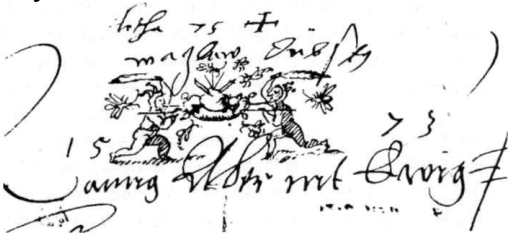
Vstoupil do johanitského řádu a stal se velkopřevorem. Na základě problematické závěti strýce Petra IV. se stal vladařem rožmberských panství. Rožmberkové však bojovali proti ztrátě majetku a nakonec dosáhli vítězství. Podle soudního rozhodnutí z roku 1527 se Zdeněk Lev z Rožmitálu a další dědicové vzdali nároku na rožmberský majetek, ale měli za to dostat vysoké finanční odškodné. Když lan III. zemřel, podařilo se rožmberská panství opět spojit, ale další Rožmberkové se museli dlouho vypořádávat s obrovským dluhem.

Jošt III. (1532-1539)

Byl sice dobrým hospodářem (v roce 1598 vyšly v Praze tiskem jeho „Knížky o štěpování"), ale ve veřejném životě se příliš neprosadil. Sám neměl výraznější politické ambice. Zúčastnil se tažení krále Ferdinanda I. proti Turkům do Uher. Zemřel na následky nehody, o níž nemáme bližší informace. lako jediný ze synů Voka II. měl vlastní potomky, kteří mohli dědit. Ale žil ještě jeho mladší bratr.

Petr V. (1539-1545)

Řečený Kulhavý; byl nejmladším ze šesti dětí Voka II. Trpěl tělesnou slabostí a zůstal svobodný. Pravidelně se jezdil léčit do Teplic. Zúčastnil se spolu s bratrem Jindřichem VII. boje za záchranu rodového majetku. Své místo v čele panství bral jako přípravu k předání majetku nezletilým synovcům Vilémovi a Petru Vokovi (synové jeho bratra lošta III.). Během jeho vladařství se mu podařilo vyplatil staré dluhy a stabilizoval hospodářství rodových držav.

Kresba a zápis z Pokutních register Petra Voka

Vilém (1551-1592)

Zdědil rodové panstvf ještě nezletilý. Proto správu převzali poručníci. Roku 1551 mu král udělil plnoletost a Vilém se osobně mohl ujmout správy panstvf. V témž roce pobýval spolu s delegací české šlechty osm měsíců v Itálii. To ovlivnilo jeho obdiv k renesančnímu stylu života (přestavěl Český Krumlov, Třeboň, postavil zámky Kratochvíle, Červený Dvůr a rovněž palác v Praze). V letech 1552-1556 svedl rozhodující zápas s nejvyšším kancléřem Českého království lindřichem z Plavna o to, kterému rodu přísluší první místo mezi českou šlechtou (pán z Plavna obhajoval tvrzení o nadřazenosti říšských knížat nad českou šlechtou). Vilém zvítězil a roku 1556 mu král Ferdinand 1. potvrdil jeho prioritní postavení. Avšak teprve roku 1560 získal úřad, jenž odpovídal alespoň částečně jeho významu - stal se nejvyšším komorníkem Českého království (z hlediska významu šlo podle důležitosti až o čtvrtý úřad v zemi). V roce 1570 dostal nejvyšší zemský úřad a stal se pražským purkrabím. Zahraniční současníci ho pak titulovali jako českého místokrále. V roce 1577 se stal členem tajné rady, nej-vyššího vládního orgánu celé habsburské monarchie. V domácím životě hájil politiku smířlivého středu. Byl umírněným katolíkem. Stal se uznávaným diplomatem, jménem krále Maxmiliána II. jednal v Německu o postupu Svaté ligy proti Turkům. V letech 1572-1573 usiloval v Polsku, neúspěšně, o polskou královskou korunu pro syna krále Maxmiliána II. Když pak nově zvolený polský král Jindřich z Valois utekl roku 1574 z Polska, část polské šlechty uvažovala o zvolení Viléma polským králem. Přes politické a hospodářské úspěchy prožil

tragický rodinný život. Měl čtyři manželky, z nichž tři zemřely v mladém věku. Žádná mu neporadila dědice. K tomu se připojily spory s mladším bratrem o peníze a konečně i o víru (Petr Vok se stal protestantem).

Petr Vok (1592-1611)

Celým jménem Petr Vok Wolf z Rožmberka je snad nejznámějším šlechticem českých dějin. Již v mladém věku se stal protestantem, což mu zabránilo ve výraznějším uplatnění na habsburském dvoře. Cestoval po Evropě. V roce 1569 mu bratr Vilém postoupil panství Choustník, Vimperk a Želeč. V témž roce koupil panství Bechyně, zámek nechal přestavět v renesančním duchu a třiadvacet let tu měl svou rezidenci. V roce 1580 se oženil s třináctiletou Kateřinou z Ludanic (byla o třicet let mladší)'. Tragické manželství zůstalo bezdětné. Kateřina trpěla blíže neznámou duševní poruchou. Otevřené sympatie Petra Voka k jednotě bratrské přivodily roku 1582 vážnou roztržku se starším bratrem Vilémem. Po jeho smrti se stal posledním, dvanáctým vladařem Domu rožmberského. Převzal těžce zadlužený majetek a kvůli bratrovým dluhům musel prodat více než polovinu majetku včetně Českého Krumlova. Nakonec přesídlil do Třeboně.

Nikdy neusiloval o zemské úřady a nezasahoval do politického dění v zemi. Petra Voka vykreslili filmaři jako zpustlfka, ačkoliv ve skutečnosti jeho život nijak nevybočoval z rámce běžných norem renesančního šlechtice. Ve své době byl největším sběratelem knih a mecenášem literatury. Zůstal bezdětný, a rodový majetek proto odkázal nejbližšímu

příbuznému Janu Zrinskému ze Serynu (synovi své sestry Evy z Rožmberka). Jan Zrinský však zemřel několik měsíců po Petru Vokovi.

Historické souvislosti

Jižní Čechy za vlády Jiřího z Poděbrad

Bitvou u Lipan roku 1434 se náboženské poměry v českých zemích neuklidnily. Porážka nejradikálnějšího křídla husitů totiž neznamenala konec kališnictví. Přinesla pouze změnu v mocenském rozložení sil v zemi. lako v každé revoluci i v průběhu husitství byly postupně vyloučeny nej-radikálnější skupiny chudých. Do čela kališnického hnutí se dostali bohatí šlechtici, kteří v průběhu bouřlivých let získali obrovský majetek, vlastněný původně katolickou církví. Zbohatla také královská města, jež navíc získala v husitské revoluci politický vliv na správu země. Tento mocný kališnický tábor se nemínil vzdát své kořisti.

Proti němu stál tábor katolický, reprezentovaný zbylou částí šlechty, která buď v husitské revoluci nějaký majetek ztratila, nebo sice získala, ale toužila po dalším. Patřili sem i katoličtí duchovní, kteří se vraceli do českých zemí, kde nacházeli trosky kdysi obrovského církevního majetku. Vliv městské chudiny a venkovského lidu byl v té době již zcela bezvýznamný. Prostí lidé se vrátili zpět ke své práci. V revoluci nijak nezbohatli. Pouze některým se podařilo načas zbavit nejhoršího útlaku, a navíc směli vyznávat kalich. Takové bylo základní rozložení sil v zemi před polovinou 15. století.

Císař Zikmund Lucemburský dosáhl po vítězství u Lipan svého: české země ho přijaly za krále. Musel však zaplatit uznáním kalicha a potvrzením majetkových změn, k nimž došlo v předešlých desetiletích. Byl však již stařec, a proto se ze svého úspěchu neradoval dlouho. Zemřel roku 1436 a podle rodové smlouvy se jeho nástupcem stal mladičký Ladislav Po-hrobek. Tato volba vyhovovala oběma táborům, které v Českém království zápasily o vliv. Dítě nebylo schopno vládnout, proto jeho jménem zemi ovládli nejmocnější velmožové, kteří

byli ustanoveni za správce. Boj mezi znesvářenými skupinami mohl pokračovat, tentokrát ve jménu mladého krále. Jenže mladičký Ladislav zemřel dřív, než dospěl a mohl se ujmout vlády. Okolnosti boje o český trůn jsou typické pro stav tehdejší společnosti. Osobní zájmy předních velmožů stály nad snahou o uklidnění v zemi. Podstatou diplomatického boje byl fakt, že ani katolická, ani kališnic-ká strana netoužily po silném králi. Každá se snažila prosadit svého kandidáta, kterého by mohla ovládat. Z boje vyšel nakonec vítězně zemský správce liří z Poděbrad.

Byl obratným diplomatem, a tak dokázal do jisté míry situaci v zemi uklidnit a upevnit svou moc, i když musel čelit nepřátelům na všech frontách. Proti němu stál především papežský tábor, který se zasazoval o obnovení katolické víry v českých zemích a o vrácení majetku církvi. Dalším nepřítelem byl uherský král Matyáš Korvín, který obsadil Moravu a trval na jejím připojení ke své zemi. Největší nebezpečí ovšem hrozilo vládě Jiřího z Poděbrad ze strany domácí katolické panské jednoty, v níž se soustředili všichni urození odpůrci. V jejich čele stál Zdeněk ze Šternberka.

Situace v jižních Čechách byla v polovině 15. století snad ještě složitější než v jiných částech země. Právě zde se totiž sostředilo v minulosti hlavní ohnisko husitského hnutí. Nebývalým způsobem se v časech války zvětšilo panství rodu Rožmberků. Oldřich 11. byl muž, který neváhal v honbě za mocí mnohokrát zradit své spojence, křivě přísahal, loupil, a dokonce vraždil. Nechal padělat řady listin, které měly potvrdit jeho majetkové zisky. Zdá se, že po smrti Ladislava Pohrobka toužil získat královský titul pro rožmberský rod. Proti němu se však postavil jeho vlastní syn Jan, který roku 1458 podpořil Jiřího z Poděbrad. Oldřich II. odešel vzápětí do ústraní a záhy zemřel.

Novým vládcem rožmberských panství se stal Jan II. z Rožmberka. Zdědil sice obrovské panství, ale s ním také značné dluhy, a jeho pokladna byla zcela vyčerpaná. Celý svůj život zápasil s věřiteli. Proto zastavil hrad Rožmberk lanu Popelovi z Lobkovic, který se na Rožmberk přestěhoval a odtud spravoval okolní panství.

Sám Jan II. stál roku 1465 u zrodu zelenohorské jednoty, svazu katolických pánů, namířeného proti Jiřímu z Poděbrad. O rok později se s králem smířil, ale na jeho panství byla uvalena klatba. Další škody mu

přinesla válka, kterou proti němu vedl za jeho zradu Zdeněk ze Šternberka a Jindřich IV. z Hradce. Proto se vrátil v srpnu 1468 do tábora panské jednoty. Zdálo se mu, že katolíci budou pro něho méně nebezpeční. Ale velice se zmýlil. Následovalo téměř okamžitě odvetné tažení Jiřího z Poděbrad. Popisovat domácí válku v době panování českého krále Jiřího z Poděbrad je mimořádně složité, protože představitelé šlechty neustále měnili strany podle momentální síly jednotlivých táborů. Neexistovala věrnost a čest, každý byl ochotný zradit každého, jen aby pro sebe urval co nejvíce. Bylo to období snad největšího morálního úpadku domácí šlechty, kdy čest neměla žádnou cenu.

Právě sem spadá dobytí Rožmberka v lednu 1469 vojskem Zdeňka ze Šternberka.

lan Popel z Lobkovic byl původně členem strakonické jednoty, namířené proti králi liřímu z Poděbrad. Později se s králem smířil (zato mu král vrátil tvrz Lobkovice) a stal se jeho stoupencem. Setrval u něj i poté, co jeho mocný soused Jan 11. z Rožmberka krále opustil a přidal se k panské jednotě.

Okolnosti dobytí hradu Rožmberka jsou nejasné, ale zdá se, že svou roli sehrála opět zrada. Také je známo, že posádka, která tenkrát na Rožmberku pobývala, byla velice malá. Některé zprávy dokonce hovoří o počtu jen několika ozbrojených mužů, kteří samozřejmě velký hrad nemohli uhájit. Při dobytí Rožmberka byl lan Popel z Lobkovic zajat a uvězněn v Krumlově, kde v roce 1470 zemřel, leho syn Děpolt byl v zajetí až do roku 1475. Při jeho propuštění byl hrad Rožmberk podle smlouvy vyplacen a vrátil se do správy rožmberského rodu.

Rybníkářství

Chov ryb a vaření piva se v době renesance stalo symbolem hospodářského podnikání české společnosti. O právo vařit pivo a výnosy z pivovarnictví vedla šlechta zápas s městy. Pivovarnictví bylo ve své době určitě nejvýnosnějším podnikáním a vařit pivo patřilo původně mezi privilegia, která dostávala od krále města. Po husitských válkách ale začala vařit pivo také šlechta a samozřejmě se snažila

prostřednictvím svého politického vlivu prodávat pivo i v místech, kam ho dodávala města. Vznikla proto spousta sporů, hádek, dokonce

Rybář s úlovkem

místních šarvátek, zvláště v neurovnaných časech za vlády krále Vladislava II. lagellonského. Koncem 15. století se dokonce situace vyhrotila tak, že hrozila domácí válka. Nakonec došlo mezi zástupci šlechty a městy k dohodě, uzavřené roku 1517 jako Svatováclavská smlouva, lejí obsah znamenal kompromis. Města souhlasila, aby šlechta vařila na svých panstvích pivo, a šlechta naproti tomu souhlasila, aby města získala některé významné zemské úřady, tedy podíl na politické moci.

Rybníkářství se naproti tomu stalo od počátku především doménou šlechty. V této oblasti podnikání neexistovala žádná privilegia, o něž by se mohla města nebo urození páni opřít. Navíc vznik rybníků byl mnohem složitější a nákladnější než výstavba pivovaru. K vybudování rybníku byly nutné značné plochy a právě šlechta vlastnila většinu pozemků v zemi. Také pro výstavbu hrází bylo třeba velikého množství pracovních sil.

Většinu prací museli v rámci roboty zastat poddaní, které opět měli především šlechtičtí vlastníci vesnic.

Ovšem budování rybníků se na žádném panství neobešlo bez sporů mezi vrchností a poddanými. Bylo totiž třeba zaplavit souvislou plochu - a to nejen půdu vrchnostenskou, ale často i poddanskou. Lidé na venkově léta pečlivě kultivovali půdu, aby vznikla pole, měli své louky a pastviny, stavěli cesty, a o to vše výstavbou rybníků přicházeli. Od vrchnosti sice dostávali náhradou jiné pozemky, ale většinou horší kvality. Někdy dokonce náhradu dostali až poté, co podali stížnost k soudu. A soudy často stály na jejich straně. Mnohem větší problémy však přineslo budování obrovských rybníků ve druhé polovině 16. století. V té době musely být na některých panstvích vysídleny celé vesnice. Mnohé přišly úplně o pastviny pro svůj dobytek, což znamenalo katastrofu jejich zemědělství. Je proto logické, že se po celou dobu renesance opakují stížnosti poddaných na rybníkáře. Většinou oprávněné. Jenže právo muselo v minulosti vždy ustoupit, pokud šlo o zisk šlechty.

Ryby patřily od pravěku k významné součásti stravy. Původně se ovšem pouze lovily v řekách a potocích. Kostěné harpuny máme doložené již z doby kamenné. Kovové třízubé bodce na lov říčních ryb z doby velkomoravské se nalezly na Moravě. S růstem počtu obyvatel rybolov přestával stačit. S upevňováním feudálního systému vlády si šlechta přivlastnila i vodní toky a velice záhy bylo poddaným zakázáno lovit ryby pro svou potřebu. Již v 11. století se objevuje trest smrti pro toho, kdo by lovil bez povolení ryby v řece svého pána.

Ve středověku se ryba stala mimořádně důležitou potravinou. Nejen proto, že jiného masa bylo pro potřeby kuchyně nesmírně málo, ale také kvůli víře. Křesťanská církev zaváděla pro všechny věřící pravidelné půsty, během nichž bylo zakázáno konzumovat maso, ale ryby byly povolené. Půsty se měly držet nejen v pátek, ale i během řady svátků, a dokonce i po celá dlouhá období čítající mnoho dnů (např. před Velikonocemi).

Půsty se v českých zemích světily od 13. století nejprve v řadách duchovních, kdy došlo k postupné reformě mravů církve. Mezi lidem se však prosazovaly velice pomalu. Ještě ve 14. a 15. století si církevní kazatelé stěžovali, že prostý lid na venkově půsty nedodržuje. Jejich výtky se týkaly nejen jídla, řečeno dobovým jazykem obžerství, ale i

rozpustilého chování o významných svátcích, které mělo daleko ke křesťanské pokoře a cud-nosti. Příkladem v zavádění půstů šly ostatním křesťanům především mnišské řády. Právě kláštery se zasloužily o počátky chovu ryb v rybnících, protože spotřeba ryb v klášterech byla tak veliká, že říční lov nestačil.

S počátky rybníkářství v českých zemích souvisí také chov kaprů. Kapr není původní domácí rybou. Kdysi v českých vodách nežil, leho domovem je pobřeží Černého moře, především delta Dunaje. Odtud kapra přinesli ve starověku do antického Říma vojenští legionáři. Kapr se pak choval v nádržích jako okrasná ryba. Po rozpadu římské říše se kapr dostal i na území bývalých provincií, především do dnešní Francie a do Bavorska. Do českých zemí přinesli kapra ve 12. století mniši cisterciáckého řádu. Tenhle řád byl velmi zajímavý a ve své době i trochu výjimečný, neboť se plně věnoval hospodaření. Na svých panstvích zakládali cisterciáci nové vesnice, budovali dvory, učili poddané nejnovějším technikám v zemědělství. Přímo v klášterech zřizovali kovárny, sklárny, kovolitecké hutě a další dílny. lako první začali také budovat nejprve velké nádrže a později rybníky, do nichž vysazovali kapry. Cisterciáčtí mniši z různých klášterů téhož řádu si navzájem vždy pomáhali. V době, kdy byly u nás postaveny první kláštery, přišli sem mniši z Francie a Německa. Z bavorských klášterů sem byly poslány první násady kaprů. Také k nám přišli někteří řádoví bratři, kteří uměli kapry chovat. Cisterciácké kláštery se snažily být hospodářsky soběstačné. Záhy byla jejich produkce tak veliká, že mohly ryby prodávat.

První písemnou zmínku o českých rybnících nalezneme v kladrubské listině z roku 1115. O rybníku Žáru v povodí Malše hovoří darovací listina krále Přemysla I. Otakara z roku 1221, kdy ves s rybníkem připadla klášteru ve Světlé. Na Moravě budoval podle písemných zpráv první rybníky před rokem 1272 Heřman z Wertighausu pro biskupa v okolí Kroměříže. V českých kronikách se zásluha o rozvoj rybníkářství připisovala Karlu IV. Právě on začal zakládat velké rybníky na různých místech země. Roku 1356 vydal nařízení, v němž se píše: „Všem stavům i městům nařízení dávám pilně stavěti rybníky, jednak aby bylo postaráno o hojnost ryb pro potravu lidu, dále pak aby půda co nejvíce

využita byla, zejména aby se voda z bahnisek a močálů v nich mohla shromaždovati...“ Současně jeho arcibiskup Arnošt z Pardubic sestavil prvá nařízení, která se týkala práva v souvislosti s budováním a správou rybníků. Od poloviny 14. století máme v listinách dochovány zprávy o budování četných rybníků nejen vrchnostenských, uvádějí se i rybníky městské, farské, a dokonce i poddanské.

Výlov rybníka

Jak velikého rozsahu dosáhlo rybníkářství už před husitskými válkami, svědčí ojediněle dochované zprávy. Ve Zvolech u Vltavy bylo v roce 1356 v jediné vesnici 6 rybníků, v roce 1410 bylo v Chýnově 6 rybníků, které patřily strahovskému klášteru, a 3 další náležely k panskému dvoru. Některé rybníky nebyly zrovna malé. Dnešní Máchovo jezero je původní rybník, který založil roku 1366 v Doksech král Karel IV. Ten původní měl dokonce větší plochu než dnešní.

Obchod byl v českých zemích již v době předhusitské značný. Velký význam měl i obchod mezinárodní. České země uprostřed Evropy patřily k důležitým obchodním křižovatkám. Čilý byl proto i obchod s rybami, liž ve 14. století se ryby ve velkém vyvážely do Rakous a do Bavorska.

Z obchodních možností se odvíjely i vysoké zisky v rybníkářství. K dispozici máme především údaje z doby renesance, ale ojedinělé doklady známe i z doby předhusitské. V roce 1383 byly podle účtů výnosy ze dvou rybníků v Kyjích u Prahy, které patřily pražskému arcibiskupství, vyšší než pololetní platby poddaných z řečického panství, které patřilo mezi největ-ší arcibiskupská panství.

Nová metoda chovu ryb (oddělený chov násady od kaprů pro výkrm), která se rozšířila koncem 15. a počátkem 16. století, vedla k úplné horečce zakládání nových rybníků. V té době nebylo panství, na němž by nevznikly nové rybníky. Jejich počet dosáhl tisíců. Rozsáhlé rybniční sítě se budovaly v jižních Čechách na rožmberských panstvích a také na panstvích pánů z Hradce (jen na konci 16. století zde vzniklo kolem 400 rybníků), ve východních Čechách na pardubickém panství (pánů z Pernštejna) a na severozápadní Moravě.

Rožmberské rybníkářství patřilo k nejproslulejším. Na třeboňském panství vybudoval slavný rybníkář Štěpánek Netolický síť rybníků, propojených navzájem umělým kanálem v délce 40 km - tzv. Zlatou stoku.

Velké škody českému rybníkářství přinesla třicetiletá válka. Mnoho rybníků bylo vypuštěno, byly strženy hráze a dna rybníků se začala obdělávat jako pole. K obnově rybníků začalo docházet až v 18. století, ale jejich rozsah a význam již nedosáhl hospodářského rozkvětu doby renesance.

Zajímavosti

Jan Skála Dubravius (1486-1553)

Narodil se v Plzni, v italské Padově získal na univerzitě titul doktora církevních práv, doma se stal sekretářem olomouckého biskupa a od roku 1541 působil sám jako biskup. Více než o své věřící se zajímal o rybníky. Pro panství bohatého rodu augspurských Fuggerů na Slovensku navrhl soustavu rybničního hospodářství. V letech 1535-1540 sepsal své

zkušenosti v latinském díle Kniha o rybnících. Poprvé vyšla roku 1547 a záhy se dočkala pěti dalších vydání, vyšla též v Polsku a Anglii. Patří k nejvýznam-nějších hospodářským dílům a dokládá, že české rybníkářství v době renesance dosahovalo světové úrovně. Dubravius považoval rybníkářství za velmi důležité. V jedné své knize dokonce tvrdí, že nejlepšími státníky bývají ti, kteří jsou současně dobrými hospodáři.

Jihočeské moře

S chloubou se tak kdysi označoval největší jihočeský rybník Rožmberk. Postavil ho Jakub Krčin z Jelčan pro Viléma z Rožmberka. Jeho stavba začala v roce 1584. Hráz měla délku 2430 metrů, v základech byla široká až 51 metrů a v koruně (horní část) až 13,5 metrů. Hráz byla sypaná ze zeminy a byla ve své době naprosto unikátní především pro množství přesunuté hlíny; byla dokončena roku 1590 a po napuštění měl rybník kolem 50 milionů krychlových metrů vody. Bohužel se záhy po naplnění hráz na jednom místě prohnula a praskla. Kraji hrozila katastrofa. Sešlo se asi 1600 lidí a dnem a nocí hráz zpevňovali. Průlom byl zacelen, hráz zesílena a osázena čtyřmi řadami dubů, které ji svými kořeny zpevnily. Od té doby hráz vydržela všechny přívaly a povodně. Původní rybník Rožmberk měl asi 1060 hektarů, ale velká rozloha a místy značná hloubka nebyly vhodné pro chov kaprů. Proto byla hladina snížena a dnešní rozloha je asi 490 ha.

Zlatá stoka

Je spojená se jménem Josefa Štěpánka Netolického (zemřel 1538), který byl původně vrchnostenským myslivcem a při budování rybníků pouze pomáhal. Ale osvědčil se tak, že ho roku 1505 Petr IV. z Rožmberka jmenoval porybným. Zlatou stoku začal vytyčovat v roce 1506 a dokončil ji roku 1520. Byla zbudována, aby odvedla při výlovu vodu do sousedních rybníků a pak ji zase přivedla zpět. Zachycovala rovněž jarní přívaly vod, odvodňovala prastaré močály v okolí Lužnice a umožňovala dopravu na lodích a prámech, především stavebního materiálu pro výstavbu opevnění Třeboně.

Bakchovo společenstvo

Lidé pili alkohol vždy, ale renesance vtiskla pití vína a piva charakter jakéhosi obřadu. V tyrolském zámku Ambras žil po odchodu z Cech arcivévoda Ferdinand Tyrolský (jeho habsburští příbuzní na něho zanevřeli, protože se oženil s neurozenou Filipínou Welserovou, dcerou z měšťanské rodiny). Do jeho zámku často a rádi jezdívali čeští šlechtici, aby se zde účastnili slavností Bakchova společenstva. Zábavné pitky měly svůj přesný řád, a dokonce ceremoniál, jímž se přijímal každý nováček. Adept na

členství musel ze zvláštního poháru ve tvaru soudku vypít údajně tři mázy vína (což jsou 4,5 litry), dámy měly přijímací číši o něco menší. Ten, kdo zkoušku zvládl, mohl své jméno zapsat do pijácké knihy a stal se členem bratrstva. Podobné bratrstvo založil o něco později na svém zámku v Bechyni Petr Vok z Rožmberka, leho hosté se zapisovali do Pokutních register. Dochované zápisy nepostrádají vtip, i když většinou dosti hrubý. Kuriozitou je zápis zmoženého zemana Častolara Dlouhoveského: *„Hej, bej, hej, bej, mé, mé...“*

Navštivte hrad dnes

Hrad Rožmberk - národní kulturní památka - leží v jižních Čechách, na ostrohu nad meandry řeky Vltavy. Cesta k němu vede vltavským údolím po silnici od severu z Českého Krumlova, nebo od jihu z Dolního Dvořiště po silnici směrem na Lipno, ale ještě před Vyšším Brodem musíte odbočit z hlavní silnice podél Vltavy na sever. Parkovat lze v Rožmberku na náměstí, pěšky přejdete most a po cestě do kopce vyjdete k hradu.

Interiéry hradu byly většinou upraveny v 19. století v duchu romantické gotiky. V jednotlivých sálech jsou však i cenné historické sbírky z renesance a baroka. Přístupná je rovněž galerie s moderní uměleckou tvorbou.

Stavební vývoj

Hrad Rožmberk je v jedné věci zcela unikátní mezi českými hrady. V minulosti tu totiž stály těsně vedle sebe hrady dva. Ten, který je dnes otevřený pro návštěvníky, se nazýval Dolní hrad, o něco výše stával Horní hrad (jeho zbytkem je dochovaná masivní věž zvaná lakobínka). Proč zde Rožmberkové postavili dva hrady, není jasné, ale v 15. a 16. století existovaly oba vedle sebe zcela samostatně. To dokládá i fakt, že každý z nich měl svého vlastního purkrabího, tedy vrchního panského správce, odpovědného za chod hradu.

Také počátky Rožmberka nejsou zcela jasné. Předpokládá se, že původně zde stával Horní hrad. ládrem raně gotického hradu byla vysoká štíhlá věž, přístupná z obranných důvodů jen na úrovni prvního patra po dřevěném můstku ze sousedního paláce. Kolem stály hradby s příkopem. Kromě věže se nedochovalo nic dalšího, neboť po požáru roku 1522 nebyl Horní hrad obnoven.

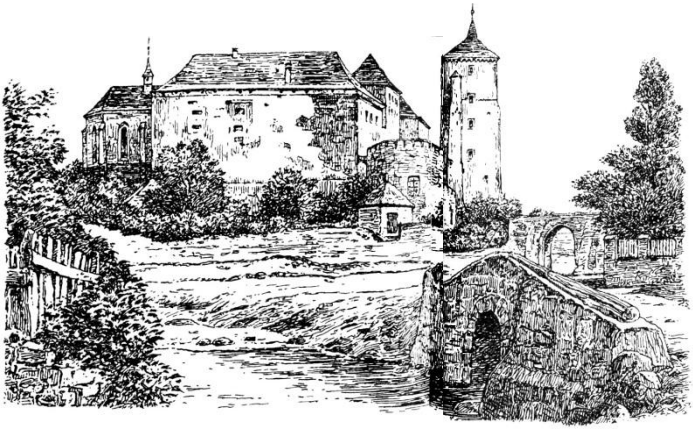
Za zakladatele Dolního hradu byl považován Jindřich I. z Rožmberka (ve třicátých letech 14. století). Poslední stavebně-historický průzkum však ukázal, že Dolní hrad je mnohem starší, možná byl postaven dokonce dříve než Horní hrad. Současný Dolní hrad si zachoval ve svém základě podobu ze 14. století. Základem je palác s vysunutými věžemi na obou koncích, který spolu s hradbami uzavírá obdélníkové nádvoří. Dolní hrad měl v minulosti mohutné opevnění. Později byl několikrát přestavěn a opravován, současnou podobu mu vtiskla přestavba v duchu romantické gotiky v polovině 19. století.

Švihov

Tvrz ve Švihově vlastnil od roku 1342 Vilém ze Švihova

Majitelé

14. století - 1548 Svihovštf z Rýzmburka
1548-1598 Říčanští z Říčan
1598-1918 Černínové
1926-1930 Václav Levora
1930-1945 Černínové

Vodní hrad Svihov leží nedaleko Klatov. Patří k našim nejzajímavějším středověkým hradům, které byly postavené v rovině a základem jejich opevnění se staly rozmanitě budované vodní příkopy. Svihov byl počátkem 16. století přestavěn a zcela se vymykal domácí tradici. Stavitel Benedikt Rejt znal dobře moderní způsoby opevnění a zřejmě se dobře vyznal i ve vojenské technice. Jím postavené bašty byly projektovány tak, aby hrad chránily před dělostřeleckou kano-nádou. Podobné bastiony se objevují až po třicetileté válce. Mnozí tehdejší současníci nechápali smysl takto projektovaného opevnění. Divili se

vysokým hradbám, „pro jejichž vysokost prý žádného stavení, než toliko vršky věží viděti bylo, a širokosti hradeb takové, že dva vozy vedlé sebe bez překážky po nich jeti mohly“. Ačkoliv většina mohutného opevnění musela být po třicetileté válce stržena, alespoň malá část byla v náznaku obnovena.

Příběh z roku 1427

Zaprášený posel unaveně zastavil koně na rynku před tachovskou radnicí. Uzdu hodil zevlujícímu krejčímu a chtěl vběhnout do otevřených vrat. Ale dav lidí ho nepustil.

„Jak to vypadá?“ volal jeden měšťan naléhavě. „Kde jsou táboři? Už došlo k bitvě?“

„Nedošlo,“ zlostně odsekl posel a snažil se rozrazit kruh lidí.

„Na co král Zikmund čeká?“ udiveně vrtěla hlavou otylá šlojíř-nice v tmavém šatu. „Proč ty kacíře nepobije? Tak velkou armádu prý ještě neměl.“

„Celá jeho slavná armáda vzala do zaječích,“ pohrdavě pronesl posel. Pochopil, že měšťanům neunikne. Dlaní si otřel zpocené čelo. Byl dusný srpen a on měl za sebou skoro celý den v sedle. Obrátil se k lidem. „ Vůbec nechápu, jaký smysl mělo, aby si Zikmundovi vojáci našívali na oděv kříže. Císařova armáda se sešla u Stříbra. Spousta urozených německých pánů, Uhři a také naši páni. Ale když se velitelé dozvěděli, že se blíží ti proklatci, celá armáda se zvedla a vzala nohy na ramena. Zastavila se až u našeho města. Nejdřív to vypadalo, že konečně dojde k boji. Dva nebo tři oddíly křižáků se dokonce postavily do šiku. Pak se z dálky ozvalo hrkotání vozů a zpěv těch kacířů. Rázem se celá armáda

otočila, a než se jediný husita objevil, byli všichni pryč. A víte, sousedé, co řekl kardinál Beuafort, kterého svatý otec pověřil velením? Že prý jsou jeho vojáci poctiví křesťané a jejich životy mají mnohem větší cenu než bludy hrstky kacířů. Prý Bůh tábority stejně zatratí, tak proč zbytečně umírat? Přesně tak to řekl. A teď mne nechte. Musím o tom říci urozeným pánům," dodal důrazně. Nikdo mu už nebránil. Na shromážděné měšťany padla hrůza.

„Poslouchejte!" zvedl ruku krejčí Ulrich a hystericky začal křičet: „Už jsou tady. Slyším chorál kacířů!"

„Hlupáku," utrhla se na něj tlustá šlojířnice. „To si zpívají děvečky u koryta. Perou prádlo."

Ale nikdo se omylu krejčího nezasmál. Před hradbami se rozmísťovaly táboritské a sirotčí oddíly. Nebylo pochyb, že zaútočí na Tachov. Město mělo pevné hradby a dostatek zásob. Mohlo by se ubránit. Jenže ti kališničtí kacíři už dokázali dobýt jinačí pevnosti. Snad Bůh Tachovským pomůže.

Ještě dříve, než se lidé rozešli, ozval se z idice od Plzeňské brány klapot stovek podkov. Vzápětí se na rynku objevil početný oddíl rytířů západočeského katolického landfrídu, vedený Vilémem ze Švihová. Jezdci se mračili a na první pohled bylo zřejmé, že mají pořádný vztek. Přesto jejich nečekaný příjezd místní povzbudil. Tlustá šlojířnice dokonce počkala, až Vilém ze Švihová seskočí z koně na zem, popadla ho kolem ramen a mlaskavě políbila. Vysoký hubený rytíř překvapeně ucukl, jako by se spálil. Rozpačitě se usmál a laskavě řekl: „Neboj se, matko. Sem se kacíři nedostanou. Jestli se jiní kacířů lekli, tak my ne!"

I když nehovořil příliš hlasitě, měšťané ho napjatě poslouchali. Jakmile domluvil, propukli v hlasitý jásot. Teď už nepochybovali, Bůh je vyslyšel. S Vilémem ze Švihová přijelo do Tachova několik stovek rytířů. To už byla pořádná síla! Ubrání se.

Na radnici však tak optimistická nálada nepanovala. Purkmistr Pertlín přecházel sálem, ruce měl složené za zády a na čele vrásky. Ostatní konšelé ho zvědavě pozorovali. Ani jim nebylo lehko.

„Říkáte, urozený pane, že přitáhli táboři i sirotci? To znamená, že se ti čerti zase spojili! Prokop Holý je s nimi, to je zlé. Jakou máme naději?" ptal se. V jeho řeči byl slyšet německý přízvuk.

„Tady určitě větší než před hradbami,“ zabručel zeman Hynek z Ústupenic.

Purkmistr se mu pozorně zadíval do obličeje. Nevěděl, co si má o jeho odpovědi myslet. Přijel bojovat, nebo se tu chce schovat? Věděl, ze zemana Hynka Klatovští vyhnali z rodné tvrze. Stejně jako spoustu jiných rytím. Mnohým zbyl jen meč. Takový spojenec byl určitě statečný, protože neměl co ztratit. Ale současně byl nebezpečný. Neměl domov, kam by se chtěl vrátit. Často bylo obtížné zbavit se spojenců, pokud jich už nebylo potřeba. Povzdechl si. Tak rád by se věnoval svému obchodu se suknem. Jenže nemohl, byla válka. A nešlo jenom o něj. Miloval ženu a své dva syny. Když o své rodině přemýšlel, byl si jistý, že by raději zradil víru, než dovolil, aby jí kališníci ublížili.

„Nám nejde o vlastní bezpečí,“ řekl Vilém ze Švihová, který purkmistrovy rozpaky pochopil. Natáhl ruku pro džbán s pivem, aby se napil. Bylo už pozdní odpoledne, ale stále hrozné dusno. Večer možná přijde bouřka. Zamračil se na zemana Hynka z Ústupenic. Jeho odpověď považoval za hloupou. „Máme rychlé koně a kacířům bychom ujeli snadno. Ale přísahali jsme, že raději položíme vlastní život, než bychom dovolili, aby v naší zemi zvítězili kací-ň. Město Tachov je klíč k západním Čechám. Proto jsme tady. Nepřátelé nemají šanci. Společně je odrazíme.“

Ale druhého dne se ukázalo, jak velice se Vilém ze Švihová ve svém odhadu zmýlil. Táborité město oblehli ze všech stran. Ani myš by ven neproklouzla. Od rána bylo jasné, že tu nemíní čekat, až Tachov vyhladoví. Na město se valil jeden útok za druhým. Před městskými hradbami byly připraveny tisíce vojáků. Husité měli obrovskou přesilu. To by příliš neznamenalo, obránci byli vždycky ve výhodě. Ale husité dávali tak okázale najevo, jak moc touží zemřít za své kacířské bludy, až to mrazilo. Na Tachovské padla beznaděj. Jen odrazili útok na jedné straně, už se blížil na opačné jiný oddíl s žebříky, aby se pokusil dostat přes hradbu.

Veliké praky, které husité přivezli, metaly na hlavy obránců obrovské kameny a nádoby s hořící smůlou. Každou chvíli zasáhly. Dvakrát dokonce začaly hořet šindelové střechy domů podél hradeb. Bylo jen otázkou času, kdy město padne.

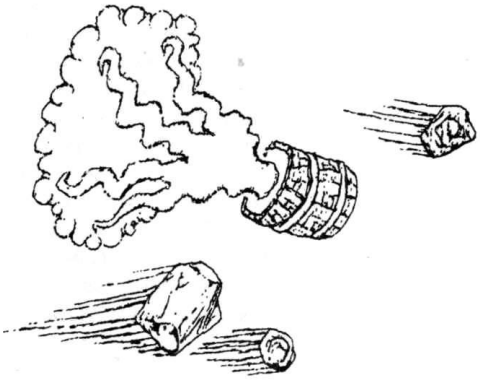
„Nikdy bych nevěřil, že ti prokletí kacíři dokážou bojovat s takovou zuřivostí," stěžoval si Jan z Janovic a na Pajreku. Kdyby tohle tušil, už dávno se mohl smířit s kališníky a přejít do jejich tábora. Jenže vsadil na vítězství křižáků. Zmýlil se, zatracená práce!

Jakmile husité dobyli Tachov, vydrancovali sýpky a stodoly, ale město ušetřili. Ani v domech měšťanů neplenili. Obránce odzbrojili, rytíře zavřeli do sklepení radnice a muže z jejich družin poslali domů. Nač by je zbytečně živili? Kdyby na rynku neupálili faráře a jeho vikáře, mohlo by se zdát, že si město žije klidně dál svým životem.

Ráno po svém vítězství uspořádali husité v kostele slavnostní mši. Měšťané se jí museli zúčastnit.

„Vidíš," tiše šeptala tlustá šlojířnice svojí sousedce, „kdyby nepřijímali z kalicha, tak bych ani nepoznala, že to jsou kacíři. Slyšela jsi, co kázal jejich kněz? To nebylo hloupé!"

„Snad taky nechceš přijímat z kalicha?" dotčeně odpověděla manželka pekaře Kvinta a odtáhla se. „Hloupé nehloupé, odporuje to křesťanské víře."

Šlojířnice se s ní nemínila hádat. Věděla své. Ostatně mnozí táborští hejtmani měli také manželky a dcery. Proč by neprodávala své šlojíře jim? Navíc měli určitě víc peněz než jejich dosavadní katoličtí spojenci. Vítěz měl vždycky plné měšce. Tak to chodilo, co je svět světem. V zástupu přijímajících kališníků se objevil purkmistr Pertlín a několik dalších konšelů. Šlojířnice dloubla loktem do své kostnaté sousedky. Neřekla nic, pouze významně zvedla obočí.

Manželka pekaře Kvinta byla bledá zlostí. V duchu spílala svému manželovi, že se nepřidal k části městské rady, která čekala mezi potlučenými husitskými bojovníky, až jim kněz podá kalich s vínem. Co když jejího manžela Prokop Holý zbaví konšelského úřadu? Pořád mu říkala, že se musí umět otáčet. To purkmistr si to uměl jinak zařídit.

Hejtman Ctibor Tovačovský z Cimburka chtěl vypadat co nejlépe. Ale ať se jeho panoš snažil sebevíc, nebyla to žádná sláva. Léta bojů poznamenala šrámy nejen jeho tělo, ale i zbroj. Jenže byl přece bojovník!

Prokop Holý si s mírným úsměvem prohlížel stárnoucího muže. Bojovali spolu už dlouho. Věděl, že se na něho může spolehnout. Někdy svého hejtmana mezi čtyřma očima káral. „Zapomeň, žes byl někdy rytíř," říkával. „Jsi bojovník boží a kališnický hejtman. Důležitější je,

abys nosil pravdu v duši, než aby ses zdobil rozmařilým šatem jako nějaký papeženec!“ Probrali spolu vše, co bylo důležité. Prokop Holý se chystal s vojskem vyčistit okolí od nepřátel a Ctibor Tovačovský z Cimburka měl s posádkou zůstat v Tachově. Zbývalo se jenom rozloučit. Přesto se Prokopovi zdálo, že je hejtman s něčím nespokojený. Zvědavě zvedl obočí a řekl: „Nelíbí se ti snad něco, bratře?“

Hejtman si rozpačitě pohladil rukou svou vousatou bradu. To dělával vždy, když přemýšlel. Jako by uměl číst myšlenky svého velitele, řekl: „Někdy je užitečné nezapomenout na to, že jsem byl rytíř!“

„Tak takhle to je,“ zabručel netrpělivě Prokop Holý. Okamžitě věděl, o co jde. Přísně stáhl rty. Neměl rád, když mu jeho hejtmani odporovali. Ani v otázkách víry, ani ve vojenských věcech. „Uděláš to, jak jsem řekl. Uvěznění rytíři odpřísáhnou na svou čest, že se nepokusí uprchnout, a ty je přestěhuješ ze sklepení do nějakých slušných komnat. Necháš je sice hlídat, ale nebudou spoutaní. Najdi vhodný dům, a tam ať čekají, než se vrátím. Pak rozhodnu, co dál. Doufám, že zatím poznají, že boží pravda je na naší straně.“

„Copak se dá papežencům věřit?“ odvážně namítl Ctibor Tovačovský z Cimburka. „Já bych přece jen raději...“

Prokop Holý ho nenechal dokončit. Vstal z křesla a chladně připomněl: „ Velitelem polního vojska jsem já!“ Nadechl se a o poznání klidněji pokračoval: „Bohuslav ze Švamberka byl také papeženec. Bojoval proti bratrům u Sudoměře. Pak ho Jan Žižka zajal, ale zacházel s ním jako s rytířem. A vidíš, dneska je to jeden z našich nejlepších velitelů.“ Když si všiml nesouhlasu v hejtmanových očích, tiše dodal: „My musíme nepřátele o naší pravdě přesvědčit, ne je jenom zabíjet.“ Přitáhl si těsněji plášť, požehnal Ctiboru Tovačovskému z Cimburka, otočil se a odešel.

Už neslyšel hejtmana, který si bručel do vousů: „Můj bratře, náš svět není království boží. Koho jsme mohli přesvědčit, přidal se k nám. A ostatní musíme zničit. Jinak zničí oni nás. Nikdy to na světě nebylo jinak.“

„Ještě teď mě pálí ruka, jak jsem musel přísahat,“ stěžoval si mladý Kokeš. Došel k lavici a s provinilým výrazem ve tváři se posadil.

„Myslel jsem, že táboriti jsou chytřejší," zavrtěl hlavou zeman Hynek z Ústupenic. „ Vy byste je pustili, kdyby se vám dostali do rukou?"

„Nepustili nás," připomněl Jan z Janovic. „Místo ve sklepení nás uvěznili v tomhle domě. Kdoví co za tím vězí?"

„Tady vidíte, urození bratři, jak nebezpečná je jejich víra," řekl přísně Vilém ze Švihová. „Mně se něco podobného už jednou stalo. Když předloni dobyli mou tvrz, také nás všechny pustili. Museli jsem jen přísahat, že nebudeme dál bojovat proti kalichu."

„Ale bojuješ dál," připomněl mladý Kokeš.

„Samozřejmě," ušklíbl se Vilém ze Švihová. „Slovo dané kacířům přece neplatí. To ví každý rozumný člověk."

„Přísahali jsme na kříž. A na svou rytířskou čest," nedal se Kokeš. „Tak jednoduché to není, urozený bratře. Přísaha je pořád přísaha."

„Zatím mi ruka, kterou jsem křivě přísahal, neupadla," ironicky se ušklíbl Vilém ze Švihová. Potom se rozhlédl po ostatních. „Kdo půjde se mnou?"

„Ty chceš utéct?" celkem zbytečně se zeptal Hynek z Ústupenic. Přešlápl a chvatně dodal: „Jdu s tebou."

„Bude to smrtelný hřích," namítl nečtinský zeman Oldřich. „Když nás nepotrestají oni, potrestá nás Bůh."

„Husité nás nechytí. A pokud ano, pak si nic jiného nezasloužíme," zabručel Vilém ze Švihová. „A Bůh? Pokud by měl někoho potrestat, potom ty kacíře. Jenže Bůh zavřel oči nad tím, co se v naší zemi děje. Jinak by na nás neseslal takové neštěstí."

„Třeba nás zkouší. A my jen potvrzujeme, že si jeho milost nezasloužíme," přidal se k nečtinskému zemanovi mladý Kokeš.

„Nejsme na církevním koncilu," řekl Hynek z Ústupenic a přešel k Vilémovi, aby dal na srozuměnou, že jde s ním.

Hádka mezi rytíři trvala skoro až do večera. Nakonec se všichni shodli, že uprchnou. Ale bylo jim jasné, že se nesmí ukvapit. Jedna věc byla porušit přísahu. Jiné však bylo úspěšně zmizet. Vilém ze Švihová si nedělal iluze, že by byl hejtman Ctibor Tovačovský z Cimburka tak naivní, aby je nedal střežit. Nejen tím jedním vojákem, který seděl dole v mázhauzu u vchodu do domu. Byl si jistý, že starý hejtman nesouhlasil s volností, kterou jim dal Prokop Holý. Dával to dokonce okatě najevo.

Určitě je hejtman nechal hlídat ještě někým a tajně. Aby to nevěděl ani jeho velitel. Nejdřív museli zjistit, jak to je doopravdy. Času měli dost.

„Náhodou jsem mezi kališníky narazil na muže, který kdysi sloužil v mé družině," šeptem sděloval Vilémovi ze Švihová Hynek z Ústupenic.

„Když se přidal k Janu Žižkovi, přijal jsem jeho ženu mezi svou čeleď. Tehdy mi utekli skoro všichni poddaní. Ale ten chlap si naštěstí myslí, že jsem to udělal z milosrdenství. Zítra mi přinese nějaké zbraně. A zjistí, jak to je se strážemi u brány."

„Ale neříkej o tom nikomu!" přísně šeptal Vilém ze Švihová.

„Chceš, abychom utekli jenom my dva?" zvědavě se ptal Hynek z Ústupenic.

„To ne," zabručel Vilém ze Švihová. „Mám čest a neopustím bratry. Ale mezi námi je zrádce."

Poblíž se objevilo několik rytířů, přestali proto šeptat a začali si povídat o úplně jiných věcech.

Za dva dny v noci, kdy už celé město spalo, se Vilém ze Švihová

ještě se dvěma rytíři vyplížil z komory; kde spali. Tiše sešli do mázhauzu. U vchodu seděl na lavici pomenší a trochu obtloustlý táborita. Na klíně měl položený meč a dřímal. Ani se pořádně nevzbudil, když mu Vilém ze Švihová zacpal ústa a jeden z rytířů ho probodl dýkou, kterou ukrýval pod pláštěm. Mrtvého muže odtáhli do vedlejší místnosti a pro jistotu

přes něj přehodili staré hadry. Pak se vrátili do patra, kde ve třech místnostech spali zajatí katoličtí páni.

„Kde spí pán z Pajreka?“ tiše špitl rytíř, který před chvílí zabil husitského strážného.

„V první světnici,“ stejně tiše odpověděl Vilém ze Švihová. „Ale nezabíjej ho. Je to přece jen rytíř. A bojoval s námi dlouho.“

„Právěproto by si zasloužil zemřít,“ neochotně bručel rytířs dýkou. „Je to zrádce.“

„Udělej, jak jsem řekl. Jenom ho spoutej a dej mu roubík,“ přís-ně nařídil Vilém ze Švihová a tiše se vydal do zadních místností, aby vzbudil ostatní rytíře.

„Jak ses ale, bratře, dozvěděl, ze nás Jan z Janova zradil?“ vyzvídal Hynek z Ústnpenic, když o několik hodin později cválali na koních noční krajinou k Plzni. „Pán z Pajreka byl přece rytíř jako my. Zakládal s námi landfríd a je to katolík.“

„Náhodou jsem se dozvěděl, že si půjčil nějaké peníze od purkmistra Pertlína. Jako zástavu mu upsal kus svého statku. Všichni víme, že Pajrek drží kališníci. Taková zástava by přece neměla cenu. Ale Pertlín mu ty peníze půjčil. Víš, co to znamená? Ze se pán z Janova tajně dohodl s husity, přijal kalich a oni mu slíbili jeho statek vrátit. Purkmistr Pertlín tohle věděl. Proto jeho zástavu za své peníze klidně přijal.“

Všichni mlčeli a přikyvovali hlavami. Jméno Jana z Janova a na Pajreku vyslovovali s krajním pohrdáním. Ale mnozí z nich mu v duchu záviděli. Kdyby jim někdo nabídl podobný obchod, asi by také neodolali. Někde ve tmě před nimi byla Plzeň. Tam si odpočinou a pak budou pokračovat v boji.

Z historie majitelů panství

Švihovští

Břeněk Švihovský z Rýzmberka (1367-1407)

Syn zakladatele švihovské tvrze Viléma ze Švihová. Po otcově smrti spravoval rodinné statky jeho starší bratr Vilém. Teprve později, když Břeněk dospěl, obdržel s bratrem Půtou společně panství Svihov a Budětice. Roku 1367 si jmění rozdělili. Půta dostal budětické panství, kde postavil Rabí, zatímco Břeněk si podržel Svihov. Protože však svého bratra Pútu přežil, zdědil později i Rabí. Oženil se s Eliškou z Velhartic a za krále Václava IV., kdy už byl muž ve středních letech, získal četné úřady. Cesta k nim vedla přes odboj a zradu. Roku 1394 se stal členem panské jednoty, která zajala krále Václava IV., a za pomoc při spiknutí obdržel od organizátorů odboje úřad nejvyššího komorníka. Roku 1396 se stal dvorským sudím. Když Zikmund zajal roku 1402 krále Václava IV. znovu, přešel na stranu českého krále.

Vilém Švihovský z Rýzmberka (1414-1461 nebo 1462)

Byl synem Břeňka a měl ještě dva bratry. Rodinné statky původně spravoval nejstarší lan, ale roku 1414 se Vilém osamostatnil a listinou Václava IV. převzal správu Švihová. Druhý bratr Půta se ujal správy hradu Skály, ale roku 1413 byl zavražděn. Starší bratr)an pak vlastnil Rabí a stál po celou dobu husitských válek po Vilémově boku proti

kališníkům. V čase husit-ských válek neměl Vilém Svihovský lehký život, neboť zůstal stále věrný katolickému táboru. Války mu proto přinesly více nesnází než zisků, na rozdíl od těch velmožů, kteří měnili spojence a víru podle momentálního rozložení sil. Klatovy, ležící nedaleko Švihová, byly od nepaměti hospodářským soupeřem městečka Švihová. Rivalita pokračovala i v čase války. Klatovy patřily k předním stoupencům kališnictví, zatímco Břeněk Svihovský se stal členem plzeňského landfrídu katolických pánů. Spolu s bratrem opověděl nepřátelství pražanům hned v roce 1420, kdy náboženské nepokoje teprve začínaly. Již v roce 1420 dobyli kališníci hrad Rabí. Roku 1425 pak dobyla obrovská přesila husitů Svihov (proti 8000 pěším a 1000 jezdcům stálo jen 130 obránců). Vilém Svihovský bojoval roku 1427 na straně křižáků, kteří však byli u Tachova poraženi. Na rozdíl od většiny ostatních neuprchl a bojoval s hrstkou statečných až do hořkého konce. Byl zajat a uvězněn v Tachově, kde po něm požadovali, aby složil rytířský slib, že neuprchne. Žádané slovo dal, ale neřídil se jím. Spolu s dalšími pány uprchl k císaři Zikmundovi, neboť zastával názor, že slovo dané kacířům neplatí. Roku 1433 stál na straně obránců města Plzně. Tehdy se katolické straně podařilo porazit oddíly Prokopa Holého. Na straně císaře Zikmunda bojoval v dalších letech také v Uhrách proti Turkům. Teprve roku 1436 dostal po zásahu císaře Zikmunda Svihovský statek zpět. I když byl Vilém Svihovský věrný katolík, postavil se roku 1449 na stranu Jiřího z Poděbrad, tedy na stranu kališnického tábora. Důvodem jeho rozhodnutí byl spor s bratrem lanem, nejspíše o dědická práva. Ve švihovském rodě panoval názor, že rodinný majetek by se neměl dělit a dědit by měl jen jediný potomek. Ostatní sourozence měl pouze vyplatit. Tahle stará zásada původně Vilémovi nevadila, protože po celou dobu husitských válek byl bezdětný. Teprve těsně před smrtí se mu narodil syn Půta. A právě kvůli němu se zřejmě dostal do sporu s bratrem lanem, protože chtěl pro syna zabezpečit majetek.

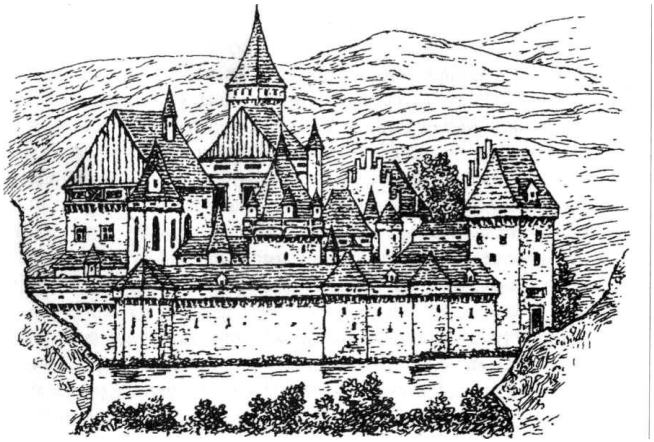
Půta Svihovský (1462-1504)

Byl po smrti otce ještě nezletilý, a proto zpočátku spravoval panství jeho poručník strýc Vilém, který držel hrad Rabí. Jako pán na Švihově se

uvádí teprve roku 1472. Po smrti svého strýce zdědil zbylou část rodových panství (Rabí a další). Državy, které v té době vlastnil, patřily k největším v Českém království. K jeho bohatství přispívalo i právo těžit drahé kovy, které obdržel od krále Vladislava II. Jagellonského. Vlastnil Kašperské Hory, kde se dobývalo stříbro. Záhy získal i významné zemské úřady - -roku 1479 se stal nejvyšším zemským sudím. Patřil mezi vzdělané šlechtice. Současník o něm roku 1481 napsal, že „jest muž mladý, způsobný, hrubě výmluvný a skorém učený“. Nákladně přestavěl Rabí i Svihov, což znamenalo veliké výdaje. Proto usiloval získat ze svých panství co nejvyšší příjmy. Zvýšil platy svým poddaným a nutil je k vyšší robotě, proto se v lidovém vyprávění zapsal jako krutý pán. Když zemřel, rozšířila se pověst, že ho odnesl čert.

Jindřich Švihovský (1504-1548)

Půta měl čtyři syny, dva z nich si rozdělili na polovinu Svihov. Kromě Jindřicha žil na Švihově ještě Václav (1504-1510) a po Václavově smrti jeho jediný syn lan Půta (1510-1548). Prý byla mezi příbuznými taková řevnivost, že se na hradě vše přehrazovalo a rozdělovalo na dvě přesné poloviny, včetně maštalí a čeledníku. Tuto zprávu současníka dokládají i tehdejší stavební úpravy hradu, které se částečně dochovaly. Oba bratři společně dokončili vnější opevnění Švihová. Výnos panství však nepokryl náklady stavebních úprav i jejich rozmařilého života, takže se postupně zadlužovali. Museli proto rozprodávat ostatní zděděná panství a některé vesnice. Nejprve zkrachoval Jan Půta, který byl dokonce roku 1544 na nějakou dobu pro dluhy zatčen. Ani jeho strýci Jindřichovi se nedařilo lépe. Nakonec museli oba společně prodat švihovské panství Heraltovi Kavkovi Říčanskému z Říčan. Jindřich Švihovský (zemřel 1551) však nepřišel o veškerý majetek. Pro své dědice udržel alespoň horažďovické panství. Jan Půta zemřel v chudobě. Jindřich Švihovský se věnoval tehdy oblíbené zábavě vzdělaných šlechticů - genealogii. Sestavil dějiny svého rodu a dokazoval, že jeho předkové pocházejí z vedlejší větve Přemyslovců.

Svihov podle vyobrazeni ze 16. století

Historické souvislosti

Jak vznikly hrady

Svá sídla opevňovali lidé od pravěku, především vládci, lak se v průběhu času měnila vojenská technika, zlepšovala se i konstrukce opevnění. Středověký hrad, tvořící malebnou dominantu mnoha míst u nás, však byl mnohem více než jen opevněné sídlo. Majitel hradu získával automaticky privilegium urozeného člověka a současně právo vládnout panství v okolí. Hrad byl nejen obydlím, ale také střediskem správy, a hlavně útočištěm v případě ohrožení pro majitele, jeho rodinu a služebníky. Někdy se v souvislosti s obrannou funkcí hradu v literatuře uvádí, že sloužil též jako útočiště pro poddané z okolních vesnic. To však většinou není pravda. Prostí lidé se rozprchli do lesů a tam snadno útok nepřítele přečkali. Hrad nebyl obvykle tak veliký, aby chránil větší počet lidí, a hlavně aby je uživil, zvláš-tě pokud by neuměli bojovat, což lidé na venkově skutečně neuměli. Hrad přinášel svému majiteli svobodu, ale současně znamenal povinnosti vůči panovníkovi. Byl základní jednotkou života středověké společnosti.

Již z tohoto výčtu je zřejmé, že ne každé opevnění v dějinách bylo hradem. Pojem hrad, spojený se specifickými funkcemi, je vlastně označením pouze pro středověk. Pokud se v literatuře či filmech ze starověku objevuje označení „hrad“, není to přesné. Dokonce ještě v raném středověku (tedy v období od rozpadu římské říše zhruba do 10. století) nelze mluvit o hradech. Kroniky se zmiňují o nejrúznějších opevněných sídlech, ale většinou šlo o opevněná města (což byl pozůstatek z doby římské) nebo o venkovské pevnosti (sloužily většinou jen coby dočasná útočiště). Hrad ve středověkém smyslu jako opevněné sídlo byl neznámý. I panovníci měli své paláce přímo v opevněných městech, jak to známe z francké říše. Stejně ovšem vypadala i velkomoravská hradiska a další opevnění jiných vládců.

Za jeden z prvních prototypů středověkého hradu lze v západní Evropě považovat „castrum Andone“, sídlo hraběte z Angoulême z 10. století. Záhy poté se začínají objevovat hrady v řadě míst západní Evropy jako odraz politických a společenských proměn feudální společnosti. Důležitou roli hrál fakt, že se definitivně zhroutil systém veřejné správy, kdy určitou oblast spravoval jménem panovníka jím jmenovaný úředník. Tento způsob vlády, který navazoval na římský systém správy, oživený za Karla Velikého, neměl v době středověkých politických zmatků naději. Správa se decentralizovala a základní správní jednotkou se stal nevelký okrsek, jemuž se v západní Evropě říkalo kastelánie. Nejstarší západoevropské hrady se stavěly často na nasypaných vyvýšených pahorcích, valy měly z hlíny a dřeva. V terminologii české archeologie bychom je označili jako hradiště. Teprve v 11. a ve 12. století se objevily první kamenné hrady, ačkoliv se kámen jako stavební materiál užíval už dříve. Z 10. století z horských krajů jižní Francie známe hrady, v nichž podle kroniky „skalnatá spodní část a postavení horní části tvoří jedno tělo“. Slo obvykle o jednoduchá strážní opevnění, která tvořila pouze jediná obranná věž. Z nich vznikl i nejstarší typ románského hradu západní Evropy, jímž byl kamenný *donjon.* Slo o typ hradu s masivní obytnou věží a jednoduchým opevněním, jež chránilo jediné nevelké nádvoří, na němž se případně nacházely další prosté stavby, většinou hospodářského charakteru. Dalším typem románského hradu byla stavba bez masivnf věže, pouze s

obytným palácem chráněným pravidelným opevněním s flankovacími věžemi v rozích. Teprve později se objevují hrady, které mají několik pásů hradeb.

V českých zemích proběhl vývoj hradů podobně, ovšem s určitým zpožděním, protože se i klasický feudální systém prosadil ve střední Evropě později. Přemyslovští knížecí vládci brzy poté, co ovládli celé české země, začali budovat hradský systém, který představoval základ správy, leho střediskem byla opevněná hradiště. V 10. a 11. století měla tato hradiště mělké příkopy, valy z hlíny a dřevěné palisádové hradby. Uvnitř stály jednoduché chatrče pro správce hradiště a jeho posádku.

K základnímu zlomu v hradní architektuře došlo na počátku třicátých let 13. století. V té době se v českých zemích objevují ojediněle první hrady postavené v románském slohu - Loket, Blatná, Strakonice. Větší koncentrace hradů byla jen v okolí Chebu, kde postavil římský císař Fridrich Barbarossa hrad v německém stylu, nazývaný *fale.* Kolem vznikly další hrady jemu podřízených feudálů (Libá, Vildštejn, Hazlov aj). Tenkrát ale toto území ještě nepatřilo k českému státu.

Na počátku české hradní architektury stály hrady postavené králem. Podle konstrukce se vytvořily tři základní typy. Prvním byly přechodné, které od starších hradišť přebírají ještě opevnění pomocí valů. Sem patřil královský hrad Tachov a také Týnec nad Sázavou. Základním typem královského hradu se stal hrad s obvodovou hradbou, uvnitř které se nacházela mohutná hranolová obytná věž a další stavby. Někdy stavby přiléhaly k obvodové zdi, takže jejich jedna stěna tvořila součást opevnění. Tato dispozice se pak v různých variacích objevuje i v dalších stoletích. Do poloviny 13. století vznikly podle tohoto schématu hrady Křivoklát, Jindřichův Hradec a další. Za krále Václava I. se u nás poprvé objevuje i třetí typ hradu, který vychází z francouzského kastelu. Jedním z prvních se stal hrad Týřov. Hrad měl v pásu hradeb řadu věží, které vystupovaly z linie opevnění ven a umožňovaly lépe střílet na nepřítele.

Záhy se objevuje i typ hradu s mohutnou útočištnou věží, který k nám přišel ze severního Německa. V ní nalézaly poslední útočiště obránci, pokud nepřítel prolomil bránu a dostal se do hradu. Proto se jí říkalo útočištná. Tato věž byla obvykle přístupná jen na úrovni patra po dřevěném můstku, aby se dala co nejlépe bránit. Tak byl postaven např. Český

Šternberk a Krašov. Koncem 13. století se v hrubých rysech uzavřela první etapa vývoje českých hradů. Ve 14. století probíhalo zlepšování stavební architektury - zvětšuje se počet obytných místností v hradu, objevují se *arkády,* zvyšuje se počet bran a přístupová cesta k hradu je vedena podél hradeb, aby bylo možné odstřelovat útočníky apod. A co je podstatné, kromě královských hradů se ve velké míře objevují i hrady postavené šlechtou. Velká část měla zpočátku obranný systém podobný Českému Šternberku, tedy s mohutnou útočištnou věží (Lemberk, Český Krumlov, Náchod aj.). Význačné místo ve výstavbě šlechtických hradů zaujaly ovšem hrady s velkou obytnou věží. Sem se řadí např. hrad Rabí, Vítkův Kámen, Pajrek a další. Tato dispozice se stala ve 14. století vzorem drobným zemanům, kteří stavěli tvrz s jedinou obytnou věžovitou stavbou. Představují v předhusitské době nejčastější typ zemanského sídla.

Do šlechtického prostředí pronikl i typ francouzského *kastelu-,* nejdokonalejším příkladem je hrad Konopiště. Z doby Karla IV. je znám charakteristický typ hradu se dvěma sousedícími paláci, který používali Rožmberkové (Dívčí Kámen, Helfeburk). Variantou je i hrad Trosky. Od této dispozice jsou odvozeny hrady se dvěma čtyřhrannými věžemi (Rožmberk aj.). Kašperk a Radyně (které postavil Karel IV.) a také hrad Bečov nad Teplou vycházely ze systému dvou věží propojených stavbou paláce.

Tyto nejstarší typy a konstrukce hradů se v různých variantách objevují i v 15. a 16. století, i když později se doplňovaly rozmanité detaily, které ovlivnily proměny vojenského umění (střelba z pušek a děl - budování předsunutých obranných bašt). Současně se kladl stále větší důraz na obytnou a později také na reprezentační a někdy i hospodářskou funkci hradu.

Zajímavosti

Páže

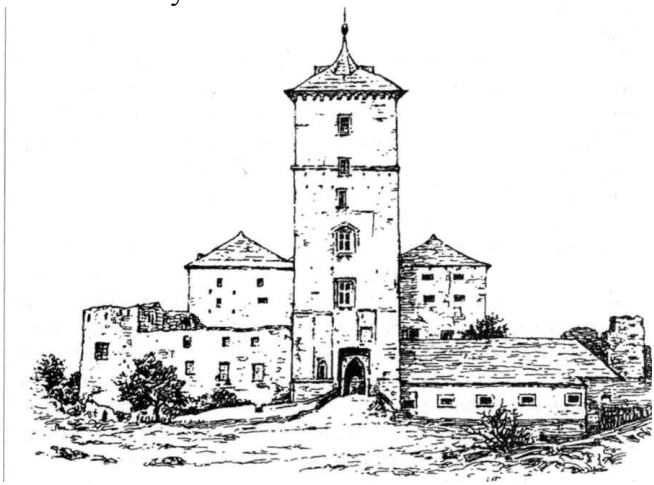
Do šesti let vychovávala šlechtického chlapce matka a její služebnice. Teprve pak se jeho výchovy ujal otec. Záhy syna poslal do služby k nějakému urozenému příteli. Každý šlechtic musel projít stejnou výchovou. To, co představovala pro syna řemeslníka cesta do světa na zkušenou a učednická léta, byla pro urozeného chlapce služba pážete. Být pážetem byl nezbytný předstupeň k tomu, aby se dospívající mladík mohl stát rytířem. Jindřich Michal Hýzrle z Chodů vstoupil ve svých jedenácti letech do služby u lana z Pernštejna a na jeho doporučení po třech letech přešel na dvůr arcivévody Arnošta do Vídně. Ve vzpomínkách píše: *„Nás pážata taky vyučovali a cvičili v různých dovednostech rytířských, v jízdě na koni, šermování, skákání, tanci, skocích na koně, zvedání dlouhého kopí, běhání kroužku, v pěších a jezdeckých turnajích, a taky k tomu nás měli, abychom se cizím řečem učili, jako latinsky, vlašsky, španělsky a francouzsky...“*

Mzda ve středověku

Ceny potravin se na trzích během roku měnily: po žních byly nejnižší a na jaře, kdy sýpky zely prázdnotou, rostly. Značně kolísaly i podle úrody, vyšší byly také v časech válek apod. Určit, jaké byly průměrné ceny a platy nádeníků ve městě, je proto neobyčejně složité. Nicméně různí autoři se o podobné srovnání mnohokrát pokoušeli. Ve 14. století se platilo českými groši. Jeden groš měl 12 haléřů (neboli parvů, odvozeno z latiny znamená malý peníz). V té době stálo jedno vejce 2 haléře, slepice 2 až 32 haléřů, kus másla nebo sýra 1 groš, sekera 3 groše, vepř 5 až 29 grošů, kráva 22 až 55 grošů a pluh 50 grošů. Týdenní mzda tesaře byla zhruba 16 až 20 grošů a nádeníka 4 až 6 grošů.

Klatovští

Mravy měšťanů nebyly dříve zrovna příkladné. Důkazů v městských knihách máme mnoho. Stejně na tom bylo i město Klatovy. Klatovští měšťané vedli neustále spory s urozenými sousedy, a tak není divu, že je neměli rádi. V letopisech se vzpomíná na zemana Kryzostana, který se v šenku opil a pak na ulici urážel chodce, a dokonce tasil zbraň a začal se jí ohánět. Tehdy se dav lidí „seběhl s cepy na zemánka, který šípem zasažen, s koně sražen byl a zabit“.

Průčelí hradu Svihov na konci 19. století

Navštivte hrad dnes

Hrad Svihov, národní kulturní památka, leží v Plzeňském kraji severně od Klatov, na silnici do Plzně. Z hlavní silnice je třeba odbočit do města, hrad je ze silnice dobře vidět. Pro návštěvníky jsou připraveny **dvě trasy.** První je prohlídka hradního areálu s komnatami paláce, v nichž se přibližuje život renesančního šlechtice v 16. století. V rámci trasy je i prohlídka zbrojnice, kaple s cennými plastikami, sálu a obytných místností, kuchyně, schodiště a dalších prostor. **Druhou** trasou je prohlídka interiérů, v nichž je umístěna expozice gotického umění, zapůjčená ze sbírek Národní galerie v Praze.

Stavební vývoj

Na místě dnešního hradu stávala původně tvrz, o jejímž uspořádání máme jen málo zpráv. Víme jistě, že již tehdy bylo opevnění založeno na soustavě vodních příkopů a tvrz sama byla zřejmě dobře opevněná. O tom svědčí zpráva z roku 1425, kdy švihovskou vodní tvrz oblehla husitská vojska. Přitáhlo 8000 pěších a přes 1000 jezdců, všechno zkušení bojovníci. Tvrz bránilo 130 mužů, a podařilo se ji dobýt až po 14 dnech bojů, kdy byly prokopány vodní příkopy a vypuštěna voda.

Na konci 15. století vlastnil švihovskou tvrz bohatý a vlivný Půta Svihovský, který dostal od krále Vladislava II. lagellonského roku 1473 právo postavit na svých panstvích několik hradů. Roku 1480 nechal zbořit starou tvrz a na jejím místě začal stavět pevný hrad. Výstavbou pověřil významného architekta Benedikta Rejta. Za Půtova života byl v letech 1480-1504 postaven v severní části vnitřního hradu dvoupatrový palác původně s dřevěnými stropy, záhy ale nahrazenými klenbou. Další patrový palác vznikl na protilehlé straně. Současně postavili hradní kapli, pětipatrovou vstupní věž a bašty vnějšího opevnění. Vnitřní hrad ve stylu jihoněmecké pozdní gotiky dokončili roku 1491. Kolem stál pás hradeb a širokých příkopů, napuštěných vodou. Nové opevnění se začalo stavět rovněž kolem městského podhradí. Dokončení velkorysé stavby se Půta Švihovský nedočkal. Hrad si rozdělili jeho dva synové - Jindřich

a Václav. Svému soužití přizpůsobili další stavební úpravy: uvnitř si vytvořili dva relativně samostatné obytné celky. Jižní palác dostal vlastní vchod z nádvoří a z paláce byl proražen přímý vchod do kaple, jež zůstala společná pro oba majitele. Oba bratři pokračovali společně v budování vnějšího opevnění. Severní část, postavenou ještě za Půtova života, zpevnili čtyřmi hranolovými věžemi a jednou okrouhlou (zvanou Kašperka). Dokončili i východní část opevnění, kde byly věže nahrazeny čtyřmi širokými baštami, přizpůsobenými jako ochrana proti dělostřelecké palbě. Řešení opevnění bylo na svou dobu velice moderní. Dokončili ho spolu s vnitřní výzdobou hradu kolem roku 1530. Příkopy spojoval kanál s řekou Úhlavou, která je napájela. Terén v okolí hradu byl srovnán a proměněn v louky, které se však daly v případě nebezpečí zatopit vodou. K obrannému systému hradu patřila i předsunutá tvrz Košín, která chránila přístup ke stavidlům, jimiž se ovládaly náhony regulující přítok vody do švihovských příkopů. Dostavba

Svihov podle vyobrazení z roku 1860

hradu však stála tolik peněz, že se oba bratři zadlužili a museli posléze své podíly prodat.

Syn nového majitele Heralt mladší Říčanský z Říčan nechal velký sál v paláci vyzdobit renesančními freskami, ale jinak se o hrad příliš nestaral. Především opevnění začalo chátrat. Během třicetileté války stanuli před hradem dvakrát Švédové, ale vždy jen vyplenili městečko Svihov,* aniž se pokusili pevný hrad dobýt. Po třicetileté válce nařídil

roku 1655 císař Ferdinand III. Svihov zbořit, stejně jako většinu pevných hradů v zemi. Důvodem císařova nařízení byla obava, aby se tyto hrady nestaly v budoucnosti oporou nepřítele. Vdově po hraběti Černínovi se však podařilo rozhodnutí panovníka v případě Švihová zvrátit a vlastní hrad byl ušetřen. Zbourala se pouze část opevnění. Nejasnosti kolem zachování hradu se však stejně podepsaly na jeho stavu. Nebyl dlouhá léta udržován a především střechy byly ve špatném stavu a část místností se dokonce stala neobyvatelná. Černínové měli i jiná sídla a Svihov využívali pouze k hospodářským účelům. Oba paláce proměnili v sýpky, v 19. století přistavěli

ke zdem paláce stodolu, kůlny a stáje. Teprve v první polovině 20. století došlo k drobným opravám hradu, ale hlavní rekonstrukční práce začaly až po druhé světové válce. Zbouraly se téměř všechny pozdější hospodářské přístavby, obnovena byla zazděná původní okna a v náznacích se zrekonstruovalo také původní opevnění.

Domácf učitel s holí v ruce podle ilustrace z roku 1619

Trosky jsou dominantou Českého ráje a jeden z našich nejznámějších hradů, jak svou polohou, tak systémem opevnění jsou výjimečným hradem, při jehož výstavbě prokázali zakladatelé mimořádný smysl pro

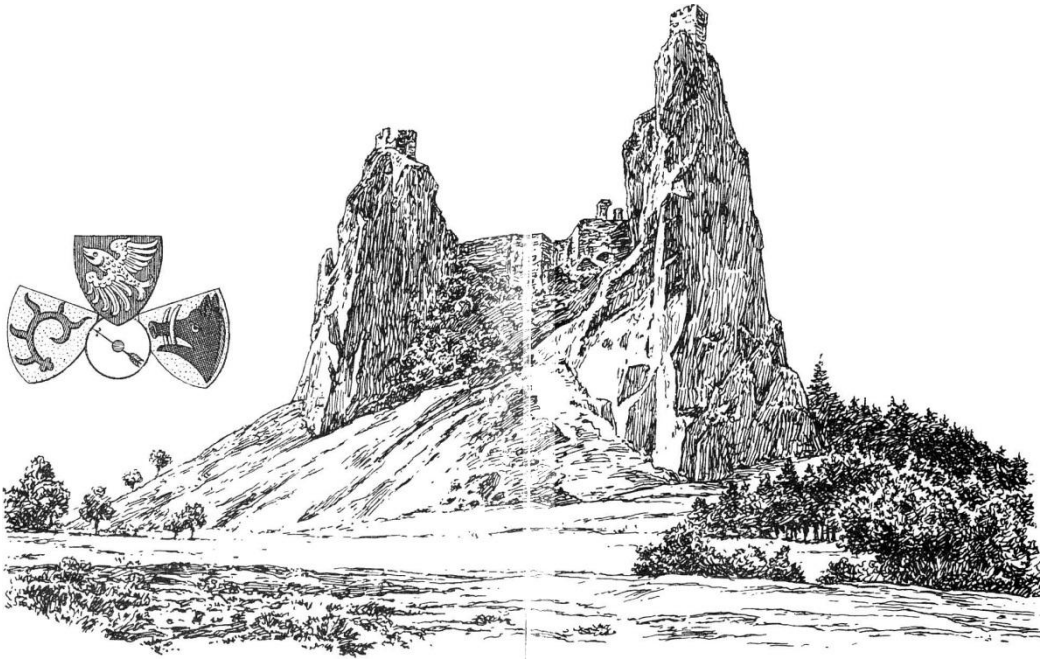
účelné využití terénu. Hrad Trosky dostal ve středověku jméno podle skalního útvaru, na němž byl postaven. V době romantického zájmu o českou minulost byl oblíbeným místem turistických výletů. Trosky patří v Evropě k ojedinělým útvarům. Již vzdělaný jezuita Bohuslav Balbín napsal v druhé polovině 17. století, že znal muže, který procestoval celou tehdejší Evropu a Asii, a nic podobného nenašel. A my mu dnes může jen dát za pravdu.

Trosky

Hrad založil pravděpodobně Čeněk z Vartemberka ve druhé polovině 14. století

Majitelé

2. polovina 14. stol. Vartemberkové
1399-1455 páni z Bergova
1455-1497 páni z Házmburka
1497-1551 Selmberkové
1559-1618 Smiřičtí
1621-1634 Albrecht z Valdšteina

Příběh z roku 1438

Venku poprchávalo, byl teprve konec léta, přesto foukal nepříjemný studený vítr. Hejtman Kryštof Sof seděl u ohně, občas roz-rnrzele vstal a došel k oknu, aby se podíval na cestu před chatrčí. Přemýšlel, co se mohlo stát. jeho pobočník Švejkar odjel s veškerou chasou před dvěma dny a stále o něm nic nevěděl, jindy družině velel Kryštof Šof sám, ale při posledním přepadení byl zraněn šípem do ramene a rána se zanítila. Už chválabohu tolik nebolela, ale s jízdou na koni měl stále potíže, protože neudržel delší dobu v ruce uzdu.

Uvažoval o Švej karoví. Jeho pobočník byl urostlý muž a bezpochyby statečný. Ale hlupák. Jednou vběhl do pasti a Šof a to stálo spoustu stříbrňáků, aby ho dostal z litoměřické šatlavy. Povzdechl si a vrátil se na své místo u ohně.

„Ne, neměl jsem mu dovolit odjet. Ostatně, kdo je tady hejtmanem?“ uvažoval nahlas. Když přinesl zvěd zprávu, že přes Prachov pojede do Sobotky soukeník z Lužice s plným vozem látek, měl říct rezolutně ne. Jenže za Švejkara se postavili ostatní.

„Bude zima, potřebujeme si udělat zásoby,“ rozkládal vousatý Ješek. „Toho kupce nám sem posílá sám Bůh. Proč bychom se tady váleli jako jezevci, když kousek odtud pojede hromada stříbrňáků?“

„Co když je to past?“ bručel Kryštof Šof nerudně. Rameno ho bolelo a neměl rád, když se s ním jeho pacholci hádali jako se sobě rovným. On byl zemanem a velel celé družině. Jenže doba už byla

taková. Neměl by si vlastně stěžovat. Díky husitům vládl v zemi takový zmatek, že se dalo beztresbině loupit a nikdo se nad tím nepozastavoval. Dělali to ve jménu víry všichni. Ale to, že dovolili, aby si i sprostý venkovan otvíral hubu na pána, to se mu hrubě nelíbilo. Co však mohl dělat? Řeči o království božím byly příliš živé.

Nakonec tedy své družině ustoupil a chasa v čele se Švejkarem s nadšeným pokřikem odjela. Teď měl vztek, jestli se jeho lidem něco stalo, kdo na to doplatí? Samozřejmě on! Kde sežene nové chlapy? Nějak se živit musel a všude kolem se povalovalo tolik kořisti. Stačilo

jenom nebát se. Nikdo by nevěřil, jak těžké bylo dát dohromady tlupu lupičů.

Čekal až do soumraku a potom se s chmurnými myšlenkami zabalil do starého pláště a lehl si na lavici, aby se prospal. Ale nemohl usnout. Nakonec rozmrzele vstal a došel si do komory pro džbánek vína. Měl tam soudek, který ukradli při přepadení tvrze v Chomuticích. Víno bylo vynikající, i když tehdy v tvrzi skoro nic cenného nenašli, ten soudek za námahu stál.

Zamyšleně popíjel a najednou si připadal zbytečný. Seděl ve staré chatrči v lese mezi pískovcovými skálami a čekal na své muže. Jeho druzi z mládí byli šikovnější. Skoro každý ukořistil nějaký hrad nebo alespoň tvrz. Kdyby zůstal sloužit jako hejtman u ka-lišníků, možná by mu také nějaké sídlo svěřili. Jenže nebyl zvyklý poslouchat. Měl rád svobodu. Sprostě zaklel, a právě když si chtěl znovu lehnout, zaslechl dusot kopyt. Popadl meč, a protože z okna nebylo možné ve tmě nic rozpoznat, postavil se za dveře se zbraní v ruce, aby se mohl bránit. Kdoví kdo to může být? Třeba toho hlupáka Švejkara chytili a biřicové od soudu si jedou pro něj.

Vzápětí uslyšel známé hlasy. Oddechl si a meč vrátil do pochvy. Jeho lidé byli konečně zpátky. Vrátil se k ohništi a přiložil několik polen. Ale ještě chvíli trvalo, než se objevili v místnosti.

„Zdrželi jsme se," usmíval se Švejkar, když vstoupil. Vysoký muž širokých ramen a s ostře řezaným obličejem měl vlasy nakadeřené podle poslední módy. Rád se pěkně oblékal, a pokud byla poblíž nějaké žena, nakrucoval se jako páv.

Kryštof Šof si ho zamračeně měřil. Oděv jeho pobočníka byl pomuchlaný a špinavý od prachu. Na škorních měl hnědé skvrny od zaschlé krve. I přes bezstarostný úsměv se v jeho obličeji dala číst únava a napětí. Ale také cosi, co Kryštof Šof neznal a čemu nerozuměl. Bezděčně sáhl k opasku a dlaň opřel o jílec meče. V duchu se mu mihla obava, zda se jeho družina nedomluvila, že se ho ' zbaví.

„Pravda je, že nás skoro dostali," pokračoval Švejkar mírně. Došel k ohni a všiml si džbánku, na jehož dně zůstal zbytek vína. Popadl ho a hltavě pil. „S tím kupcem to opravdu byla past. Ale podařilo se nám zmizet dřív, než nás stihli obklíčit. Byl tam jen hlouček městských biřiců a v lese se nevyznali. Pár chlapů zranili, ale přežili jsme všichni," pokračoval hrdě.

„Co jsem říkal?" bručel zlostně Kryštof Šof. „Kdybyste mě poslechli, nemuseli jste..."

„Měli odpočatě koně a pronásledovali nás," přerušil ho neuctivě Švejkar. „Otočili jsme se k Jičínu a ujížděli, co jsme mohli. Doufali jsme, že to brzy vzdají. Ale oni ne. Hnali se za námi až do tmy. Teprve kousek od Trosek toho nechali."

„Měli vás chytit a pověsit," zlostně zabručel Kryštof Sof. „Uženete koně a nic z toho. Až zase příště někam budete chtít sami beze mě, tak ti raději vyříznu jazyk, abys neměl tolik řečí, že si poradíš."

„Copak nás nehonili už mockrát?" smířlivě vrtěl hlavou Švej-kar. „I když jsi nás vedl ty. Mám ti to připomenout?"

„Hlavně že jste zpátky," rychle jeho výtku zamlouval Kryštof Šof.

„Počkej, to ještě není všechno," vyhrkl nedočkavě Švejkar. „Když jsme zjistili, že jsme v bezpečí, bylo nám jasné, že si musíme odpočinout. Byli jsme zrovna na rozcestí pod Rovenskem, a tak jsme odbočili do vesnice. Je tam veliký zájezdní šenk, pamatuješ? Jednou jsme tam obehráli v kostkách takového tlustého sedláka."

„Vzpomínám si," přikývl. „Ale pořád jsi mi nevysvětlil, proč máte dva dny zpoždění. Cesta z Rovenska sem trvá na koni pár hodin. Kde jste se toulali?"

„Chlapi původně chtěli, abychom se v šenku vyspali, ráno ho vyrabovali a zapálili. Nechtělo se nám vracet s prázdnou. Víš, všichni jsme se trochu styděli. Měl jsi pravdu, hejtmane. Chovali jsme se hloupě."

Kryštof Šof přikývl, a ač se snažil, nedokázal zakrýt ješitný úsměv, který se mu mihl v obličeji. Mlčel a čekal. Mohl být spokojený, měl dobré chlapy.

„Přestože už byla noc, seděla v šenku ještě spousta lidí," pokračoval Švejkar. „Dokonce tam hrála hudba a tancovalo se. Většina místních chlapů už měla pořádně v hlavě. Prý slavili od rána. Proto nás přátelsky uvítali. Kdyby nebyli opilí, určitě bychom se jim nelíbili. Ale znáš to, když máš v hlavě, je každý kamarád. A ženské se mohly přetrhnout, abychom si jich všimli."

„Umím si představit. Tak proto jste se zdrželi," zabručel Kryštof Šof. „Je pozdě, vezmi to rychle. Podrobnosti o svých úspěších laskavě vynechej. To nás neuživí."

„A víš, hejtmane, že možná ano," rozesmál se Švejkar. „Hned jak jsme přišli, všiml jsem si jedné dívky. Neměla moc hezký obličej, ale jinak měla pěkná..."

„Řekl jsem, abys vynechal podrobnosti," přerušil ho Kryštof Šof. „Oloupili jste ji?"

„Nic bychom si na ní nevzali. Je to obyčejná děvečka," zavrtěl Švejkar hlavou. „Dokonce sirotek. Jmenuje se Markéta, docela hezké jméno, nemyslíš? Všichni jí akorát ubližují. Mladíky z Roven-ska nezajímá, protože nedostane žádné věno. Navíc je strašně ctnostná. Nechce si k tělu pustit nikoho jen kvůli špásování. Všichni to vědí, a tak s ní nikdo nemíní zbytečně ztrácet čas, když z toho nic nekouká."

„Naparuješ se jako kohout, takže je mi jasné, že v tvém případě to s její ctností tak žhavé nebylo," usmál se dobromyslně Kryštof Šof, vstal a došel naplnit prázdný džbánek.

„To se tedy velice pleteš,“ vykřikl s hraným pobouřením Švejkar. „I když jsem chlap, za kterým se každá ohlédne, nechtěla o ničem ani slyšet. Prý kdysi slíbila Bohu, že zůstane až do svatební noci počestná.“

„Ne příliš krásná, chudá a ještě počestná,“ ušklíbl se Kryštof Šof. „To aby dala na modlení. Co s ní?“

„Dal jsem s ní řeč a nakonec jsem slíbil, že se s ní ožením,“ dodal Švejkar, natáhl ruku pro džbánek vína a žíznivě se napil.

„Ty?“ rozesmál se hejtman. „Pokud mě paměť neklame, tak už jednou ženatý jsi.“

„To je pravda. Ale kde je mé drahé konec?“ ironicky se ušklíbl Švejkar. „Problém byl, že nechtěla nic, dokud nás neoddá kněz.“

„Alespoň že není úplně blbá,“ přikývl Kryštof Šof.

„Tak jsem se s ní ráno oženil. Proto jsme se zdrželi. Musel jsem přece splnit svou manželskou povinnost. Myslím, že se jí naše svatební noc moc líbila,“ vysvětlil Švejkar, napil se a pohodlně se opřel zády o stěnu za sebou. Natáhl nohy, jako by si chtěl na chvíli zdřímnout.

Chvíli bylo ticho, až to Kryštof Šof nevydržel a vyhrkl: „ To je celé? Kvůli svatební noci jste se zdrželi? Myslím, že tady něco nehraje. “

„Jenom drobnost,“ přikývl líně Švejkar. „Slouží na Troskách. Vysvětlil jsem jí, že bez věna si ji nevezmu. Slíbila mi, že nám pomůže dostat se do hradu.“

„Cože?“ skoro zařval Kryštof Šof a vyskočil z lavice, na které odpočíval. Trosky byly nedobytné. Ve snu by ho nenapadlo na ně zaútočit. Kdyby jim však někdo z obránců pomohl, nečekané přepadení mělo naději na úspěch. A kdyby se zmocnil Trosek, mohl by si dělat, co by chtěl. Hrad by těžko dokázal někdo dobýt. Pokud by Trosky držel on, postaral by se, aby ho nikdo nezradil. Navíc by mohl rozšířit svou družinu. Na pevném hradě by bylo místo pro více lidí. Nemusel by se už skrývat. Když žije člověk jako on v lese, je lupič, ale když bydlí na hradě, je urozený opovědník.

„Také už se nemohu dočkat, až zase uvidím svou manželku,“ rozesmál se Švejkar.

Markéta stála u chléva a zády se opírala o tmavou čedičovou skálu, na níž se nad její hlavou tyčila mohutná věž hradu. V ruce měla vidle a zasněně objímala jejich násadu. Nevnímala hluk kolem sebe. Před očima

měla stále větrem ošlehanou tvář svého manžela. Nikdy by nevěřila, že ji jednou potká takové štěstí.

Bůh přece jen odměňuje poctivé věřící. Ostatní děvečky na hradě nebyly jako ona. Byly to nemravné mrchy, které byly ochotné jít s každým. I když byly svobodné, ani jedna už dávno nebyla panna. Zlostně si vzpomněla na purkrabího Dětmara, který se smíchem říkával: „Na hradě máme jen dvě panny. Jednou je Markéta a tou druhou skála s věží nad palácem. Víc panen by tu nikdo nenašel.“ S hrdostí si říkala, že teď už je na hradě jenom jedna panna. A ona to nebyla. Život byl tak krásný!

Náhle ucítila bolestivý úder do boku. Přestala snít a polekaně se rozhlédla. Vzápětí ucítila další úder. U brány stál hradní pán Ota z Bergova a házel po ní kameny. „Spát můžeš v noci,“ křikl na ni v dobrém rozmaru. „Zadarmo tě živit nebudu.“

Cosi zamumlala a honem zmizela s vidlemi v ruce ve chlévě. Tam byla v bezpečí. Když jí Švejkar říkal o svém plánu dobýt hrad, nebyla si jistá, zda dělá dobře, když mu pomůže. Ale teď si už jistá byla. Ne, netoužila být hradní paní. Třebaže jí to manžel sliboval. Strašně moc si přála vidět Otu z Bergova na kolenou. A ještě víc purkrabího Dětmara. Posmíval se jí, ponižoval ji, a jednou se dokonce pokusil ji znásilnit. Ale byl tenkrát hodně opilý, a tak se mu ubránila. Pak si uvědomila, že ji bude muset zdravit ostatní čeleď. Potkalo ji opravdu skutečné štěstí.

Nemohla se dočkat večera. Věděla přesně, co má udělat. Předešlé noci se sešla se Švejkarem a několikrát mu opakovalo, jak to všechno zařídí. S hrdým uzarděním si vzpomněla, že ji pak políbil a řekl, že je ta nejchytřejší žena, jakou kdy potkal. Byla by sice raději, kdyby jí řekl, že je ta nejkrásnější, ale ani tohle neznělo špatně.

Kydala hnůj a snila. Dokonce zapomněla jít na oběd. Teprve když si uvědomila ticho kolem, pochopila, že čeleď odešla do kuchyně. Odložila vidle, aby ostatní dohonila. Ale pak se rukou dotkla břicha a zdálo se jí, že není tak ploché, jak by si přála. Nechtěla tloustnout. Toužila, aby ji její Švejkar stále obdivoval. Chtěla ho přitahovat, chtěla, aby s ní byl šťastný. Ostatně neměla hlad, tak proč by šla jíst? Popadla vidle a pokračovala v práci. Alespoň jí čas rychleji uteče.

Konečně zvonilo klekání oznamující konec práce. Čeleď se shromáždila v kapli, kde proběhla rychlá večerní mše. Kaplan ji sloužil

nedbale a drmolil litanii, aby už měl bohoslužbu za sebou. I on se těšil na večeři.

Pozdě v noci se Markéta vykradla z čeledníku. Za stájí měla schovaný kožený vak, který dostala od Švejkara. Byla v něm hliněná lahvice s vínem a konopný provaz. Provaz schovala pod schody, které vedly na hradní ochoz. Lahvici vzala do ruky, upravila si oděv a pokřižovala se. Cítila, jak jí prudce bije srdce. Netušila, že to bude tak těžké. Kaplan během večerní mše hovořil o pekle, kde skončí všichni hříšníci. Byl hřích to, co hodlala udělat?

Nakonec se rozhodla, ze nejspíše ne. V Desateru se nikde neobjevovalo přikázání, aby poddaný nezradil svého pána. Zvláště, pokud ten pán byl zlý. Odhodlaně vykročila.

Po ochozu došla až na roh hradby, kde bylo dřevěné schodiště, po němž se dalo vystoupit na nižší z obou skal ohraničujících Trosky. Na obou stály kamenné věže. Ale na vyšší Pannu se vstupovalo přímo z paláce a tam by se nepozorovaně nedostala. Na Babu to bylo snazší.

„Co tady děláš?“ zabručel voják, který držel ve věži na Babě stráž. Jeho hlas však nezněl přísně. Nudil se, a s Markétou nikdy pořádná zábava nebyla, ale pořád lepší, než tu být sám. Pak si všiml lahvice v její ruce. „Co to máš?“ zpozorněl.

„Přesně to, co myslíš,“ usmála se svůdně a vytáhla dřevěnou zátku. Naoko se napila, rukou si otřela ústa a podala lahvici vojákovi.

Muž přičichl, spokojeně mlaskl a zhluboka si přihnul. „ Výtečné, “ přikývl. Napil se ještě jednou a rukou lahvicí zatřepal, aby zjistil, kolik vína v ní zbylo. Zdálo se mu, že už toho v ní moc není. Proto ji opatrně položil na lavici vedle sebe, co nejdále od dívčiných rukou. Neměl chuť se dělit.

„Jen pij,“ řekla Markéta laskavě a posadila se na lavici na opačné straně strážní místnosti. Švejkar jí tvrdil, že jed, který do vína dal, bude působit rychle. Nejvýše za pár minut strážného uspí.

„Proč jsi to víno přinesla?“ řekl voják, ale nezdálo se, že by ho to ve skutečnosti příliš zajímalo. Cítil, že se ho zmocňuje únava.

„Líbíš se mi,“ vyhrkla Markéta. Říkala ještě něco, ale strážný už příliš nevnímal. Svalil se s těžkým žuchnutím na zem. Markéta vstala, kopla do něho špičkou střevíce, aby se ujistila, že skutečně nic nevnímá.

Pak rychle vyběhla ven. Zpátky byla vzápětí. Z držáku na stěně vzala do ruky louč a provaz k železnému držáku přivázala. Konec provazu vyhodila ven a loučí začala v okně mávat nahoru a dolů. Bylo to smluvené znamení. Markéta věděla, že tohle okno bylo přímo nad srázem a odnikud z hradu sem nebylo vidět. Těšila se, až se v okně objeví hlava jejího Švejkara.

Stále mávala loučí, aby ti dole viděli na cestu. Napjatě poslouchala. Konečně uslyšela ze tmy pod oknem funění a šramot. Pak se do strážní místnosti oknem proraženým v masivní kamenné zdi vsoukal Švejkar. Usmála se a chtěla ho obejmout. Hrubě ji odstrčil a vztekle řekl: „To musíš, ty krávo, pořád mávat s loučí? Řekl jsem ti, abys jenom dala znamení.“

„Ale můj milý...“ vyhrkla a do očí se jí draly slzy.

„Drž hubu. A neříkej mi můj milý," sykl zlostně. Do místnosti se zatím oknem vsoukal další muž s hrubým obličejem zarostlým neupravovaným vousem. „Svaž ji," nařídil Švejkar a ukázal na Markétu. Neznámý dívku popadl, do úst jí vrazil kus špinavého hadru, ruce jí zkroutil za záda a spoutal je. „Co s ní potom?" optal se ještě.

„Zatím ji tady nech. Pokud se ti líbí, ješku, můžeš si ji nechat," řekl Švejkar lhostejně. Potom tasil meč a tiše se vyplížil ven, aby otevřel bránu a vpustil do hradu ostatní kumpány.

Z historie majitelů panství

Páni z Bergova

Ota starší z Bergova (1399 - před rokem 1408)

V letech 1388-1393 byl nejvyšším purkrabím. Kolem roku 1399 koupil hrad a panství od krále Václava IV., jemuž Trosky kvůli dluhům odstoupil Čeněk z Vartemberka. Ota z Bergova patřil později k panské opozici, která stála proti Václavovi IV., a podílel se na jeho zajetí a uvěznění. Když se země zmocnil císař Zikmund, pověřil Otu z Bergova s dalšími třemi pány správou země.

Ota mladší z Bergova (1408-1444)

Též nazývaný „Bergov mladý z Trosk". Stál na straně císaře Zikmunda, což mu ale nebránilo sáhnout na církevní majetek. Roku 1415 přepadl klášter v Opatovicích a opata Lacura umučil k smrti, protože z něho chtěl dostat přiznání, kde jsou ukryty údajné poklady kláštera. O rok později mu král Václav IV. tento zločin prominul. Trosky patřily v době husitské revoluce k hlavním střediskům protikališnického boje ve východních Čechách. Z Trosek Ota z Bergova rozesílal zprávy katolickým šlechticům a lužickým městům o pohybech husitských vojsk, aby se spojenci mohli včas připravit k obraně. Na Troskách proběhlo i několik rokování katolických pánů. Trosky tedy byly pro husity

hrozbou, avšak nikdy se jim nepodařilo hrad dobýt. Později se sice objevily zprávy, že lan Žižka Trosky na jaře 1424 obléhal, ale nejsou pravdivé. Došlo k záměně se skutečným obléháním z roku 1428, kdy shořela věž na Panně. Ota mladší z Bergova nebyl dobrý soused. Choval se jako lupič, například v roce 1437 přepadl a vyloupil statek v Sekyřicích. Nakonec došlo i na něj. Roku 1438 nebo 1439 se Trosek zradou zmocnil jiný lupič Kryštof Sof z Helfenburku, prohlášený za zemského škůdce, a jeho společník Svejkar.]e pravděpodobné, že lupiči Otu mladšího z Bergova zajali. Na pevném hradě se usadili a z Trosek přepadali kupce a města v širokém okolí. V roce 1440 se Trosky pokusila dobýt spojená vojska měst, sdružených na obranu proti lupičům ve východočeském a boleslavském landfrídu, ale lupičům se podařilo hrad uhájit. Teprve roku 1444 se Trosek za nejasných okolností znovu ujal Ota mladší z Bergova, ale záhy poté zemřel.

Jan z Bergova (1444-1455)

Syn Oty mladšího z Bergova, ale se svým otcem se rozešel už v mládf. Stal se stoupencem husitů a bojoval v roce 1434 po boku Prokopa Holého v bitvě u Lipan. Spolu s Janem Roháčem byl zajat. Dostal však milost a po smrti otce se ujal rodového majetku. Patřila mu panství Trosky, Zbiroh a Chlumec. Později se stal stoupencem krále Jiřího z Poděbrad. Protože neměl dědice, prodal Trosky před svou smrtí Janu Zajícovi z Házmburka, který je připojil ke svému panství Kost.

Historické souvislosti

Opovědníci a loupežníci

Říká se, že když dva dělají totéž, nemusí to být totéž. Ve středověku tohle úsloví platilo beze zbytku. Na to, co dělal urozený člověk, se vždy hledělo jinak, než když stejnou věc udělal obyčejný poddaný. Platilo to dokonce i o zločinu.

Základem bohatství středověkých panovníků byla kořist. Byl to jejich hlavní, a dlouho dokonce jediný příjem. To, čemu dnes říkáme daně, se dříve výstižně nazývalo *berně.* Panovník si bral, co potřeboval. Způsob vlády v počátcích feudalismu byl z našeho pohledu zvláštní. Panovník a jeho družina neustále putovali vlastní zemí, od hradiska k hradisku. Správce každého hradiska měl povinnost panovníka a jeho družinu živit ze svých zásob. Když ho panovník vyjedl, odjel dál. Pokud byl některý správce poslušný, zůstal u něho panovník s družinou kratší dobu, aby mu v sýpkách něco zbylo. Pokud neměl některého správce rád, zůstal tak dlouho, dokud bylo co jíst a pít. Tak se vládlo za Karla Velikého (římským císařem byl jako první v křesťanském světě korunován roku 800) a stejně se vládlo ještě v 10. a také vil. století.

Dalším příjmem panovníků byla kořist, kterou získali ve válce se sousedy. Teprve se zakládáním měst, rozvojem dolování, rozšířením obchodu a s ním spojených mýt získala panovnická pokladna i jiné příjmy. Přesto byli středověcí rytíři vychováváni v přesvědčení, že nejlepším způsobem zbohatnutí je kořist z boje. Tedy naloupit, co se dá. Proto také urození majitelé panství vyhledávali ustavičně spory se sousedy. Bud hájili panovníka, nebo se proti němu vzbouřili. Jak se to zrovna hodilo. Velmi stručně řečeno: základem hospodaření rytířů byly loupeže. Musely však mít na pohled vznešený důvod - rytíři prohlašovali, že hájí pravdu.

K loupežím a krádežím se uchylovali i poddaní. Někteří proto, že byli k životu lupičů donuceni. Neúroda zničila obilí, nepřítel vydrancoval jejich statek, starší bratr vyhnal mladšího. Důvodů existovala v nejistých dobách spousta. Byli však i takoví lidé, kteří loupili proto, že se jim nechtělo pracovat, jenže poddaní, i kdyby si vymysleli sebevznešenější důvod, byli vždy považováni za psance a zločince. Pokud byli chyceni, končili na popravišti krutou smrtí. Přitom dělali v malém totéž, co jejich urození páni ve velkém.

Ve 13. a 14. století existovala v českých zemích řada bohatých šlechtických rodů. Získávaly nejen rozsáhlá panství s desítkami vesnic, ale také značný vliv ve správě země. Od 14. století likvidovali bohatí šlechtici své chudší sousedy - drobné zemany a rytíře, kteří vlastnili pouze tvrz a jednu nebo dvě vesnice. Jejich statky připojovali pod

nejrůznějšími záminkami ke svým panstvím. V téhle činnosti vynikali kromě jiných jihočeští Rožmberkové. Oni zbavili Jana Žižku z Trocnova jeho tvrze a způsobili, že odešel do vojenských služeb a později se postavil do čela vzbouřených husitů proti nim.

Právě tihle zchudlí rytíři tvořili vojenskou páteř husitských vojsk. 1 když se jednotlivé oddíly husitů skládaly z prostých lidí, velitelé bývali urození. Většina z nich měla rozsáhlé vojenské zkušenosti. Mnozí rytíři dostali za služby pro kališnický tábor do správy ukořistěné statky a někteří velice zbohatli. Po porážce husitství se situace změnila. V zemi nadále vládly zmatky a bezpráví, své postavení ale upevnili páni a královská města. Neměli zájem dělit se o kořist s nezámožnými rytíři a zemany. Ti však neuměli nic jiného než válčit. Část z nich našla obživu ve službě pro některého bohatého šlechtice, jiní se živili na vlastní pěst. S mečem v ruce bojovali proti celému světu, jak byli dosud zvyklí.

Od nejstarších časů měli urození lidé právo hájit se sami, pokud jejich rodu někdo ublížil. V zemském právu bylo zakotveno, že žalobcem je vždy poškozený a on má právo dožadovat se odškodnění. Ještě v 15. století se setkáme s případem, kdy urozený člověk zabil jiného a pozůstalí zabitého si nechali vyplatit vysoké odškodnění v penězích, aniž by žádali postavit vraha před soud. Tomuto narovnání se říkalo sjednat právo či dostat odškodnění za prolitou krev.

Oběšenec

Zákon pamatoval i na případ, kdy šlechtic způsobil újmu druhému, a nechtěl škodu uhradit. Pokud nechtěl poškozený čekat na zdlouhavé zasedání zemského soudu, mohl své právo hájit sám. V takovém případě poškozený veřejně oznámil, že se bude mstít, aby získal náhradu za vzniklou škodu. Tomu se říkalo *opovědět nepřátelství.* Dnes bychom to mohli vzdáleně přirovnat k exekuci majetku dlužníka. Ovšem prováděné násilně a s mečem v ruce.

Zlatou dobou opovědnictví v českých zemích byla doba jagellonská, tedy konec 15. a počátek 16. století. Tenkrát však většinou nikomu nešlo o skutečnou spravedlnost. Možnosti opovědět nepřátelství využívali rytíři stále častěji k tomu, aby zakryli skutečnou podstatu svých zájmů - lupičství. Nejčastěji opovídali nepřátelství městům. Obvykle přepadali na cestách kupce jedoucí do města na trh. Oblíbené bylo také drancování městského majetku. V zájmu spravedlnosti je však třeba říci, že jsou známé i případy, kdy hlavní roli při násilnostech opovědníků hrála touha po pomstě.

Královská města se v druhé polovině 15. století mnohokrát obrátila na nejvyšší zemské úředníky se stížnostmi na bezpráví, páchané loupeživými rytíři. Opovědníky bylo nutné postavit mimo zákon.

Opovědnictví samo nebylo totiž tehdy ještě trestné. Teprve když zemští úředníci uznali, že lou-peživí rytíři neloupí, aby se domohli náhrady za domnělou újmu, mohli je prohlásit za „zemské škůdce“ a potrestat, lenže zemští úředníci byli liknaví. Navíc jim bylo násilí opovědníkú vůči městům sympatické, protože právě konec 15. a začátek 16. století přinesly zostření politického a hospodářského boje mezi urozenými pány a královskými městy. Situace nakonec dospěla tak daleko, že města sama postavila vlastní vojsko a začala opovědníky stíhat, aniž čekala na rozhodnutí zemského soudu. Některé pochytala, jiné zajala po dobytí jejich tvrzí. Sami měšťané se ujali trestání opovědníkú a k velké nelibosti panského stavu některé rytíře popravili.

Přítrž řádění opovědníkú částečně přinesla Svatováclavská smlouva v roce 1517 a definitivně postavil opovědnictví mimo zákon Ferdinand 1. Habsburský, který na trůn dosedl roku 1526. V zemském zřízení z roku 1530 byli všichni opovědníci prohlášeni za „zhoubce zemské“ a všem stavům bylo pod trestem vězení zakázáno jim pomáhat. Tímto rokem skončila zlatá doba českého opovědnictví. Pokud se v dalších letech některý ze zemanů dopustil podobného násilí, byl souzen stejně jako neurozený lupič.

Opovědníkú byla v 15. a na počátku 16. století celá řada. V učebnicích, ale i v historických románech se setkáme se spoustou jmen, neboť příběhy loupeživých rytířů jsou pro čtenáře přitažlivé. Na Plzeňsku působil lan Bavůrek ze Svamberka, za „knížete loupežníků“ označil kronikář Petra Sudu, majitele tvrze v Janovicích nad Úhlavou. Páni z Gutštejna loupili v západních Čechách, v jižních zase rytíř Dobeš Vojíř z Čeňkova a Zdeněk Malovec z Chýnova. Známými byli i bratři Kunc a Zikmund Kaufunkové.

Snad nejznámějším českým opovědníkem byl liří Kopidlanský. V říjnu 1506 zabil během výročního trhu v Praze jeho bratr Jan v hádce zemana Jana Cukra z Tamfeldu. Staroměstský purkmistr neotálel, a protože spáchat zločin během trhu se považovalo za přitěžující okolnost, neohlížel se

na skutečnost, že !de o urozeného zločince, a nechal ho neprodleně na Staroměstském náměstí popravit mečem, lanův bratr Jiří opověděl ihned Praze a všem městům nepřátelství. Jak se píše v dobovém zápisu:

„…loupil a mordoval každého, koho potkal, lidem usekával ruce a nohy, měl na to s sebou kata.“ Královský prokurátor Albrecht Rendl z Oušavy vzápětí prohlásil, že poprava lana Kopidlanského je důkazem svévole měšťanů vůči šlechticům. Pražané toto prohlášení považovali za urážku. Napětí mezi oběma stavy rostlo a Kopidlanský zatím dále přepadal a vraždil. Zabitých měšťanů byly desítky a na podzim 1508 dokonce přepadl a vypálil vesnice Michli, Vesce a Jesenici, které patřily Pražanům. Proto koncem roku 1508 poslali Pražané vojsko žoldnéřů, které v odvetu vyplenilo Kopidlno. Šlechta vzápětí podala na Pražany stížnost králi Vladislavovi Jagellonskému, který překvapivě rozhodl, že měšťané nemohou soudit šlechtice a že Jiří Kopidlanský je nevinný. Jak tento krutý opovědník skončil, není zcela jasné. Vstoupil do služeb Zdeňka Dobrohosta z Ronšeprka a působil jako purkrabí na jeho hradě Novém

Dělostřelectvo při palbě

Herštejně. Pán z Ronšeprka v té době prováděl loupežné výpady do sousedního Německa. Nový Herštejn v červenci 1510 dobyl nejvyšší purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitálu a podle kronikáře |iří Kopidlanský *„potom jat jsa, konec života svého vzal“.* Ale zda byl skutečně potrestán, jisté není.

Zajímavosti

Vojenské osudy Trosek

Hrad měl díky své poloze rušné dějiny, len málo hradů v Českém ráji zažilo za dobu své existence tolik obléhání jako právě Trosky. Stačí připomenout stručnou kroniku bojů, které hrad zažil:

1415 majitel Trosek Ota mladší z Bergova zabavil církevní majetek kláštera v Opatovicích nad Labem;

1428 na Troskách proběhlo rokování katolických pánů a zástupců lužických měst;

1428 obléhání Trosek hejtmanem vojska sirotků lanem Královcem a požár hradu;

1438-1444 Trosky obsadil zemský škůdce Kryštof Sof z Helfenburku a loupil v okolí;

1440 obléhání Trosek vojsky východočeského a boleslavského landfrí-du jako odveta za loupeže;

1469 |iří z Poděbrad dobyl Trosky v zápase se svým politickým odpůrcem lanem Zajícem z Házmburka;

1639 Trosek se zmocnili Švédové;

1640 Trosky dobylo císařské vojsko;

1642 Trosky znovu dobyli Švédové;

1648 císařské vojsko vyhnalo Švédy a Trosky vypálilo.

Podmíněné tresty smrti

Již ve středověku existovaly rozsudky, které bychom mohli přirovnat k dnešním tzv. podmíněným. 1 když byly tresty zločinců velice přísné, za krádeže a loupeže většinou hrdelní, někdy byly odloženy. To je třeba případ z roku 1647, kdy v Jičíně uvěznili pro krádeže ve vrchnostenské stodole Václava Tkalce a Mikuláše Kopeckého ze vsi Lužany. Městská rada je nakonec propustila na hrdelní revers, „pohlédajíce na velikou chudobu a nouzi jejich, obzvláštně jsoucí dosti dlouhý čas vězením

zatíženi“. Tento revers znamenal, že popraveni by byli v případě dalšího porušení zákona.

Zkouška pravdy

Středověké mučení zločinců se vyvinulo z takzvaných *ordálů* neboli božích soudů. Ty zpočátku prosazovala církev. S božím soudem počítá i první český zákoník, dekreta knížete Břetislava z roku 1039. Pokud obžalovaný popíral vinu, rozhodoval boží soud. Nejběžnější byl ordál ohněm -podezřelý musel kráčet bosýma nohama po rozžhaveném železe. Pokud se nespálil, Bůh potvrdil jeho nevinu. Podle legendy byla sv. Kunhuta, manželka římského císaře Jindřicha II., obviněna na počátku 11. století z nevěry. Nejprve přijala v kostele tělo Páně a pak bosá přešla po rozžhavených radlicích, aniž si ublížila. Na toto boží znamení císař padl na kolena a veřejně ji odprosil. Ordál vodou spočíval v tom, že obviněný byl spuštěn do řeky nebo rybníka. Pokud byl nevinný, neutopil se. leště v roce 1667 byly v Luhačovicích ženy podezřelé z čarodějnictví svázány do kozelce a hozeny do rybníka. Ty, které se potopily, byly prohlášeny za čarodějnice. Do 17. století se uznávala jako zkouška svědectví zavražděného. Podezřelý z vraždy musel sáhnout na mrtvolu, a pokud byl vinný, mrtvý dal znamení. Například se v zaschlé ráně objevila krev. Rychtář ji otřel šátkem a později předložil soudu jako důkaz. Několik podezřelých bylo na základě tohoto svědectví popraveno ještě koncem 16. století - roku 1597 v Kadani, roku 1591 a 1600 v Praze. Za boží soud se někdy považoval i souboj mezi obviněným a žalobcem. Kuriózní způsob bylo losování, leště roku 1627 byli na Pražském hradě uvězněni dva muži, podezřelí z přepadání kupců. Oba přísahali, že jsou nevinní. Královský apelační soud nakonec rozhodl, že mají hrát o hrdlo v kostky. Kdo prohraje, bude popraven, a vítěze propustí.

Mučení

O mučení neboli *tortuře* se poprvé zmiňuje roku 1291 Zbraslavská kronika. S mučením podezřelých začaly nejprve královské soudy podle italského vzoru. Záhy se začalo provádět i ve městech a rychle se ujalo.

Již ve 14. století se mučení považovalo za normální součást výkonu práva. Dlouho nebyly pro mučení stanoveny žádné zásady a každý kat ho prováděl jinak. Kromě běžných - jako bylo drcení prstů, natahování na žebřík a pálení ohněm - objevují se i kuriózní způsoby. V polovině 16. století byl na Křivoklátě mučen biskup jednoty bratrské tak, že byl přivázán dva dny a dvě noci k prknu, na nahé břicho mu byla dána ořechová skořápka, pod níž byl brouk, který se mu prohánět po těle.

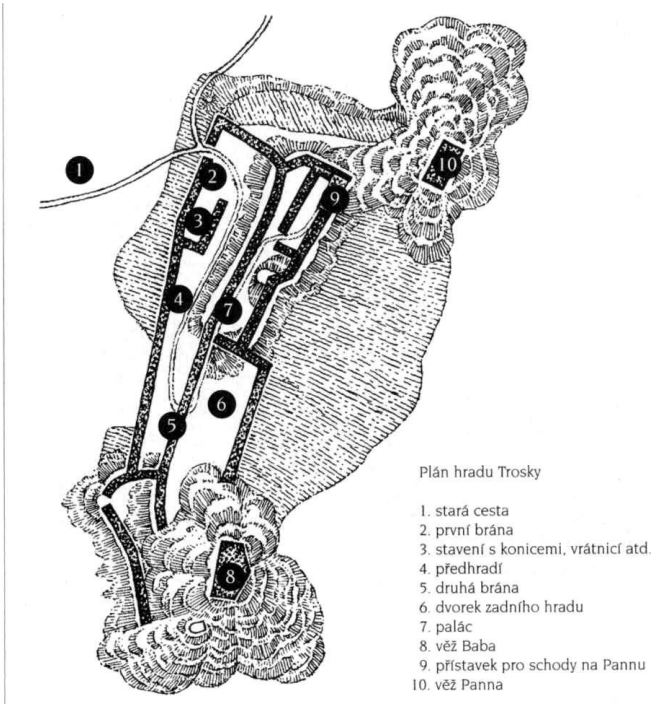
Teprve po třicetileté válce byly přesně stanoveny způsoby a zásady mučení. Pro české země byly popsány v zákoníku Nové útrpné a hrdelní právo losefa I., vydaném v letech 1707-1708. Mučení nemělo být dlouhé, mělo se konat před polednem, lidé měli být mučeni na lačný žaludek... Bylo stanoveno a přesně popsáno pět stupňů mučení: 1. vazba neb šněrování rukou, 2. přiložení palečnice, 3. přiložení šroubovací boty, 4. natahování na žebřík, 5. natahování na žebřík a současně pálení ohněm. Mučit se smělo až do reforem císaře Josefa II., který je roku 1787 zakázal.

Věž Panna na konci 19. stoletf

Navštivte hrad dnes

Zřícenina hradu Trosky v Libereckém kraji je rovněž národní kulturní památka. Tvoří tak viditelnou dominantu Českého ráje, že se lze orientovat téměř podle pouhého pohledu. Trosky leží u cesty z Turnova na ličín; z hlavní silnice musíte odbočit na Troskovice. Parkoviště je pod hradem a na kopec, na němž se zřícenina rozkládá, musíte dojít pěšky. Prohlídka je bez průvodce. Navštívit lze celý hradní areál a rovněž vystoupit na vyhlídku na Babě, odkud je překrásný výhled na celý Český ráj.

Stavební vývoj

Hrad byl postaven na dvou vyvřelých čedičových sloupech, vzdálených od sebe jen několik desftek metrů. Vyšší a štíhlejší se nazývá

Panna, nižší a širší Baba. Na obou stály věže. Prostor mezi nimi chránil trojitý pás hradeb a důmyslný systém několika bran, oddělujících vstupy do nádvoří. Hradba byla na některých místech až 10 metrů vysoká. Na nádvoří stál dvoupatrový obdélníkový palác, přiléhající k Panně. Poblíž se nacházely další hospodářské budovy. Na Babě (vysoké asi 50 metrů) bylo postaveno věžovité stavení, přístupné po dřevěných schodech z přilehlé hradby. Pomocí samostřílů se z této věže dal ovládat prostor kolem západní části hradu, včetně druhé brány a druhého nádvoří. Panna (vysoká zhruba 60 metrů) nesla štíhlou věž, do níž se mohlo vstoupit jen z nejvyššího patra hradního paláce. Tato věž byla posledním útočištěm obránců, neboť skýtala možnost obrany proti mnohem silnějšímu nepříteli. V přízemí věže byla sklepení, kam se ukládaly zásoby, v prvním patře se nacházely obytné prostory. Základy všech budov byly z kamene, vrchní patra obvykle roubená ze dřeva.

Král Ferdinand I v roce 1556

Slovníček odborných výrazů

Alegorie - zobrazení vlastnostf, ctností, ale také řemesel, světadílů, ročních období apod. prostřednictvím postav či zvířat

Anglický park - tvoří ho pečlivě upravená krajina s cestičkami, lesíky, průseky a volně rostoucími stromy. Z něho vychází romantický park, v němž se navíc objevují rozmanité neobvyklé stavby (umělé zříceniny, exotické stavby - minaret apod.) a sochy.

Apsida - výklenek v kapli, v němž je obvykle umístěno kněžiště s oltářem. **Arabeska** - ornament tvořený stonky a listy, doplněný někdy figurami **Arkáda** - oblouk ležící na dvou sloupech

Arkýř - výstupek vnitřního prostoru v patře stavby ven z plochy zdi. Jeho podlaha se obvykle opírá o dva kamenné výstupky (krakorce). Ve středověkých hradech byl často v arkýři umístěn záchod *(prevet),* jehož otevřeným spodkem padalo vše dolů do hradního příkopu Někdy též sloužil arkýř jako součást kaple (pro oltář apod.) a později i paláců (v reprezentačních prostorách).

Barbakán - opevnění předsunuté před hradní bránu se střílnami a obvykle vlastním příkopem. |eho smyslem bylo zabránit nepříteli v přímém útoku (obvykle střelbě) na bránu. Cesta od barbakánu k bráně se obvykle lomila.

Bastion - součást barokního způsobu opevnění; šlo o předsunutou pětibokou baštu, jejíž celý vnitřek byl vyplněný cihlami a hlínou jako obrana proti dělostřelbě.

Bašta - někdy též hradební věž, jde o součást vnějšího opevnění hradu. V průběhu staletí se podoba bašty měnila, v románské době byla plná, v gotice měla uvnitř volné prostory se střílnami, odkud bylo možno střílet na útočníky, v 15. a 16. století se v baštách zřizovaly dělové komory. Bašty měly rozmanitý tvar, nejčastěji válcový, půlválcový, hranolový nebo polygonální (vfcehranný). Bašty bývaly většinou zastřešené, koncem 15. století se objevují i nezastřešené (zvané rofidely).

Bergfrit - útočištná věž, poslední místo, kam se stahovali obránci, pokud nepřítel dobyl hrad Věž stávala původně samostatně, později

vestavěná do hradby. Někdy nemá kruhový půdorys, ale na jedné straně má hranu (břit), aby lépe odolala střelbě.

Bosáž - v omítce napodobené kvádrové zdivo; objevuje se především v renesanci.

Cimbuří - zubaté zakončení hradeb a věží

Delftská fajáns - keramika malovaná modrým kobaltem, nejčastěji zdobená motivy inspirovanými čínským a japonským uměním; vyráběla se od konce 16. století do poloviny 18. století v nizozemském městě Delftu, byla velice oblíbená a najdeme ji téměř na všech zámcích.

Donjon (čte se donžon) - původně jihofrancouzský hrad s obytnou věží, typ hradní architektury, který se objevuje i u nás.

Fajáns - jemná majoliková keramika, vyráběná od 14. do 18. století v Itálii (název podle města Faenzy), malovaná nebo plasticky zdobená, běžná v interiérech většiny zámků

Falc - jeden z nejstarších typů jednoduchých hradů u nás, původně sídlo římského (německého) císaře. Základem falce byl obdélníkový palác s komorami a zásobárnami v přízemí a reprezentačním sálem v patře.

Fortifikace - opevnění

Fortna - malá branka

Francouzský park - zahrada s přísně geometricky řešenou sítí cest; součásti jsou fontány, pavilony a sochy, pečlivě upravené trávníky a záhony, do pravidelných tvarů sestřižené keře a nízké dřeviny.

Freska - nástěnná malba, která vznikala tak, že se malovalo přímo na vlhkou omítku, s jejímž vápnem se barva spojila.

Gobelín - nástěnný koberec či závěs tkaný speciální technikou. Objevuji se na něm monumentální náboženské, historické i žánrové výjevy.

Intarzie - technika dekorování nábytku vkládáním různých druhů dřeva, ale také kousků slonoviny, perletě, kovu apod. Z těchto dílků se vytvářel obraz nebo ornament.

Kabinet - v renesančních palácích menší místnost pro cenné sbírky. Též označeni zvláštního kusu nábytku (v renesanci a baroku), který stál na nohách a měl veliké množství zásuvek (často i tajných).

Klenba - kopulovité zakončení vršku místnosti nebo stavby. Technicky je klenba konstruována tak, aby se váha materiálu rozkládala do stran, takže zaklenutý strop nesl sám sebe (tedy bez opory sloupů).

Komoda - prádelník se zásuvkami (obvykle barokní)

Krakorec - kamenný nosný prvek, který vystupuje ze zdi a podepírá arkýř, ochoz či balkon.

Kuželka - profilovaný sloupek (kamenný nebo dřevěný), který se užíval v zábradlí, balkonech, terasách apod. Říkalo se jí také italsky *balustra* (odtud balustráda).

Latrán - ulice s domky služebníků a řemeslníků, přistavěná z vnější strany ke zdi předhradí (užívalo se u rožmberských hradů).

Lodžie - otevřená chodba, která obvykle spojovala dva objekty.

Ostění - nejčastěji kamenné orámování okenního nebo dveřního otvoru

Palác - původně obytná budova středověkého hradu, později městské šlechtické sídlo

Palisáda - opevnění z řady svisle postavených dřevěných kůlů, nahoře obvykle zahrocených do špičky

Parkán - v gotickém opevnění prostor mezi hradební zdí a příkopem, někdy z vnější strany ještě obehnán parkánovou zdí se střílnami

Podsebití - obranný ochoz na hradební zdi, baště nebo bráně, postavený na konzolách tak, aby hradbu přečníval. Měl obvykle odklápěcí podlahu, aby bylo možno střílet nebo házet kameny na útočníky, současně měl ochoz stěny a střechu, aby byli obránci krytí.

Portál - ozdobné, obvykle plastické orámování otvoru dveří nebo brány **Prevet** - středověký záchod zbudovaný v arkýři

Psaníčkové sgrafito - renesanční zdobení zdí, které se omítly dvěma vrstvami omítky a pak se vrchní vrstva na různých místech vyškrábala a tím se vytvářel dvoubarevný ornament.

Rondel - kruhová nebo oválná stavba na nároží hradního opevnění, která vystupuje ven.

Salla terrena - prostora v přízemí zámku nebo v samostatné stavbě, otevřená obvykle třemi oblouky do zahrady, v baroku uvnitř ještě zdobená (fresky, umělá jeskyně apod.)

Sedile - výklenek u okna nebo ve zdi určený k sezení **Střílna** - otvor v hradbě nebo baště určený ke střelbě

Štuk - jemná malta z mramorové nebo alabastrové moučky, vápna a písku, z níž se daly na stěnách a stropech vytvářet omítky s plastickým zdobeným povrchem *(štukatura).*

Tapeta - dekorační potah stěn z látky nebo papíru

Terakota - pálená hlína bez glazury, obvykle se z ní vyráběly ozdobné doplňky architektury.

Torion - mohutná dělová bašta v 16. a 17. století **Žardiniéra** - květinový stolek nebo váza na květiny na nožce

Základní umělecké styly feudální doby

románský (od zániku velkomoravské říše do poloviny 13. století)

gotický (od poloviny 13. století do konce 15. století)

renesanční (od konce 15. století do první čtvrtiny 17. století)

barokní (od první čtvrtiny 17. století do poloviny 18. století)

rokokový (od poloviny 18. století do třetí čtvrtiny 18. století)

klasicistní a **empír** (od třetí čtvrtiny 18. století do první poloviny 19. století)

Obsah

Úvod ... 4
Bečov nad Teplou ... 6
Příběh z roku 1547 ... 7
Z historie majitelů panství ... 13
HISTORICKÉ SOUVISLOSTI ... 16
ZAJÍMAVOSTI ... 25
Navštivte hrad dnes ... 27
Bouzov ... 31
Příběh z roku 2000 ... 33
Z historie majitelů panství ... 43
Historické souvislosti ... 46
Zajímavosti ... 48
Navštivte hrad dnes ... 52
Český Šternberk ... 56
Příběh z let 1420-1421 ... 57
Z historie majitelů panství ... 69
Historické souvislosti ... 74
Zajímavosti ... 75
Navštivte hrad dnes ... 77
Houska ... 81
Příběh z roku 1318 ... 83
Z historie majitelů panství ... 92
Historické souvislosti ... 95
Zajímavosti ... 100
Navštivte hrad dnes ... 102
Konopiště ... 106
Příběh z roku 1284 ... 107
Z historie majitelů panství ... 114
Historické souvislosti ... 115
Zajímavosti ... 119
Navštivte hrad dnes ... 120
Kost ... 124
Příběh z roku 1487 ... 125
Z historie majitelů panství ... 131
Historické souvislosti ... 134
Zajímavosti ... 137
Navštivte hrad dnes ... 139
Lemberk ... 144

Příběh z roku 1398 ... 145
Z historie majitelů panství ... 152
Historické souvislosti ... 154
Zajímavosti ... 157
Navštivte hrad dnes ... 161
Pecka ... 164
Příběh z roku 1621 ... 165
Z historie majitelů panství ... 169
Historické souvislosti ... 171
Zajímavosti ... 177
Navštivte hrad dnes ... 179
Pernštejn ... 182
Příběh z roku 1406 ... 183
Z historie majitelů panství ... 191
Historické souvislosti ... 197
Zajímavosti ... 202
Navštivte hrad dnes ... 206
Rožmberk ... 209
Příběh z roku 1469 ... 210
Z historie majitelů panství ... 219
Historické souvislosti ... 230
Zajímavosti ... 237
Navštivte hrad dnes ... 240
Švihov ... 242
Příběh z roku 1427 ... 243
Z historie majitelů panství ... 252
Historické souvislosti ... 255
Zajímavosti ... 259
Navštivte hrad dnes ... 261
Trosky ... 265
Příběh z roku 1438 ... 266
Z historie majitelů panství ... 274
Historické souvislosti ... 275
Zajímavosti ... 281
Navštivte hrad dnes ... 284
Slovníček odborných výrazů ... 286

Významná sídla české šlechty

Vlastimil Vondruška
Ilustrace a obrazový doprovod Eva a Lubomír Anlaufovi Graficky upravil Lubomír Šedivý
V Klubu mladých čtenářů vydal jako svou 9585. publikaci
Albatros nakladatelství, a. s., právní nástupce, Praha, 2005
Odpovědná redaktorka Šárka Krejčová
Výtvarný redaktor Michal Chodanič
Technická redaktorka Arnoštka Svobodová
Vytiskl F1NIDR, spol. s r. o., Český Těšín
1. vydání
13-773-KMČ-005
14/56
Pro čtenáře od 10 let

Významná sídla české šlechty

Pojdte s námi na výlet!

Bečov nad Teplou - Karlovarský kraj ***(cca 20 km od Karlových Varů)***

Bouzov - Olomoucký kraj ***(odbočka na Loštice z dálnice mezi Olomoucí a Mohelnicí)***

Český Šternberk - Středočeský kraj ***(cca 40 km od Prahy nedaleko Benešova)***

Houska - Liberecký kraj ***(na silnici z Mladé Boleslavi do České Lípy, nedaleko Máchova jezera)***

Konopiště - Středočeský kraj ***(odbočka u Benešova ze silnice Praha - České Budějovice)***

Kost - Královéhradecký kraj ***(v srdci Českého ráje nedaleko Sobotky)***

Lemberk - Liberecký kraj ***(poblíž silnice z Nového Boru do Liberce)***

Pecka - Královéhradecký kraj ***(leží nad stejnojmenným městečkem, pár kilometrů východně od Nové Paky)*** Pernštejn - kraj Vysočina ***(v údo/í Svratky; na silnici z jihu od Brna přes Tišnov směrem na Bystřici pod Pernštejnem)*** Rožmberk -Jihočeský kraj ***(na silnici z Českého Krumlova k hranici s Rakouskem, nedaleko Vyššího Brodu)*** Švihov - Plzeňský kraj ***(nedaleko od Klatov na silnici do Plzně)*** Trosky - Liberecký kraj ***(dominanta Českého ráje; na silnici z Turnova na Jičín)***